

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

UKRAINIAN PROFESSIONAL EDUCATION

Scientific journal

Issue 15

Founded in July, 2016

Issued twice a year

Poltava
2024

FOUNDER

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief – *Kravchenko Liubov Mykolaivna*, Dr. of Ped. Sciences, professor; Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Deputy Editor-in-Chief *Muszkieto Radosław*, doctor habilitated, professor; Nicolaus Copernicus University in Toruń (Torun, Poland)

Members of the editorial board:

Tsirigotis Kostjantinos, doctor habilitated, professor; Jan Kokhanowski University in Kielce, (Kielce, Poland)

Zolotukhina Svitlana, Dr. of Ped Sciences, professor; Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda (Kharkiv)

Lukyanenko Oleksandr, Dr. of Sciences in History, associate professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Hrytsai Nataliia, Dr. Ped Sciences, professor; Rivne State University of Humanities (Rivne)

Vishnikina Liubov, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Onipko Valentyna, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava State Agrarian University (Poltava)

Sushchenko Andriy, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Sulaeva Natalia, Dr. of Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ilchenko Olena, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Khomenko Pavlo, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Kornosenko Oksana, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Zoriy Yaroslav, Dr. Ped Sciences, associate professor; Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi)

Hnizdilova Olena, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Zdanevych Larysa, Dr. of Ped Sciences, professor, Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy (Khmelnyskyi)

Dychkivska Ilona, Dr. Ped of Sciences, professor; Rivne State University of Humanities (Rivne)

Palamar Svitlana, can-t. of Ped. Sciences, associate professor, Borys Grinchenko Pedagogical Institute of Kyiv University (Kyiv)

Vynnychuk Renata, Dr. of Ped Sciences, associate professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Danyisko Oksana, Dr. of Sciences, teacher; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : scientific journal / Poltava V. G. Korolenko Nat. Ped. University. Poltava, 2024. Iss. 15. 151 p.

*It is published according to the decision of the academic council
of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (protocol No.14 of 31.05.2024)*

EDITORIAL OF THE JOURNAL

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
36003, Poltava city, st. Ostrogradsky, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com
The electronic version of the magazine is posted on the website <http://pnpu.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>

Editor in Chief: Kravchenko L. M.

The journal is included in the list of scientific and specialized publications of Ukraine (category B),
in which the results of dissertation works can be published
(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 7, 2022 No. 320).

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УКРАЇНСЬКА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Науковий журнал

Випуск 15

Засновано в липні 2016 року

Виходить двічі на рік

Полтава
2024

ЗАСНОВНИК

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
(Міністерство освіти і науки України)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – *Кравченко Любов*, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Заступник головного редактора – *Мушкієта Радослав*, д-р хабілітований, професор; Університет Миколи Коперника в Торуні (м. Торунь, Польща)

Члени редакційної колегії:

Циріготіс Костянтинос, д-р хабілітований, професор; Університет імені Яна Кохановського в Кельцах (м. Кельце, Польща)

Золотухіна Світлана, д-р пед. наук, професор; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Лук'яненко Олександр, д-р іст. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Грицай Наталія, д-р пед. наук, професор; Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Вішнікіна Любов, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Онійко Валентина, д-р пед. наук, професор; Полтавський державний аграрний університет (м. Полтава)

Сущенко Андрій, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Суласва Наталія, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Льченко Олена, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Хоменко Павло, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Корносенко Оксана, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Зорій Ярослав, д-р пед. наук, доцент; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

Гнізділова Олена, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Зданевич Лариса, д-р пед. наук, професор; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (м. Хмельницький)

Дичківська Ілона, д-р пед. наук, професор; Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Паламар Світлана, канд. пед. наук, професор; Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ)

Винничук Рената, д-р пед. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Даниско Оксана, д-р пед. наук; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта:
науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2024.
Вип. 15. 151 с.

Друкується за рішенням ученої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 14 від 31.05.2024 р.)

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com
Електронну версію журналу розміщено на сайті <http://pnpu.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>

Головний редактор: *Кравченко Л. М.*

Журнал входить до переліку наукових фахових видань України (категорія Б), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з наук про освіту (Наказ Міністерства освіти і науки України від 7 квітня 2022 р. № 320).

CONTENT

EDITOR IN CHIEF COLUMN

<i>Renata Vynnychuk, Liubov Kravchenko</i>	Ethical and axiological aspect of professional training of masters in the humanities.....	9
<i>Petro Kravchenko</i>	Methodological analysis of the anthropological problems of H. Skovoroda's philosophy in the modern context.....	22

PROBLEMS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS OF THE NATIONAL AND FOREIGN PROFESSIONAL EDUCATION

<i>Liubov Vishnikina, Viktor Samoilenko, Oleksandr Davydenko</i>	Technological support for online learning of future geography teachers.....	30
<i>Yuliya Sribna, Petro Molchanov, Dmytro Derkach</i>	Tools for modeling and design in the process of training specialists in vocational and technological education institutions.....	42
<i>Oleksandr Lukyanenko</i>	Using the potential of territorial communities in the formation of professional competences of future culturologists.....	53
<i>Liudmyla Usanova, Oleksii Shtepa</i>	Some aspects of studying the discipline «Theory and practice of communication» by future philosophers.....	61
<i>Nataliia Sholoiko, Liubov Kravchenko</i>	Methods of management in professional activity and professional training of masters of pharmacy.....	70
<i>Ruslan Shevchenko, Nataliia Shevchenko</i>	Theoretical analysis of the concept of «Key competencies of future specialists».....	77
<i>Lesya Petrenko, Roman Poddubny</i>	Native experience of national patriotic education in the military sphere of the studied period (end of XX – beginning of XXI century).....	84
<i>Serhii Dudko</i>	Modeling of the educational environment In the teacher's professional and pedagogical activity.....	93
<i>Svitlana Bursova, Oksana Vashak</i>	Innovative approaches to physical education of young children: methods and practices.....	101
<i>Nataliia Hrytsai, Oksana Popeplnytska</i>	Research approach in methodological future science teacher training.....	108

METHODOLOGICAL MATERIALS FOR THE TRAINING OF SPECIALISTS

<i>Oleksiy Stepa</i>	Features of teaching the discipline «Philosophical propaedeutics» to future masters of philosophy.....	118
<i>Olena Shevchenko, Larysa Kopantseva</i>	Formation of conceptual and terminological apparatus as a component of professionally oriented future pharmacist training.....	125

<i>Olha Tytarenko</i>	Didactic and methodological bases for ensuring the study of chemistry by future specialists of technological and vocational education.....	132
<i>Oksana Manchenko</i>	Regulatory and methodological principles of teaching standardisation of medicines to future masters of pharmacy in the context of digitalisation of education in Ukraine.....	139

ЗМІСТ**КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА**

<i>Рената Винничук, Любов Кравченко</i>	Етико-аксіологічний аспект фахової підготовки магістрів гуманітарної галузі.....	9
<i>Петро Кравченко</i>	Методологічний аналіз антропологічної проблематики філософії Г. Сковороди в сучасному науковому контексті...	22

**ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ
ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

<i>Любов Вішнікіна, Віктор Самойленко, Олександр Давиденко</i>	Технологічне забезпечення дистанційного навчання майбутніх учителів географії.....	30
<i>Юлія Срібна, Петро Молчанов, Дмитро Деркач</i>	Інструменти моделювання і проектування в процесі підготовки фахівців закладів професійної та технологічної освіти.....	42
<i>Олександр Лук'яненко</i>	Використання потенціалу територіальних громад у формуванні фахових компетентностей майбутніх культурологів.....	53
<i>Людмила Усанова, Олексій Штепа</i>	Окремі аспекти вивчення дисципліни «Теорія і практика комунікацій» майбутніми філософами.....	61
<i>Наталія Шолойко, Любов Кравченко</i>	Методи менеджменту в професійній діяльності і фаховій підготовці магістрів фармації.....	70
<i>Руслан Шевченко, Наталія Шевченко</i>	Теоретичний аналіз поняття «ключові компетентності майбутніх фахівців».....	77
<i>Леся Петренко, Роман Піддубний</i>	Вітчизняний досвід національно-патріотичного виховання у військовій сфері періоду кінця ХХ – початку ХХІ ст. ...	84
<i>Сергій Дудко</i>	Моделювання освітнього середовища в професійно-педагогічній діяльності вчителя.....	93
<i>Світлана Бурсова, Оксана Вашиак</i>	Інноваційні підходи до фізичного виховання дітей раннього віку: методи та практики.....	101
<i>Наталія Грищай, Оксана Попельницька</i>	Дослідницький підхід у методичній підготовці майбутніх учителів природничих наук.....	108

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

<i>Олексій Штепа</i>	Особливості викладання дисципліни «Філософська пропедевтика» майбутнім магістрам філософії.....	118
<i>Олена Шевченко, Лариса Копанцева</i>	Формування поняттєво-термінологічного апарату як складник професійно зорієнтованого навчання майбутніх фармацевтів.....	125

<i>Ольга Титаренко</i>	Дидактично-методичні основи забезпечення вивчення хімії майбутніми фахівцями технологічної та професійної освіти.....	132
<i>Оксана Манченко</i>	Нормативні та методичні засади навчання стандартизації лікарських засобів майбутніх магістрів фармації в умовах цифровізації освіти в Україні.....	139

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

УДК 378.04:8

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312078>

ORCID 0000-0002-1508-7984

ORCID 0009-0002-6317-2777

ЕТИКО-АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ

Рената Винничук,

докторка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри культурології;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри культурології;
головна редакторка журналу
«Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті досліджено актуальну науково-емпіричну проблему професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі у вітчизняних університетах на основі культурологічно-особистісної та інтеграційної парадигм із долученням методолого-технологічного інструментарію історико-педагогічних і сучасних наукових підходів.

Узагальнено моделі та чинники підготовки магістрів гуманітарної галузі в університетах упродовж усього періоду існування цих інституцій; представлено концепцію і контекстно-професійну модель системи такої підготовки на аксіологічних засадах. Як результат поетапного з'ясування передумов і чинників ціннісного виміру гуманітарної освіти магістрів у різних моделях європейських університетів за період із часу їх виникнення (нижня межа дослідження – к. IX ст.) до сучасності (поч. XXI ст.) уточнено сутність поняття «аксіосфера майбутніх магістрів гуманітарної галузі» (сукупність цінностей особистості фахівців, що визначають їхню активність у навчанні й науково-дослідницькій діяльності та ставлення до світу й власного самопізнання в обраній галузі й спеціальності), засобами аналітичного та методичного інструментарію історико-педагогічних загальнонаукових і спеціальних педагогічних підходів; пояснено необхідність розроблення і впровадження у практику навчальної та науково-дослідницької діяльності сучасних університетів контекстно-професійної моделі системи підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах. Актуалізовано технологічно-методичний супровід пропонованої моделі.

Доведено, що тенденції інтернаціоналізації, інтенсифікації, поглиблення міжнародного співробітництва, побудови контекстно зорієнтованого середовища підготовки магістрів гуманітарної галузі в сучасних університетах на засадах інтеграційної освітньої парадигми сприяють потужному оновленню процесів викладання, досліджень та надання освітніх послуг; значущими в міжпредметному науковому дискурсі (філософії освіти, соціології, психології, педагогіці та науках про освіту, ін.) визначено цінності мультикультурності особистості здобувачів вищої освіти (розвиток громадянина, здатність до критичного аналізу, мобільність як ознака інтеграції в освітні стандарти й навчальні плани міжнародного значення, готовність до швидких і несподіваних змін).

Проведено висновок стосовно того, що основними результатами дослідження доцільно послуговуватися для подальшого розвитку системи професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі (істориків, філософів, релігієзнавців, культурологів, філологів) на аксіологічних засадах в українських університетах.

Ключові слова: *етико-аксіологічні засади, магістри гуманітарної галузі, система підготовки, контекстно-професійна модель підготовки, етапи розвитку підготовки магістрів, історичні моделі університету.*

Постановка проблеми. Інтерес до проблематики фахової підготовки магістрів гуманітарних спеціальностей в університетах сьогодні пояснюється низкою соціокультурних чинників, зокрема – сучасним станом українського суспільства, коли в умовах існування потреби його оздоровлення й відродження, консолідування в обставинах воєнних дій на території країни відбувається не лише пошук нових, а й захист традиційних цивілізаційних орієнтирів розвитку людства. Метою діяльності закладів вищої освіти нині є підготовка фахівців вищої кваліфікації через призму загальнолюдських гуманістичних цінностей: ідеалів добра, правди, справедливості, совісті, людської гідності, реалізації місії українського національно-патріотичного виховання шляхом прищеплення молодій людині відданості цим ідеалам та цінностям. Важливим завданням вищої гуманітарної освіти нині також стає формування моральної готовності боротися зі злом, захищати Батьківщину, з цих позицій оцінювати свої вчинки, шанобливо ставитися до національних та міжкультурних вартостей, наполегливо оволодівати ціннісними основами гуманітарної галузі, до якої визначено покликання. Зазначене зумовлює необхідність вагомого сутнісного оновлення університетської гуманітарної освіти, яка має органічно поєднувати різнопланові соціально й особистісно відповідні професійні контексти, інтегрувати традиційні історичні надбання та виклики сьогодення.

Усією сукупністю нормативно-правових освітніх документів (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», положення Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти) передбачено, що період підготовки в університеті – один із найвідповідальніших періодів становлення особистості, її морального, духовного, компетентісного вдосконалення, що забезпечує розуміння сенсу життя і його цілей, формування у фахівця власних переконань, вміння самостійно будувати життєвий шлях, доцільно визначати й застосовувати технології саморозвитку. Підґрунтям цих процесів учені розглядають глибоке усвідомлення й використання загальнолюдських і професійних цінностей як основних орієнтирів життя молоді людини, особливо на відповідальному етапі опанування магістерського рівня вищої освіти. Отже, проблема аксіологічних засад професійної гуманітарної освіти сьогодні постає досить гостро, адже відповідальне формування аксіосфери гуманітаріїв, їхнього професіоналізму, вагомо впливає на людський потенціал нації загалом та на індивідуальну долю кожного здобувача вищої освіти зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій. У процесі аналізу джерельної бази з проблеми стає зрозумілим, що питання підготовки мислителів-гуманітаріїв здавна є предметом зацікавлення вчених у різних наукових сферах: філософії, педагогіці, психології, соціології, культурології, етнології, етиці, естетиці тощо. При системному опрацюванні проблематики дослідження застосовано філософські концепти наукового пошуку (Аристотель, Г. Гегель, Б. Кедров та ін.); методологію системно-структурного аналізу (І. Блауберг, Д. Гвішиані, В. Гиг, Дж. Кларк, Г. Щедровицький та ін.), наукові позиції синергетики (М. Качуровський, І. Пригожин, Г. Хакен) в їх адаптації до розгляду освітніх явищ; філософії культури та гуманітарних знань (М. Бахтін, М. Бердяєв, В. Біблер, Л. Губерський, П. Гуревич, М. Дяченко, М. Каган, Й. Кант, Л. Коган, Е. Маркарян, А. Моль, Х. Ортега-і-Гасет, М. Хайдегер та ін.); класичні позиції педагогічної думки (П. Каптерев, Я. А. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський); гуманізаційні та культурологічні засади розбудови

освіти сьогодення (Ш. Амонашвілі, І. Аносов, Г. Балл, Г. Васянович, Г. Ващенко, О. Олексюк, Р. Позинкевич, А. Флієр та ін.). У філософії структуру цінностей вивчали В. Баришков, А. Здравомислов, М. Каган, О. Титаренко, В. Ядов, механізми формування – Л. Архангельський, В. Водзинська, В. Панпурін та ін.; етико-естетичний аналіз цінностей проводили В. Тугаринов, О. Дробницький, Л. Столович; розуміння цінностей як соціокультурних феноменів розвивали М. Яницький, М. Розов, Г. Вижлецов та ін.; значної уваги етико-аксіологічній проблематиці і кризам сучасного суспільства надавали соціологи В. Бех, Л. Бляхман, А. Вардомацький, Є. Головаха, А. Ручка, О. Шкаратан та ін.; питаннями методології цінностей особистості займалися психологи Д. Леонт'єв, В. Занков, О. Капцов, В. Карандашев, Т. Корнілова, О. Старовойтенко та ін.; В. Ядовим розглянуто структуру аксіосфери особистості як предмета наукового пізнання.

Системний міждисциплінарний аналіз наукової літератури уможливив висновок, що проблема організації процесу підготовки фахівців на етико-аксіологічних засадах належить до актуальних проблем сучасної педагогіки та наук про освіту.

Мета статті полягає в цілісному узагальненні етико-аксіологічного аспекту підготовки магістрів гуманітарної галузі в університетах упродовж усього періоду існування цих освітніх інституцій та в пропозиції авторської концепції і контекстно-професійної моделі системи такої підготовки в сучасних соціокультурних умовах.

Виклад основного матеріалу. Дослідження генези ціннісних основ університетської гуманітарної освіти в період від її зародження (IX ст.) до початку XXI ст. та оновлення підходів і вимог до підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах у вітчизняних університетах зумовлену динамічними процесами реформування системи освіти України, її входженням до європейського освітнього простору, впливом освітніх інновацій XXI ст. привело до усвідомлення, що вагомого значення нині набувають загальнолюдські та гуманітарно-професійні цінності й засновані на них освітні ресурси, які забезпечують якість процесу підготовки магістрів як фахівців вищої кваліфікації, формування індивідуальної освітньої траєкторії кожного здобувача, збільшують мотивацію до опанування професією на засадах саморозвитку особистості (Руденко, Руденко, Ревуцька, 2015).

Основні концептуальні положення визначають стратегію і тактику реалізації наукової проблеми обґрунтування історико-педагогічних аспектів і розробки контекстно-професійної моделі системи підготовки магістрів гуманітарної галузі. Статусу глобальної соціокультурної парадигми в дослідженні набуває культурологічно-особистісна парадигма «людини культури», а визначальної освітньої концепції – інтеграція ідей розвитку світогляду, етичних норм, професійної культури та потенціалу самоздійснення магістрів гуманітарної галузі у процесі фахової підготовки на третьому освітньому рівні.

Історико-ретроспективний аналіз етико-аксіологічних засад освіти магістрів уможливив розуміння того, що головну роль у розвитку сучасної вищої освіти традиційно відіграють університети (університетські комплекси); історично як організація, що виникла у IX-XII століттях, вони є осередками наукового прогресу, центрами безперервної інтелектуальної діяльності, високого рівня гуманітарної освіти, які готують відомих мислителів і вчених, продукують нові ідеї. Систематизація культурно-історичних цінностей університетської гуманітарної освіти з урахуванням критеріїв (соціальної й освітньої сутності цінностей; суспільної мети (місії) університету в певний період розвитку людства; панівних гуманітарних цінностей, заснованих на взаємному поєднанні ідей навчання, досліджень, розвитку вільної особистості магістра) дозволила виокремити структуру етапів розвитку ідеї університету на гуманітарно-аксіологічних засадах у період із IX до початку XXI ст. На теологічному, схоластичному (IX-XI ст.) і корпоративному, світському (XII-XIII ст.) етапах, коли середньовічні університети розвивалися під впливом Християнської церкви та Біблії, яка надавала своїм послідовникам низку вихідних догм, що

потребували тлумачень, магістр як освічена людина мав розуміти, у що він вірить, а також застосовувати отримані знання при вирішенні життєвих і суспільних проблем. Це спричинило важливе явище – вищу освіту європейського зразка, яка забезпечила потребу в соціальному механізмі збереження, систематизації та передачі надбань християнської науки наступним поколінням; головною метою університетів тогочасного суспільства була освіченість священнослужителів та соціальної еліти. Найдавніші європейські університети: Італії (Салермо і Болонья); Паризький та інші французькі університети; університети Англії та Іспанії; Празький Карлів (Чехія втілила цю ідею в Центральній Європі); німецькі університети у Відні (1365), в Ерфурті (1379), в Гейдельберзі (1385), в Кельні (1388); шотландські університети (Св. Андрія в Глазго і в Ебердині); університети в Копенгагені й Упсалі стали потужними центрами релігійної та світської гуманітарної науки, гуртували довкола себе спільноти викладачів і студентів на засадах відповідних цінностей.

В епоху Відродження термін «університет» отримав натурфілософське, гуманістичне значення; кожен факультет присвоював свої власні вчені ступені, планував лекції і вирішував інші формальності; ступінь доктора або магістра відповідав званню «майстер»; учений ступінь не лише свідчив про виконану роботу, але й був сертифікатом, що давав його власникові право на читання лекцій і викладання; звання магістра (*magister*), доктора (*dominus*) і професора (*scholasticus*) були синонімами. Антропоцентричний світогляд епохи Відродження метафізику змінив натурфілософією та гуманізмом, а вже з XV-XVII ст. університети, відомі в сучасній науковій традиції як «класичні», переважно мали чотири факультети (вільних мистецтв, медицини, права, теології), в яких ліберальна освіта, базуючись на вивченні «семи вільних мистецтв» – тривіуму (риторика, граматики, логіки) і квадріуму (арифметика, геометрія, астрономія, теорія музики), відповідала цінностям виховання вільної особистості (моральної, добродійної, самостійної в судженнях). Європейські університети поступово стають автономними, незалежними, вища освіта набуває світського характеру; виникає професійна спеціалізація навчальних закладів, у них розвивається особливий спосіб життя, в якому панували освітні цінності прагнення до знань, дослідницького пошуку, спілкування, доповнені відповідними етичними нормами – гуманності, відповідальності, академічної добродійності (Бобрицька, 2011).

З початком Нового часу (XIX-XX ст.), коли прихованою метою освіти в індустріальному суспільстві стало перетворення людей на керовану масу уніфікованих спеціалістів зі стандартизованими знаннями, класичний багатомодельний університет став більше навчальним та підприємницьким, ніж науковим центром, реорганізувався у природничо-науковий університет учених та інженерів. Світовий досвід продемонстрував тенденцію до зближення в структурі університету навчального й наукового процесів; основними засадами «академічних свобод» професорів та студентів стали «свобода викладання та навчання», тобто, можливість для професорів самостійно будувати зміст своїх курсів у рамках зазначеного предмету, а для студентів – вільно обирати дисципліни, які вивчаються. Заклади продовжували залишатися центрами гуманітарної науки, для якої не існувало ніяких заборонених думок, а тільки одна норма: виправдати істину своєї теорії перед розумом та фактами. Автор однієї з відомих моделей Дж. Ньюмен переконував: університети мають бути незалежними від плинного волевиявлення і міркувань практичної вигоди; їхня висока місія полягає в наданні гуманітарного знання, освоєнні досягнень культури, розвиткові інтелекту й духовності, що мають розглядатися як кінцева мета й цінність університетської освіти, а ідеали освіченості та інтелектуальної культури концентровано представлені в якостях магістрів як випускників (Філіпенко, 2011).

Створені на етико-аксіологічних засадах моделі європейської й північноамериканської освіти (Гумбольдтівський «дослідницький університет»; британська модель інтернатного типу з неформальним спілкуванням студентів і

викладачів у вигляді тьюторських занять, французька модель «великих шкіл», де високоосвічені професійні кадри вважаються суперелітою, але не передбачено дослідницької діяльності; чиказька модель Хатчинса, яка реалізує програму з яскраво вираженою гуманітарною спрямованістю), сучасні заклади освіти визначаючи характер суспільних відносин і впливаючи на соціальне замовлення, забезпечують формування цілей, цінностей та ідеалів вищої освіти й відповідно – її змісту, враховуючи раціональність як спосіб входження людини у світ, якому передуює робота в мисленнєвому, ідеальному плані, спрямована на визначення ціннісних орієнтацій, доцільності, індивідуальної користі, суспільного значення отриманої кваліфікації (Фурман, 2016).

Основними ознаками сучасної університетської гуманітарної освіти на засадах феноменологічного підходу українські вчені В. Андрущенко, О. Власова, О. Базалук, В. Лутай, С. Пальчевський, С. Сисоєва, Н. Юхименко та ін. виокремлюють: формування компетентної особистості як доміанти визначення освітньої мети, розвиток духовності, суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками освітнього процесу, гуманізацію та гуманітаризацію освіти як основу змістового реформування її системи, вплив державно-громадського управління, реалізацію етико-аксіологічного принципу «здобувач освіти – об'єкт педагогічних впливів та суб'єкт власного розвитку» (Сисоєва, 2006).

Дані наукометричного аналізу міжгалузевого дискурсу провідних понять свідчать, що поняттям цінності, хоча й поясненим переважно чинниками зовнішнього середовища, здавна оперує біологія, котра враховує здатність людини диференціювати оточуючі умови за критерієм їх корисності й шкідливості, систематичну оцінку «вигідності» (зручність, комфортність, потрібність) компонентів середовища і власних дій; кібернетика класифікує події, ситуації, повідомлення за їхньою вартістю. В межах філософської думки поняття «цінність» набуло розвитку в період формування наукової картини світу в XVII-XVIII століттях, коли відбулося виникнення спеціальної галузі філософської науки – аксіології, яка досліджує природу цінностей, їх місце в реальності, структуру ціннісного світу, розглядає взаємозв'язки різних видів цінностей між собою, вивчає їх віддзеркалення в структурі особистості. Культурологія аксіологічний компонент разом із нормами й ідеалами вважає найважливішими компонентами людської духовної культури, вкоріненим в екзистенційній активності суб'єкта діяльності та культурній творчості, в діалозі людини з іншими людьми. Обговорення систем цінностей було предметом уваги вчених у різні часи та в різних галузях знань; класики німецької філософії (Р. Лотце, Гегель, І. Кант, В. Вільдебранд, Г. Рікерт та ін. увели категорію «цінність» до термінологічного наукового обігу, вважали, що цінності самі по собі не мають буття, у них присутня тільки значущість, пов'язана з людиною як розумною істотою, що об'єкти таких понять, як свобода, справедливість, добро реально не існують, проте існує свідомо можливість їхньої наявності в практичних цілях; поширили теорію цінностей і на сферу культури, визначивши вартості (абсолютні оцінки) як предмет філософських досліджень; досліджували людську свідомість у єдності знань, оцінки, істини й цінності (Соловійова, 2004; Ткачова, 2004).

Починаючи з XX століття, майже кожен філософський напрям, поряд із онтологією та теорією пізнання, обирає та розвиває аксіологічну традицію в руслі розуміння феномену аксіології як різноманітної сфери, яка поєднує декілька філософських дисциплін, естетику та етику, релігійні доктрини, а також гуманітарні науки й мистецтво (праці М. Шелера, Н. Гартмана, Р. Перрі та ін.); вагомим стає переконання М. Хайдегера стосовно того, що аксіологічний аспект філософії освіти пов'язаний із обґрунтуванням пріоритетних ціннісних і цільових орієнтирів освітньої діяльності. Науки про освіту трактують аксіологію як філософське вчення про матеріальні, культурні, духовні, етичні та психологічні цінності особистості й

суспільства, їх співвідношення зі світом реальності, зміни ціннісно-нормативної системи в процесі історичного розвитку (Черепанова, 2007).

Науково-евристичний аналіз джерел свідчить: розвиваючи теоретичні основи аксіології, вчені роблять висновки про існування цінностей в усі епохи; від часів виникнення аксіологічного напрямку в науковій думці до сучасності в межах філософських і гуманітарних учень філософи, психологи, соціологи, педагоги провідних світових університетів наповнювали власними ідеями вчення про етичні, матеріальні, культурні, духовні, національні та інші цінності, серед усієї різноманітності систем цінностей виділяючи, як основні, загальнолюдські та особистісні цінності (Сухомлинська, 1997). Водночас акцентовано той факт, що нестабільність нинішнього світу, суперечності між розвитком духовної культури та сучасною цивілізацією, надзвичайно широкий вплив засобів масової інформації ускладнюють умови передачі соціального досвіду від покоління до покоління, тому механізми передачі цінностей і досвіду освітніми засобами є ще не досить вивченими й відпрацьованими. У контексті зазначеного суперечливість ситуації, яка склалася, пояснюють певними недоліками зв'язків поколінь; розбалансованістю систем цінностей. Завданням сучасного університету вчені й педагоги-практики вважають усунення низки суперечностей у ціннісних орієнтаціях здобувачів вищої освіти, формування стійкого інтересу до тих цінностей їхнього майбутнього, що несуть у собі гуманістичний та гуманітарний зміст професійної діяльності. Основою підготовки магістрів як фахівців вищої кваліфікації має стати єдність особистісного і професійного розвитку, здатність особистості створювати, транслювати й розвивати систему власних та соціально й галузево адекватних цінностей (Винничук, 2016; 2019).

У зв'язку із зазначеним відбувається посилення уваги соціуму до якості магістерської підготовки, її переростання в тенденцію сучасних освітніх систем зумовлюється тим, що на освітньому ступені магістра найбільшою мірою виявляються сутнісні характеристики вищої освіти (викладання, дослідження і працевлаштування) у їхній єдності. Порівняльний аналіз освітньо-професійних програм підготовки магістрів гуманітарної галузі у вітчизняних і зарубіжних університетах свідчить, що, на думку роботодавців, найбільш затребуваними етико-аксіологічними якостями фахівців вищої кваліфікації сьогодні є: готовність і здатність приймати швидкі й нестандартні рішення; професійна мобільність і самостійність; вміння реагувати на неочікувані ситуації; здатність швидко адаптуватися до нових соціально-економічних умов; готовність змінювати плани, способи розв'язання завдань під впливом зовнішніх факторів; високий рівень концентрації, розподілу і стійкості уваги; комунікативні навички й соціально-професійна відповідальність; здатність приймати і впроваджувати нове на практиці. Це передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних і практичних знань, умінь, навичок, опанування загальних засад методології наукової та професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру в контекстах соціально-значущої гуманітарної професійної діяльності.

Термінологічний та генетичний аналіз науково-педагогічної літератури переконує: гуманітарні науки традиційно вважають тією галуззю досліджень, предметом якої є людина як суспільна (культурна, моральна, духовна) істота та все нею створене, причому не лише знаряддя праці, житла, речі побутового вжитку, мистецькі твори, а й уявлення, вірування, ідеї пізнавального змісту, звичаї та способи життя, суспільні й політичні установки тощо; термін «гуманітарні науки» має смисловий відтінок, джерела якого закорінені в європейській освітній традиції, що на перше місце ставила вивчення мов, літератури та мистецтва; у новітньому дискурсі гуманітарні науки – це дослідження з літературознавства, мистецтвознавства, культурології, релігієзнавства, філософії, історії. Універсалізація цінностей (глобалізація) не веде до нівелювання культурної різноманітності світу, тому гуманітарні науки своїм завданням мають

визнання всезагальних засадничих цінностей шляхом міжкультурного та міжцивілізаційного діалогу (Винничук, 2019).

Системно-структурний аналіз аспектів вітчизняного й зарубіжного досвіду в рамках проблеми дослідження вказує, що магістр-гуманітарій має розрізняти, в яких аспектах його діяльність є ціннісно нейтральною, а в яких, коли він створює ціннісно навантажені ідеї, поняття чи теорії, має брати на себе відповідальність за виправдання етико-аксіологічних орієнтацій під кутом зору обґрунтування кращих із них та відповідних життєвим перспективам особистостей, націй, цивілізацій і людства загалом. Тому першочерговим є завдання розвивати свідоме ставлення майбутніх магістрів гуманітарної галузі до вибору й усвідомлення ціннісних орієнтацій, звідси – спрямованість гуманітарного знання у процесі фахової підготовки на обґрунтування та захист як тих засадничих цінностей, що мають перспективу стати вселюдськими (універсальними, загальнокультурними), так і тих, що є важливими для збереження самобутніх культур, культурної різноманітності людства й аксіосфери кожної особистості в житті і в професії.

Актуалізація аксіологічних основ вищої освіти – як суспільних стосовно всієї системи підготовки, так і індивідуально-особистісних у формі відповідних запитам соціуму гуманітарних цінностей – привела до необхідності з'ясування контекстно-професійних засад та побудови моделі системи підготовки магістрів гуманітарної галузі в університетах з використанням низки освітніх парадигм та інструментарію сучасних наукових підходів у єдності методолого-цільового (освітні парадигми, наукові підходи, принципи, ідеї, мета підготовки); змістово-технологічного (види і засоби інтеграції змісту освіти, технології педагогічного супроводу та методи підготовки); організаційно-діагностувального (критерії, показники і рівні сформованості аксіосфери магістрів гуманітарної галузі; діагностичні процедури і функції моніторингу) блоків. Результатом такої підготовки визначено сформовану на якісному рівні (високому – креативному, достатньому – стабільно-продуктивному, середньому – виробничому) аксіосферу магістра гуманітарної галузі у єдності її компонентів – світогляду, етичних норм, професійної культури та потенціалу само здійснення.

Системний аналіз методологічних і дидактичних надбань освіти надав змогу зафіксувати вихідні позиції у розробці моделі: в парадигмальному аспекті – співіснування різних освітніх концепцій; у змістовому – системний розвиток підготовки в контексті вищої освіти в університетах; у структурному – інтеграція навчальних дисциплін; у технологічному – застосування традиційних та інноваційних технологій професійної освіти; у організаційно-управлінському – впровадження аксіологічно зорієнтованих освітніх зразків підготовки магістрів гуманітарної галузі.

Метою моделі, відображеною в її цільовому блоці, обрано розвиток аксіосфери магістрів гуманітарної галузі як цілісної ціннісної та функціонально-компетентної якості особистості; такий розвиток розглянуто як об'єктивований динамікою поетапної інтеграції різних видів діяльності поступовий рух від репродуктивних до творчих потенціалів, зумовлений значним обсягом професійно необхідних гуманітарних знань і практичних умінь у різнопланових навчальних дисциплінах, зростаючими суспільними вимогами до аксіологічної орієнтації підготовки фахівців і необхідністю підвищення її якості засобами неперервного саморозвитку й самореалізації. Якість підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі забезпечило конструювання змісту інтегрованих модулів у напрямі мотивації розвитку аксіосфери здобувачів під час засвоєння відповідної навчальної інформації та реалізації завдань науково-дослідницької роботи (Винничук, 2013).

Історико-педагогічні наукові підходи (генетичний, герменевтичний, феноменологічний, компаративний) уможливили систематизацію етапів і моделей розвитку гуманітарних освітніх цінностей в університетах за тривалий період існування цих закладів (IX-XXI ст.) та з'ясування провідного значення освітнього рівня «магістр»

упродовж усього періоду дослідження, зокрема – в аспекті динаміки аксіологічних засад вищої освіти від богослов'я і схоластики до сучасної культуроцентричності потужних осередків досліджень та розвитку вільної особистості магістра як науковця, реформатора, компетентного фахівця в обраній галузі і спеціальності (Винничук, Кравченко, 2019).

У руслі особистісного наукового підходу враховано низку концепцій особистісно зорієнтованого навчання й виховання, розроблених у вітчизняній педагогіці (І. Бех, Н. Бібік, С. Гончаренко, М. Гузик, В. Рибалка, О. Савченко, О. Сухомлинська, І. Якиманська та ін.), які актуалізують аксіологічні основи освітньої діяльності. В основі цього підходу лежить гуманістична освітня парадигма, що кінцевою метою освіти проголошує конструювання особистістю магістра власного світу, створення умов для розвитку й функціонування його як суб'єкта освітньої та наукової діяльності, здатного до зміни самого себе; це положення стало методологічною основою понять «суб'єктно-орієнтоване» й «особистісно-орієнтоване» навчання, «суб'єктна» й «особистісно зорієнтована освіта». Саме синтез інструментів особистісного, системного і синергетичного наукових підходів забезпечив основу гармонійного поєднання функціонального і особистісного розвитку, умови якісної професійної підготовки; необхідним при цьому стало дотримання вимоги вважати критерієм якості освіти затребуваність особистісного досвіду індивіда; у процесі підготовки цю вимогу реалізували через наповнення її змісту такими видами завдань, виконання яких без залучення ціннісних, життєво-сміслових функцій здобувача вищої освіти було неможливим (Винничук, 2023).

Культурологічний науковий підхід розглядає освіту крізь призму поняття культури, тобто її розуміння як процесу, що здійснюється в культуровідповідному середовищі, усі компоненти якого сповнені людськими смислами й служать людині, котра вільно проявляє свою індивідуальність, здатна до культурного саморозвитку й самовизначення у світі соціокультурних гуманітарних цінностей. Глобальною метою вищої освіти стає людина культури – зразок особистості, ядром якої є суб'єктні властивості, що визначають міру свободи, гуманності, духовності, життєтворчості. Здобувач вищої освіти розвивається не лише як суб'єкт власної життєдіяльності, пізнання, а й як суб'єкт культури тоді, коли забезпечено культуровідповідність фахової підготовки, а суб'єктність особистості в цьому контексті визначається можливістю й здатністю вибору цінностей (загальнолюдських, національних, релігійних тощо), які становлять культурне ядро змісту освіти. Така ситуація тлумачиться як культурне середовище, яке сприяє оволодінню культурними смислами й цінностями, способами існування людини, в якому є діалог, творчість, схильність до досліджень, самовдосконалення та самоздійснення. Це означає переорієнтацію підготовки з предметно-змістового принципу навчання основ наук на усвідомлення цілісної гармонійної картини світу, й насамперед – світу культури, світу цінностей людини, на формування системного мислення, пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів, спрямованих на формування особистісної зрілості, розкриття й застосування аксіологічного потенціалу провідних навчальних дисциплін, практик та особливо – магістерських кваліфікаційних досліджень. Реалізація культурологічно-особистісної парадигми освіти створила можливість гармонійного поєднання природних, соціальних і культурних засад становлення і розвитку магістрів гуманітарної галузі. Феноменологічний та герменевтичний історико-педагогічні підходи надали можливість усвідомити, що філософська методологія компетентнісного підходу поєднує окремі риси, притаманні екзистенціалізму, прагматизму, позитивізму, біхевіоризму, діалектичного матеріалізму, аксіології, проте це поєднання не еkleктичне, воно характеризує цілісний комплекс філософських основ цього підходу в освіті, тому його сутність визначено як синкретико-синтетичну, де морально-етичні ідеї виховання загальнолюдських цінностей (доброти, чесності,

любові, гуманізму, толерантності тощо) проявляються у двох вимірах – зовнішньому і внутрішньому; на загальнолюдських цінностях ґрунтуються загальнокультурна й полікультурна компетентності, що передбачають здатність толерантного ставлення до інших людей; вони належать до ключових компетентностей, які характеризують особистісний рівень компетентного магістра-гуманітарія, у котрого ціннісний компонент стає інваріантом у структурі компетентності та, поряд із мотивацією, системоутворювальним чинником професійної культури.

У міждисциплінарному контексті аксіологічний науковий підхід філософськи осмислює глибинні пріоритети освіти, які дозволять визначити те спільне, що є характерним для освітньої практики різних країн, народів, епох, цивілізацій. Центральна проблема, яку вирішує сучасна філософія освіти при розробці ціннісних (аксіологічних) основ цілепокладання, – це проблема людського виміру освітньої системи й освітньої діяльності як явища неологічного, морально-духовного (дослідники Г. Ващенко, Б. Бітінас, О. Вишневський, О. Сухомлинська та ін.). У сучасній освітній практиці ця тенденція формується як проблема гуманізації, завдання якої – пояснити, як і чому в системі освіти мають бути створені всі умови для формування вільної особистості магістра, розвитку його духовно-культурних потреб, духовно-розумових мотивацій і майбутніх практичних дій, що гармонійно ґрунтуються на особистісному самовизначенні та соціальному запиті на фахівця.

Для реалізації пропонованої моделі підготовки вагоме значення мало застосування контекстного наукового підходу – сукупності принципів, прийомів і процедур, спрямованих на систематичне виділення й опис контекстів основних гуманітарних явищ і процесів, що стало основою цілісного усвідомлення майбутнім магістром не лише обраної конкретної наукової теми, а й усієї спеціальності чи галузі знань загалом. Вагомими визначено цінності мультикультурної освіти з такими її домінантами, як: розвиток людини-громадянина; участь особистості в соціальному реформуванні, здатність здобувачів вищої освіти до критичного мислення на фоні зміни освітніх програм, мобільності, інтеграції в освітні стандарти і навчальні плани міжнародного значення. Завдяки зазначеному модель синергетично синтезувала освітні парадигми, теорії і концепції, інструментарій обраних груп наукових підходів у багатофункціональну структурно-технологічну схему підготовки майбутніх магістрів гуманітарної галузі та відобразила зв'язки уявної дійсності реально (Винничук, 2023).

На кожному етапі підготовки використовували види організації роботи здобувачів вищої освіти: діяльність академічного типу; навчальна з елементами професійних задач; навчально-культурологічна; навчально-професійна; науково-дослідницька. Трансформація цих видів (від репродуктивних до творчих) становила сутність змістово-технологічного блоку моделі. Організаційно-діагностувальний блок моделі реалізували в різноманітних заходах моніторингу на кожному етапі її здійснення: діагностика успішності з навчальних дисциплін; перевірка готовності до науково-дослідницької роботи; контрольне тестування (поточне, семестрове, підсумкове, результувальне); експертна оцінка викладачів і самооцінка результатів діяльності й досвіду здобувачами вищої освіти.

Висновки. Отже, осмислення етико-аксіологічних засад соціокультурного феномену сучасного університету та здійснення відповідного методолого-теоретичного аналізу підготовки магістрів-гуманітаріїв у міжпредметному науковому дискурсі уможливило долучення технологічного інструментарію відомих сучасних освітніх парадигм (гуманітарної, культурно-особистісної, інтеграційної) до формування теоретичних, методологічних, ціннісних настанов, способів трансляції культури й соціалізації особистості як основи підготовки фахівців. Місією університету нині є триєдність навчання, наукових досліджень, розвитку особистості, проте аксіологічна визначеність сучасної університетської освіти у вимірах глобалізації та євроінтеграції суттєво трансформувалася, особливо на магістерському рівні освіти, який був і

залишається провідним. Постає завдання багатомодельності підготовки магістра з різними часовими рамками і співвідношеннями між додипломним і післядипломним рівнями; гостро актуальними стають загальноєвропейські ініціативи із забезпечення прозорості й логічної стрункості магістерських і докторських ступенів (з урахуванням їхньої відповідності бакалаврському рівневі) на засадах гуманістичної та культурологічно-особистісної парадигм. Компетентнісна підготовка майбутніх магістрів в університетах реалізується переважно комплексом інноваційних технологій контекстно зорієнтованої освіти, коли перевагу надають поєднанню актуальних для сучасної освіти методик, дидактичних засобів, форм і методів відповідно обраної галузі знань (спеціальності) на етико-аксіологічних засадах. Доведено, що тенденції інтернаціоналізації, інтенсифікації, поглиблення міжнародного співробітництва, побудови контекстно зорієнтованого середовища підготовки магістрів гуманітарної галузі в сучасних університетах на засадах інтеграційної освітньої парадигми сприяють потужному оновленню процесів викладання, досліджень та надання освітніх послуг; значущими в міжпредметному науковому дискурсі (філософії освіти, соціології, психології, педагогіці та науках про освіту, ін.) визначено цінності мультикультурності особистості здобувачів вищої освіти (розвиток громадянина, здатність до критичного аналізу, мобільність як ознака інтеграції в освітні стандарти й навчальні плани міжнародного значення, готовність до швидких і несподіваних змін).

ЛІТЕРАТУРА

- Бобрицька, В. (2011). Аксіологічний дискурс ідеї університетської освіти у контексті процесів глобалізації та євроінтеграції. В кн. *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (с. 56-60). Київ: Київський ун-т імені Б. Грінченка.
- Винничук, Р. (2016). Аксіологічний потенціал інноваційних змін у вищій школі. В кн. *Людина в умовах мінливості соціокультурного простору: духовно-практичний вимір*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ч. 2: Освіта як простір творення прецедентів і зразків самовизначення, с. 37-40). Мелітополь.
- Винничук, Р. (2019). *Аксіологічний вимір професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі: методологія, теорія, практика*: монографія. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Винничук, Р. В. (2023). *Система професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах*. (Дис. д-ра пед. наук). Полтава.
- Винничук, Р., Кравченко, Л. (2019). Аксіологічний підхід у вітчизняній педагогічній науці та практиці: історико-педагогічна ретроспектива. *Витоки педагогічної майстерності*, 23, 22-28. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/13709>
- Руденко, О., Руденко, З., Ревуцька, Н. (2015). Вітчизняні традиції університетської освіти та вимоги сьогодення у контексті європейських цінностей. *Витоки педагогічної майстерності*, 15, 275-279. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5356>
- Сагатовський, М. І. (1995). Цінності і їх роль у житті суспільства і людини. В кн. Г. А. Заїченко (Ред.), *Філософія*: підручник (с. 424-435). Київ: Вища школа.
- Сисоева, С. О. (2006). *Основи педагогічної творчості*: підручник. Київ: Міленіум.
- Соловійова, Ю. О. (2004). Педагогічні умови формування аксіологічної культури майбутнього вчителя. В кн. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр. (Вип. 22, с. 155-159). Слов'янськ: Слов'янський держ. пед. ун-т.
- Сухомлинська, О. В. (1997). Цінності у вихованні дітей та молоді: стан розроблення проблеми. *Педагогіка і психологія*, 1, 105-111.
- Ткачова, Н. О. (2004). *Історія розвитку цінностей в освіті*: монографія. Харків: Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

- Філіпенко, А. С. (2011). Теоретико-методологічні виміри університету. В кн. *Ідея університету: сучасний дискурс*: матеріали міжнар. народ. конф. (с. 19-21). Київ.
- Фурман, А. (2016). Концепція особистості в аксіологічній психології: контури сутнісної евристики. *Психологія і суспільство*, 4, 89-103.
- Черепанова, С. (2006). Філософія освіти XXI століття: пріоритет гуманітарних цінностей. В кн. *Цінності. Демократія. Освіта*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (с. 145-155). Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка; Школа освіти і Комунікацій ун-ту м. Йонгчопінг. Полтава; Йонгчопінг.

REFERENCES

- Bobrytska, V. (2011). Aksiologichnyi dyskurs idei universytetskoï osvity u konteksti protsesiv hlobalizatsii ta yevrointehratsii [Axiological discourse of the idea of university education in the context of processes of globalization and European integration]. In *Liudski tsinnosti i tolerantnist u suchasnomu sviti: mizhkontynentalnyi dialoh intelektualiv [Human values and tolerance in the modern world: an intercontinental dialogue of intellectuals]*: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 56-60). Kyiv: Kyivskiy un-t imeni V. Hrinchenka [in Ukrainian].
- Cherepanova, S. (2006). Filosofiia osvity XXI stolittia: priorytet humanitarnykh tsinnostei [Philosophy of education of the 21st century: the priority of humanitarian values]. In *Tsinnosti. Demokratii. Osvita [Values. Democracy. Education]*: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 145-155). Poltav. derzh. ped. un-timeni V. H. Korolenka; Shkola osvity i Komunikatsii un-tu m. Yonhchopinh. Poltava; Yonhchopinh [in Ukrainian].
- Filipenko, A. S. (2011). Teoretyko-metodolohichni vymiry universytetu [Theoretical and methodological dimensions of the university]. In *Ideia universytetu: suchasnyi dyskurs [The idea of the university: a contemporary discourse]*: materialy mizhnar. narod. konf. (pp. 19-21). Kyiv [in Ukrainian].
- Furman, A. (2016). Kontseptsiiia osobystosti v aksiologichnii psykholohii: kontury sutnisnoi evrystyky [The concept of personality in axiological psychology: contours of essential heuristics]. *Psykholojiia i suspilstvo [Pedagogy and psychology]*, 4, 89-103 [in Ukrainian].
- Rudenko, O., Rudenko, Z., & Revutska, N. (2015). Vitchyzniani tradytsii universytetskoï osvity ta vymohy sohodennia u konteksti yevropeiskykh tsinnostei [Domestic traditions of university education and present-day requirements in the context of European values]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skill]*, 15, 275-279. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5356> [in Ukrainian].
- Sahatovskyi, M. I. (1995). Tsinnosti i yikh rol u zhytti suspilstva i liudyny [Values and their role in society and human life]. In H. A. Zaichenko (Ed.), *Filosofiia [Philosophy]*: pidruchnyk (pp. 424-435). Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Soloviova, Yu. O. (2004). Pedahohichni umovy formuvannia aksiologichnoi kultury maibutnoho vchytelia [Pedagogical conditions for the formation of axiological culture of the future teacher]. In *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu [Humanization of the educational process]*: zb. nauk. pr. (Is. 22, pp. 155-159). Slov'iansk: Slov'ianskyi derzh. ped. un-t [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (1997). Tsinnosti u vykhovanni ditei ta molodi: stan rozroblennia problemy [Values in the upbringing of children and youth: the state of development of the problem]. *Pedahohika i psykholojiia [Pedagogy and psychology]*, 1, 105-111 [in Ukrainian].
- Sysoieva, S. O. (2006). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti [Basics of pedagogical creativity]*: pidruchnyk. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Tkachova, N. O. (2004). *Istoriia rozvytku tsinnostei v osviti [The history of the development of values in education]*: monohrafiia. Kharkiv: Vydavnychiy tsentr KhNU im. V. N. Karazina [in Ukrainian].

- Vynnychuk, R. (2016). Aksiologichnyi potentsial innovatsiinykh zmin u vyshchii shkoli [Axiological potential of innovative changes in higher education]. In *Liudyna v umovakh minlyvosti sotsiokulturnoho prostoru: dukhovno-praktychnyi vymir [Man in the conditions of variability of the socio-cultural space: spiritual and practical dimension]*: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (P. 2: Osvita yak prostir tvorennia pretседentiv i zrazkiv samovyznachennia, pp. 37-40). Melitopol [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R. (2019). *Aksiologichnyi vymir profesiinoi pidhotovky mahistriv humanitarnoi haluzi: metodolohiia, teoriia, praktyka [Axiological dimension of professional training of masters in humanitarian field: methodology, theory, practice]*: monohrafiia. Poltava: PNPУ imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R. V. (2023). *Systema profesiinoi pidhotovky mahistriv humanitarnoi haluzi na aksiologichnykh zasadakh [The system of professional training of masters in the field of humanitarianism based on axiological principles]*. (D diss.). Poltava [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R., & Kravchenko, L. (2019). Aksiologichnyi pidkhid u vitchyzniani pedahohichnii nauksi ta praktytsi: istoryko-pedahohichna retrospektyva [Axiological approach in domestic pedagogical science and practice: historical and pedagogical retrospective]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skill]*, 23, 22-28. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/13709> [in Ukrainian].

ETHICAL AND AXIOLOGICAL ASPECT OF PROFESSIONAL TRAINING OF MASTERS IN THE HUMANITIES

Renata Vynnychuk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Cultural Studies;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Liubov Kravchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Professor of the Department of Cultural Studies,
Editor-in-Chief of the journal

«Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article investigates the topical scientific and empirical problem of professional training of masters in the humanities at Ukrainian universities based on cultural, personal, and integration paradigms with the use of methodological and technological tools of historical, pedagogical, and modern scientific approaches.

The models and factors of training masters in the humanities at universities throughout the entire period of existence of these institutions are generalized; the concept and contextual and professional model of the system of such training on axiological principles are presented. As a result of a gradual elucidation of the prerequisites and factors of the value dimension of humanitarian education of masters in different models of European universities for the period from the time of their emergence (the lower boundary of the study is the IX century) to the present (the beginning of the XXI century), the essence of the concept of «axisphere of future masters in the humanities» (a set of values of the personality of specialists that determine their activity in teaching and research) is clarified. Their attitude to the world and their self-knowledge in the chosen field and specialty is clarified using analytical and methodological tools of historical and pedagogical general scientific and special pedagogical approaches; the need to develop and implement in practice the educational and research activities of modern universities of the humanities is explained. The technological and methodological support of the proposed model is updated.

It is proved that the tendencies of internationalization, intensification, deepening of international cooperation, and building a context-oriented environment for training masters in

the humanities in modern universities based on an integrative educational paradigm contribute to a powerful renewal of teaching, research, and provision of educational services; the values of multiculturalism of the personality of higher education students are determined as significant in the interdisciplinary scientific discourse (philosophy of education, sociology, psychology, pedagogy and education sciences, etc.)

It is concluded that the main results of the study should be used for the further development of the system of professional training of masters in the humanities (historians, philosophers, religious studies, cultural studies, philology) on axiological principles in Ukrainian universities.

Keywords: *ethical and axiological foundations, masters in the humanities, training system, contextual and professional model of training, stages of development of master's training, historical models of the university.*

Надійшла до редакції 15.01.2024 р.

УДК 1(477)(092):316.422(477)

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312080>

ORCID 0000-0001-8898-5120

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ФІЛОСОФІЇ Г. СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ КОНТЕКСТІ

Петро Кравченко,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті наголошено, що воєнні дії, які із 2014 року відбуваються в Україні, з особливою гостротою актуалізують суспільно-політичні перетворення, що пов'язані з доленосними питаннями майбутнього українського народу і нації, їх державотворчими процесами. В таких умовах класична соціально-філософська проблематика виходить на перший план, оскільки дає змогу всебічно осмислити громадську діяльність людини, її потенціал, внутрішні і зовнішні сили, оцінити значущість особистості, як культурно-творчої істоти. Цю проблематику в руслі підготовки філософів тісно поєднано з антропологічною, оскільки майбутні фахівці мають усвідомити, що людина є центром соціальних та суспільно-політичних процесів, що вона мікрокосм, у якому зосереджений увесь макрокосм, як стверджував Г. Сковорода. Філософський символізм творчості мислителя полягає безпосередньо в мудрості, сродній праці, баченні великого в малому, розкритті таїни через символічний світ – ось дорога до щасливого життя. Бути людиною означає бути філософом – свідчить Григорій Савич, а доля кожної людини невіддільна від долі народу і єдність ця лежить у світі свободи, яку багато хто не розуміє, бо для цього необхідно боротися з цілим світом на принципах любові, а не ненависті. Це і є класична українська філософія започаткована Г. Сковородою, завдання якої полягає в тому, щоб пробудити основні гасла Просвітництва (честь і гідність, свобода, справедливість, солідарність, моральність) та практично спрямувати їх на досягнення як власної свободи, так і свободи відкритого суспільства. Розбудова такого суспільства в Україні і є метою сучасного вітчизняного державотворчого процесу, а усвідомлення ціннісних засад – ціллю філософської освіти.

Майбутні філософи, досліджуючи творчу спадщину Г. Сковороди, можуть простежити еволюцію розвитку людського духу: внутрішньо спустошена, без певних життєвих орієнтирів, людина поступово адаптується до життя у суспільстві; долає суперечності між одиничним і загальним, знаходить компроміс у стосунках із довкіллям. Звичайно ж, далеко не кожен зможе успішно пройти шлях свого духовного становлення, оскільки цей процес вимагає значного напруження внутрішніх і зовнішніх сил, єдності та боротьби розуму і почуттів, життєвої мудрості та бажання долучитися до з'ясування причин людської жорстокості і сваволі, виявлення джерел людяності в людині і суспільстві.

Ключові слова: підготовка філософів, антеїзм, антропологія, барокова культура, вибір, державотворення, екзистенціальність, кордоцентризм, людина, ментальність, свобода, соціально-політичні процеси, «сродна праця», цінності.

Постановка проблеми. Для пропонованого дослідження вагомою обставиною визначено те, що українська філософська і громадська думка на початку ХХІ ст. увібрала передові ідеї, пов'язані з соціокультурною та суспільно-політичною ситуаціями у державі, із пробудженням національної свідомості, правом українського народу на політичне і національне самовизначення. Долі народу і нації, мови і

державності були тими ключовими питаннями, що не залишали байдужими свідомих українців, які розглядали суспільні процеси через призму загальнолюдських цінностей. Особливо це стосується періоду формування української класичної філософії, родоначальником якої справедливо вважаємо Г. Сковороду.

В. Горський у своєму дослідженні «Історія української філософії» (Горський, 1996) акцентує увагу на тому, що в умовах формування української класичної філософії вагоме місце посідала соціально-філософська проблематика, поєднана з проблематикою антропологічною. Людина – центр соціальних та суспільно-політичних процесів; навколо неї сконцентровані найважливіші загальнолюдські проблеми, вона – законодавець моральних та правових норм і творець цінностей, істотна ланка, що з'єднує природу і суспільство, мікрокосм, у якому зосереджений весь макрокосм. Увага мислителів завжди прикута до людини як джерела суспільних змін, особистості, що здатна творити себе саму, духовно і фізично еволюціонувати. Усі суспільно-політичні колізії розглядались крізь призму соціально-зорієнтованої людини, лише якій під силу було розв'язати складні проблеми, що постають у суспільстві. Створюючи культурні цінності людина, таким чином, сприяє як удосконаленню суспільства, так і самої себе; як істота, що потребує постійного руху вперед, не дозволяє суспільству, природі, світові бути певними «застиглими» феноменами, сприяє їхньому розвитку, змінам, які є запорукою нового й непізнаного.

В умовах динамічних суспільно-політичних перетворень, війни в Україні, коли вирішуються доленосні питання пов'язані з проблемами суспільства, майбутнього народу і нації, державотворчими процесами – класична і соціально-філософська проблематика у процесі підготовки філософів виходить на перший план, оскільки це дає змогу глибоко осмислити громадську діяльність людини, її потенціал, внутрішні і зовнішні сили, оцінити значущість себе як культуро-творчої істоти (Кравченко, 2001). Руйнування старого і створення нового неможливе без майбутнього філософа як носія цінностей, неповторної і унікальної особистості, що впродовж усього свого існування, як людина, перебуває на межі життя і смерті, добра і зла, істини і хибності, а як фахівець – має вміє пояснити це іншим людям.

Аналіз досліджень і публікацій. Зосереджуючи увагу на феномені української класичної філософії і її засновникові Г. Сковороді, можна констатувати, що значна кількість українських філософів проводили і проводять різнобічні дослідження проблем, що формують її картину. Таких праць ми маємо величезну кількість; вони загальновідомі та забезпечують успішність подальшого вивчення як класичного періоду розвитку вітчизняної філософії, так і філософського доробку Г. Сковороди. До їх числа належать дослідження А. Бичко, І. Бичко, В. Горського, І. Іваньо, С. Йосипенка, Р. Кисельова, В. Табачковського, М. Поповича, Д. Чижевського, В. Шинкарука та численної кількості вітчизняних науковців. Проте цей доробок потребує подальших досліджень та аналізу задля створення цілісної картини ідей, поглядів мислителя, філософського бачення ним світу і людини зокрема, а особливо – їх значення для практичного спрямування сучасних державотворчих зусиль і процесів розбудови відкритого суспільства в Україні. Проблеми, що піднімає Г. Сковорода, дійсно стали глобальними і замкнули на собі значну частину духовного та політичного соціокультурного потенціалу; особливо значущими вони є в контексті формування майбутніх філософів.

Метою статті є виявлення впливу і значення філософсько-антропологічної проблематики творчої спадщини Г. Сковороди для розбудови відкритого суспільства в сучасній Україні та підвищення ефективності підготовки фахівців спеціальності 033 Філософія.

Методологія дослідження має комплексний характер і ґрунтується на соціально-філософському та історико-філософському аналізі антропологічної проблематики у

творчій спадщині Г. С. Сковороди і з'ясуванні її значення для досягнення свободи особистості та розбудови відкритого суспільства. Провідним методологічним інструментарієм обрано фундаментальні дослідницькі засади наукового аналізу – принципи об'єктивності, системності, цілісності, єдності історичного та логічного, детермінізму, розвитку і взаємозв'язку. Застосовано методологію соціальних та символічних репрезентацій, етнічної ідентифікації та структурного функціоналізму.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період всесвітньої історії надзвичайно складний, суперечливий і динамічний. Далеко не кожна людина може чітко зорієнтуватися і розібратися в усьому, що відбувається у світі. Та, мабуть, це і не потрібно їй, бо не можливо охопити думкою усі світові процеси, події – їх причини, сутність, наслідки. Але людина повинна усвідомлювати, розуміти і розбиратися у багатьох фрагментах суспільного життя, щоб діяти свідомо і знати як саме діяти. Людина – це громадянин, а значить вона повинна розумітися у суспільному житті, орієнтуватися у тому, що діється навколо неї тут і нині. Перед людиною об'єктивно постає надскладне завдання розібратися у всьому і вона повинна прикласти великі зусилля, щоб хоч поверхово освоїти ті складні процеси, які відбуваються навколо неї. Сама людина багато чого не може усвідомити і зробити, як би вона не прагнула цього. Тому на допомогу їй повинна прийти держава із її інститутами та різними закладами. Але держава не завжди піклується про духовне формування особистості, недостатньо допомагає їй у цьому (Огнев'юк, Кравченко, 1999). Особистість занадто часто залишається у власному екзистенційному просторі свого середовища. Вона розуміє, що живе у певній країні (наприклад, в Україні), розуміє, що це її країна, спостерігаючи те, що відбувається навколо як явище. Але ж за явищем прихована сутність яку ми не завжди можемо пізнати. Окрім того у бутті людини є сфера майбутнього – що повинно бути? Як мені діяти? Саме те, що повинно бути, ми і робимо в дану мить, робимо разом. Наприклад: Україна як держава і усі ми як її громадяни, зробили свій вибір і прагнемо до європейських цінностей, до європейського способу і стилю життя. Ми зробили цей вибір на майданах і держава закріпила його законами та постановами Верховної ради. Цей вибір ґрунтується на загальнолюдських цінностях які найбільш яскраво відображені в епоху Просвітництва. До них перш за все належать честь і гідність, свобода, справедливість, солідарність, моральність. Для втілення цих цінностей у життя, їх реалізації ми повинні зробити занадто багато і в економічній, і у політичній, і у духовній сфері суспільного буття, та і в усіх інших соціальних сферах. А для цього ми змушені побудувати відкрите суспільство основою якого буде повага до людини та її етичних норм, тобто – високоморальне суспільство. Саме у цьому плані державні органи, та і усі ми повинні зрозуміти яке величезне значення має філософія для побудови такого суспільства. У чому ж сутність філософії за Сковородою? Він дає таке визначення: «Філософія, або любов до мудрості, спрямовує все коло справ своїх на той кінець, щоб дати життя нашому духові, благородство серцю, світлість думкам, як голові всього. Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, то все світле, блаженне, веселе. Оце є філософія» (Сковорода, 1994, с. 408).

Філософська спадщина Г. Сковороди дає можливість показати, що за своїм визначенням і сутністю філософія завжди є відкритою для суспільства, відкрита до різних, навіть протилежних поглядів, аргументів, дискусій бо саме у них і народжується істина. Сама ж філософія – комунікативна, практична, чим і пробуджує інтерес до себе як певна метаінституція де люди мають свою думку, свою точку зору. Саме така філософія навчає людей мудрості і є містком для спілкування між людьми. А щоб цей місток побудувати, потрібно навчатись філософії. Тому, чим більше людей буде охоплено вивченням філософії, тим більше їх опанують мудрість буття і тим швидше ми зможемо побудувати післявоєнне відкрите суспільство. А це таке суспільство у якому – бути людиною значить бути філософом про що не одноразово говорив

засновник класичної української філософії Г. Сковорода 300-ту річницю із дня народження якого ми відзначаємо нині.

Філософський символізм цієї річниці полягає безпосередньо в його мудрості, сродній праці, баченні великого у малому, розкритті таїни через символічний світ. А це і є філософствування – дорога до щасливого життя. Саме Сковорода свідчить нам – бути людиною означає бути філософом. Світ ловив його, та не спіймав. Він показав, що його доля невіддільна від долі наряду і єдність ця лежить у світі свободи. В Україні народилася філософія чистої особистісної свободи. Свободи яку багато хто не розуміє, бо для цього слід зважитися боротися з цілим світом, але не з ненависті, а з любові (Попович, 2008). Це і є класика української філософії започаткована Г. Сковородою. Завдання ж філософії і полягає в тому, щоб пробудити основні гасла Просвітництва та їх практичне спрямування на досягнення як власної свободи, так і свободи відкритого суспільства. Людина повинна жити власним розумом і керуватися принципами моральності яка формується у самому суспільстві.

У творчості Г. Сковорода специфічні риси української філософської думки набувають найбільш виразного, чіткого проявлення. Це є період зрілості, творчого розквіту філософського знання, культури вцілому. Він подібний, наприклад, із класичним періодом античної філософії, добою середньовічної класики чи класичною німецькою філософією. Але це не є спрощене розуміння класики як такого піку розвитку, стосовно якого попередні або наступні періоди тлумачаться як щось менш розвинуте, неповноцінне чи регресивне. Такий підхід буде спрощенням, вульгаризацією філософії, мистецтва, духовної культури вцілому. Тому ми не можемо, наприклад, назвати культуру Просвітництва біднішою, примітивнішою за культуру Нового часу чи епохи Відродження, або еліністичну культуру менш розвинутою, ніж антична культура. У багатьох рисах Просвітництва більш яскраве ніж Новий час чи епоха Відродження, так же і еленізм по відношенні до античної класики. Тому під класикою ми і розуміємо не що інше, як зрілість, виразність, чіткість вияву особливих, специфічних рис філософії, духовної культури уцілому певного історичного періоду, епохи, окремо взятого народу, етносу, чи країни. У цьому розумінні ми і вживаємо термін «українська класична філософія». Цієї точки зору притримується також і ряд українських філософів (Бичко А., Бичко І., Табачкоський, 2001).

Одним із аргументів приналежності творчості будь-якого мислителя до певної культури (у тому числі – української) може служити критерій ментальності. Він відтворює різні рівні свідомості – від емпірично-чуттєвих до загальнотеоретичних. Саме світоглядний, теоретичний рівень українського менталітету складає єдність трьох патернів – антеїму, екзистенційності світу та кордоцентризму. У філософії Г. Сковорода орієнтація на неповторність у своїй окремішності людського існування, плюралістичність і діалогічна гармонійність реальності (екзистенціальність); кордоцентризм – (усьому голова – серце); спорідненість світу і людини (антеїзм), особистісна свобода як прагнення до щасливого життя – набувають вперше не просто якихось характерних рис чи тенденцій, а проявляються в якостях внутрішнього ядра, всеохоплюючого каркасу його творчості. Усе це і є класичний вияв української філософської думки. Завдяки цьому Г. Сковорода і вважається засновником, родоначальником української класичної філософії. Д. Чижевський індивідуальну неповторність філософії Сковорода вбачав у екзистенційній орієнтованості сковородинівської думки не на вузько раціоналістичні горизонти, а на все людиножиттєве розгалуження думок і почуттів, міркувань і емоцій, голови й серця (Чижевський, 1992).

Окрім того, досить потужним аргументом відносно цього є мандрівний спосіб життя, що поєднувався із специфічним стилем творчості. Цей стиль входив у поширений у той час в Україні літературно-філософський спосіб творчого мислення –

барокову культуру. Сковорода тлумачить розумову діяльність людини принципово нерационалістично. Він скрізь уникає самого терміну «розум». Дуже рідко вживає словосполучення «повзучий розум». Часто вживається термін «дух», «душа», «думка» і вони пов'язані із серцем, тобто їх зміст кордоцентричний, що є виявом бароковості мислення. Саме ж серце – це істинна людина, а не просто безодня думок. Людина тлумачиться не як думаюча істота чи гносеологічний суб'єкт, а як специфічна духовно-сердечна екзистенційна особистість, онтологічний суб'єкт. Таке бачення носить бароковий характер (Бичко А., Бичко І., Табачковський, 2001).

Як справедливо і досить влучно підкреслює І. В. Бичко: «Реальність, за Сковородою, не є моністично унітарним (ідеальним чи матеріальним) буттям. Вона є гармонійною взаємодією трьох світів: макрокосму, мікрокосму й символічного світу (Бичко А., Бичко І., Табачковський, 2001, с. 342). «Перший є всезагальний і світ населений, де живе все народжене. Цей, складений із незлічених світ-світів, і є великий світ ... інші два часткові й малі світи. Другий – мікрокосм, тобто світик, малий світ, або людина. Третій світ символічний, тобто Біблія» (Сковорода, Т. 2, 2005).

«Увесь цей світ складається із двох натур, одна видима, а друга невидима. Видима зветься жива істота, а невидима – Бог. Ця невидима натура, чи Бог, все живе проходить і утримує, скрізь завжди є, був і буде» (Сковорода, Т. 1, 2005). Макрокосм у своїй «видимій» іпостаті бачиться нами як природний світ відчутних речей і явищ, як матерія, проте насправді є «пустою видимістю», «місцем», «нікчемністю», «тінню» справжньої, але невидимої його природи – Бога (Сковорода, 2005а).

Щодо людини – то вона є мікрокосмом як єдність двох натур: «емпіричної» (тілесної) і «внутрішньої» (істинної) людини.

Макрокосм і мікрокосм відмінні по-суті, але тісно пов'язані і взаємодіють між собою. Гармонійність взаємодії ґрунтується на творчій життєвій ініціативі людини. Спосіб гармонізації за макрокосмосом свій, оригінальний для кожного індивіда. А інструментом обрання правильного життєвого шляху є серце.

Сковорода ставить питання: «Де живе щастя людини?» І дає цікаву відповідь: «Нема його ніде, але воно скрізь є ... Яка користь, коли ім'я твоє у тлінному списку надруковане, а дух істини, що сидить і судить у нутрошах твоїх, не одобрює й не дивиться на обличчя, але на серце твоє?» (Сковорода, 2005б).

Не важко помітити, що у Сковороди серце є методологічним принципом, специфічним пізнавальним засобом освоєння світу, думкою, духом. Це засіб пізнання «сродного» життєвого шляху, своєї «сродної» щасливої долі. Сродність ця подається людському серцю символічно, а значить опосередковується, третім – «символічним» світом – Біблією. Прочитування Біблії символізує життєвий процес індивіда. Третій світ, як і два перших, характеризується двома натурами: видимою як предметною образністю символу, літери, слова і невидимою – смыслом, розшифровуванням змісту слів, символів. Саме тому, головним джерелом усіх бід людей є «несродність» або небажання чи невміння віднаходити шляхи «сродності» із оточуючим світом. Усе це розгорнуто проаналізовано у фундаментальному дослідженні «Філософія Григорія Сковороди» під науковою редакцією В. І. Шинкарука (*Філософія Григорія Сковороди*, 1972).

Висновки. Філософський доробок Г. Сковороди особливо важливий тим, що сьогодні Україна переживає складні соціально-політичні процеси: формування і збереження національної самоідентифікації українців, національних цінностей, моральності і культури. Суспільство потребує фахової групи філософів як свідомих громадян, що мають чітке уявлення про перспективи розвитку держави. Сучасному суспільству необхідні як люди, що перебувають у гармонії із собою і світом, працюють над удосконаленням самих себе і суспільства, вміють долати як суперечливості власного внутрішнього світу, так і фахівці, що розуміють конфлікти соціуму та

довкілля. Покладаючи великі сподівання на людину як творця нової моралі, Г. Сковорода вірив у можливість побудови стійких засад державності, що внутрішньо багата людина – громадянин – сприятиме гармонії природи, світу, людських стосунків, зосереджуватиме свою увагу на проблемах добра і любові як невід’ємних атрибутах людського існування. Саме таких особистостей мислитель вважав здатними внести мир і злагоду у неспокійне і сповнене життєвих випробувань буття, протистояти відчуженості людини, абсурдності і беззмістовності її існування. Усе це відтворено у численних його творах (Сковорода, 1961, 1994, 2005, 2011, 2012). Майбутні філософи досліджуючи творчу спадщину Г. Сковорода, можуть простежити еволюцію розвитку людського духу: внутрішньо спустошена, без певних життєвих орієнтирів, людина поступово адаптується до життя у суспільстві; долає суперечності між одиничним і загальним, знаходить компроміс у стосунках із довкіллям. Звичайно ж, далеко не кожен зможе успішно пройти шлях свого духовного становлення, оскільки цей процес вимагає значного напруження внутрішніх і зовнішніх сил, єдності та боротьби розуму і почуттів, житейської мудрості та бажання долучитися до з’ясування причин людської жорстокості і сваволі, виявлення джерел людяності в людині і суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

- Бичко, А. К., Бичко, І. В., Табачковський, В. Г. (2001). *Історія філософії*: підручник. Київ: Либідь.
- Горський, В. С. (1996). *Історія української філософії*: курс лекцій для студентів вузів. Київ: Наук. думка. (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).
- Кравченко, П. А. (2001). *Вітчизняний культурно-історичний досвід у системі сучасного державотворення (Соціально-філософські аспекти)*. НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковорода; Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Київ: Генеза.
- Огнев’юк, В. О., Кравченко, П. А. (1999). *Людина. Культура. Історія*. Київ: Генеза.
- Попович, М. (2008). *Григорій Сковорода: філософія свободи*. 2-ге вид. Київ: Майстерня Білецьких.
- Сковорода, Г. С., Табачников, І. А., Іваньо І. В. (Упоряд.). (1961). *Твори* (Т. 1). Київ: АН УРСР.
- Сковорода, Г. С., Табачников, І. А., Іваньо І. В. (Упоряд.). (1961). *Твори* (Т. 2). Київ: АН УРСР.
- Сковорода, Г. С. (1994). *Твори* (Т. 2). Київ: Наукова думка.
- Сковорода, Г. С. (2005). *Твори* (Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги). 2-ге вид., випр. Київ: Обереги.
- Сковорода, Г. С. (2005). *Твори* (Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи). 2-ге вид., випр. Київ: Обереги.
- Сковорода, Г., Киселева, Р. (Перек.), Йосипенко, С. (Ред.). (2011). *Полное собрание сочинений* (Т. 1: Трактаты и диалоги). Киев: Богуславкнига.
- Сковорода, Г., Киселева, Р. (Перек.), Йосипенко, С. (Ред.). (2012). *Полное собрание сочинений* (Т. 2: Проза. Поэзия. Переводы. Письма. Разное). Киев: Богуславкнига.
- Чижевський, Д. (1992). *Нариси з історії філософії на Україні*. Київ: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза».
- Шинкарук, В. І. (Ред.). (1972). *Філософія Григорія Сковорода*. Київ: Наук. думка.

REFERENCES

- Bychko, A. K., Bychko, I. V., & Tabachkovskyi, V. H. (2001). *Istoriia filosofii [History of philosophy]*: pidruchnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Horskyi, V. S. (1996). *Istoriia ukrainskoi filosofii [History of Ukrainian philosophy]*: kurs lektsii dlia studentiv vuziv. Kyiv: Nauk. dumka. (Transformatsiia humanitarnoi osvity v Ukraini) [in Ukrainian].

- Kravchenko, P. A. (2001). *Vitchyznianyi kulturno-istorychnyi dosvid u systemi suchasnoho derzhavotvorennia (Sotsialno-filosofski aspekty) [Domestic cultural and historical experience in the system of modern state formation (Social and philosophical aspects)]*. NAN Ukrainy, In-t filosofii im. H. S. Skovorody; Poltav. derzh. ped. un-t imeni V. H. Korolenka. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
- Ohnev'iuk, V. O., & Kravchenko, P. A. (1999). *Liudyna. Kultura. Istoriia [Man. Culture. History]*. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
- Popovych, M. (2008). *Hryhorii Skovoroda: filosofiia svobody [Hryhorii Skovoroda: philosophy of freedom]*. Kyiv: Maisternia Biletskykh [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S., Tabachnykov, I. A., & Ivano I. V. (Comps.). (1961). *Tvory [Works]* (Vol. 1). Kyiv: AN URSSR [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S., Tabachnykov, I. A., & Ivano I. V. (Comps.). (1961). *Tvory [Works]* (Vol. 2). Kyiv: AN URSSR [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S. (1994). *Tvory [Works]* (Vol. 2). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S. (2005). *Tvory [Works]* (Vol. 1: Poezii. Baiky. Traktaty. Dialohy). Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S. (2005). *Tvory [Works]* (Vol. 2: Traktaty. Dialohy. Prytchi. Pereklady. Lysty). Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- Skovoroda, H., Kyseleva, R. (Trahs.), & Yosypenko, S. (Ed.). (2011). *Polnoe sobranie sochynenyi [Complete set of works]* (Vol. 1: Traktaty y dialohy). Kiev: Bohuslavknyha [in Russian].
- Skovoroda, H., Kyseleva, R. (Trans.), & Yosypenko, S. (Ed.). (2012). *Polnoe sobranie sochynenyi [Complete set of works]* (Vol. 2: Proza. Poezyia. Perevody. Pysma. Raznoe). Kiev: Bohuslavknyha [in Russian].
- Chyzhevskiy, D. (1992). *Narysy z istorii filosofii na Ukraini [Essays on the history of philosophy in Ukraine]*. Kyiv: Vyd-vo «Orii» pry UKSP «Kobza» [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. I. (Ed.). (1972). *Filosofiia Hryhoriiia Skovorody [Grigory Skovoroda's philosophy]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE ANTHROPOLOGICAL PROBLEMS OF H. SKOVORODA'S PHILOSOPHY IN THE MODERN CONTEXT

Petro Kravchenko,

Doctor of Philosophy, Full Professor, Professor of the Department of Philosophy;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The hostilities that have been taking place in Ukraine since 2014 have made socio-political transformations related to the fateful issues of the future of the Ukrainian people and nation and their state-building processes particularly acute. In such circumstances, classical socio-philosophical issues come to the fore, as they allow us to comprehensively understand human social activity, its potential, and internal and external forces, and to assess the importance of the individual as a cultural and creative being. This issue is closely related to the anthropological one in the training of philosophers since future specialists must realize that man is the center of social and socio-political processes, that he is a microcosm in which the entire macrocosm is concentrated, as H. Skovoroda argued. The philosophical symbolism of the thinker's work is directly related to wisdom, akin to work, seeing the great in the small, revealing the mystery through the symbolic world. This is the way to a happy life. To be a human being is to be a philosopher, says Hryhorii Savych and the fate of each person is inseparable from the fate of the nation, and this unity lies in the world of freedom, which many do not understand, because it requires fighting the whole world on the principles of love, not hatred. This is the classical Ukrainian philosophy founded by H. Skovoroda. Its task is to awaken the main slogans of the Enlightenment (honor

and dignity, freedom, justice, solidarity, morality) and to practically direct them to achieve both one's freedom and the freedom of an open society. The development of such a society in Ukraine is the goal of the modern national state-building process, and the realization of the value principles is the goal of philosophical education.

Future philosophers, studying H. Skovoroda's creative heritage, can trace the evolution of the human spirit: internally devastated, without certain life guidelines, a person gradually adapts to life in society; overcomes contradictions between the individual and the general, finds a compromise in relations with the environment. Of course, not everyone will be able to successfully go through the path of their spiritual formation, since this process requires a significant strain of internal and external forces, unity and struggle of mind and feelings, worldly wisdom, and a desire to join in finding out the causes of human cruelty and arbitrariness, identifying the sources of humanity in man and society.

Keywords: *training of philosophers, antinomianism, anthropology, baroque culture, choice, state-building, existentialism, cordocentrism, human, mentality, freedom, socio-political processes, «kindred labor», values.*

Надійшла до редакції 17.01.2024 р.

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.011.3-051:9]:378.018.43:004

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312189>

ORCID ID 0000-0003-0976-5512

ORCID ID 0000-0002-0327-1477

ORCID ID 0009-0004-1954-972X

ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

Любов Вішнікіна,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри географії, методики її навчання та туризму;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Віктор Самойленко,

доктор географічних наук, професор,
професор кафедри фізичної географії та геоекології;
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Олександр Давиденко,

аспірант кафедри географії, методики її навчання та туризму;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті визначено, що в умовах реформування сучасної географічної освіти викладачі та вчителі географії стикаються із різноманітними викликами та проблемами, пов'язаними із ускладненням доступу до освітніх послуг. Доведено, що важливим механізмом для забезпечення неперервності освітнього процесу стало використання дистанційного навчання, яке регламентується державними освітніми документами.

У роботі зазначено, що володіння цифровими технологіями є обов'язковою складовою частиною професійної компетентності вчителя географії. На основі аналізу чисельних джерел науково-педагогічної вітчизняної та зарубіжної літератури розроблено і запропоновано власну модель компонентів технологічних умов здійснення дистанційного навчання географії, які спрямовані на інтеграцію нових технологій. Визначено й обґрунтовано сутність компонентів розробленої моделі. Схарактеризовано системи управління навчанням, платформи для відеоконференцій та інструменти для співпраці, які належать до програмного забезпечення дистанційного навчання географії. Окреслено особливості матеріально-технічного забезпечення та його складники. Визначено структуру необхідного методичного забезпечення і проблеми його розроблення. Висвітлено значення безпеки та конфіденційності як умови здійснення навчання в режимі онлайн. Приділено увагу технічній підтримці та описано головні напрямки її впровадження. Акцентовано увагу на необхідності системного і комплексного дотримання визначених технологічних умов дистанційного навчання, оскільки його технічний, методичний та інформаційний компоненти є невід'ємними частинами навчального онлайн середовища.

Ключові слова: дистанційне навчання географії, технологічне забезпечення, майбутні вчителі географії, модель компонентів технологічних умов, програмне, матеріально-технічне і методичне забезпечення, технічна підтримка, безпека та конфіденційність.

Постановка проблеми. В умовах реформування сучасної вітчизняної освіти викладачі та вчителі географії стикаються із різноманітними викликами, що вимагають від них здатності вирішувати нагальні проблеми за непередбачуваних обставин та забезпечувати стабільність освітнього процесу незалежно від зовнішніх впливів.

Останнім часом традиційні шляхи комунікації між учасниками освітнього процесу порушуються, а доступ до освітніх послуг ускладнюється або навіть стає неможливим через різні фактори, такі як пандемія COVID-19 та воєнний стан. За таких умов важливим механізмом для забезпечення неперервності освітнього процесу стало використання дистанційного навчання.

У Положенні про дистанційне навчання, яке було затверджено МОН у 2020 р., зазначається: «Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» (Положення про дистанційне навчання, 2020).

За умов воєнного стану дистанційне навчання стало домінуючим з огляду на важливість збереження безпечного освітнього середовища. Втім, останнім часом в Україні впроваджується гібридна модель навчання, яка передбачає комбінування навчання в онлайн і офлайн режимах. Тобто, дистанційне навчання в онлайн режимі і надалі посідає важливе місце у вітчизняній освіті.

Варто зауважити, що кожна навчальна дисципліна має свої особливості, і для її успішного опанування здобувачами освіти потрібно обирати спеціальний дидактичний інструментарій та спеціальне веб-середовище. Вивчення географічних дисциплін із застосуванням цифрових засобів навчання стає новим етапом у підготовці майбутніх учителів географії. Веб-середовище дистанційного навчання географії включає системно-організовану сукупність веб-ресурсів, певне програмне забезпечення, засоби взаємодії учасників освітнього процесу та управління дистанційним навчанням. Отже, від учителів географії вимагається оволодіння цифровими технологіями, які стрімко стають провідними засобами навчання географії в умовах дистанційного навчання. Застосування штучного інтелекту, потреба в цифровій інтерактивності, здійснення онлайн подорожей і досліджень довкілля в онлайн режимі стає обов'язковою складовою частиною професійної компетентності вчителя географії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як засвідчують чисельні публікації, дистанційне навчання стало предметом дослідження багатьох науковців і педагогів, проте застосування засобів інтернет-технологій саме у навчанні географії досліджено недостатньо. Особливо це стосується аналізу сучасних освітніх інтернет-ресурсів і функціонування платформ для дистанційного навчання географії, стану фахового кадрового забезпечення та рівня володіння інформаційними технологіями всіх учасників освітнього процесу. Одним із ключових напрямів розвитку освіти в Україні є оновлення підходів до навчально-виховного процесу на підґрунті застосування новітніх інформаційних технологій відповідно до інтеграції в європейський освітній простір.

Як зазначає А. Янковець (2005), сучасне бачення освітніх технологій охоплює наукові методи навчання, принципи, інструменти та фактори, необхідні для досягнення високих педагогічних результатів у даному освітньому контексті.

Останнім часом концепція «дистанційного навчання» отримала різноманітне трактування, що стало предметом дослідження таких зарубіжних вчених як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк і Д. Кіган (Кравчук, 2009).

Ю. Федоренко (2011) підкреслює, що дистанційне навчання є корисним не лише під час карантину, але й для студентів, які пропускають заняття через тривалі хвороби, оскільки це дозволяє їм продовжувати освіту без втрати знань.

З іншого боку, сучасне молоде покоління нерозривно пов'язане із використанням мобільних технологій та Інтернету. Навіть діти користуються смартфонами – стежать за YouTube-каналами, грають в ігри, записують і публікують відео тощо. Звикання молодих людей до використання мобільних пристроїв наразі ускладнює їхнє зосередження на традиційних лекціях. Через це педагоги також повинні прагнути використовувати сучасні технології та застосовувати їх у навчальних цілях і залучати студентів таким чином до лекцій (Stecula, 2019; Stecula, 2022).

Аналізуючи провідні зарубіжні публікації, ми виділили такі основні їхні твердження:

– мобільні технології розширюють можливості електронного навчання (Chuang, 2009);

– дистанційна освіта задовольняє потреби молодих поколінь, оскільки, поміж іншого, базується на мобільних технологіях (Baldock et al., 2021);

– електронне навчання – це чудова можливість краще адаптуватися до очікувань сучасних студентів (Rajeh et al., 2021);

– електронне навчання має супроводжуватися високими стандартами якості (Weis, 2021);

– використання інформаційних технологій в університетах є дуже привабливим і плідним; однак це не завжди означає, що впровадження електронного навчання є легким і виконується правильно (Puriwat, Tripopsakul, 2021).

Заслужують на увагу дослідження українських учених, які здійснили аналіз пошукових систем та виділили найбільш значущі інтернет-ресурси, які можуть бути використані під час дистанційного навчання:

- 1) веб-сторінки, що надавали статистичні дані щодо поширення епідемії;
- 2) веб-сторінки сайтів новин про освітні та культурні події під час карантину;
- 3) повідомлення світових бібліотек, платформ дистанційних курсів, університетів про відкритий доступ до підручників, навчальних курсів;

4) повідомлення про досвід та результати організації дистанційного навчання у закладах освіти;

5) новини щодо дій офіційних органів влади для організації дистанційного навчального процесу (Осадча, Осадчий, Круглик, 2020).

Не зважаючи на чисельні публікації, що висвітлюють особливості й проблеми дистанційного навчання, потребує дослідження ефективність застосування технологічного забезпечення навчання географії в онлайн-режимі, що й обрано **метою** статті.

Виклад основного матеріалу. Створення класифікації компонентів технологічних умов здійснення дистанційного навчання, і навчання географії зокрема, є ключовим для ефективного управління ресурсами та інструментами, які використовуються в цьому процесі. Така класифікація забезпечує структурування ресурсів, кращу організацію освітнього процесу та доступ до необхідних інструментів для викладачів і здобувачів. Крім того, вона сприяє адаптації до різноманітних навчальних потреб і стилів навчання, дозволяючи вибирати найбільш ефективні засоби досягнення навчальних цілей.

Наявність чіткої класифікації може полегшити інтеграцію нових технологій у процес дистанційного навчання, поліпшуючи його безперервний розвиток та удосконалення. В результаті створення і впровадження такої класифікації не лише спрощується управління освітнім процесом, а й підвищується його якість та доступність для всіх учасників. Тому, нами було розроблено схему класифікації технологічних умов здійснення дистанційного навчання географії (рис. 1).

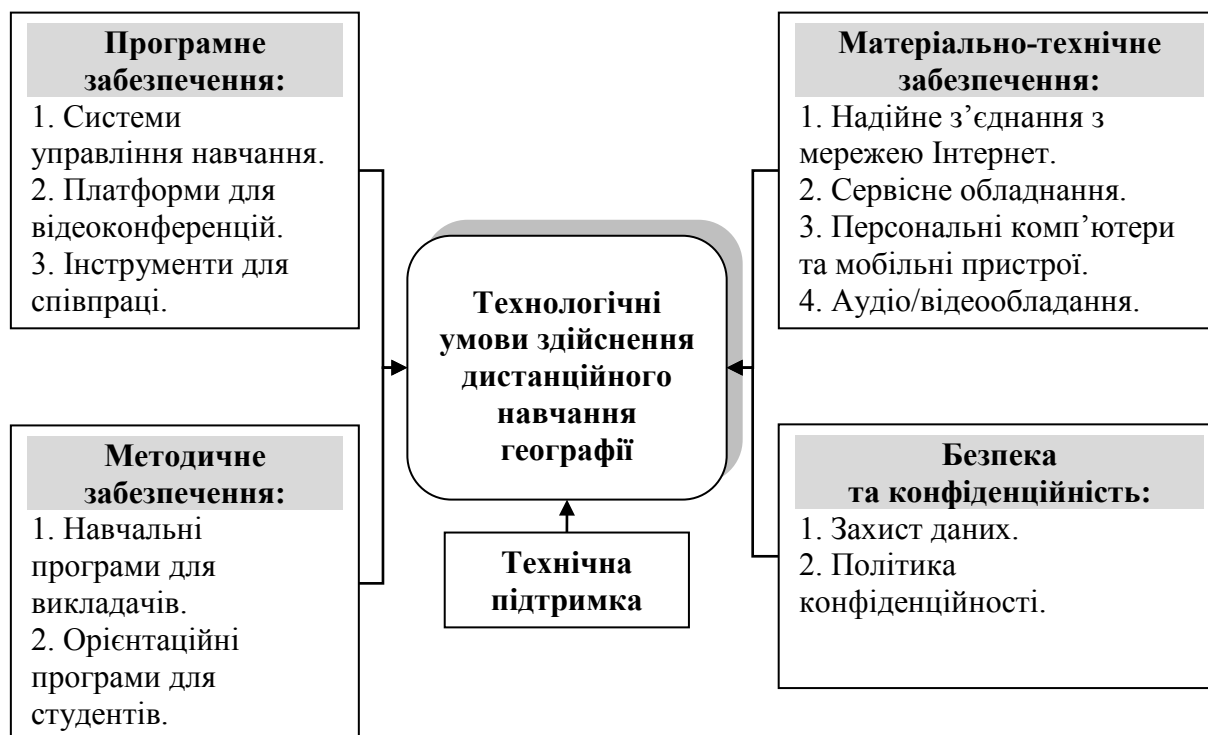

Рис. 1. Модель компонентів технологічних умов здійснення дистанційного навчання географії

Програмне забезпечення є фундаментом дистанційного навчання, адже на ньому ґрунтується проведення занять, оцінювання навчальних досягнень, комунікації між викладачами та студентами, а також доступ до навчальних матеріалів. Вибір якісного програмного забезпечення дозволяє гарантувати стабільність процесу навчання, його ефективність та зручність користування для всіх учасників. До програмного забезпечення варто включити системи управління навчанням, платформи для організації відеоконференцій та інструмента для співпраці.

Системи управління навчанням (Learning Management Systems, LMS) – це цифрові платформи, призначені для оптимізації процесу навчання шляхом надання можливостей для створення, розповсюдження та управління навчальними матеріалами та курсами. Основною метою таких систем є полегшення доступу до освітнього контенту, підвищення ефективності викладання та навчання, сприяння взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. LMS можуть використовуватись у різноманітних сферах, академічні установи включно, у корпоративному навчанні, а також для самоосвіти. (Sharma, Srivastav, 2020; Bradley, 2020).

Основні характеристики і можливості систем управління навчанням включають:

1. Курсовий менеджмент: створення і розповсюдження навчальних матеріалів, курсів та управління навчальними планами.

2. Відстеження прогресу навчання: моніторинг успіхів студентів, контролю відвідуваності й виконання завдань та формувальне оцінювання.

3. Тестування та оцінювання: створення онлайн-тестів та опитувань для перевірки знань та навичок студентів.

4. Інтеграція з іншими інструментами: підключення до зовнішніх ресурсів і сервісів, таких як системи відеоконференцій, електронні бібліотеки, хмарні сховища даних.

Системи управління навчанням є ключовими інструментами у реалізації дистанційного навчання, які дозволяють організувати ефективний навчальний процес. Завдяки їх гнучкості та функціональності, вони сприяють індивідуалізації навчання, дозволяють адаптувати освітній процес під конкретні потреби й вимоги користувачів, а також сприяють підвищенню загальної доступності та якості освіти.

Іншою складовою програмного забезпечення є платформи для організації відеоконференцій. Вони надають можливість викладачам та здобувачам здійснювати взаємодію в реальному часі, незалежно від їх фізичного розташування. Ці інструменти дозволяють проводити лекції, семінари, консультації та інші форми навчального процесу в онлайн-форматі, забезпечуючи високу ступінь інтерактивності і залученості студентів. Викладачі можуть демонструвати навчальні матеріали, використовуючи спільний доступ до екрану, а також організовувати групові дискусії та роботу в малих групах за допомогою функції розділення на кімнати (Händel, 2022).

Варто додати, що завдяки відеозв'язку, студенти мають змогу ставити питання та отримувати відповіді в режимі реального часу. Крім того, багато платформ пропонують додаткові функції, такі як запис занять, що дозволяє студентам переглядати матеріал у зручній для них час.

Інструменти для співпраці над документами та для спільного доступу до файлів створюють умови для ефективної співпраці між студентами і викладачами в умовах дистанційного навчання. Ці інструменти перетворюють традиційний навчальний процес, забезпечуючи гнучкість, доступність та ефективність (Marquez, Gannon, Rocafort, 2022).

Хмарні сервіси для зберігання даних революціонізували спосіб, яким ми зберігаємо та ділимося інформацією, дозволяючи користувачам отримати доступ до своїх файлів з будь-якого місця, де є інтернет. Це сприяє безперервному навчальному процесу, де документи та матеріали завжди доступні для перегляду, редагування та обговорення.

До найбільш популярних інструментів для співпраці можна віднести:

– Google Docs, Sheets і Slides: дозволяють кільком користувачам одночасно працювати над текстовими документами, таблицями та презентаціями;

– Microsoft Office 365: надає можливість спільної роботи над Word, Excel, PowerPoint документами в режимі онлайн;

– Dropbox Paper: простий інструмент для спільної роботи над документами, інтегрований з сервісом зберігання файлів Dropbox.

Головним аспектом застосування інструментів для співпраці є можливість інтеграції всіх компонентів технологічних умов здійснення дистанційного навчання з окремими його інструментами, такими як системи управління навчанням, хмарні сервіси для зберігання та обміну файлами, інструменти для формування й оцінювання завдань. Саме застосування таких інструментів створює єдине інтегроване навчальне середовище, де викладачі та студенти зможуть мати доступ до всіх необхідних освітніх ресурсів.

Наступним компонентом технологічних умов здійснення дистанційного навчання географії є матеріально-технічне забезпечення, до якого належать:

1. Надійне з'єднання з мережею Інтернет.

2. Серверне обладнання: серверне забезпечення для зберігання інформації навчального закладу (сервери маршрутизатори, комутатори, хаби, в тому числі хмарні технології).

3. Персональні комп'ютери або ноутбуки, мобільні пристрої.

4. Аудіо/відео обладнання: веб-камери, мікрофони, гарнітури тощо.

Комп'ютери, ноутбуки і мобільні пристрої наразі є незамінним обладнанням в освітньому процесі. Вони дозволяють студентам та викладачам мати доступ до мережі Інтернет та використовувати різноманітні освітні платформи для навчання, проведення географічних досліджень, спілкування й виконання навчальних завдань.

Надійне та швидке інтернет-з'єднання є критично важливим, адже воно забезпечує безперебійний доступ до онлайн ресурсів, відеоконференцій, вебінарів тощо. Швидкість і стабільність інтернету безпосередньо впливають на якість сприйняття матеріалу та здатність учасників освітнього процесу ефективно взаємодіяти один з одним.

Аудіо- та відеообладнання є необхідним для високоякісного зв'язку під час онлайн-лекцій, семінарів та групових обговорень проблем довкілля. Це обладнання дозволяє студентам та викладачам не лише чітко чути та бачити один одного, але й забезпечує можливість застосування інтерактивних форм навчання географії.

Серверне обладнання закладу освіти відіграє вирішальну роль у забезпеченні дистанційного навчання. Таке обладнання є основою створення надійної й ефективної освітньої інфраструктури, яка підтримує безперервний доступ до навчальних ресурсів і платформ. Файлові сервери, сервери додатків, бази даних, веб-сервери, сервери віртуалізації та сервери електронної пошти складають основу серверної інфраструктури, кожен елемент якої виконує специфічні функції підтримки освітнього процесу. Саме вони забезпечують централізоване зберігання навчальних матеріалів, управління даними щодо студентів, розміщення веб-сайтів і онлайн-платформ, а також підтримку комунікацій через електронну пошту.

Серверне обладнання забезпечує постійний доступ студентів до навчальних матеріалів незалежно від того, де вони знаходяться, гарантуючи надійну роботу платформ для дистанційного навчання з мінімальними технічними збоями. Можливість масштабування ресурсів дозволяє навчальним закладам ефективно адаптуватися до зростаючих потреб у дистанційному навчанні, одночасно забезпечуючи захист конфіденційності студентських даних через різні механізми шифрування, аутентифікації та резервного копіювання (Bourne et al., 2005).

Створення методичного забезпечення для здійснення дистанційного навчання географії у будь-яких закладах освіти набуває особливої актуальності в контексті широкого впровадження інформаційних та комунікаційних технологій. Дослідження, проведені різними авторами, підкреслюють необхідність адаптації та розвитку методичного забезпечення для ефективного здійснення дистанційного навчання, що включає в себе розробку навчальних матеріалів, методик викладання та оцінювання, а також забезпечення інтерактивності та доступності навчання для студентів.

Ю. Заячук і А. Олексішин, аналізуючи історичний розвиток дистанційного навчання та його характеристик в контексті пандемії COVID-19, підкреслюють масовість цього формату освіти та необхідність удосконалення платформ для дистанційного навчання. Вони акцентують увагу на важливості методичної підтримки адаптації до змін у сфері освіти, яка забезпечить ефективність навчального процесу (Zayachuk, Oleksyshyn, 2022).

Г. Кашина аргументує необхідність створення методичної підтримки на основі теорії трансакційної відстані і наголошує на значному впливі змісту матеріалів та якості взаємодії в онлайн-курсах на результативність навчання та рівень задоволеності курсом, при цьому вказуючи на важливість уваги як посередника навчального ефекту (Кашина, 2017).

Дослідження науковців і педагогів із Казахстану, спрямоване на аналіз проблеми напрямків розвитку дистанційного навчання у вищій освіті, обґрунтовує необхідність створення оптимального середовища для підвищення якості освіти через активне впровадження технологій та їхньої методичної підтримки. Автори підкреслюють недостатність методичної підготовки викладачів і студентів, що стало очевидним під час переходу до масового дистанційного навчання під час пандемії COVID-19 (Medeshova, Kassymova, Mutalova, Kamalova, 2022).

На нашу думку, актуальним викликом сьогодення є розробка психодідактичних засад методики навчання географії в онлайн режимі. Саме у цьому напрямі мають бути спрямовані розвідки науковців і педагогів. Дослідження наслідків широкого впровадження дистанційної освіти повинно стати провідним вектором значної частини сучасних педагогічних досліджень. Вимагає таких досліджень і методика викладання географічних дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів географії.

Важливим компонентом технологічних умов здійснення дистанційного навчання географії є розуміння та впровадження належних заходів безпеки та конфіденційності, які сприяють запобіганню витоків індивідуальних даних та забезпечують захищене освітнє середовище для студентів і викладачів.

Дослідження В. Almekhled і Н. Petrie (здійснене у 2023 році) було спрямоване на оцінювання ставлення та занепокоєння студентів вищої освіти Великобританії щодо приватності та безпеки навчання в онлайн режимі під час пандемії. Студенти висловлювали

занепокоєння відеозаписами навчальних занять без їхнього дозволу, несанкціонованого доступу до онлайн сесій і необізнаності щодо місця зберігання записів. Основні занепокоєння стосувалися нагляду під час іспитів. Як зазначали дослідники, більша прозорість і інформування студентів можуть допомогти вирішити ці проблеми (Almekhled, Petrie, 2023).

Варто згадати про модель «Тріада CIA», розроблену в США для забезпечення політиками інформаційної безпеки (infosec). Основу моделі складають конфіденційність, цілісність і доступність (confidentiality, integrity, availability). Кожна літера в Тріаді CIA відповідає принципам кібербезпеки.

Модель CIA Triad складає фундаментальну основу в сфері інформаційної безпеки, виокремлюючи три ключові принципи, на яких має базуватися захист інформації: конфіденційність, цілісність та доступність (What is the CIA Triad and Why is it important?, б. д.).

Конфіденційність (confidentiality) передбачає захист конфіденційної інформації від несанкціонованого доступу і розголошення. Такий захист здійснюється шляхом впровадження контролю доступу, аутентифікації та авторизації користувачів, а також за допомогою застосування методів шифрування даних під час їх зберігання й передачі. Цілісність (Integrity) фокусується на збереженні точності і надійності інформації та системних процесів. Захист від неавторизованих змін, помилок або втручань є критичним для забезпечення довіри до інформації та її правдивості (Ivanova, Plieva, 2021).

Доступність (availability) передбачає, що інформація та інформаційні ресурси будуть доступні для авторизованих користувачів, коли вони цього потребують. Механізм доступності включає захист від атак, які можуть перешкоджати доступу до ресурсів, таких як атаки типу «відмова в обслуговуванні» (DoS), а також впровадження резервного копіювання даних та відновлення після збоїв для гарантування неперервності навчального процесу (Albuquerque et al., 2014).

Загалом, тріада CIA залишається фундаментальною моделлю, яка визначає правила інформаційної безпеки у різних галузях, зокрема і в освіті.

Технічна підтримка дистанційного навчання включає набір сервісів і інструментів, що допомагають як викладачам, так і студентам використовувати цифрові технології навчання. Щоб забезпечити ефективну технічну підтримку дистанційного навчання, важливо зосередитися на таких напрямках:

1. Підтримка користувачів: організація доступу до ресурсів самодопомоги, навчальних матеріалів, часто задаваних питань (FAQ – Frequently Asked Question (s)). Забезпечення оперативної підтримки через електронну пошту, чати або телефонні дзвінки.

2. Навчання та розвиток: проведення тренінгів і вебінарів для викладачів і студентів з використання технічних інструментів і платформ. Навчання ефективним методикам дистанційного навчання.

3. Оцінювання та зворотній зв'язок: використання інструментів для моніторингу успішності студентів, встановлення зворотного зв'язку для вдосконалення навчального процесу (Caratiquit, 2022).

Висновки. Для забезпечення якісного та продуктивного процесу підготовки майбутніх учителів географії потрібно системно і комплексно дотримуватись визначених технологічних умов дистанційного навчання. До головних компонентів моделі технологічних умов належать програмне, матеріально-технічне і методичне забезпечення, технічна підтримка, безпека та конфіденційність.

Оскільки кожен компонент тісно пов'язаний з іншими, нехтування будь-яким з них може призвести до проблем під час навчального процесу. Комплексний підхід до дистанційного вивчення географічних і психолого-педагогічних дисциплін є ключовим для забезпечення якісного та продуктивного освітнього процесу. Кожен компонент інфраструктури, методичного забезпечення та інформаційної безпеки взаємопов'язаний і взаємозалежний. Технічна інфраструктура забезпечує не лише доступ до навчальних ресурсів, але й сприяє ефективній комунікації між викладачами та здобувачами. Водночас,

відсутність належної методичної підтримки може призвести до неефективного використання цих ресурсів та невідповідної взаємодії між учасниками освітнього процесу. Недоліки в інформаційній безпеці можуть призвести до проблем з доступом до навчальних ресурсів і в результаті – знизити ефективність навчання. Застосування моделі CIA Triad допомагає забезпечити конфіденційність, цілісність та доступність даних, що є критичним для успішної комунікації між студентами і викладачами в онлайн-середовищі. Таким чином, кожен аспект – технічний, методичний та інформаційний – відіграють важливу роль у створенні сприятливого та продуктивного навчального онлайн-середовища.

ЛІТЕРАТУРА

- Кашина, Г. (2017). Теоретико-методологічні основи використання дистанційних форм навчання у системі післядипломної педагогічної освіти. *Військова освіта*, 70-82. Взято з <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/163741>
- Кравчук, О. П. (2009). До проблеми формування змісту географічних курсів для профільної школи. *Географія*, 1, 7-9.
- Назаренко, Т. Г. (2013). *Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика*: монографія. Київ: Педагогічна думка. Взято з <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/3637>
- Про затвердження Положення про дистанційне навчання.* (2020). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
- Осадча, К., Осадчий, В., Круглик, В. (2020). Роль інформаційно-комунікаційних технологій під час епідемій: спроба аналізу. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 8, 1. DOI: 10.32919/uesit.2020.01.06
- Федоренко, Ю. А. (2011). Можливості дистанційного навчання географії й організація дистанційної форми віртуального уроку. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 1, 40-42. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2011_1_13
- Янковець, А. В. (2005). *Підготовка майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій у вищих військових навчальних закладах.* (Дис. канд. пед. наук). Хмельницький.
- Almekhled, B., & Petrie, H. (2023). UK Students' Concerns About Security and Privacy of Online Higher Education Digital Technologies in the Coronavirus Pandemic. *CSEDU*, 2, 483-492. Retrieved from <https://www.scitepress.org/Link.aspx?doi=10.5220/0011993500003470>
- Baldock, B. L., Fernandez, A. L., Franco, J., & Provencher, B. A. (2021). McCo Overcoming the challenges of remote instruction: Using mobile technology to promote active learning. *Journal Chemical Education*, 98, 3, 833-842. DOI: <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acs.jchemed.0c00992>
- Bourne, J., Harris, D., & Mayadas, F. (2005). Online engineering education: Learning anywhere, anytime. *Journal of Engineering Education*, 94 (1), 131-146. DOI: <https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2005.tb00834.x>
- Bradley, V. M. (2021). Learning Management System (LMS) use with online instruction. *International Journal of Technology in Education*, 4 (1), 68-92. DOI: <https://doi.org/10.46328/ijte.36>
- Caratiquit, L., & Caratiquit, K. (2022). Influence of technical support on technology acceptance model to examine the project PAIR e-learning system in distance learning modality. *Participatory Educational Research*, 9 (5), 467-485. DOI: <https://doi.org/10.17275/per.22.124.9.5>
- Chuang, K.-W. (2009). Mobile Technologies Enhance the E-Learning Opportunity. *Am. J. Bus. Educ.*, 2, 49-54. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ1052921>
- De Oliveira Albuquerque, R., García Villalba, L. J., Sandoval Orozco, A. L., Buiati, F., & Kim, T. H. (2014). A layered trust information security architecture. *Sensors*, 14 (12), 22754-22772. DOI: <https://doi.org/10.3390/s141222754>

- Hou, M., Li C., Gu, C., & Zhang, X. (2022). The mechanism of learning effect of online courses in higher-education: An explanation based on the interactive distance theory. *Adult and Higher Education*, 4 (14), 6-14. DOI: <https://doi.org/10.23977/aduhe.2022.041402>
- Händel, M., Bedenlier, S., Kopp, B., Gläser-Zikuda, M., Kammerl, R., & Ziegler, A. (2022). The webcam and student engagement in synchronous online learning: visually or verbally? *Education and Information Technologies*, 27 (7), 10405-10428. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11050-3>
- Ivanova, M., & Ilieva, R. (2021). Towards Security, Data Privacy and Learning Performance. *19th International Conference on Information Technology Based Higher Education and Training (ITHET)* (pp. 1-7). IEEE. DOI: <https://doi.org/10.1109/ITHET50392.2021.9759574>
- Kanwar, V. S., Sharma, A., Srivastav, A. L., & Rani, L. (2020). Phytoremediation of toxic metals present in soil and water environment: a critical review. *Environmental Science and Pollution Research*, 27, 44835-44860. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11356-020-10713-3>
- Kasirye, F., & Wok, S. (2023). Factors influencing the usage of web-based video conferencing platforms in knowledge acquisition among students. *International Social Science Journal*, 73 (248), 261-277. DOI: <https://doi.org/10.1111/issj.12392>
- Marquez, B., Gannon, M. E., & Rocafort, T. (2023). Engaging Students and Faculty in a Collaborative Learning Environment: Let's Check-In!. *Nurse Educator*, 48 (2), 98-102. DOI: [10.1097/NNE.0000000000001284](https://doi.org/10.1097/NNE.0000000000001284)
- Medeshova, A., Kassymova, A., Mutalova, Z., & Kamalova, G. (2022). Distance learning activation in higher education. *European Journal of Contemporary Education*, 11 (3), 831-845. DOI: [10.13187/ejced.2023.3.788](https://doi.org/10.13187/ejced.2023.3.788)
- Puriwat, W., & Tripopsakul, S. (2021). The impact of e-learning quality on student satisfaction and continuance usage intentions during covid-19. *Int. J. Inf. Educ. Technol.*, 11, 368-374. DOI: [10.18178/ijiet.2021.11.8.1536](https://doi.org/10.18178/ijiet.2021.11.8.1536)
- Rajeh, M. T., Abduljabbar, F. H., Alqahtani, S. M., Waly, F. J., Alnaami, I., Aljurayyan, A., & Alzaman, N. (2021). Students' satisfaction and continued intention toward e-learning: A theory-based study. *Med. Educ. Online*, 26. DOI: [10.1080/10872981.2021.1961348](https://doi.org/10.1080/10872981.2021.1961348)
- Stecula, K. (2019). Application of Virtual Reality for Education at Technical University. *Proceedings of the ICERI2019. Conference Seville, Spain*, 11-13. DOI: [10.21125/iceri.2019.1775](https://doi.org/10.21125/iceri.2019.1775)
- Stecula, K., & Wolniak, R. (2022). Influence of COVID-19 Pandemic on Dissemination of Innovative E-Learning Tools in Higher Education in Poland. *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex.*, 8. DOI: [10.3390/joitmc8020089](https://doi.org/10.3390/joitmc8020089)
- Weis, L. (2021). Theoretical approach to E-learning quality. *Econ. Ecol. Socium*, 5, 33-45. DOI: [10.31520/2616-7107/2021.5.1-4](https://doi.org/10.31520/2616-7107/2021.5.1-4)
- What is the CIA Triad and Why is it important?* fortinet.com. Retrieved from <https://www.fortinet.com/resources/cyberglossary/cia-triad>
- Zayachuk, Y., & Oleksyshyn, A. (2022). Distance learning: its peculiarities in higher education during world pandemic COVID-19. *Education: Modern Discourses*, 5, 152-163. DOI: [10.37472/2617-3107-2022-5-12](https://doi.org/10.37472/2617-3107-2022-5-12)

REFERENCES

- Almekhled, B., & Petrie, H. (2023). UK Students' Concerns About Security and Privacy of Online Higher Education Digital Technologies in the Coronavirus Pandemic. *CSEDU*, 2, 483-492. Retrieved from <https://www.scitepress.org/Link.aspx?doi=10.5220/0011993500003470>
- Baldock, B. L., Fernandez, A. L., Franco, J., & Provencher, B. A. (2021). McCo Overcoming the challenges of remote instruction: Using mobile technology to promote active learning. *Journal Chemical Education*, 98, 3, 833-842. DOI: <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acs.jchemed.0c00992>
- Bourne, J., Harris, D., & Mayadas, F. (2005). Online engineering education: Learning anywhere, anytime. *Journal of Engineering Education*, 94 (1), 131-146. DOI: <https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2005.tb00834.x>

- Bradley, V. M. (2021). Learning Management System (LMS) use with online instruction. *International Journal of Technology in Education*, 4 (1), 68-92. DOI: <https://doi.org/10.46328/ijte.36>
- Caratiquit, L., & Caratiquit, K. (2022). Influence of technical support on technology acceptance model to examine the project PAIR e-learning system in distance learning modality. *Participatory Educational Research*, 9 (5), 467-485. DOI: <https://doi.org/10.17275/per.22.124.9.5>
- Chuang, K.-W. (2009). Mobile Technologies Enhance the E-Learning Opportunity. *Am. J. Bus. Educ.*, 2, 49-54. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ1052921>
- De Oliveira Albuquerque, R., García Villalba, L. J., Sandoval Orozco, A. L., Buiati, F., & Kim, T. H. (2014). A layered trust information security architecture. *Sensors*, 14 (12), 22754-22772. DOI: <https://doi.org/10.3390/s14122754>
- Fedorenko, Yu. A. (2011). Mozhlyvosti dystantsiinoho navchannia heohrafii y orhanizatsiia dystantsiinoi formy virtualnoho uroku [Possibilities of remote learning of geography and the organization of a remote form of a virtual lesson]. *Komp'ioter u shkoli ta sim'i [Computer in school and family]*, 1, 40-42. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2011_1_13 [in Ukrainian].
- Hou, M., Li C., Gu, C., & Zhang, X. (2022). The mechanism of learning effect of online courses in higher-education: An explanation based on the interactive distance theory. *Adult and Higher Education*, 4 (14), 6-14. DOI: <https://doi.org/10.23977/aduhe.2022.041402>
- Händel, M., Bedenlier, S., Kopp, B., Gläser-Zikuda, M., Kammerl, R., & Ziegler, A. (2022). The webcam and student engagement in synchronous online learning: visually or verbally? *Education and Information Technologies*, 27 (7), 10405-10428. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11050-3>
- Ivanova, M., & Ilieva, R. (2021). Towards Security, Data Privacy and Learning Performance. *19th International Conference on Information Technology Based Higher Education and Training (ITHET)* (pp. 1-7). IEEE. DOI: <https://doi.org/10.1109/ITHET50392.2021.9759574>
- Kanwar, V. S., Sharma, A., Srivastav, A. L., & Rani, L. (2020). Phytoremediation of toxic metals present in soil and water environment: a critical review. *Environmental Science and Pollution Research*, 27, 44835-44860. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11356-020-10713-3>
- Kashyna, H. (2017). Teoretyko-metodolohichni osnovy vykorystannia dystantsiinykh form navchannia u systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity [Theoretical and methodological foundations of the use of distance learning in the system of postgraduate pedagogical education]. *Viiskova osvita [Military education]*, 70-82. Retrieved from <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/163741> [in Ukrainian].
- Kasirye, F., & Wok, S. (2023). Factors influencing the usage of web-based video conferencing platforms in knowledge acquisition among students. *International Social Science Journal*, 73 (248), 261-277. DOI: <https://doi.org/10.1111/issj.12392>
- Kravchuk, O. P. (2009). Do problemy formuvannia zmistu heohrafichnykh kursiv dlia profilnoi shkoly [To the problem of forming the content of geography courses for a specialized school]. *Heohrafiia [Geography]*, 1, 7-9 [in Ukrainian].
- Marquez, B., Gannon, M. E., & Rocafort, T. (2023). Engaging Students and Faculty in a Collaborative Learning Environment: Let's Check-In!. *Nurse Educator*, 48 (2), 98-102. DOI: [10.1097/NNE.0000000000001284](https://doi.org/10.1097/NNE.0000000000001284)
- Medeshova, A., Kassymova, A., Mutalova, Z., & Kamalova, G. (2022). Distance learning activation in higher education. *European Journal of Contemporary Education*, 11 (3), 831-845. DOI: [10.13187/ejced.2023.3.788](https://doi.org/10.13187/ejced.2023.3.788)
- Nazarenko, T. H. (2013). *Metodyka navchannia heohrafii v profilnii shkoli: teoriia i praktyka [Methodology of teaching geography in a specialized school: theory and practice]: monohrafiia*. Kyiv: Pedahohichna dumka. Retrieved from <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/3637> [in Ukrainian].
- Osadcha, K., Osadchyi, V., & Kruhlyk, V. (2020). Rol informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii pid chas epidemii: sproba analizu [The role of information and communication technologies during the epidemic: an attempt at analysis].

- during epidemics: an attempt at analysis]. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 8, 1. DOI: 10.32919/uesit.2020.01.06 [in Ukrainian].
- Puriwat, W., & Tripopsakul, S. (2021). The impact of e-learning quality on student satisfaction and continuance usage intentions during covid-19. *Int. J. Inf. Educ. Technol.*, 11, 368-374. DOI: 10.18178/ijiet.2021.11.8.1536
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia [On the approval of the Regulation on distance learning]*. (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> [in Ukrainian].
- Rajeh, M. T., Abduljabbar, F. H., Alqahtani, S. M., Waly, F. J., Alnaami, I., Aljurayyan, A., & Alzaman, N. (2021). Students' satisfaction and continued intention toward e-learning: A theory-based study. *Med. Educ. Online*, 26. DOI: 10.1080/10872981.2021.1961348
- Stecula, K. (2019). Application of Virtual Reality for Education at Technical University. Proceedings of the ICERI2019. *Conference Seville, Spain*, 11-13. DOI: 10.21125/iceri.2019.1775
- Stecula, K., & Wolniak, R. (2022). Influence of COVID-19 Pandemic on Dissemination of Innovative E-Learning Tools in Higher Education in Poland. *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex.*, 8. DOI: 10.3390/joitmc8020089
- Weis, L. (2021). Theoretical approach to E-learning quality. *Econ. Ecol. Socium*, 5, 33-45. DOI: 10.31520/2616-7107/2021.5.1-4
- What is the CIA Triad and Why is it important?* fortinet.com. Retrieved from <https://www.fortinet.com/resources/cyberglossary/cia-triad>
- Yankovets, A. V. (2005). *Pidhotovka maibutnikh perekkladachiv zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Training of future translators by means of information and communication technologies in higher military educational institutions]*. (PhD diss.). Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- Zayachuk, Y., & Oleksyshyn, A. (2022). Distance learning: its peculiarities in higher education during world pandemic COVID-19. *Education: Modern Discourses*, 5, 152-163. DOI: 10.37472/2617-3107-2022-5-12

TECHNOLOGICAL SUPPORT FOR ONLINE LEARNING OF FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS

Liubov Vishnikina,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Geography,
Methods of its Teaching and TOURISM;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Viktor Samoilenko,

Doctor of Science in Geography, Professor,
Professor of the Department of Physical Geography and Geoecology;
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Oleksandr Davydenko,

postgraduate student of the Department of Geography, Methods of its Teaching and Tourism;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The article determines that in the context of reforming modern geographical education, geography teachers face various challenges and problems related to the complication of access to educational services. It is proved that the use of distance learning, which is regulated by state educational documents, is an important mechanism for ensuring the continuity of the educational process.

The paper notes that digital skills are an essential part of the professional competence of a geography teacher. Based on the analysis of numerous sources of scientific and pedagogical domestic and foreign literature, the author has developed and proposed his own model of components of technological conditions for the implementation of distance learning in

geography, aimed at integrating new technologies. The essence of the components of the developed model is defined and substantiated. The learning management systems, video conferencing platforms and collaboration tools that belong to the software of distance learning in geography are characterised. The features of material and technical support and its components are outlined. The structure of the necessary methodological support and the problems of its development are determined. The importance of security and confidentiality as a condition for online learning is highlighted. Attention is paid to technical support and the main directions of its implementation are described. Attention is focused on the need for systematic and comprehensive compliance with certain technological conditions of distance learning, since its technical, methodological and informational components are integral parts of the online learning environment.

Keywords: *distance learning in geography, technological support, future geography teachers, model of components of technological conditions, software, logistical and methodological support, technical support, security and confidentiality.*

Надійшла до редакції 21.01.2024 р.

УДК 378.011.3-051:377

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312194>

ORCID 0000-0003-3846-3871

ORCID 0000-0001-5335-4281

ORCID 0009-0006-1352-1894

ІНСТРУМЕНТИ МОДЕЛЮВАННЯ І ПРОЄКТУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Юлія Срібна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри теорії і методики технологічної освіти,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Петро Молчанов,

кандидат технічних наук, доцент кафедри професійної освіти,
дизайну та безпеки життєдіяльності;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Дмитро Деркач,

студент групи ПН(т)-16 факультету технологій та дизайну,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Актуальність дослідження міститься в зростаючій потребі майбутніх педагогів в ефективних та продуктивних інструментах для навчання проєктуванню, що здатні значно скоротити час вивчення нових прогресивних програмних засобів. З розвитком технологій та зростанням конкуренції на ринку, швидкість та якість проєктування стають критичними чинниками успіху.

Мета дослідження полягає у вивченні ефективності та продуктивності використання SolidWorks у процесі навчання проєктуванню, а також у визначенні його переваг перед іншими CAD-програмами.

У статті проведено аналіз використання SolidWorks у сучасному інженерному та педагогічному процесі, висвітлено його переваги порівняно з іншими програмами CAD та підкреслено значення для освітян у процесі створення та вивчення нових продуктів і технологій. SolidWorks позиціонується як інноваційна програма для проєктування, яка має численні переваги завдяки інтерфейсу та широкому набору інструментів, що дозволяють значно підвищити ефективність та продуктивність навчання для роботи майбутніх педагогів. Програма також надає можливість проведення різноманітних аналізів і симуляцій, що сприяє підвищенню якості продуктів, дозволяючи виявляти потенційні проблеми на ранніх етапах проєктування та знижувати витрати та ризики у проєктуванні.

Загалом з'ясовано, що використання SolidWorks під час освітнього процесу дає широкі можливості для підготовки майбутніх педагогів; що програмне забезпечення значно підвищує ефективність та якість навчального процесу, роблячи його невід'ємною частиною сучасної педагогічної освіти. Майбутні інновації та розвиток SolidWorks обіцяють ще більше покращити конкурентоспроможність проєктування на різних етапах освітнього процесу.

Ключові слова: професійна освіта, здобувачі вищої освіти, педагоги, цифровий інструмент, креслення, комп'ютерна графіка, SolidWorks, 3D-моделювання, інженерна та комп'ютерна графіка, програмне проєктування.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших аспектів сучасної інженерної та педагогічної сфер є використання передових технологій, що сприяють створенню інноваційних та ефективних рішень. Важливу роль нарисної геометрії та креслення у освітньому процесі (Hrytsenko, 2024) майбутніх фахівців відіграє програмне забезпечення. У цьому контексті, програмне забезпечення SolidWorks має визначний вплив, надаючи педагогам потужний інструмент для навчання та моделювання різноманітних продуктів та систем.

Аналіз джерел і публікацій. Щоб краще розібратися у впливі SolidWorks на інженерну практику та дизайнерські рішення, ми оберемо підґрунтя для нашого дослідження в останніх наукових публікаціях та дослідженнях (Ragan, 2013). Основними роботами, що передували написання цієї статті, є (Pei, 2014), де детально розглянуто різні аспекти використання SolidWorks у механічному інженерингу. Крім того, (Bilishchuk, 2023) надає важливі інсайти щодо новаторських підходів до розробки продуктів за допомогою цього програмного забезпечення.

Розглядаючи результати цих досліджень та інших актуальних наукових джерел (Kaliuzhnyi, 2022; Marghitu, 2011; Espera, 2019), проаналізовано вплив SolidWorks на індустрію та освіту, а також виявлено ключові переваги та виклики, пов'язані з його використанням.

Метою статті є висвітлення значення обраного програмного забезпечення у сучасному інженерному та педагогічному середовищі і допомога в зрозумінні його ролі у формуванні майбутніх технологічних та інноваційних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Історія та розвиток SolidWorks відображає шлях від початкових етапів створення програми до її сучасного статусу одного з найпопулярніших CAD-інструментів у світі.

Початок історії SolidWorks відбувся в 1993 році, коли Джон Хершел, Майкл Пак і Хармон Кюрц вирішили заснувати компанію для розробки програмного забезпечення, яке могло б полегшити процес проектування та моделювання для інженерів. У 1995 році компанію SolidWorks Corp. було створено, а її перша версія програми побачила світ. Ця версія мала базовий набір інструментів для 3D-моделювання, але вже тоді вона привернула увагу своєю простотою використання та потужністю.

Протягом наступних років SolidWorks активно розвивалася, додаючи нові функції та інструменти. У 1997 році випущено SolidWorks 97Plus, що містив нові можливості, такі як функція «фрезерування», що значно полегшила роботу зі складними поверхнями. З часом SolidWorks набула популярності серед інженерів та педагогів завдяки своїй інтуїтивності та широкому спектру функцій.

Розширення (2000-2010) в першому десятилітті 2000-х SolidWorks продовжила свій розвиток, додавши нові інструменти та покращуючи існуючі функції. Випуск версії SolidWorks 2003 відзначився значними покращеннями в області асемблювання та креслення, що дозволило користувачам ще ефективніше працювати з великими складами. У 2008 році вийшла SolidWorks 2009, яка вперше представила можливості реалістичного візуалізації та рендерингу, роблячи програму ще більш привабливою для дизайнерів.

Інтеграція та розширення протягом останнього десятиліття SolidWorks (2010-2020) продовжила свій розвиток, фокусуючись на інтеграції з іншими програмами та розширенні можливостей для користувачів. У 2014 році була випущена SolidWorks 2015, яка вперше ввела можливості співпраці в режимі реального часу, що дозволило декільком користувачам працювати над одним проектом одночасно. У 2018 році SolidWorks випускає онлайн-версію програми, що дає користувачам доступ до програми з будь-якого пристрою.

У сучасному світі SolidWorks залишається однією з найбільш використовуваних програм для 3D-моделювання та проектування. Її постійне оновлення та розвиток свідчать про те, що програма продовжує пристосовуватися до потреб користувачів та

новітніх технологій. Майбутні перспективи SolidWorks обіцяють продовження інновацій та розширення її можливостей для задоволення різноманітних потреб інженерів та дизайнерів у всьому світі.

Розглянемо широкий спектр джерел, що досліджують та використовують програмне забезпечення, провідних засобів для комп'ютерного-підтриманого проектування (САПР), який використовується в інженерії, дизайні та освіті (Wasserfall, 2020; Nevliudov, 2021; Pei, 2014). У статті (Larshin, 2021) досліджено впровадження програмного забезпечення SolidWorks у навчальному процесі інженерної підготовки, а в (Krishnan Suresh, 2021) з'ясовано покращення інженерної освіти за допомогою поєднання програмного забезпечення MATLAB та SolidWorks. Крім того, стаття (Pomohaiev K., 2022) надають огляд основ та розширених технік використання SolidWorks для початківців і досвідчених користувачів відповідно. У конференційних матеріалах обговорюються новітні розробки та практичні застосування SolidWorks, а на офіційному веб-сайті та форумах користувачів SolidWorks надається додаткова інформація, оновлення та підтримка.

Постановка проблеми в контексті SolidWorks охоплює різні аспекти, що виникають у процесі роботи з програмою, а також в контексті інженерного та освітнього проектування. Ось докладний огляд проблем, які можуть виникнути:

1. *Складність використання програми.* Багато користувачів можуть зіткнутися зі складністю вивчення та використання SolidWorks через велику кількість функцій та інструментів, а також через неінтуїтивний інтерфейс. Це може призводити до витрати часу на навчання та підвищення ризику помилок у процесі роботи.

2. *Обмеженість функціональності у певних сценаріях.* У деяких випадках, SolidWorks може не мати достатньої функціональності для вирішення певних завдань або для роботи з певними типами даних або матеріалів. Це може обмежувати можливості користувачів та призводити до пошуку додаткових рішень.

3. *Проблеми з сумісністю та інтеграцією з іншими програмами.* Інтеграція SolidWorks з іншими програмами, такими як САМ-системи, PLM-рішення або ERP-системи, може викликати проблеми сумісності або труднощі у встановленні та налаштуванні. Це може призводити до затримок у проєктах або неповної використання потенціалу програми.

4. *Забруднення та несправності у процесі моделювання.* У процесі створення 3D-моделей у SolidWorks можуть виникати проблеми забруднення моделей, несправності у геометрії, конфлікти між складовими та інші технічні проблеми. Це може призводити до складнощів у подальшому аналізі, симуляції та виробництві.

5. *Великий обсяг даних та обробка інформації.* Зростаючий обсяг даних, створюваних та оброблюваних у SolidWorks, може призводити до проблем з їх управлінням, організацією та збереженням. Це може вимагати великих обсягів пам'яті та обчислювальних ресурсів, а також ефективних систем управління даними.

6. *Високі вимоги до апаратного забезпечення.* SolidWorks вимагає потужного обладнання для оптимальної роботи, особливо при роботі з великими та складними моделями. Недостатньо потужне обладнання може призводити до затримок у роботі, або навіть до неможливості виконання деяких завдань.

7. *Потреба в постійній підтримці та оновленнях.* SolidWorks постійно оновлюється, щоб виправляти помилки, вдосконалювати функціональність та забезпечувати сумісність зі сучасними технологіями. Це може вимагати постійного оновлення програмного забезпечення та залежати від підтримки від виробника.

8. *Проблеми з безпекою та конфіденційністю даних.* Робота з конфіденційними або чутливими даними у SolidWorks може призводити до проблем з їх захистом та безпекою. Недостатня захищеність даних може викликати ризик їх втрати, витоку або несанкціонованого доступу

9. *Проблеми зі сумісністю та версіями.* У великих організаціях або командних проєктах можуть виникати проблеми зі сумісністю між різними версіями SolidWorks,

особливо коли різні користувачі працюють над одним проектом. Це може призводити до конфліктів у версіях файлів та інших технічних проблем.

10. Вартість ліцензій та обслуговування. Вартість ліцензій на SolidWorks та витрати на обслуговування програми можуть бути значними, особливо для невеликих підприємств або індивідуальних користувачів. Це може стати перешкодою для доступу до програми або для підтримки її в робочому стані.

Вирішення цих проблем вимагатиме комплексного підходу, що охоплюватиме технічні, організаційні та фінансові аспекти використання SolidWorks у робочих та навчальних умовах.

Провівши аналіз використання SolidWorks у сучасному інженерному та педагогічному процесі, висвітлили його переваги порівняно з іншими програмами CAD та підкреслили його значення для педагогів та інженерів у процесі створення нових продуктів та технологій. SolidWorks – це інноваційна програма для проектування, яка має безліч переваг і відома своєю ефективністю та швидкістю моделювання. Однією з ключових переваг є її інтуїтивний інтерфейс та широкий набір інструментів, які дозволяють інженерам працювати ефективно та продуктивно. Завдяки цьому, відбувається значне збільшення швидкості роботи та зниження часу, потрібного для завершення проектів.

Крім того, SolidWorks вражає своєю швидкістю моделювання. Користувачі можуть створювати складні 3D-моделі швидко та ефективно, що дозволяє прискорити процес розробки та випуску нових продуктів на ринок. Швидкість моделювання є важливою перевагою, оскільки дозволяє зберегти час та ресурси під час навчання та проектування.

Однак переваги SolidWorks не обмежуються лише ефективністю та швидкістю. Програма також допомагає підвищити якість продукту завдяки можливості проведення різноманітних аналізів та симуляцій. Користувачі можуть виявляти потенційні проблеми та уникати їх на ранніх етапах проектування, що дозволяє знизити витрати та ризику під час виробництва.

Отже, використання SolidWorks не лише спрощує робочий та навчальний процес, а й значно підвищує ефективність та якість проектування. Ця програма стала невід'ємною частиною багатьох інженерних проектів та відома своєю надійністю та продуктивністю.

Майбутні перспективи SolidWorks включають розвиток технологій штучного інтелекту та машинного навчання для автоматизації процесів дизайну. Підходи штучного інтелекту можуть допомогти в автоматичному створенні базових конструкцій на основі заданих вимог та параметрів, що значно прискорить початковий етап проектування. Крім того, застосування машинного навчання для аналізу великих обсягів даних може покращити точність прогнозування характеристик продуктів та оптимізацію їхніх параметрів. Далі очікується поширення використання хмарних сервісів для забезпечення доступності та спільної роботи над проектами. Хмарні сервіси дозволять педагогам користуватися з будь-якого місця, використовуючи будь-які пристрої, та спільно працювати над проектами з колегами з різних куточків світу.

Крім того, на часі інтеграція SolidWorks зі засобами віртуальної реальності (VR) та розширеної реальності (AR). Це дозволить користувачам взаємодіяти з 3D-моделями у більш інтуїтивний та імерсійний спосіб, що сприятиме швидшому прийняттю рішень та вдосконаленню конструкцій.

Не менш важливим є зростання значення цифрового та промислового інтернету речей (IIoT) для створення сполучених цифрових середовищ для дизайну, виробництва та експлуатації продуктів. Це дозволить забезпечити більш гнучку та ефективну виробничу ланцюжок, а також підвищити рівень автоматизації та контролю за процесами виробництва.

Загалом майбутні перспективи SolidWorks обіцяють продовження інновацій та розвитку, що дозволить забезпечити ще більш ефективне та конкурентоспроможне інженерне проектування у різних галузях промисловості.

Ідеально інтегрується SolidWorks з CAM-системами (Computer-Aided Manufacturing), такими як CAMWorks, Mastercam, HSMWorks та іншими. Це дозволяє користувачам автоматизувати процеси виготовлення, починаючи з генерації CAM-траєкторій безпосередньо на основі 3D-моделі, а закінчуючи підготовкою NC-програм для обробки на верстатах з числовим керуванням. SolidWorks також інтегрується з PLM-системами (Product Lifecycle Management), такими як PDMWorks Enterprise (тепер відома як SOLIDWORKS PDM) та ENOVIA. Це дозволяє керувати версіями файлів, забезпечує спільний доступ до даних та дозволяє керувати проектами та змінами ефективніше. SolidWorks має здатність імпорту та експорту файлів у різних форматах CAD, таких як IGES, STEP, DXF, DWG та багато інших. Це дозволяє спілкуватися з користувачами інших CAD-систем та обмінюватися проектами без втрати даних. Деякі ERP-системи (Enterprise Resource Planning), такі як SAP та Oracle, також мають можливість інтеграції з SolidWorks. Це дозволяє автоматизувати процеси обробки замовлень, управління виробництвом та складом, що спрощує роботу підприємствам у виробничому секторі.

Крім цього, SolidWorks підтримує інтеграцію з різноманітними додатками та сервісами, такими як Microsoft Office, Adobe Creative Suite, Dropbox, Google Drive та іншими. Це дозволяє користувачам легко обмінюватися даними та документацією з іншими членами команди та зацікавленими сторонами.

Інтеграція SolidWorks з іншими програмами робить її ще потужнішою та більш універсальною для вирішення різних завдань у сфері інженерного дизайну та виробництва.

Використання SolidWorks у різних галузях є досить розповсюдженим і різноманітним, оскільки програма надає широкий спектр інструментів для проектування та моделювання. Нижче наведено детальний огляд того, як SolidWorks використовується у різних сферах:

– в автомобільній промисловості SolidWorks використовується для проектування та розробки автомобілів, включаючи кузови, двигуни, підвіски, салони та інші компоненти. Програма дозволяє створювати 3D-моделі, проводити аналізи міцності та динаміки, оптимізувати конструкції та прискорювати процес розробки нових моделей автомобілів;

– у сфері аерокосмічної індустрії SolidWorks використовується для проектування та розробки літальних апаратів, космічних апаратів, ракет та іншого обладнання. Програма дозволяє моделювати складні конструкції, враховувати різні навантаження та умови експлуатації, а також оптимізувати вагу та міцність обладнання;

– у сфері машинобудування та виробництва SolidWorks використовується для проектування та розробки різних видів машин, устаткування та механізмів. Програма дозволяє моделювати складні механізми, проводити аналізи робочих процесів та оптимізувати конструкції для досягнення оптимальної продуктивності та надійності;

– у галузі медичної техніки SolidWorks використовується для розробки медичних пристроїв, імплантатів, апаратів для діагностики та лікування різних захворювань. Програма дозволяє створювати точні 3D-моделі, враховувати вимоги безпеки та ергономіки, а також випробувати пристрої на віртуальних моделях перед виробництвом;

– у галузі електроніки та інформаційних технологій SolidWorks використовується для проектування та розробки різних електронних пристроїв, плат, корпусів та іншого обладнання. Програма дозволяє моделювати складні електричні схеми, враховувати теплові та електромагнітні властивості матеріалів, а також проводити аналізи роботи пристроїв в різних умовах експлуатації.

Це лише декілька прикладів того, як SolidWorks використовується у різних галузях. Поміж іншими, програма також застосовується у будівництві, енергетиці, виробництві споживчих товарів, обробці матеріалів та багатьох інших галузях. Завдяки своїм потужним інструментам та гнучкості, SolidWorks став невід'ємною частиною проектування в багатьох сферах.

Одним із прикладів може бути дослідження (Panda, 2020; Ali, 2020), яке детально описує використання SolidWorks у процесі автомобільного дизайну та виробництва. Вплив SolidWorks на підвищення ефективності проектування, зокрема за допомогою інструментів моделювання, аналізу та візуалізації є суттєвий. Ще одним прикладом є дослідження (Ali, 2020), де з'ясовано застосування SolidWorks у дизайні медичних пристроїв. Додатково, дослідження (Satya Hanush, 2022) вивчає можливості оптимізації аерокосмічних компонентів за допомогою SolidWorks Simulation. При цьому ми можемо спостерігати, як використання SolidWorks дозволяє підвищити ефективність процесу розробки та покращити властивості аерокосмічних компонентів.

Ці наукові праці ілюструють успішне застосування SolidWorks у різних сферах, від навчального використання, автомобільної індустрії до медичних та аерокосмічних застосувань. Аналіз та симуляція в SolidWorks:

– *використання для аналізу міцності* – SolidWorks надає інструменти для проведення аналізу міцності та динамічного аналізу різних конструкцій та деталей. Відбувається моделювання різних видів навантажень, таких як статичні, динамічні, термічні та інші, а також використання різних матеріалів та геометрій. Система SolidWorks Simulation дозволяє інженерам визначити рівень напружень, деформацій та фактор безпеки для різних умов навантаження та конструкцій;

– *симуляція теплопередачі та аеродинаміки* – SolidWorks також надає можливості для проведення симуляцій теплопередачі та аеродинаміки. Ці симуляції дозволяють користувачам аналізувати теплові потоки, температурні поля, розподіл швидкості повітря та інші параметри для різних типів об'єктів та систем. Вони використовуються для оптимізації конструкцій, підвищення ефективності систем та прогнозування роботи в різних умовах експлуатації.

Одним із важливих аспектів використання SolidWorks для аналізу та симуляції є можливість порівняння отриманих результатів з даними реальних експериментів. Це дозволяє перевірити точність моделей та симуляцій, визначити їхню відповідність реальним умовам та встановити можливі корективи. Порівняння результатів також допомагає впевнитися в надійності та точності аналізу, що проводиться за допомогою SolidWorks.

Це лише загальний огляд можливостей SolidWorks у проведенні аналізу та симуляції. Детальніші дослідження можуть містити конкретні приклади використання програми для різних видів аналізу, порівняння результатів з експериментальними даними та оцінку точності та надійності отриманих результатів.

Інтеграція SolidWorks з іншими програмами:

1. *Інтеграція з САМ-системами.* SolidWorks інтегрується з САМ-системами (Computer-Aided Manufacturing), що дозволяє користувачам автоматизувати процеси обробки деталей та створення обробних програм для обладнання ЧПУ (чисельно-програмованого управління). Це дозволяє зменшити час налаштування обробки, уникнути помилок та забезпечити високу точність виготовлених деталей.

2. *Інтеграція з PLM-рішеннями.* SolidWorks також інтегрується з PLM-системами (Product Lifecycle Management), що дозволяють ефективно керувати життєвим циклом продукту від концепції до виробництва та обслуговування. Це включає управління версіями моделей, документацією, змінами, зв'язками між компонентами та інші функції, що допомагають забезпечити зручний та ефективний процес розробки продукту.

3. *Інтеграція з іншими інструментами для інженерного дизайну.* SolidWorks також має можливості інтеграції з різноманітними інструментами для дизайну, такими як програми для аналізу, візуалізації, конвертації файлів та інші. Це дозволяє користувачам працювати з різними типами даних та використовувати різні інструменти в єдиному робочому середовищі, що підвищує продуктивність та зручність роботи.

4. *Важливість інтеграції.* Інтеграція SolidWorks з іншими програмами є важливою для покращення ефективності та продуктивності проектування. Це дозволяє користувачам використовувати найкращі практики та інструменти з різних областей, підвищує швидкість та точність проектування, зменшує час на розробку та впровадження нових продуктів на ринок.

Переваги інтеграції.

Інтеграція SolidWorks з іншими програмами дозволяє підвищити якість та точність проєктів, зменшити час розробки та впровадження нових продуктів, знизити витрати на виробництво та обслуговування, покращити співпрацю між різними відділами та спеціалістами, а також забезпечити ефективне керування життєвим циклом продукту.

У сучасному освітньому та дизайнерському середовищі існує широкий вибір CAD-систем, серед яких SolidWorks відомий своєю популярністю та широким спектром можливостей, проте для розуміння його конкурентних переваг та недоліків важливо провести порівняльний аналіз з іншими CAD-системами. AutoCAD, розроблений компанією Autodesk, є одним з найбільш відомих CAD-програм на ринку. У статті (Patpatiya, 2022) автори проводять порівняльний аналіз використання SolidWorks та AutoCAD у навчальних програмах з механічної інженерії. Вони визначають, що обидві системи мають свої переваги та обмеження, але SolidWorks може бути більш популярним серед студентів завдяки його більшій спрямованості на 3D-моделювання.

CATIA – вироблений компанією Dassault Systèmes, використовується в багатьох галузях, зокрема, в авіаційній та автомобільній промисловості. У дослідженні (Sahaya Anand, 2022) обґрунтовується ефективність обох систем у дизайн-інженерних проєктах. Результат полягає в тому, що CATIA може мати переваги у великих інтегрованих системах, але SolidWorks відмінно підходить для широкого спектру проєктів та має гарний інтерфейс.

Fusion 360, випущений Autodesk, є відносно новою CAD-системою, яка пропонує інтегровані можливості моделювання, САМ та САЕ. У статті (Balasubramani, 2023) автори досліджують ефективність обох систем. Вони вказують на те, що Fusion 360 може бути більш зручним для користувачів, які шукають інтегровані рішення, але SolidWorks має більшу глибину функціональності. SolidWorks, завдяки своєму інтуїтивному інтерфейсу, широкому набору інструментів та високій швидкості моделювання, відповідає цим потребам, забезпечуючи можливість працювати більш ефективно та продуктивно. Однією з ключових переваг SolidWorks є швидкість моделювання, яка дає змогу створювати складні 3D-моделі швидко та ефективно, що прискорює процес розробки і випуску нових продуктів на ринок. Програма також дозволяє проводити різноманітні аналізи та симуляції, що допомагають підвищити якість продукту, виявляючи потенційні проблеми на ранніх етапах проектування. Хоча кожна CAD-система має свої переваги та недоліки, порівняльний аналіз з SolidWorks дозволяє краще розуміти його місце в освітньому просторі та його конкурентні переваги. Наукові дослідження показують, що SolidWorks продовжує залишатися однією з найпопулярніших та найефективніших CAD-систем у багатьох галузях.

Висновки. Програмне забезпечення SolidWorks, без сумніву, є важливим інструментом у сучасній індустрії та освіті; воно дозволяє підвищувати ефективність навчання, підвищувати якість продукції та покращувати підготовку педагогів. Ми

переконані, що SolidWorks відіграє ключову роль у вирішенні складних завдань у різних галузях. Шляхом аналізу відгуків користувачів та актуальних наукових публікацій ми підтвердили великий потенціал SolidWorks для покращення процесів освіти та виробництва, але важливо пам'ятати про виклики та обмеження, з якими можуть зіткнутися користувачі, та постійно працювати над їх усуненням.

У світлі останніх досліджень та тенденцій розвитку програмного забезпечення можна зробити висновок, що SolidWorks залишається невід'ємною частиною сучасної технологічної інфраструктури і має великий потенціал для майбутнього розвитку; його вплив на промисловість та освіту лише зростає з роками, відкриваючи нові можливості для інновацій та продуктивності.

У майбутньому використання SolidWorks може продовжити зростати як в індустриальному, так і освітньому секторах завдяки своїм інноваційним можливостям та постійним вдосконаленням. Прогнозуються нові тенденції у розвитку CAD-технологій, такі як зростання ролі штучного інтелекту та розширення функціоналу для роботи з великими обсягами даних. SolidWorks відіграє важливу роль у цих процесах, що робить його ключовим інструментом для освітян у всьому світі.

Хоча SolidWorks має безліч переваг у вирішенні проблем виробництва та освіти, він також стикається з певними викликами та обмеженнями. Одним із основних викликів є високі вимоги до обладнання та програмного забезпечення, що може бути фінансово витратним для навчальних закладів. Також важливо враховувати необхідність постійного навчання персоналу для ефективного використання програми. Однак, із урахуванням швидкого розвитку технологій та постійного покращення програмного забезпечення, очікуємо, що багато з цих викликів буде вирішено в найближчому майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

- Ali, S. M., Ali, Z. J., Abd, M. M. (2020). Design and Modeling of a Soft Artificial Heart by Using the SolidWorks and ANSYS. *IOP. Conference Series: Materials Science and Engineering*. Vol. 671. P. 012062. URL: <https://doi.org/10.1088/1757-899x/671/1/012062> (date of access: 29.05.2024).
- Bilishchuk, V.B. et al. (2023). Advantages of virtual modeling for the development of measuring devices. *Promising technologies and devices*. №. 22. P. 6–11. URL: <https://doi.org/10.36910/10.36910/6775-2313-5352-2023-22-01> (date of access: 29.05.2024).
- Balasubramani, V., Jeganathan, R., Dinesh, Kumar S. (2023). Numerical analysis of porosity effects on mechanical properties for tissue engineering scaffold. *Materials Today: Proceedings*. URL: <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2023.08.203> (date of access: 29.05.2024).
- Espera, A. H. et al. (2019). 3D-printing and advanced manufacturing for electronics. *Progress in Additive Manufacturing*. Vol. 4, no. 3. P. 245–267. URL: <https://doi.org/10.1007/s40964-019-00077-7> (date of access: 29.05.2024).
- Гриценко, Л., Молчанов, П. (2024). Педагогічна ефективність нарисної геометрії та креслення при формуванні логістичних компетентностей у транспортній галузі. *Вісник науки та освіти*. № 2(20). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-684-694](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-684-694) (date of access: 29.05.2024).
- Kaliuzhnyi, A. et al. (2022). Determining foaming regularities enabled by a five-nozzle foam generator for drilling technologies under conditions of abnormally low pressures. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. Vol. 4, № 1 (118). P. 72–79. URL: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.262506> (date of access: 28.05.2024).
- Krishnan, Suresh, Constrained Optimization. *Design Optimization using MATLAB and SOLIDWORKS*. P. 155–194. URL: <https://doi.org/10.1017/9781108869027.008> (date of access: 29.05.2024).

- Larshin, V. P. et al. (2024). Virtual reality and real measurements in physical technology. *Applied Aspects of Information Technology*. 2021. Vol. 4, №. 1. P. 24–36. URL: <https://doi.org/10.15276/aait.01.2021.2> (date of access: 29.05.2024).
- Marghitsu, D. B., Cojocaru, D., Jackson, R. L. (2011). Elasto-plastic impact of a rotating link with a massive surface. *International Journal of Mechanical Sciences*. 2011. Vol. 53, № 4. P. 309–315. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijmecsci.2011.01.012> (date of access: 29.05.2024).
- Nevliudov, I. et al. (2021). Technology for creating the topology of printed circuit boards using polymer 3d masks. *Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries*. 2021. №. 1 (15). P. 120–131. URL: <https://doi.org/10.30837/itssi.2021.15.120> (date of access: 29.05.2024).
- Pei, S., Cui, F., Chu, F. (2014). Application of Solidworks in Mechanical Design and Drafting Courses. *3rd International Conference on Science and Social Research (ICSSR 2014)*, Tianjin, China, 14–15 June 2014. Paris, France, 2014. URL: <https://doi.org/10.2991/icssr-14.2014.22> (date of access: 29.05.2024).
- Pomohaiev, K., Tolstoluzhskaya, E., Artyukh, O. (2022). Reseachr of the possibilities of 3d-visualisation model of classrooms of the department. №. 53. P. 47–55. URL: <https://doi.org/10.26565/2304-6201-2022-53-05> (date of access: 29.05.2024).
- Panda, S. B., Mishra, A., Nayak, N. C. (2020). Design for Manufacturing Automotive Components. *AI in Manufacturing and Green Technology*. First edition. Boca Raton, FL : CRC Press. P. 31–44. URL: <https://doi.org/10.1201/9781003032465-4> (date of access: 29.05.2024).
- Patpatiya, P. A. (2022). Comparative Motion Study of Mated Gears on AutoCAD and SOLIDWORKS. *Advances in Augmented Reality and Virtual Reality*. Singapore. P. 57–72. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-16-7220-0_5 (date of access: 29.05.2024).
- Ragan, J., Marghitsu, D. B. (2013). Impact of a Kinematic Link with MATLAB and SolidWorks. *Applied Mechanics and Materials*. Vol. 430. P. 170–177. URL: <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/amm.430.170> (date of access: 29.05.2024).
- Satya, Hanush S., Manjaiah, M. (2022). Topology optimization of aerospace part to enhance the performance by additive manufacturing process. *Materials Today: Proceedings*. URL: <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2022.02.074> (date of access: 29.05.2024).
- Sahaya, Anand T. J. et al. (2022). Static analysis for Nickel Aluminides (Ni3 Al) wheel hub using CATIA and solidworks. *Aeronautics and Aerospace Open Access Journal*. 2022. Vol. 6, №. 5. P. 166–169. URL: <https://doi.org/10.15406/aaobj.2022.06.00157> (date of access: 29.05.2024).
- Wasserfall, F. et al. (2020). Topology-aware routing of 3D-printed circuits. *Additive Manufacturing*. Vol. 36. P. 101523. URL: <https://doi.org/10.1016/j.addma.2020.101523> (date of access: 29.05.2024).

REFERENCES

- Ali, S. M., Ali, Z. J., & Abd, M. M. (2020). Design and Modeling of a Soft Artificial Heart by Using the SolidWorks and ANSYS. *IOP. Conference Series: Materials Science and Engineering*, 671, 012062. DOI: <https://doi.org/10.1088/1757-899x/671/1/012062> (date of access: 29.05.2024).
- Balasubramani, V., Jeganathan, R., & Dinesh, Kumar S. (2023). Numerical analysis of porosity effects on mechanical properties for tissue engineering scaffold. *Materials Today: Proceedings*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2023.08.203> (date of access: 29.05.2024).
- Bilishchuk, V. B. et al. (2023). Advantages of virtual modeling for the development of measuring devices. *Promising technologies and devices*, 22, 6-11. DOI: <https://doi.org/10.36910/10.36910/6775-2313-5352-2023-22-01> (date of access: 29.05.2024).

- Hrytsenko, L., & Molchanov, P. (2024). Pedagogical effectiveness of graphic geometry and drawing in the formation of logistics competencies in the transport industry. *Visnyk nauky ta osvity [Herald of science and education]*, 2 (20). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-684-694](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-684-694) (date of access: 29.05.2024).
- Espera, A. H. et al. (2019). 3D-printing and advanced manufacturing for electronics. *Progress in Additive Manufacturing*, 4, 3, 245-267. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40964-019-00077-7> (date of access: 29.05.2024).
- Kaliuzhnyi, A. et al. (2022). Determining foaming regularities enabled by a five-nozzle foam generator for drilling technologies under conditions of abnormally low pressures. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 4, 1 (118), 72-79. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.262506> (date of access: 28.05.2024).
- Krishnan, Suresh. Constrained Optimization. *Design Optimization using MATLAB and SOLIDWORKS*, 155-194. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108869027.008> (date of access: 29.05.2024).
- Larshin, V. P. et al. (2021). Virtual reality and real measurements in physical technology. *Applied Aspects of Information Technology*, 4, 1, 24-36. DOI: <https://doi.org/10.15276/aait.01.2021.2> (date of access: 29.05.2024).
- Marghitu, D. B., Cojocaru, D., & Jackson, R. L. (2011). Elasto-plastic impact of a rotating link with a massive surface. *International Journal of Mechanical Sciences*, 53, 4, 309-315. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijmecsci.2011.01.012> (date of access: 29.05.2024).
- Nevliudov, I. et al. (2021). Technology for creating the topology of printed circuit boards using polymer 3d masks. *Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries*, 1 (15), 120-131. DOI: <https://doi.org/10.30837/itssi.2021.15.120> (date of access: 29.05.2024).
- Panda, S. B., Mishra, A., & Nayak, N. C. (2020). Design for Manufacturing Automotive Components. In *AI in Manufacturing and Green Technology* (pp. 31-44). First edition. Boca Raton, FL: CRC Press. DOI: <https://doi.org/10.1201/9781003032465-4> (date of access: 29.05.2024).
- Patpatiya, P. A. (2022). Comparative Motion Study of Mated Gears on AutoCAD and SOLIDWORKS. In *Advances in Augmented Reality and Virtual Reality* (pp. 57-92). Singapore. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-16-7220-0_5 (date of access: 29.05.2024).
- Pei, S., Cui, F., & Chu, F. (2014). Application of Solidworks in Mechanical Design and Drafting Courses. In *3rd International Conference on Science and Social Research (ICSSR 2014)*, Tianjin, China. Paris, France. DOI: <https://doi.org/10.2991/icssr-14.2014.22> (date of access: 29.05.2024).
- Pomohaiev, K., Tolstoluzhskaya, E., & Artyukh, O. (2022). Research of the possibilities of 3d-visualisation model of classrooms of the department. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Mathematical Modeling. Information Technology. Automated Control Systems»*, 53, 47-55. DOI: <https://doi.org/10.26565/2304-6201-2022-53-05> (date of access: 29.05.2024).
- Ragan, J., & Marghitu, D. B. (2013). Impact of a Kinematic Link with MATLAB and SolidWorks. *Applied Mechanics and Materials*, 430, 170-177. DOI: <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/amm.430.170> (date of access: 29.05.2024).
- Sahaya, Anand T. J. et al. (2022). Static analysis for Nickel Aluminides (Ni₃Al) wheel hub using CATIA and solidworks. *Aeronautics and Aerospace Open Access Journal*, 6, 5, 166-169. DOI: <https://doi.org/10.15406/aaaj.2022.06.00157> (date of access: 29.05.2024).
- Satya, Hanush S., & Manjaiah, M. (2022). Topology optimization of aerospace part to enhance the performance by additive manufacturing process. *Materials Today*:

Wasserfall, F. et al. (2020). Topology-aware routing of 3D-printed circuits. *Additive Manufacturing*, 36, 101523. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.addma.2020.101523> (date of access: 29.05.2024).

TOOLS FOR MODELING AND DESIGN IN THE PROCESS OF TRAINING SPECIALISTS IN VOCATIONAL AND TECHNOLOGICAL EDUCATION INSTITUTIONS

Yuliya Sribna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of the Department of Theory and Methodology of Technological Education;
Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko;

Petro Molchanov,

Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor of the Department of Professional Education, Design and Life Safety
Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko;

Dmytro Derkach,

student of the PN(t)-16 group of the Faculty of Technology and Design;
Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko

The relevance of the research lies in the growing need of future teachers for effective and productive tools for teaching design, which can significantly reduce the time of learning new progressive software tools. With the development of technology and increasing competition in the market, speed and quality of design are becoming critical success factors.

The purpose of the study is to study the effectiveness and productivity of using SolidWorks in the process of teaching design, as well as to determine its advantages over other CAD programs.

The article analyzes the use of SolidWorks in the modern engineering and pedagogical process, highlights its advantages compared to other CAD programs, and emphasizes its importance for educators in the process of creating and learning new products and technologies. SolidWorks is positioned as an innovative design program that has numerous advantages due to the interface and a wide set of tools that allow you to significantly increase the efficiency and productivity of learning for the work of future educators.

The program also provides the ability to perform various analyzes and simulations, which contributes to the improvement of product quality, allowing to identify potential problems in the early stages of design and reduce costs and risks in design.

In general, the use of SolidWorks during the educational process provides ample opportunities for training future teachers. This software significantly increases the efficiency and quality of the educational process, making it an integral part of modern pedagogical education. Future innovations and developments in SolidWorks promise to further improve the competitiveness of design at various stages of the educational process.

Keywords: *professional education, higher education students, teachers, digital tool, drawing, computer graphics, SolidWorks, 3D modeling, engineering and computer graphics, software design.*

Надійшла до редакції 24.01.2024 р.

УДК 378.147:352

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312197>

ORCID 0000-0002-6228-6695

ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ФОРМУВАННІ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КУЛЬТУРОЛОГІВ

Олександр Лук'яненко,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри культурології;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті проаналізовано місце та роль територіальних громад у системі професійної підготовки культуролога. Визначено, що серед фахових компетентностей магістра культурології державний стандарт вищої освіти зі спеціальності визначає здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проєктувати й моделювати культурний розвиток різних культурних регіонів, зразків художньої та візуальної культури. Описано, як підготовка таких фахівців, які здатні орієнтуватися в соціокультурному полі регіону стала однією із засад освітньо-професійних програм «Культурологія» першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Схарактеризовано, як цей процес забезпечується не лише залученням стейкхолдерів з різних територіальних громад до процесу розробки, обговорення, зміни та перегляду освітніх програм як таких, але й співпрацею з роботодавцями у містах і селах Полтавщини й сусідніх областей у площині організації практики, забезпечення дуальної освіти культурологів, а також через залучення здобувачів освіти до соціокультурних проєктів, які проводять заклади й установи культури, громадські організації та окремі митці на місцях.

Доведено, що взаємна робота з підготовки фахівця з культурології, який не лише володіє широким спектром сучасних культурологічних знань, але й здатний здійснювати організаційну (часто охоронно-популяризаторську), дослідницьку (аналітико-практичну) та дозвілєву діяльність у сфері культури є візитівкою кафедри культурології Полтавського педагогічного університету з часів її заснування. Широкий базі стейкхолдерів, які залучені до цього процесу, сприяє сфера працевлаштування такого фахівця, яка охоплює і заклади освіти, і установи культури, а також культурно-креативні індустрії.

Проведено висновок щодо того, що прийняття у 2020 році стандарту вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія не лише сприяло окресленню кола предметів, здатних сформувати необхідні вміння та навички культуролога, але й визначило нормативний зміст підготовки фахівця, що включає в себе здатність організовувати та підтримувати комунікації з органами влади, науково-дослідними установами, інформаційно-аналітичними службами, засобами масової інформації з питань культури. Це спонукало до налагодження тісної співпраці зі стейкхолдерами та територіальними громадами для залучення студентів до роботи у містах та селищах регіону.

Ключові слова: вища освіта, професійна підготовка, територіальні громади, фахові компетентності, практика, соціокультурні заходи, магістр культурології, бакалавр культурології.

Formulation of the problem. Among the professional competencies of a master of cultural studies, the state standard of higher education in the specialty defines the ability to professionally diagnose, forecast, design and model the cultural development of different cultural

regions, artistic and visual culture. The training of such specialists who are able to orient themselves in the socio-cultural field of the region is one of the foundations of the educational and professional programs «Culturology» of the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education of the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko. This is ensured not only by the involvement of stakeholders from various territorial communities in the process of developing, discussing, changing and revising educational programs as such, but also by cooperating with employers in the cities and villages of Poltava Region and neighboring regions in the field of organizing practice, providing dual education of cultural experts, as well as through involvement of education seekers in socio-cultural projects, which are carried out by cultural institutions and institutions, public organizations and individual artists on the ground.

Mutual work on the training of a specialist in cultural studies, who not only possesses a wide range of modern cultural knowledge, but is also able to carry out organizational (often educational and popularizing), research (analytical and practical), as well as leisure activities in the field of culture is the hallmark of the Department of Cultural Studies of the Poltava Pedagogical university since its foundation. The broad base of stakeholders who are involved in this process is facilitated by the field of employment of such a specialist, which covers both educational institutions and cultural institutions, as well as cultural and creative industries (*Освітньо-професійна програма «Культурологія», 2020*).

The adoption in 2020 of the standards of higher education in the specialty 034 Culturology not only contributed to the delineation of the range of subjects capable of forming the necessary skills and abilities of a culturologist, but also determined the normative content of the training of a specialist, which includes the ability to organize and maintain communications with authorities and research institutions, information and analytical services, mass media on cultural issues. This prompted the establishment of close cooperation with stakeholders and territorial communities to involve students in work in the cities and towns of the region.

Analysis of the latest research. Not much attention of scientists was given to the stated topic, so we note the actual absence of special publications on this issue. However, some aspects of the practical professional training of a culturologist are stated in the works by Olha Chernyavska (Чернявська, 2020), Inna Hurova (Гурова, 2017), Vyta and Vitaliy Dmytrenkos (Дмитренко В, Дмитренко В., 2022), Lyubov Kravchenko (Кравченко, Карапузова, 2009; Кравченко, Степаненко, 2014), Alla Lytvynenko (Литвиненко, 2022), Renata Vynnychuk, Oleksandr Lukyanenko (Lukyanenko, Vynnychuk, 2022; Лук'яненко, 2023), and others.

The main basis of the research was: the educational and professional program «Culturology» of the first (bachelor's) and the second (master's) levels of higher education in the specialty 034 Culturology of the field of knowledge 03 Humanities, and the news on the cooperation between the department of Cultural Studies with the local authorities and territorial communities available on the official website of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (*Кафедра культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: офіційний сайт*).

The purpose of the research is the analysis of using the potential of territorial communities in the formation of professional competences of future culturologists through the combination of individual disciplines of the professional training with practical activities in the field.

Presenting main material. One of the examples of such cooperation is the formation of soft skills of future culturologists and the provision of real practical. the content of theoretical disciplines. As an example, let's mention the cooperation with the community of Mali Budyshcha, Poltava Region, and Opishnya Territorially. community In May 2024, the staff of the department of cultural studies, together with students and the dean of the faculty of technology and design, Yulia Sribna, visited the «Opishnya Artel» in the village of Mali Budyshcha. The event was held with the support of a stakeholder of the specialty 034 Cultural Studies, the public organization «United by Hope» (chairman – Roman Shestopal) and the directorate of the cultural center. A bachelor's student of the Department of Cultural Studies,

craftswoman Valentyna Harmash introduced the guests to the history of the creation of a modern pottery art hub, gave a tour of the workshop and talked about Opishnya ceramics, showing exhibits from the exhibition space of the institution. Cultural studies students had the opportunity to see the process of making pottery on the wheel, and also try to sculpt a pot or a plate on their own. Nataliya Huryn, a graduate of the Faculty of Technology and Design, showed the intricacies of decorating the finished product with engobes – paints based on liquid clay of natural color and colored with pigment. In the second part of the meeting, students and teachers held a master class on making an Opishnya clay toy – a fistula rooster. Craftsmen were told about toy manufacturing technologies, about the specifics of sound generation thanks to the measured chamber inside the toy and the holes on its surface. The event became an important element not only in the development of soft-skills, but also contributed to the expansion of knowledge of the artistic traditions of the Poltava Region in the direction of regional cultural studies (*Викладачі й студенти кафедри культурології відвідали «Опішнянську артіль»*).

Another example is cooperation with local authorities, representatives of departments and cultural divisions of territorial communities, as well as public organizations in the plan of conducting joint socio-cultural projects aimed at the development of local culture. Among them, the project «Poetic Dialogues» was developed and initiated with the participation of students and graduates of the specialty 034 Cultural Studies. As an example, we will give the last event that took place in May 2024. On May 25, 2024, the Department of Cultural Studies of Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko together with the public organization «United by Hope» held a socio-cultural event in the town of Hlobyno in Poltava region. The literary evening «You are hundreds of words» introduced the listeners to the work of the young local poet Yevhenii Khvylovy (Skhirko), a graduate of the Poltava Pedagogical University, a teacher of biology and natural science at the Hlobyno Lyceum No. 1 named after V. E. Kurchenko. The moderator of the dialogues was Oleksandr Lukyanenko, the head of the department of cultural studies of the Poltava V.G. Korolenko University.

In the Hlobyno City Council, within the framework of the «Poetic Dialogues» project, the authors discussed the issues of the artist's first literary steps, the place of a modern young poet in the literary firmament, the combination of creativity and other social activities, and the search for free time in the teacher's workday for literary work. Oleksandr Lukyanenko and Yevhenii Khvylovy exchanged views on the role of the hometown in shaping the artist's worldview, as well as on the artist's ability to influence both the national consciousness and the worldview of people from different countries. The participants of the dialogues reflected on the combination of poetry and music, the role of love in the artist's inspiration, and also talked about the inexplicable facts of the poet's peering beyond reality and such literary guesswork or prediction of possible events.

In addition to the work of Yevgeny Khvylovy and Oleksandr Lukyanenko, the guests of the poetic dialogues got acquainted with the poetic reflections of Ukrainian authors of different eras. Ivan Andrusiak's poems showed the views of artists on the social role of themselves and colleagues in the art workshop against the background of the era. The creativity of National Taras Shevchenko Award laureate Vasyl Holoborodko helped to understand the influence of space on the formation of the artist's creative being. The poetry of Borys Hrinchenko and Ivan Svitlychny demonstrated how the author becomes the moral voice of his native land and can speak to the whole world about truth and justice. Yuriy Izdryk's poetic lines guided the role and meaning of time both in the artist's life and in human destiny in general. Oleh Olzhych's work showed that the author can often speak words full of prophetic fire with his own mouth. And Andrii Lyubka's poems demonstrated the multifaceted influence of love on the literary process. Finally, Olena Teliha's poetry asserted that artists become strong bricks in the foundations of the Ukrainian nation.

In the second part of the meeting, residents of Globin, as well as guests from Poltava and Kremenchuk, talked with the participants of the dialogues and shared their impressions of the works of writers. The meeting was attended by representatives of the city administration, the

University of the Third Age, and the city's youth associations. During the dialogues, the guests were able to join the volunteer gathering in support of the Armed Forces of Ukraine. The head of the public organization «United by Hope» Roman Shestopal drew the attention of the citizens to the fact that the youth of the community are actively involved in the socio-cultural changes in the region, he emphasized that the unity around creative, nationally oriented individuals is capable of changing the situation in the country for the better under the condition of joint inspired work (*Кафедра культурології збрала містян на поетичні діалоги у Глобиному*).

The third example of cooperation with territorial communities is getting to know local art centers and educational institutions related to the work of cultural experts, art critics and organizers of extracurricular socio-cultural activities. An example of this can be the work in the already mentioned community of the village of Opishnya, the well-known pottery capital in central-eastern Ukraine. Thus, in May 2024, the staff of the department of cultural studies, together with students and the dean of the faculty of technology and design, Yulia Sribna, visited the Vasyl Krychevskiy Opishnya State Art Lyceum «Collegium of Arts in Opishnya». The event was held with the support of the stakeholder of specialty 034 Cultural Studies of the public organization «United by Hope» (chairman – Roman Shestopal) and the director of the educational institution, doctor of historical sciences, honored cultural worker of Ukraine Lyudmyla Ovcharenko.

The students got acquainted with the history of the creation and evolution of the educational institution, which provides elementary art education in fine arts and pottery. During a tour of the lyceum courtyard, young people not only studied ceramic sculptures used in the design of the environment, but also got acquainted with the practice of organizing and conducting socio-cultural projects on the basis of the educational institution. Lyudmyla Mykolaivna Ovcharenko presented the experience of deployment at the creative and production base of the Collegium of National Pottery Symposiums, All-Ukrainian Pottery Festivals and the International Youth Pottery Festival.

The teachers of the department of cultural studies, together with the students, got acquainted with the specifics of the organization of the educational process, the functioning of self-governing bodies, and also saw the work of young people with mentors in workshops.

The exchange of experience regarding the functioning of the school museum space was valuable for future culturologists. Lyudmyla Ovcharenko explained the methodology of conducting ethnographic ceramic expeditions and presented valuable findings from the students' latest research work. A special topic was the discussion about the management of educational and cultural institutions, as well as the use of creative potential during the creation of image products of institutions (*Викладачі й студенти кафедри культурології відвідали колегіум в Опішні*).

The development and approval of socio-cultural events and tourist routes by the communities of the region is also unique. This develops the ability to effectively interact with representatives of other professions, as well as to involve members of the public in solving cultural problems. For example, in 2021, teachers and students of the Department of Cultural Studies of the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko made an educational excursion to study the socio-cultural potential of the Poltava region. The event was the result of putting into practice the excursion route of Poltava Oblast, developed by students Serhii Hordenko and Victoria Bezpala. Bachelor's degree holders have demonstrated a high level of professional skills. Future culturologists developed a complex route that demonstrated the multifaceted tourist potential of the region. It included elements of cultural tourism (visits to the Literary and Memorial Museum-Estate of Oles Terentiyovych Honchar in the village of Sukhe of Poltava region, the Library-Museum Center for Patriotic Education of Youth in the village of Komendantivka, exhibitions of works by the craftswoman Nadiya Yermashova in Kobelyaky), religious tourism (church – the church-tomb of the Bilevych family in the village of Komendantivka) and green tourism (berry farm «Cheremushky»).

In addition to getting to know the sights of Kobeliaky and Kremenchuk districts, the teaching staff of the department held consultations with representatives of regional cultural

institutions on issues of their functioning in the newly created territorial communities. Alla Babets' suggestions regarding the training of a future specialist to work in a complex institution – a unique library and museum center for patriotic education of youth in the village of A curfew, which requires the future specialist to be able to work in the room of the Cossack guard, in the Internet library, the historical and ethnographic museum, and in amateur artistic groups. Tetyana Bondarevska, the curator of the Olesy Honchar manor museum, emphasized the importance of developing the skills of an essayist, journalist and analyst in the work of a museum employee. Iryna Babych and Volodymyr Bilousko, co-owners of the «Cheremushky Berry Farm» cooperative, explained the specifics of organizing rural tourism in modern conditions and the uniqueness of cooperation with educational institutions of the region. The head of the department Oleksandr Lukyanenko discussed the prospects of cooperation with cultural institutions of the region.

The special emphasis of the event was on the involvement of graduates of the specialty and future entrants in the approval of the tourist route. The teachers of the department, Renata Vynnychuk, Vita and Vitaliy Dmytrenkos, conducted career orientation work with graduates of the Hadyach I.P. Kotlyarevsky College of Culture and Arts and other non-specialized institutions of the region. The youth discussed the demand for the specialty in the labor market of the region with Nataliya Bezpala, a graduate of the specialty, master of cultural studies, methodologist of the Veliki Krynky Zonal House of Culture (*Студенти та викладачі кафедри культурології апробували авторський соціокультурний туристичний маршрут*).

Conclusions. Therefore, the interrelationship of the Department of Cultural Studies with territorial communities through stakeholders allows to fulfill the normative content of the training of higher education applicants for the specialty 034 Cultural Studies, formulated in terms of learning outcomes in the State Standard of Higher Education for Master's and Bachelor's Training in the subject. Work with cultural institutions and cultural departments of local communities contributes to the fact that young people study the peculiarities of the implementation of cultural ideas, images, and meanings, as well as critically evaluate the possibilities of their interpretation to solve socially significant problems in the region. Working with local creative associations and getting to know the practice of international and all-Ukrainian art events provides an opportunity to analyze the cultural rights and freedoms of a person, the forms and mechanisms of their identification, inculturation, and cultural adaptation, taking into account regional specifics.

ЛІТЕРАТУРА

- Викладачі й студенти кафедри культурології відвідали колегіум в Опішні.* Взято з <http://pnpu.edu.ua/news/vykladachi-j-studenty-kafedry-kulturologiyi-vidvidaly-kolegium-v-opishni.html>
- Викладачі й студенти кафедри культурології відвідали «Опішнянську артіль».* Взято з <http://pnpu.edu.ua/news/vykladachi-j-studenty-kafedry-kulturologiyi-vidvidaly-opishnyansku-artil.html>
- Гурова, І. (2017). Проблеми професійного становлення культуролога. *Науковий вісник інституту професійно-технічної освіти НАПН України*, 13, 145-151.
- Дмитренко, В. І., Дмитренко, В. А. (2022). «Соціокультурне проєктування» у системі професійної підготовки культуролога. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*, 12, 46-53.
- Кафедра культурології зібрала містян на поетичні діалоги у Глобиному.* Взято з <http://pnpu.edu.ua/news/kafedra-kulturologiyi-zibrala-mistyan-na-poetychni-dialogy-u-globynomu.html>
- Кафедра культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка:* офіційний сайт. Взято з <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/> головна-сторінка?authuser=0
- Кравченко, Л. М., Степаненко, М. І. (2014). Культурологічна освіта в Полтавському педагогічному: теоретичні засади і досвід. *Імідж сучасного педагога*, 10, 3-7.

- Кравченко, Л., Карапузова, Н. (2009). Культурологічна освіта на зламі епох: теоретичні й практичні аспекти (про створення Полтавської регіональної культурологічної школи). *Імідж сучасного педагога*, 5, 3-6.
- Литвиненко, А. (2022). Інформаційні технології у професійній діяльності культуролога. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 51, 580-585.
- Лук'яненко, О. В. (2023). Цифрові інструменти вивчення та презентації культури: досвід, проблеми, перспективи. *Прикладна креатологія*, 1, 37-39.
- Лук'яненко, О. В., Винничук, Р. В. (2022). Традиційні та інноваційні педагогічні технології формування цінностей магістрів гуманітарної галузі у процесі професійної підготовки. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*, 12, 24-33.
- Лук'яненко, О. В., Дмитренко, В. А., Дмитренко, В. І. (2023). Формування фахових компетентностей бакалавра-культуролога в процесі вивчення дисциплін професійної підготовки. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*, 13, 87-94.
- Національний класифікатор України: Класифікатор професій ДК 003:2010*. (2010). Взято з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
- Освітньо-професійна програма «Культурологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія галузі знань 03 Гуманітарні науки*. (2023). Полтава. Взято з <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-magistr/op-magistr-2023>.
- Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 034 «Культурологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти*. (2020). Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/034%20Kulturolohiya%20mahistr.pdf>
- Студенти та викладачі кафедри культурології апробували авторський соціокультурний туристичний маршрут*. Взято з <http://pnpu.edu.ua/news/studenti-ta-vikladachi-kafedra-kulturologii%0d1%97-aprobuvali-avtorskij-socziokulturnij-turistichnij-marshrut.html>
- Чернявська, О. В. (2020). Підготовка фахівців з культурно-просвітницької роботи в середніх спеціальних навчальних закладах України (50-ті – кінець 80-тих років ХХ ст.). *Імідж сучасного педагога*, 1 (190), 61-64.

REFERENCES

- Vykladachi u studenty kafedry kulturolohii vidvidaly kolehium v Opishni [Teachers and students of the department of cultural studies visited the collegium in Opishna]*. Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/news/vykladachi-j-studenty-kafedry-kulturologiyi-vidvidaly-kolegium-v-opishni.html> [in Ukrainian].
- Vykladachi u studenty kafedry kulturolohii vidvidaly «Opishniansku artil» [Teachers and students of the Department of Cultural Studies visited the «Opishnian Artillery»]*. Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/news/vykladachi-j-studenty-kafedry-kulturologiyi-vidvidaly-opishnyansku-artil.html> [in Ukrainian].
- Hurova, I. (2017). Problemy profesiinoho stanovlennia kulturoloha [Problems of the professional development of a culturologist]. *Naukovyi visnyk instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy [Scientific Bulletin of the Institute of Vocational and Technical Education of the National Academy of Sciences of Ukraine]*, 13, 145-151 [in Ukrainian].
- Dmytrenko, V. I., & Dmytrenko, V. A. (2022). «Sotsiokulturne proiektuvannia» u systemi profesiinoy pidhotovky kulturoloha [«Socio-cultural projecting» in the system of professional training of a culturologist]. *Ukrainska profesiina osvita [Ukrainian professional education]*, 12, 46-53 [in Ukrainian].
- Kafedra kulturolohii zibrala mistian na poetychni dialohy u Hlobynomu [The Department of Cultural Studies gathered the townspeople for poetic dialogues in Globyny]*. Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/news/kafedra-kulturologiyi-zibrala-mistyian-na-poetychni-dialogy-u-globynomu.html> [in Ukrainian].

- Kafedra kulturolohii Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka [Department of Cultural Studies of Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko]: ofitsiyni sait.* Retrieved from <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/holovna-storinka?authuser=0> [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M., & Stepanenko, M. I. (2014). Kulturolohichna osvita v Poltavskomu pedahohichnomu: teoretychni zasady i dosvid [Cultural education in Poltava pedagogical school: theoretical principles and experience]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 10, 3-7 [in Ukrainian].
- Kravchenko, L., & Karapuzova, N. (2009). Kulturolohichna osvita na zlami epokh: teoretychni y praktychni aspekty (pro stvorennia Poltavskoi rehionalnoi kulturolohichnoi shkoly) [Cultural education at the turn of the century: theoretical and practical aspects (about the creation of the Poltava regional cultural school)]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 5, 3-6 [in Ukrainian].
- Lytvynenko, A. (2022). Informatsiini tekhnolohii u profesiinii diialnosti kulturoloha [Information technologies in the professional activity of a culturologist]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues of humanitarian sciences]*, 51, 580-585 [in Ukrainian].
- Luk'ianenko, O. V. (2023). Tsyfrovi instrumenty vyvchennia ta prezentatsii kultury: dosvid, problemy, perspektyvy [Digital tools for the study and presentation of culture: experience, problems, perspectives]. *Prykladna kreatolohiia [Applied creatology]*, 1, 37-39 [in Ukrainian].
- Luk'ianenko, O. V., & Vynnychuk, R. V. (2022). Tradytiini ta innovatsiini pedahohichni tekhnolohii formuvannia tsinnostei mahistriv humanitarnoi haluzi u protsesi profesiinoi pidhotovky [Traditional and innovative pedagogical technologies for the formation of values of masters in the humanitarian field in the process of professional training]. *Ukrainska profesiina osvita [Ukrainian professional education]*, 12, 24-33 [in Ukrainian].
- Luk'ianenko, O. V., Dmytrenko, V. A., & Dmytrenko, V. I. (2023). Formuvannia fakhovykh kompetentnosti bakalavra-kulturoloha v protsesi vyvchennia dystsyplin profesiinoi pidhotovky [Formation of professional competences of a bachelor of cultural studies in the process of studying the disciplines of professional training]. *Ukrainska profesiina osvita [Ukrainian professional education]*, 13, 87-94 [in Ukrainian].
- Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy: Klasyfikator profesii DK 003:2010 [National Classifier of Ukraine: Classifier of Professions DK 003:2010].* (2010). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p> [in Ukrainian].
- Osvitno-profesiina prohrama «Kulturolohiia» druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 034 Kulturolohiia haluzi znan 03 Humanitarni nauky [Educational and professional program «Culturology» of the second (master's) level of higher education in the specialty 034 Culturology of the field of knowledge 03 Humanities].* (2023). Poltava. Retrieved from <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/culturology/osvita/op-mahistr/op-mahistr-2023> [in Ukrainian].
- Standart vyshchoi osvity Ukrainy za spetsialnistiu 034 «Kulturolohiia» dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity [Standard of higher education of Ukraine in specialty 034 «Cultural Studies» for the second (master's) level of higher education].* (2020). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/034%20Kulturolohiya%20mahistr.pdf> [in Ukrainian].
- Studenty ta vykladachi kafedra kulturolohii aprobuvaly avtorskyi sotsiokulturnyi turystychnyi marshrut [Students and teachers of the department of cultural studies tested the author's socio-cultural tourist route].* Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/news/studenti-ta-vykladachi-kafedra-kulturologi%0d1%97-aprobuvali-avtorskij-socziokulturnij-turistichnij-marshrut.html> [in Ukrainian].
- Cherniavska, O. V. (2020). Pidhotovka fakhivtsiv z kulturno-prosvitnytskoi roboty v serednikh spetsialnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (50-ti – kinets 80-tykh rokiv XX st.) [Training of specialists in cultural and educational work in secondary special educational institutions of Ukraine (1950s – late 1980s of the 20th century)]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (190), 61-64 [in Ukrainian].

USING THE POTENTIAL OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE CULTUROLOGISTS

Oleksandr Lukyanenko,

Doctor of Sciences in History, Professor, Head of the Department of Cultural Studies;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The article analyzes the place and role of territorial communities in the system of professional training of culturologists. It has been determined that among the qualifications of a master of cultural studies, the national standard for extensive knowledge of this specialty means the ability to professionally diagnose, predict, project and model the cultural development of different cultural regions, physical and visual culture. It is described how the preparation of such specialist, who are present in the socio-cultural field of the region, has become one of the ambushes of the educational and professional programs «Culturology» of the first (bachelor's) and the other (master's) who is jealous of the great knowledge of the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko. It is characterized how this process will ensure that stakeholders from various territorial communities are recruited before the process of developing, negotiating, changing and revising new programs like these, and also in cooperation with robot sellers in localities and villages Poltava region and regional areas near the area of organization of practice, ensuring dual coverage of cultural scientists, as well as through obtaining awareness of socio-cultural projects, such as carrying out foundations and establishing culture, community organizations and local activities.

It is proved that the mutual work from the preparation of a cultural scientist, who is not without a wide range of current cultural knowledge, and also to create an organization (often funerary popularization), to the last (analytical) practical), as well as enabling activities in the sphere of culture and the department of foreign affairs culturology of Poltava Pedagogical University from hours of sleep. The wide base of stakeholders, which were obtained up to this point, is associated with the sphere of practice of such a specialist, which nurtures the foundations of light, and the establishment of culture, as well as the cultural and creative industries.

In 2020, the adoption of a new standard for the specialty 034 Culturology did not deprive the class of subjects that formulate the necessary skills of a cultural scientist, and this meant the norm of preparation of the specialist, which includes the creation of the organization and the promotion of communication with government authorities, scientific and research institutions, information and analytical services, methods of mass information and cultural nutrition. This led to the establishment of close collaboration with stakeholders and territorial communities to train students to work in localities and villages in the region.

Keywords: *education, professional training, territorial communities, faculty competencies, practice, sociocultural approaches, master of cultural studies, bachelor of cultural studies.*

Надійшла до редакції 26.01.2024 р.

УДК 316.77:378.016:1/14

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312199>

ORCID 0000-0002-2346-9122

ORCID 0000-0003-0500-3000

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КОМУНІКАЦІЙ» МАЙБУТНІМИ ФІЛОСОФАМИ

Людмила Усанова,

кандидатка філософських наук, доцентка, доцентка кафедри філософії;
Полтавський національний університет імені В. Г. Короленка;

Олексій Штена,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті наголошено, що комунікація – це один із найважливіших засобів, яким потрібен людини для перетворення навколишнього середовища та взаємодії в ньому; визначення цього явища в науковій літературі є не однозначним, але оскільки одним із аспектів професійної діяльності майбутніх філософів буде викладацька діяльність, то в ході вивчення курсу «Теорія і практика комунікацій» необхідне знання особливостей саме педагогічної комунікації, її важливості для організації освітнього процесу.

Дисципліну «Теорія і практика комунікацій» в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка викладають для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія; предметом цієї дисципліни обрано загальнотеоретичні та практичні засади теорії комунікації, основні поняття, методи аналізу та інструментарій комунікаційних процесів, особливості практичного застосування масових комунікаційних технологій у соціально-політичній сфері суспільства та інформаційних відносинах.

Навички наукової комунікації, зокрема у формуванні наукової компетентності майбутніх філософів, визначено як здатність до презентації думок та наукових ідей вербальними засобами спілкування та письмово. Враховуючи сучасні процеси розвитку інтернет-технологій та віртуальної реальності, увагу здобувачів освіти привертають до важливості соціальних мереж для спілкування, поширення різного контенту побутового, політичного, приватного та інших аспектів. В ході вивчення курсу до магістрантів спеціальності «Філософія» необхідно донести важливість розвитку альтернативної та додаткової комунікації, зокрема, те, що соціальна взаємодія неможлива без спілкування як соціальної активності, відповідно практичний аспект використання таких засобів комунікації є надзвичайно актуальним. Майбутні філософи мають засвоїти ключові категорії навчального курсу «Теорія і практика комунікацій» (поняття про комунікативні вміння, комунікативні навички особистості, комунікативні бар'єри, культуру мовлення тощо). Проведено висновок, що професійна комунікація філософа – важливий складник його професійно-особистісного розвитку та один із способів становлення професійної ідентичності магістра філософії, що забезпечується низкою можливостей, які сьогодні створені у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

Ключові слова: *майбутні філософи, теорія комунікації, практика комунікації, наукова комунікація, ігрова комунікація, повсякденна комунікація, додаткова комунікація, здобувачі освіти магістерського рівня, освітньо-професійна програма.*

Постановка проблеми. Останні події в нашій державі яскраво продемонстрували проблеми в галузі соціальної комунікації, коли в процесі спілкування між людьми відбувається передання знань, досвіду, формують різні вміння та навички, погоджуються і координуються спільні дії тощо. Спілкування є професійно значущою, суттєвою складовою комунікативної готовності до здійснення як педагогічної, так і професійної діяльності, необхідною умовою діяльності людини, від нього залежить психологічний клімат в організації, її виробнича мобільність, конкурентні позиції на ринку, взаєморозуміння між людьми. Правильно організоване спілкування забезпечує ефективний обмін інформацією, дає змогу глибше пізнати співрозмовника, спрогнозувати особливості подальшої ділової взаємодії з партнером.

Особливої актуальності в наш час набуває засвоєння теорії та практики комунікативної діяльності майбутніми філософами. Серед головних завдань впровадження курсу «Теорія і практика комунікацій» є ознайомлення студентів та магістрантів спеціальності «Філософія» з роботою основних наукових шкіл, що вивчають феномени та прояви комунікації, вивчити основні її закономірності, розглянути практичні аспекти комунікативної діяльності.

Аналіз джерел і публікацій. Значення комунікації як однієї з провідних умов професійної діяльності підкреслювали зарубіжні й вітчизняні вчені. Послідовний розвиток теорій міжособистісних, культурних, соціальних, політичних, масових комунікацій ми знаходимо в працях М. Маклюєна, С. Шеннона, Ю. Хабермаса. На окрему увагу заслуговують роботи вчених, які дозволили обґрунтувати появу комунікативістики, вивчення та аналіз соціальної складової здійснено у роботах вітчизняних науковців. Досліджувалися, зокрема, культура педагогічного спілкування й комунікативна майстерність учителя та викладача (Л. Виготський, І. Зязюн, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.); зміст і структура педагогічного спілкування (Г. Андрєєва, Б. Ломов, С. Максименко, П. М'ясоїд, Б. Паригін, П. Петровська, В. Семиченко та ін.); психологічні механізми педагогічного спілкування (О. Головаха, Е. Коваленко, Н. Паніна та ін.); комунікативні вміння вчителя та їх структурні компоненти (В. Абрамян, О. Бодальова, Н. Бутенко, А. Годлевська, В. Кан-Калик, А. Капська, О. Леонтєв, Л. Савенкова, Т. Фатихова та ін.), технології розвитку комунікативної компетентності вчителя (М. Забродський, М. Коць, О. Мерзлякова та ін.).

Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу значущих аспектів вивчення дисципліни «Теорія і практика комунікацій» майбутніми філософами.

Виклад основного матеріалу. Дисципліна «Теорія і практика комунікацій» в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка викладається для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія. Предмет дисципліни – загальнотеоретичні та практичні засади теорій комунікації, основні поняття, методи аналізу та інструментарій комунікаційних процесів, особливості практичного застосування масово комунікаційних технологій у соціально-політичній сфері суспільства та інформаційних відносинах.

Вивчення дисципліни тісно пов'язане зі знаннями інших гуманітарних дисциплін, особливо з вивченням культурології, політології, соціології, історії України, економічної теорії, філософії тощо.

До завдань вивчення дисципліни можна віднести такі: сформулювати у здобувачів освіти знання щодо історії виникнення та розвитку теорії комунікації; застосовувати наукові підходи у вивченні комунікативних явищ, вміти простежувати дію основних теоретичних принципів у практиці спілкування та комунікації; сформулювати навички практичного застосування методів, інструментів, типів, каналів та засобів комунікації; надати необхідну теоретичну та практичну базу задля встановлення і підтримки комунікативних зв'язків усіх рівнів.

У результаті вивчення курсу магістранти мають знати: основні поняття теорії комунікації; особливості комунікаційних процесів всіх рівнів; характеристики моделей комунікації та комунікативних технологій.

Крім того, у результаті вивчення курсу здобувачі освіти мають уміти визначати бар'єри комунікації, застосовувати свої знання та навички з метою їх усунення чи попередження та налагодження ефективної комунікації; аналізувати комунікативні кампанії; визначати пріоритетні напрями розвитку інформаційно-комунікативної сфери.

У результаті вивчення курсу здобувач має оволодіти: навичками практичного застосування методів, інструментів, типів, каналів та засобів комунікації, вміннями використовувати необхідну теоретичну та практичну базу задля встановлення і підтримки комунікативних зв'язків усіх рівнів.

Освітньо-професійна програма зі спеціальності «Філософія» визначає перелік загальних та спеціальних компетентностей, а також прогнозованих результатів навчання, яких повинні досягти здобувачі освіти в результаті вивчення даної дисципліни. Зокрема, до таких загальних компетентностей належать:

ЗК-2. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК-5. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-7. Здатність розробляти проекти та управляти ними.

Перераховані і фахові компетенції:

ФК-3. Здатність формулювати та аргументувати актуальні філософські ідеї, доказово й обгрунтовано викладати результати дослідження.

ФК-4. Здатність обирати і застосовувати найбільш ефективну методологічну стратегію дослідження.

Також майбутні філософи мають досягти таких прогнозованих результатів навчання:

ПРН-1. Здійснювати інтелектуальний пошук, виявляти і критично осмислювати актуальні проблеми сучасної філософської думки, розробляти їх в рамках власного філософського дослідження.

ПРН-3. Вміти реконструювати історичний поступ світової філософії, еволюцію філософських ідей і проблем.

ПРН-8. Розуміти зв'язки філософії з іншими напрямками філософського дискурсу та іншими інтелектуальними й гуманітарними практиками.

ПРН-9. Ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності.

ПРН-10. Брати участь у наукових дискусіях з філософії та міждисциплінарних проблем обговорення філософських питань з експертами з інших галузей знань.

ПРН-13. Розробляти і реалізовувати наукові та/або прикладні проекти у сфері філософії та з дотичних міждисциплінарних проблем.

ПРН-16. Ефективно здійснювати аналітичне обгрунтування та інформаційно-організаційний супровід професійної діяльності (ОП «Філософія», 2024).

У ході вивчення курсу, увагу магістрантів звертають на різні аспекти комунікацій. Насамперед наголошується на тому, що комунікація – це один із найважливіших засобів, яким потрібен людині для перетворення навколишнього середовища та взаємодії в ньому. Через комунікацію люди мають можливість висловлювати, поширювати та оцінювати й розуміти поняття своїм розумом; найважливішими з-поміж інших навичок можна визначити здатність комунікувати на вербальному та невербальному рівнях, активно слухати та розуміти інших.

Проте, визначення явища комунікації в науковій літературі не є однозначним. Нині категорію «комунікація» розглядають у різних аспектах. Так, комунікацію як спілкування ретельно вивчено в роботах Л. Левенталя, який стверджував, що комунікація передбачає спілкування, трансляцію внутрішнього «Я». Дж. Спенсер охарактеризував її як соціальну взаємодію через спілкування, обмін інформацією про події, що мають культурне значення для учасників комунікації. У своїх працях К. Ясперс також вважав за доцільне визначити комунікацію як спілкування, зв'язок між людьми, що має соціально-психологічний

характер. Японський учений Е. Масуда у своїх розвідках визначив це поняття як економічну категорію та суспільне благо, яке впливає на розвиток усіх сфер суспільного життя. Німецький дослідник Р. Мінц досліджував комунікацію з позиції цінностей та переконував, що це найважливіший елемент соціальної еволюції. Відомий учений С. Лещев наголошував на розумінні комунікації як символу сучасної епохи, як магістралі сполучення й процесу спілкування (Пісна, 2020).

У психологічному словнику пропонується визначення категорії «комунікація» як фундаментальної риси людської культури, яка полягає в інтенсивній взаємодії людей на основі обміну різного роду інформацією; при цьому комунікація в тій чи тій формі супроводжує кожний акт життєдіяльності суспільної людини. Вона реалізується на основі певних знакових систем (насамперед природної мови – основи знакового багатства культури), вироблених тією чи тією людською спільністю і зафіксованих в індивідуальній чи колективній пам'яті (Дика, 2022).

Термін «комунікація» пропонується розуміти як обмін інформацією між людьми за допомогою знаків і символів. Увага здобувачів освіти також привертається до того, що говорячи про комунікацію та враховуючи багатогранність визначення, необхідно передусім визначити зміст, що вкладений у це поняття. Комунікація в широкому розумінні цього слова тлумачиться як значимий аспект світоглядної взаємодії. У межах спільної діяльності люди обмінюються різними уявленнями, ідеями, інтересами, настроями, почуттями, установками. Усе це можна розглядати як інформацію, і тоді сам процес комунікації може бути поданий як процес обміну інформацією. Аналізуючи поняття «комунікація» для майбутніх філософів наголошується, що під час процесу комунікації відбувається обмін інформацією (Пісна, 2020, с. 218).

Оскільки одним із аспектів професійної діяльності майбутніх філософів буде викладацька діяльність, то в ході вивчення курсу «Теорія і практика комунікацій» наголошуємо на особливостях саме педагогічної комунікації, її важливості для організації освітнього процесу. Так, продуктивний рівень комунікативної компетентності викладачів пов'язаний із такими особистісними характеристиками, як відповідальність, великодушність, співробітництво, владність, лідерство. Такі педагоги характеризуються досить вираженою потребою відповідати соціальним нормам, схильністю ідеалізувати гармонійність міжособистісних взаємин, певною екзальтованістю у прояві своїх переконань і почуттів, емоційним «включенням» у події, що відбуваються «тут і тепер». Вони легко адаптуються до різноманітних соціальних ролей, комунікативні, доброзичливі, готові до самопожертви, гнучкі в міжособових стосунках, артистичні, схильні до проявів милосердя й добродійності. Їм притаманне прагнення справити позитивне враження на співрозмовників, бажання подобатися їм, відповідати їхнім очікуванням. Вони досить чутливі до емоційного стану академічної групи, залежні від нього (Паршук, Круглова, 2015, с. 321).

Інший важливий аспект діяльності майбутніх філософів – наукова робота, а отже, і наукова комунікація. Як зауважує О. Беліков, наукова комунікація являє собою обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами. Сучасні автори теорії комунікації К. Шеннон та У. Вівер вважають, що комунікація це всі дії, коли один розум впливає на інший. З позиції філософії наукову комунікацію можна тлумачити як соціальний процес, який відображає суспільну структуру й виконує в ній об'єднуювальну функцію; вона становить функційну підсистему в рамках системи руху наукової інформації для отримання нового знання, співавторства, передавання одержаної інформації іншим спеціалістам, популяризації, практичного використання знань.

Наукову комунікацію з точки зору соціологічного підходу тлумачать як пізнавальні та соціальні відносини, що відбуваються всередині наукового співтовариства для створення та використання наукового знання, обміну науковою інформацією, надання колективної оцінки науковій праці. Варто дослухатися до думки Г. Шемасвої, що «наукова комунікація – це основний інструмент стратегії та практичної реалізації

наукових розроблень; це складна багаторівнева система: комунікація як передача наукової інформації шляхом публікацій; комунікація як вплив наукових шкіл і об'єднань на розвиток суспільства; комунікація як професійна взаємодія науковців; комунікація як засіб обміну інформацією; використання законодавчої бази як основи розвитку наукових комунікацій. Комунікативні процеси сприяють підвищенню рівня наукових досліджень, ефективності впровадження результатів науково-дослідних робіт у практику»; О. Мирська наголошує, що «під системою наукових комунікацій слід розуміти сукупність усіх публікацій, можливостей, випадків, інституціональних угод, домовленостей та звичаїв, які прямо чи опосередковано впливають на передачу наукових повідомлень між ученими» (Беліков, 2020, с. 37).

У «Філософському енциклопедичному словнику» наукова комунікація розглядається як функційна підсистема в рамках системи руху наукової інформації; така комунікація може проявлятися в низці форм: спілкування членів одного колективу або в рамках «невидимого коледжу», співавторство, передача інформації фахівцям з інших дисциплін, популяризація, трансляція знань в інженерно-прикладну сферу для практичного використання. У «Новій філософській енциклопедії» замість поняття наукова комунікація використовується категорія «комунікація в науці», яка визначається як сукупність видів професійного спілкування в науковому співтоваристві, один з головних механізмів взаємодії дослідників і експертизи отриманих знань. При такому підході всю увагу зацентровано на відносинах усередині наукового співтовариства, а взаємодія наукового співтовариства із зовнішніми агентами ігнорується (Беліков, 2020, с. 38).

Виходячи із цього, можна зробити висновок, що навички наукової комунікації, зокрема для формування наукової компетентності майбутніх філософів, можна визначити як здатність до презентації та обговорення думок і наукових ідей вербальними засобами спілкування та письмово.

Зазвичай навички наукової комунікації визначають за такими показниками: уміти обґрунтовувати мету проблеми дослідження, описувати етапи вирішення наукової проблеми, розуміти дані досліджень (цифрові та візуальні), робити висновки з наукового дослідження, презентувати результати дослідження, логічно обґрунтовувати їх.

Враховуючи сучасні процеси розвитку інтернет-технологій та віртуальної реальності, увагу здобувачів освіти привертають до важливості соціальних мереж для спілкування, поширення різного контенту побутового, політичного, приватного та інших аспектів. Але на сьогодні у Facebook створено багато спеціальних груп, у яких спілкуються науковці, поширюють різноманітну наукову інформацію. Водночас поняття наукової комунікації у формуванні дослідницької компетентності майбутнього філософа має не абияке значення, оскільки філософ, як і будь-який інших фахівець будь-якої іншої галузі, в першу чергу, має послуговуватися науковою термінологією на високому рівні та активно використовувати у своїй комунікації відповідні наукові терміни. Крім того, наукова комунікація є основним базисним компонентом для наукового дискутування та проведення й презентації наукових досліджень (Павлюк, Когут, 2019, с. 60).

У ході вивчення дисципліни до магістрантів спеціальності «Філософія» необхідно донести важливість розвитку альтернативної та додаткової комунікації, зокрема, те, що соціальна взаємодія неможлива без спілкування як соціальної активності, відповідно, практичний аспект використання таких засобів комунікації є надзвичайно актуальним. До вибору системи альтернативної та додаткової комунікації необхідно застосовувати такі складові: система має підвищити рівень життя, дозволити будь-якій категорії людей (діти, підлітки, дорослі) самостійно ним керувати, відповідно, вибір системи має здійснюватися індивідуально, а введення нової комунікації скеровуватися з іншими видами послуг: освіта, навчання, супровід (Цимбал-Слатвінська, Бабій, 2022, с. 49).

Альтернативна та додаткова комунікації повинні враховувати всі можливості та обмеження, пов'язані із загальним станом людини, давати змогу покроково набувати комунікативних навичок, поліпшують процес соціалізації, значно підвищують рівень

життя. Основним завданням адаптації альтернативної та додаткової комунікації є розвиток комунікативних здібностей за допомогою формування системи відбору символів та жестів, враховуючи наявність або відсутність комунікативних навичок (Цимбал-Слатвінська, Бабій, 2022, с. 50).

Насамкінець майбутні філософи мають засвоїти ключові категорії навчального курсу «Теорія і практика комунікацій». Серед іншого, це мають бути такі поняття:

– *комунікативні вміння* – це готовність до професійної комунікативної діяльності. До комунікативних умінь відносяться: мовленнєве або вербальне спілкування, невербальне спілкування, орієнтування в ситуації, соціальна перцепція, створення творчого самопочуття, володіння професійною педагогічною увагою;

– *комунікативні навички особистості* – це комплекс індивідуально психологічних особливостей, що забезпечують здатність індивіда до активного й ефективного (оптимального) спілкування, транслювання та адекватного сприймання інформації, організації взаємодії з іншими людьми, правильного розуміння як себе та своєї поведінки, так і партнерів та їх поведінки, що є необхідними умовами ефективною взаємодії між людьми й успішної життєдіяльності людини; передумовою творення комунікативних навичок є спільна діяльність, яка своєю чергою не може відбуватися без координації дій, узгодження завдань, обміну думками, інтелектуальної та емоційної чуттєвої взаємодії індивідів; у процесі комунікації можуть виникнути й складнощі під час спілкування, що належать до тимчасових або тривалих явищ, які перешкоджають реалізації мети комунікативного процесу, створюють перепони для ефективною міжособистісної взаємодії, послаблюють чи переривають її;

– *комунікативні бар'єри* – психологічні перешкоди, що виникають на шляху сприйняття інформації. Специфіка людської комунікації полягає в наявності бар'єрів, що заважають проникненню інформації;

– *культура мовлення* – широке обсягове поняття, однак передусім це грамотність побудови фраз, простота і зрозумілість викладу, виразність, якої досягають умінням добирати потрібні слова й синтаксичні конструкції, активним використанням основних компонентів виразності усного мовлення, тону, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, наголосів, інтонації, дикції, правильна вимова слів, правильне використання спеціальною термінології, лаконічність (Воят, 2021).

Викладений матеріал дозволяє зробити **висновки** про те, що опанування дисципліни «Теорія і практика комунікацій» допоможе здобувачам вищої освіти за спеціальністю «Філософія» засвоїти теоретичні засади дослідження науковою комунікації; форми і види науково-гуманітарної комунікативної практики; поняття електронної комунікації; функціонально-стильові особливості науковою комунікації; концептуально-термінологічну систему аргументології; метод комплексної реконструкції аргументаційних моделей; особливості мовної репрезентації аргументів; чинники підвищення ефективності аргументації в дискурсі методологічного знання; бути здатними використовувати тактику оптимального та емоційного зближення з адресатом у науковій комунікації; діалогічні форми науковою комунікації (наукова бесіда, наукова дискусія, наукова полеміка); монологічні форми представлення наукового знання (наукове повідомлення, наукова доповідь, виступ захисту магістерської роботи тощо); механізм зворотного зв'язку в усній та письмовій комунікації тощо. Набуті знання, вміння, навички, професійна компетентність сприятимуть розвитку мовної особистості майбутнього філософа не лише впродовж періоду здобуття вищої освіти, а й у подальшій професійній діяльності під час самоосвіти, саморозвитку і самовдосконалення. Виходячи з цього можна стверджувати, що професійна комунікація філософа – важливий складник його професійно-особистісного розвитку та один із способів становлення професійної ідентичності філософа, що забезпечується низкою можливостей, які сьогодні створені у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

ЛІТЕРАТУРА

- Безчотнікова, А. (2018). *Відеоігри в системі соціальних комунікацій*. (Автореф. дис. канд. наук). Дніпро.
- Беліков, О. (2020). Наукова комунікація як складник педагогічної науки. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*, 1, 36-41.
- Воят, І. (2021). Особливості професійної комунікації в діяльності педагогічних працівників галузевої освіти Національної поліції України. *Юридична психологія*, 1 (28), 26-33.
- Дика, Н. (2022). Професійно-педагогічна комунікація керівника сучасної школи. *Інноваційна педагогіка*, 46, 36-39.
- Козак, А. (2017). Ігрові технології як засіб готовності студентів до міжкультурної комунікації. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 51, 112, 35-37.
- Кулішов, В., Чертов, В. (2023). Професійна комунікація педагогів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах дистанційного навчання. *Імідж сучасного педагога*, 4, 56-61.
- Лобанова, І. М. (2022). «Наукова комунікація» у формуванні мовної особистості майбутнього вчителя початкових класів НУШ. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*, 1 (50), 174-177.
- Освітньо-професійна програма «Філософія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти*. Взято з <https://drive.google.com/file/d/1LTdzhs5703t6pYwfDUUCNdjHvXeue3vp/view> (дата звернення: 8.07.2024 р).
- Павлюк, Р., Когут, І. (2019). Засоби наукової комунікації у формуванні дослідницької компетентності майбутнього психолога. *Педагогічний процес: теорія і практика. Педагогіка*, 3/4 (66/67), 59-66.
- Паршук, С., Круглова, Н. (2015). Педагогічна комунікація як складова професійної ідентичності майбутніх учителів початкових класів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5 (49), 318-325.
- Пісна, Т. (2020). Комунікація як феномен педагогічної взаємодії. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 12, 216-226.
- Цимбал-Слатвінська, С., Бабій, І. (2022). Формування соціальної взаємодії засобами додаткової та альтернативної комунікації. *Інноваційна педагогіка*, 43, 2, 48-51.

REFERENCES

- Bezchotnikova, A. (2018). *Videoihry v systemi sotsialnykh komunikatsii [Video games in the system of social communications]*. (Extended abstract of PhD diss.). Dnipro [in Ukrainian].
- Bielikov, O. (2020). Naukova komunikatsiia yak skladnyk pedahohichnoi nauky [Scientific communication as a component of pedagogical science]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho univrsytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Pedagogical sciences]*, 1, 36-41 [in Ukrainian].
- Dyka, N. (2022). Profesiino-pedahohichna komunikatsiia kerivnyka suchasnoi shkoly [Professional and pedagogical communication of the head of a modern school]. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 46, 36-39 [in Ukrainian].
- Kozak, A. (2017). Ihrovi tekhnolohii yak zachib hotovnosti studentiv do mizhkulturnoi komunikatsii [Game technologies as a means of students' readiness for intercultural communication]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 51, 112, 35-37 [in Ukrainian].
- Kulishov, V., & Chertov, V. (2023). Profesiina komunikatsiia pedahohiv profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia [Professional communication of teachers of professional (vocational and technical) education in the conditions of distance learning]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4, 56-61 [in Ukrainian].
- Lobanova, I. M. (2022). «Naukova komunikatsiia» u formuvanni movnoi osobystosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv NUSh [«Scientific communication» in the

- formation of the linguistic personality of the future teacher of elementary grades of the National Academy of Sciences]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Pedagogika. Sotsialna robota* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Pedagogy. Social work], 1 (50), 174-177 [in Ukrainian].
- Osvitno-profesiina prohrama «Filosofii» pidhotovky fakhivtsiv druho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity [Educational and professional program «Philosophy» of training specialists of the second (master's) level of higher education]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1LTdzhs5703t6pYwfDUUCNdjHVXeu3vp/view> [in Ukrainian].
- Pavliuk, R., & Kohut, I. (2019). Zasoby naukovoї komunikatsii u formuvanni doslidnytskoi kompetentnosti maibutnoho psykholoha [Means of scientific communication in the formation of research competence of the future psychologist]. *Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka. Pedagogika* [Pedagogical process: theory and practice. Pedagogy], 3/4 (66/67), 59-66 [in Ukrainian].
- Parshuk, S., & Kruhlova, N. (2015). Pedahohichna komunikatsiia yak skladova profesiinoi identychnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Pedagogical communication as a component of the professional identity of future primary school teachers]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], 5 (49), 318-325 [in Ukrainian].
- Pisna, T. (2020). Komunikatsiia yak fenomen pedahohichnoi vzaiemodii [Communication as a phenomenon of pedagogical interaction]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty* [Teacher professionalism: theoretical and methodical aspects], 12, 216-226 [in Ukrainian].
- Tsymbal-Slatvinska, S., & Babii, I. (2022). Formuvannia sotsialnoi vzaiemodii zasobamy dodatkovoi ta alternatyvnoi komunikatsii [Formation of social interaction by means of additional and alternative communication]. *Innovatsiina pedagogika* [Innovative pedagogy], 43, 2, 48-51 [in Ukrainian].
- Voiat, I. (2021). Osoblyvosti profesiinoi komunikatsii v diialnosti pedahohichnykh pratsivnykiv haluzevoi osvity Natsionalnoi politsii Ukrainy [Peculiarities of professional communication in the activity of pedagogical workers of branch education of the National Police of Ukraine]. *Yurydychna psykholohiia* [Legal psychology], 1 (28), 26-33 [in Ukrainian].

SOME ASPECTS OF STUDYING THE DISCIPLINE «THEORY AND PRACTICE OF COMMUNICATION» BY FUTURE PHILOSOPHERS

Liudmyla Usanova,

PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;

Oleksii Shtepa,

PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The article emphasizes that communication is one of the most important means that a person needs to transform the environment and interact in it; the definition of this phenomenon in the scientific literature is not unambiguous, but since one of the aspects of the professional activity of future philosophers will be teaching, in the course of studying the course «Theory and Practice of Communication» it is necessary to know the peculiarities of pedagogical communication and its importance for the organization of the educational process.

The discipline «Theory and Practice of Communications» at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University is taught to students of the second (master's) level of higher education, specialty 033 Philosophy; the subject of this discipline is the general theoretical and

practical foundations of communication theory, basic concepts, methods of analysis and tools of communication processes, features of practical application of mass communication technologies in the socio-political sphere of society and information relations.

The skills of scientific communication, in particular in the formation of the scientific competence of future philosophers, are defined as the ability to present thoughts and scientific ideas by verbal means of communication and in writing. Given the current processes of development of Internet technologies and virtual reality, the attention of students is drawn to the importance of social networks for communication, and dissemination of various content of everyday, political, private, and other aspects. In the course of studying the course, master's students majoring in Philosophy should be taught the importance of developing alternative and additional communication, in particular, that social interaction is impossible without communication as a social activity. Therefore, the practical aspect of using such means of communication is extremely relevant. Future philosophers should master the key categories of the course «Theory and Practice of Communication» (the concept of communication skills, personal communication skills, communication barriers, speech culture, etc.) It is concluded that the professional communication of a philosopher is a crucial component of his/her professional and personal development and one of the ways of forming the professional identity of a Master of Philosophy, which is provided by a number of opportunities that have been created at the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University.

Keywords: *future philosophers, communication theory, communication practice, scientific communication, game communication, everyday communication, additional communication, master's degree students, educational and professional program.*

Надійшла до редакції 02.02.2024 р.

УДК 378.147:615-051(477)

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312201>

ORCID 0000-0002-5083-7218

МЕТОДИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ І ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ ФАРМАЦІЇ

Наталія Шолойко,

кандидатка фармацевтичних наук, доцентка,
доцентка кафедри організації та економіки фармації;
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (м. Київ);

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри культурології;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті окреслено значення і роль методів наукового менеджменту як чинника вдосконалення механізмів управлінського впливу на працівників фармацевтичної сфери та компонента технологій підготовки магістрів фармації в закладах освіти для забезпечення ефективного виконання ними загальних і конкретних функцій у галузі.

Метою розвідки обрано характеристику економічних методів фармацевтичного менеджменту, які відносяться до видів діяльності менеджера фармації за характером впливу та специфікою їх опанування у процесі фахової підготовки.

Проведене анкетування групи здобувачів вищої освіти зі спеціальності 226 «Фармація» у кількості 121 особи дало змогу виявити запит майбутніх магістрів фармації на використання методів вивчення і побудови економічних планів в організації (стратегічних, тактичних, оперативних), розробки бюджету окремої структури (його функцій, виробничо-господарських процесів, напрямів економії витрат та збільшення надходжень, цільового використання коштів, розвитку внутрішнього моніторингу, делегування повноважень тощо) для забезпечення оцінки результатів діяльності організації загалом та її підрозділу зокрема. Запропоновано аспекти змісту підготовки для забезпечення прогалін у знаннях здобувачів, виявлених у ході анкетування.

Водночас анкетування викладачів фармацевтичних факультетів і медичних ЗВО у кількості 49 осіб виявило потребу застосування і вивчення методів адміністративного менеджменту як сукупності організаційних, розпорядчих і дисциплінарних способів впливу магістрів фармації.

Проведено висновок щодо необхідності вивчення та практичного оволодіння майбутніми магістрами фармації сукупністю методів фармацевтичного менеджменту у процесі навчання та виробничої практики на підприємстві.

Ключові слова: професійна освіта, майбутні фармацевти, магістри фармації, методи фармацевтичного менеджменту, бюджетний менеджмент, адміністративний менеджмент, єдність теорії і практики в діяльності магістрів фармації.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку менеджменту фармації в Україні характеризується пошуком ефективних інструментів і технологій здійснення виробничо-господарської діяльності в галузі, особливо в умовах воєнних дій на території країни. Основним завданням організації системи фармації є застосування технологій менеджменту, за допомогою яких вона впливатиме на працівників, забезпечуючи їхню активність, керуючи їхньою діяльністю та координуючи її, адже головною метою фармацевтичного менеджменту є забезпечення, органічної взаємодії індивідуальних, групових та суспільних чинників.

Це вимагає вдосконалення не лише механізмів управління організацією як важливого чинника впливу на працівників фармацевтичної сфери, котра включає як виробництво і розподіл (реалізацію) продукції, так і забезпечення освітніх процесів формування фахівців нової генерації – магістрів фармації, готових до використання традиційних та інноваційних технологічних методів і засобів професійної діяльності.

У теоретичному аспекті методи менеджменту – це способи і прийоми впливу керуючої системи на керовану на окремих рівнях і різних ланках управління (фармацевтичне підприємство, підрозділ, служба, ін.), а в практичному – це сукупність способів і прийомів впливу на групи та на окремих працівників для досягнення місії організації, її цілей, прибутковості, запобігання безгосподарності тощо. Змістом методів менеджменту є специфіка прийомів і способів впливу, оскільки фармацевтичний менеджмент зорієнтовано на об'єкт управління (фармацевтичне підприємство, відділ, підрозділ тощо), тобто, на першочергово на працівників, які здійснюють різні види діяльності, а потім на кошти, засоби, обладнання, види послуг та ін.

Із зазначеного бачимо, що ефективність діяльності магістрів фармації як менеджерів залежить від оволодіння ними у процесі фахової підготовки сукупністю традиційних та інноваційних методів і технологій фармацевтичного менеджменту, пов'язаних між собою комплексом загальних і конкретних професійних функцій як видів такої діяльності.

Аналіз джерел і публікацій. Використання методів класичного економічного менеджменту в діяльності магістрів фармації та їхній професійній підготовці уможливило виявлення таких значущих аспектів: формування компетентностей майбутніх фахівців фармацевтичного профілю розглядали Н. Альохіна, Л. Галій, Г. Глембоцька, В. Голубцов, Н. Денисова, І. Комісінська, Л. Пляка, О. Тутутченко та ін. Низку актуальних розвідок присвячено: педагогічним технологіям у системі фармацевтичної освіти (Т. Вахрушева, Б. Громовик, З. Мнушко, С. Мокрянин, І. Светочева, О. Павлов та ін.); питанням фармацевтичної етики й деонтології (А. Бабський, Н. Діхтярьова, Т. Краснянська, М. Пономаренко, С. Хіменко, Н. Чорноброва та ін.), післядипломній підготовці фахівців фармацевтичного профілю (Н. Бунатян, Д. Великий, Л. Кайдалова, І. Міщенко, М. Пономаренко, В. Толочко та ін.); аспектам контролю та діагностики якості підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю (Л. Буданова, Т. Козлова, О. Тележкіна та ін.). До проблематики наукового менеджменту зверталися у своїх працях О. Кузьмін, Б. Громовик, Г. Гасюк, О. Левицька, О. Мельник (підручник «Менеджмент у фармації», Вінниця, 2005), що розглянули питання сутності та еволюції менеджменту, специфіку організації фармації як об'єкта управління, суб'єктів фармацевтичного підприємництва та умов їх господарювання, а також виокремили функції, методи, сполучні процеси фармацевтичного менеджменту; Б. Громовиком досліджено стандарти фармацевтичного управління (Громовик, 2003); В. Толочко, І. Міщенко, М. Зарічковою та ін. авторами запропоновано базовий підручник «Управління фармацією» (Харків, 2016). Водночас констатуємо гостру необхідність оновлення наукових підходів до проблематики фармацевтичного менеджменту саме з точки зору формування організаційно-управлінської культури майбутніх магістрів фармації.

Метою статті є характеристика економічних методів фармацевтичного менеджменту, які відносяться до видів діяльності менеджера фармації за характером впливу та специфікою їх опанування у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні вчені класифікують методи менеджменту: за напрямками впливу; за способами врахування інтересів; за формами впливу; за характером впливу (Кузьмін, 2007; *Менеджмент у фармації*, 2005; *Управління фармацією*, 2016).

За напрямками впливу на керований об'єкт методи поділяють на: дії прямого впливу, які безпосередньо активізують керовану систему (накази, інструкції, розпорядження, вказівки, положення, тарифи тощо); дії непрямого впливу, що забезпечують організаційні умови системи менеджменту (підбір працівників за різними ознаками, формування

психологічного клімату в колективі тощо). За способами врахування інтересів працівників розподіляють методи менеджменту на групи: дії матеріального впливу (враховують майнові та фінансові інтереси підлеглих і різноманітні економічні стимули); владного впливу (передбачають впорядкування функцій, обов'язків і прав працівників, регламентацію та нормування їхньої діяльності – штатні розписи і регламенти, положення про виконавців, накази, договори, розпорядження, догани тощо); морального впливу (дотримання етичних норм, застосування моральних стимулів, встановлення позитивних відносин між керівником та підлеглими тощо) (Кузьмін, 2007).

Методи класичного менеджменту за характером впливу поділяються на економічні, технологічні, соціально-психологічні, адміністративні; поєднанням соціально-психологічних, технологічних та адміністративних (організаційно-розпорядчих) методів є стандарти фармацевтичного управління. Нами в ході дослідження з'ясовано специфіку опанування економічними методами діяльності майбутніми магістрами фармації. Анкетування групи здобувачів освіти (121 особа) магістерського рівня підготовки зі спеціальності «Фармація» дало змогу виявити такі результати.

Як відомо, до економічних методів фармацевтичного менеджменту належить економічне планування та матеріальне стимулювання; ця група методів менеджменту виникає в результаті реалізації управлінських завдань у руслі функції планування. Проведене анкетування виявило, що 79% респондентів мають знання стосовно того, що методи економічного планування поділяються на стратегічні (містять стратегічні показники, вибір напрямів та шляхів діяльності у довготривалому періоді тощо) і тактичні (містять перелік показників, що стосуються всіх сфер діяльності організації, спрямовані на досягнення стратегічних показників, а також перелік заходів щодо досягнення встановлених параметрів та бюджет організації). Оперативним плануванням (платіжний календар, фонд і табель робочого часу, графік робочого календаря, оперативно-виробничий графік виконання робіт, диспетчерські та операційні технологічні графіки, сіткові графіки тощо) володіють лише 52% опитаних здобувачів вищої освіти магістерського рівня.

Оскільки особливу роль у межах поточних (оперативних) планів відіграє бюджет, що забезпечує функціонування організації засобами збалансованого співвідношення надходжень та видатків (бюджет – розпис надходжень та видатків на певний період, пов'язаний з функціонуванням певного об'єкта, реалізацією проекту, виробництвом продукції; формується на засадах багатоваріантного аналізу з метою пошуку найбільш оптимального шляху досягнення встановлених цілей організації) (Завадський, Осовська, Юшкевич, 2006), то нами було поглиблено зміст анкетування наступними аспектами.

Щодо знання функцій бюджету організації отримано такі дані анкетування:

- визначає обсяги та структуру витрат і джерела їх покриття – відзначили 57% опитаних;
- забезпечує чіткість та цілеспрямованість діяльності організації, ритмічність та безперервність виробничо-господарських процесів – зазначили 47% опитаних;
- вказує напрями економії витрат та збільшення надходжень – назвали 44% опитаних;
- забезпечує цільове використання коштів та протидіє їх безгосподарному використанню – 41% опитаних;
- створює об'єктивну основу для оцінки результатів діяльності організації загалом та її підрозділів, зокрема – виокремили 40% опитаних;
- є засобом координації діяльності різних підрозділів організації для досягнення загальних результатів – 39% опитаних;
- сприяє розвитку внутрішнього моніторингу – 36% опитаних;
- сприяє делегуванню повноважень і посилює мотивацію управлінців – 27% опитаних.

Загалом анкетування виявило слабе знання здобувачами таких методів бюджетної діяльності, як координування діяльності різних підрозділів для досягнення спільного

результату та делегування повноважень і мотивація управлінців; тому було розроблено структуру лекційного матеріалу та запропоновано опанування змісту теоретичного матеріалу майбутніми магістрами фармації.

1. Класифікація бюджету за сферами діяльності: операційний бюджет – деталізує витрати, пов'язані зі здійсненням операційної діяльності – з виробництвом або реалізацією товарів, робіт чи послуг, що забезпечують переважну частку його доходів та містить джерела їх покриття.

2. Інвестиційний бюджет – деталізує витрати, пов'язані із придбанням необоротних активів та здійсненням фінансових інвестицій і джерела інвестування.

3. Фінансовий бюджет – деталізує статті витрат та надходжень, що впливають на зміни розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства тощо.

4. Форми вираження бюджету фарморганізації: грошовий (у грошових одиницях); негрошовий (в одиницях випуску, упаковках, годинах праці, одиницях обладнання тощо); бюджет праці, обладнання, приміщень, працівників, площі тощо.

5. Побудова бюджету за способом врахування витрат і за часом надходжень та видатків: поелементний бюджет (розробляється за елементами витрат – наприклад, бюджет оплати праці); бюджет, що відповідає статтям витрат (цехових, загальнозаводських, позавиробничих тощо).

6. Бюджет періодичний (розрахований на певний період: тиждень, місяць, квартал, рік тощо); конкретний (різновидом такого бюджету є баланс, який відображає на певну дату активи, зобов'язання та власний капітал підприємства; інформація про економічні ресурси, контрольовані підприємством, необхідна для визначення спроможності підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти; щодо структури капіталу дозволяє прогнозувати майбутні потреби у ресурсах, розподіл прибутків, покриття збитків тощо).

7. Види бюджету за відповідністю видатків і надходжень: збалансований (видатки дорівнюють надходженням); дефіцитний (видатки перевищують надходження); профіцитний (надходження перевищують видатки) та за рівнем пристосування бюджетних показників до змін середовища функціонування: стабільний; гнучкий; безперервний (*Управління фармацією*, 2016).

Значущою групою методів реалізації владних повноважень менеджером фармації у процесі опитування іншої категорії респондентів – викладачів у кількості 49 осіб – визначено адміністративні методи менеджменту. Викладачі фармацевтичних факультетів ЗВО підкреслили, що це активні методи, завдяки яким відбувається вплив менеджера на діяльність організації загалом та на її окремих працівників; умовою застосування цих методів визначили переважання однозначних способів розв'язання завдань, зведення ініціативи до мінімуму і покладання відповідальності за результати на керівника. Істотний недолік адміністративних методів міститься в тому, що вони зорієнтовані на досягнення заданого результату, заохочують виконавські якості, а не ініціативу. Адміністративні методи менеджменту містять сукупність організаційних, розпорядчих і дисциплінарних способів впливу. Наприклад, організаційні способи впливу, що реалізуються через документи тривалої дії, респонденти ранжували так:

– організаційне інформування за допомогою актів, протоколів, доповідних записок, телеграм, заяв – поставили на 1 місце 78% респондентів;

– організаційне інструктування через інструкції, правила, вимоги – поставили на 2 місце 73% респондентів;

– організаційне нормування витрат сировини, енергії, допоміжного матеріалу, розмірів амортизації тощо – поставили на 1 місце 68% респондентів.

– організаційне регламентування (через закони, положення, статuti, укази тощо) – поставили на 1 місце 78% респондентів.

Водночас викладачі зазначили, що за допомогою організаційних способів впливу формуються необхідні умови функціонування організації, завдяки яким організація

фармації орієнтується в просторі та часі, її діяльність нормується, регламентується і забезпечується необхідними інструкціями, які фіксують права персоналу, його структуру, створюються межі для її функціонування та розвитку. Тому, на думку викладачів, здобувачі потребують оволодіння цією групою методів, хоча такі методи є досить рутинними, стандартними та не викликають захоплення.

Розпорядчі способи впливу спрямовані формалізувати завдання, прийоми тощо, а також усувати недоліки й відхилення в ході виробничо-господарської діяльності; реалізуються вони через: накази (їх видають директор фармацевтичної фірми, його заступники); розпорядження (прерогатива начальників підрозділів, відділів), які мають на меті виконання наказів; вказівки (здійснюють менеджери), основним завданням яких є виконання наказів і розпоряджень. Ці документи мають бути відповідно оформленими (в наказі мають бути розділи «констатую», «наказую», а в розпорядженні і вказівці – рубрики «констатую», «пропоную», «рекомендую»). Ці, а також дисциплінарні способи впливу варто використовувати у виробничих ситуаціях під час практик; зокрема дисциплінарні реалізувати через зауваження, пропозиції щодо переміщення посадових осіб або звільнення працівників тощо. Загалом із даних опитування зрозуміло, що здобувачі магістерського рівня потребують як знань, так і формування вмінь та навичок застосування цих груп методів менеджменту фармації.

Висновки. Отже, поділ методів фармацевтичного менеджменту на групи досить умовний, оскільки вони взаємопов'язані; широкий арсенал методів як провідних способів дій дозволяє менеджеру фармації при їх умілому використанні та вдалому поєднанні забезпечити високу ефективність діяльності підлеглих у дорученому сегменті (установі) організації.

Дослідження використання методів фармацевтичного менеджменту у процесі фахової підготовки за ознакою характеру впливу пояснює недостатню увагу до методів адміністрування, оскільки економічні, технологічні та соціально-психологічні методи здійснюють вплив на керовану систему лише при ефективному застосуванні саме адміністративних методів (план економічного розвитку підприємства вимагає підписання наказу про його впровадження; положення щодо преміювання набуде сили (впливу) лише після його затвердження відповідальною особою; новий режим роботи підприємства вступить у дію після підписання наказу директором тощо), але ці методи є досить рутинними, стандартними, не викликають значного інтересу здобувачів вищої освіти. Така ситуація ставить перед викладачами завдання пошуку нестандартних шляхів реалізації принципу єдності теорії і практики фахової підготовки майбутніх менеджерів фармації, що й відносимо до перспектив цього дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

- Воронкова, В. (2004). *Кадровий менеджмент*: навч. посібник для ВНЗ. Київ: Професіонал.
- Громовик, Б. П. (2003). Стандарти фармацевтичного управління. *Фармацевтичний журнал*, 5, 18-28.
- Громовик, Б. П., Гасюк, Г. Д., Левицька, О. Р. (2004). *Фармацевтичний маркетинг: теоретичні та прикладні засади*. Вінниця.
- Громовик, Б. П., Терещук, С. І., Гром, О. Л., Новикевич, А. М., Чухрай, І. Л. (2004). *Практикум з організації та економіки фармації*. Вінниця: Нова книга.
- Дяків, Р. С. (Ред.). (2000). *Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера*. Київ: Міжнародна економічна фундація.
- Завадський, Й., Осовська, Т., Юшкевич, О. (2006). *Економічний словник*. Київ: Кондор.
- Іванова, І. В. (2001). *Менеджер – професійний керівник*: навч. посіб. Київ: Вид-во КНТЕУ.
- Кредісов, А. І., Панченко, Є. Г., Кредісов, В. А. (1999). *Менеджмент для керівників*. Київ: Знання.
- Кузьмін, О. Є., Мельник, О. Г. (2007). *Основи менеджменту*. Київ: Академвидав.

- Кузьмін, О., Громовик, Б., Гасюк, Г., Левицька, О., Мельник, О. (2005). *Менеджмент у фармації*: підручник. Вінниця: НОВА КНИГА.
- Кузьмін, О. Є. (Ред.). (1996). *Економіка та менеджмент*: навч.-приклад. посібник. Львів.
- Мейтленд, И. (2002). *Бюджетирование для нефинансовых менеджеров: о том, как научиться составлять и исполнять бюджеты*. Дніпропетровськ: Баланс-Клуб.
- Мнушко, З. М., Діхтярьова, Н. М. (1999). *Менеджмент та маркетинг у фармації*: підруч. для студ. вищ. навч. закладів (Ч. II: Менеджмент у фармації). 2-ге вид. Харків: Вид-во НФаУ: Золоті сторінки.
- Попович, М. В. (Ред.). *Універсальний словник-енциклопедія (USE)*. Взято з <http://slovopedia.org.ua/29/53392-0.html>
- Ткаченко, А. (2015). Зарубіжний досвід формування кадрового потенціалу. *Вісник економічної науки України*, 1, 141-146. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2015_1_29
- Толочко, В. М. (Ред.). (2016). *Управління фармацією*: базовий підручник. Харків: НФаУ: Золоті сторінки.
- Хміль, Ф. І. (2003). *Основи менеджменту*: підручник. Київ: Академвидав.

REFERENCES

- Hromovyk, B. P. (2003). Standarty farmatsevychnoho upravlinnia [Pharmaceutical management standards]. *Farmatsevychnyi zhurnal [Pharmaceutical journal]*, 5, 18-28 [in Ukrainian].
- Hromovyk, B. P., Hasiuk, H. D., & Levytska, O. R. (2004). *Farmatsevychnyi marketynh: teoretychni ta prykladni zasady [Pharmaceutical marketing: theoretical and applied principles]*. Vinnytsia [in Ukrainian].
- Hromovyk, B. P., Tereshchuk, S. I., Hrom, O. L., Novykevych, A. M., & Chukhray, I. L. (2004). *Praktykum z orhanizatsii ta ekonomiky farmatsii [Workshop on the organization and economics of pharmacy]*. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
- Diakiv, R. S. (Ed.). (2000). *Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera [Encyclopedia of a businessman, economist, manager]*. Kyiv: Mizhnarodna ekonomichna fundatsiia [in Ukrainian].
- Ivanova, I. V. (2001). *Menedzher – profesiyni kerivnyk [A manager is a professional leader]*: navch. posib. Kyiv: Vyd-vo KNTEU [in Ukrainian].
- Khmil, F. I. (2003). *Osnovy menedzhmentu [Basics of management]*: pidruchnyk. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
- Kredisov, A. I., Panchenko, Ye. H., & Kredisov, V. A. (1999). *Menedzhment dlia kerivnykiv [Management for managers]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Kuzmin, O. Ye., & Melnyk, O. H. (2007). *Osnovy menedzhmentu [Basics of management]*. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
- Kuzmin, O., Hromovyk, B., Hasiuk, H., Levytska, O., & Melnyk, O. (2005). *Menedzhment u farmatsii [Management in pharmacy]*: pidruchnyk. Vinnytsia: NOVA KNYHA [in Ukrainian].
- Kuzmin, O. Ye. (Ed.). (1996). *Ekonomika ta menedzhment [Economics and management]*: navch.-pryklad. posibnyk. Lviv [in Ukrainian].
- Meitlend, Y. (2002). *Biudzhetyrovanye dlia nefynansovykh menedzherov: o tom, kak nauchytsia sostavliat y yspolniat biudzhety [Budgeting for Non-Financial Managers: How to Learn to Create and Execute Budgets]*. Dnipropetrovsk: Balans-Klub [in Russian].
- Mnushko, Z. M., & Dikhtiarova, N. M. (1999). *Menedzhment ta marketynh u farmatsii [Management and marketing in pharmacy]*: pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakladiv (P. II: Menedzhment u farmatsii). Kharkiv: Vyd-vo NFAU: Zoloti storinky [in Ukrainian].
- Popovych, M. V. (Ed.). *Universalnyi slovnyk-entsyklopediia (USE) [Universal dictionary-encyclopedia (ALL)]*. Retrieved from <http://slovopedia.org.ua/29/53392-0.html> [in Ukrainian].
- Tkachenko, A. (2015). Zarubizhnyi dosvid formuvannia kadrovoho potentsialu [Foreign experience in the formation of personnel potential]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*

[*Herald of economic science of Ukraine*], 1, 141-146. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2015_1_29 [in Ukrainian].

Tolochko, V. M. (Ed.). (2016). *Upravlinnia farmatsiieiu [Pharmacy management]: bazovyi pidruchnyk*. Kharkiv: NFaU: Zoloti storinky [in Ukrainian].

Voronkova, V. (2004). *Kadrovyyi menedzhment [Personnel management]: navch. posibnyk dlia VNZ*. Kyiv: Profesional [in Ukrainian].

Zavadskyi, Y., Osovska, T., & Yushkevych, O. (2006). *Ekonomichnyi slovnyk [Economic dictionary]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].

METHODS OF MANAGEMENT IN PROFESSIONAL ACTIVITY AND PROFESSIONAL TRAINING OF MASTERS OF PHARMACY

Nataliia Sholoiko,

Candidate of Pharmaceutical Sciences,
Associate Professor of the Department of Organization and Economics of Pharmacy;
Bogomolets National Medical University (Kyiv);

Liubov Kravchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Professor of the Department of Cultural Studies;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article outlines the importance and role of scientific management methods as a factor in improving the mechanisms of managerial influence on pharmaceutical employees and a component of technologies for training masters of pharmacy in educational institutions to ensure the effective performance of their general and specific functions in the industry.

The purpose of the study is to characterize the economic methods of pharmaceutical management, which are related to the activities of a pharmacy manager by the nature of influence and the specifics of their mastering in the process of professional training.

The survey of a group of 121 students majoring in the specialty 226 «Pharmacy» has allowed us to identify the demand of future masters of pharmacy for the use of methods of studying and building economic plans in the organization (strategic, tactical, operational), developing a budget for a separate structure (its functions, production and economic processes, areas of cost savings and increased revenues, targeted use of funds, development of internal monitoring, delegation of authority, etc. Aspects of the training content are proposed to fill the gaps in the knowledge of applicants identified during the survey.

At the same time, a survey of 49 teachers of pharmaceutical faculties and higher education institutions has revealed the need to apply and study administrative management methods as a set of organizational, administrative, and disciplinary methods of influence on masters of pharmacy.

It has been concluded that future masters of pharmacy need to study and master the set of methods of pharmaceutical management in the process of training and practical training at the enterprise.

Keywords: *professional education, future pharmacists, masters of pharmacy, methods of pharmaceutical management, budget management, administrative management, unity of theory and practice in the activities of masters of pharmacy.*

Надійшла до редакції 05.02.2024 р.

УДК 378.04.026

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312205>

ORCID 0009-0003-2774-6638

ORCID 0009-0001-5605-0010

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ»

Руслан Шевченко,

аспірант;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Наталія Шевченко,

аспірантка;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У дослідженні проведено системний теоретичний аналіз поняття «ключові компетентності майбутніх фахівців» у руслі ідей та положень сучасних зарубіжних і вітчизняних нормативно-правових документів, наукових позицій провідних у предметній області учених, методичних матеріалів викладачів-практиків.

Метою статті визначено: засобами методів узагальнення, порівняння та синтезу провідних наукових позицій виокремити теоретичні основи тлумачення поняття «ключові компетентності майбутніх фахівців» у освітньому та професійному контекстах підготовки в закладах перед вищої та вищої освіти.

Проаналізовано взаємозв'язки та залежності понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «ключова компетентність»; з'ясовано наукові підходи вітчизняних і зарубіжних учених до системної класифікації груп компетентностей особистості (ключові – над предметні, між предметні; предметні – набуті в ході вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни).

Проведено висновки стосовного того, що компетентності є динамічним поєднанням знань, розумінь, навичок, умінь і здатностей. Розвиток компетентностей є метою освітніх програм. Компетентності формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах. Учені стверджують, що компетентнісний підхід, поряд із конкретними знаннями й уміннями, охоплює здібності, готовність до пізнання, готовність до професійної діяльності, соціальні навички тощо; всі ці якості формуються в процесі професійної підготовки. Усе більший пріоритет у сучасних роботодавців одержують вимоги щодо наявності у випускників закладів передвищої та вищої освіти системних, інтелектуальних, комунікативних якостей, здатності до самоорганізації та до організації діяльності працівників, здатності до рефлексії власної діяльності, тому вимоги суспільства до освітньої діяльності професійної школи постійно зростають. Основними ознаками ключових компетентностей майбутніх фахівців визначено: поліфункціональність (дозволяють вирішувати різноманітні проблеми повсякденного професійного чи соціального життя); надпредметність і міждисциплінарність (можуть бути застосовані не тільки в процесі освіти, а й на роботі, у сім'ї, у політичній сфері); багатомірність (включають розумові процеси, інтелектуальні вміння, творчі відкриття); зумовлення потреби особистості в інтелектуальному розвитку (абстрактне мислення, критичне мислення, саморефлексія, визнання власної позиції, самооцінка).

Ключові слова: *передфахова і фахова вища освіта, майбутні фахівці, компетентнісний підхід, ключові компетентності, системна класифікація груп компетентностей.*

Постановка проблеми. Вимогою сучасного суспільства до системи пере фахової і фахової професійної освіти є ефективна підготовка конкурентоспроможного, ініціативного, мобільного, гнучкого, динамічного й конструктивного, здатного до набуття компетентностей майбутнього фахівця, якому сьогодні важливо не лише вміти оперувати власними знаннями, але й бути готовим змінюватися і пристосовуватися до нових потреб ринку праці, володіти новітніми технологіями, керувати інформацією, активно діяти, самостійно і швидко приймати рішення, бути компетентним. На міжнародних конференціях ЮНЕСКО поняття «компетентність» було визначено як здатність застосовувати ефективно й творчо знання та вміння в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Державна стратегія модернізації освіти поставила перед закладами освіти завдання – сформувати компетентності майбутніх фахівців.

У законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) компетентність тлумачено як «динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність».

Аналіз джерел і публікацій. Українські вчені в царині педагогічної науки цей термін «компетентність» тлумачать так: Н. Ничкало компетентність розглядає не лише як професійні знання, навички і досвід у спеціальності, але і як ставлення до справи, позитивні схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання й уміння, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у кожній робочій ситуації (Ничкало, 2013); З. Курлянд вважає, що компетентність – це внутрішні, потенційні, приховані новоутворення (знання, цінності, відношення), що потім виявляються у компетентностях людини (Курлянд, 1995); С. Шишов трактує компетентність як загальну здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях і нахилах, набутих під час навчання (Шишов, 2001); за Г. Даниловою компетентність – це здатність приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію при виконанні функціональних обов'язків (Данилова, 1995); компетентність, на думку Л. Величко, – це готовність і здатність реалізувати наявні знання і досвід у проблемній ситуації (Величко, 2006).

Метою статті визначено: засобами методів узагальнення, порівняння та синтезу провідних наукових позицій виокремити теоретичні основи тлумачення поняття «ключові компетентності майбутніх фахівців» у освітньому та професійному контекстах підготовки в закладах перед вищою та вищою освіти.

Виклад основного матеріалу. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти знаходимо поняття «компетентнісний підхід», «компетентність», «ключова компетентність»:

– компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключові, загальнопредметні та предметні (галузеві) компетентності;

– компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці;

– ключова компетентність – спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів (*Про затвердження Державного стандарту ...*, 2011, с. 18).

У своїх працях українська вчена О. Пометун визначає, що система компетентностей в освіті складається з таких груп:

– ключові, тобто – надпредметні (міжпредметні, базові) компетентності, що визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми;

- загальногалузеві (загальнопредметні) – набуті здобувачем у ході засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі на всіх етапах підготовки;
- предметні – набуті в ході вивчення тієї чи іншої дисципліни на всіх курсах навчання (Пометун, 2005).

Учена розглядає компетентність як спеціальним шляхом структурований набір знань, умінь, навичок, спроможностей та ставлень, що дозволяють майбутньому фахівцеві визначити, тобто ідентифікувати й розв'язувати незалежно від контексту проблеми, що є характерними для певного напрямку професійної діяльності.

У зазначеному контексті важливим вважаємо те, що дотичне поняття «ключові кваліфікації» теоретично обґрунтував німецький вчений Д. Мартенс у середині 1970-х років; необхідність перегляду традиційного розуміння кваліфікацій він убачав у тих змінах, що відбувалися у виробничих технологіях. Широке застосування інформаційної і комунікаційної техніки, нечіткий ринок праці ставлять, на думку Д. Мартенса, нові кваліфікаційні вимоги до фахівця. Основна ідея вченого полягала в тому, щоб підготувати фахівців, спроможних адаптуватися до сучасних технологій виробництва, легко переходити від одного виду праці до іншого, володіти знаннями та вміннями, необхідними для широкого кола професій (Mertens, 1974).

Якщо сфера життя, в якій людина відчуває себе здатною (тобто компетентною) ефективно функціонувати, є достатньо широкою, йдеться про так звані «ключові» чи життєві компетентності; якщо ж компетентність поширюється на вузьку сферу, наприклад, у межах певної наукової сфери, то можна говорити про предметну чи галузеву компетентність. Сформовані компетентності, особистість використовує за потреби в різних соціальних та інших контекстах залежно від умов і потреб щодо здійснення різних видів діяльності. Компетентний фахівець застосовує ті стратегії, які здаються йому найприйнятнішими для виконання окреслених завдань (Пометун, 2005).

Проведений аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати, що не існує однозначності в класифікації ключових компетентностей особистості.

Зарубіжний дослідник А. Шелтен пропонує такий розширений перелік ключових кваліфікацій:

1. Загальноосвітні знання, уміння і навички широкого профілю: культура мови, знання іноземних мов, загальне технологічне знання.

2. Загальнопрофесійні знання й уміння в галузі вимірювальної техніки, техніко-технологічної діагностики, читання і розробки технічної документації, охорони праці, необхідні для широкого кола діяльності.

3. Когнітивні здібності: здатність переносити знання й уміння з одного виду професійної діяльності в інший, здатність вирішувати проблеми, самостійність і критичність мислення.

4. Психомоторні здібності: загальні психомоторні вміння – координація дій, витривалість, швидкість реакцій, концентрація уваги тощо.

5. Персональні якості: надійність, відповідальність, відповідальність, самостійність, оптимізм, мотивація досягнень, прагнення забезпечувати високу якість роботи.

6. Соціальні здібності: співробітництво, готовність до кооперації, комунікативність, толерантність, корпоративність, справедливість (Романенко, 2009).

У Державному стандарті базової й повної середньої освіти на підставі міжнародних і національних досліджень в Україні визначено такі ключові компетентності:

- соціальні (характеризують уміння людини повноцінно жити в суспільстві): брати на себе відповідальність, приймати рішення, робити вибір, безконфліктно виходити з життєвих ситуацій;

- загальнокультурні (комунікативні): уміння спілкуватися усно й письмово рідною й іноземною мовами, оволодівати досягненнями культури, з розумінням і повагою ставитися до людей інших національностей, релігій, мов, рас, культур, політичних поглядів і соціального стану;

– інформаційні: уміння одержувати, осмислювати, обробляти й використовувати інформацію з різних джерел;

– саморозвитку й самоосвіти: потреба й готовність постійно вчитися протягом усього життя; опанувати вміннями й навичками самоаналізу, самоконтролю й самооцінки;

– здоров'язберігальні: готовність дотримуватися здорового способу життя у фізичній, соціальній, психічній і духовній сферах соціальна (*Про затвердження Державного стандарту ...*, 2011).

У документі також визначено ключові компетентності, які мають бути сформовані в процесі освітньої діяльності в закладі освіти: громадянська, загальнокультурна, здоров'язбережувальна, інформаційно-комунікаційна, комунікативна, міжпредметна естетична, міжпредметна, предметна (галузєва), предметна мистецька, проектно-технологічна, соціальна (*Про затвердження Державного стандарту ...*, 2011).

У Концепції Нової української школи визначено 10 ключових компетентностей особистості:

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами – це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів), здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час; усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

3. Компетентності в природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

4. Математична грамотність. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем (*Концепція Нової Української школи...*, 2020).

5. Інформаційно-цифрова компетентність – впевнене та водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

6. Уміння навчатися впродовж життя. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. Соціальні і громадянські компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів (*Концепція Нової Української школи...*, 2020).

8. Підприємливість. Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Здатність до підприємницького ризику.

9. Загальнокультурна грамотність. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної

ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

10. Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Спільними для всіх *компетентностей* є такі *вміння*: читати і розуміти прочитане; висловлювати думку усно і письмово; критичне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію, виявляти ініціативу; творити; уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; конструктивно керувати емоціями; застосовувати емоційний інтелект; здатність співпрацювати в команді (*Концепція Нової Української школи...*, 2020).

Водночас зарубіжні та вітчизняні науковці й експерти відповідних міжнародних організацій наголошують, що ключові компетентності змінні, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, мають перемінну структуру, особливостей і можливостей самовизначення особистості в соціумі.

Дослідниця І. Драч виділяє ключові компетентності як здатності: громадянська – здатність до реалізації прав і обов'язків громадянина України; загальнокультурна – здійснення соціальної та професійної діяльності з дотриманням морально-етичних та загальнокультурних норм; здоров'язберігальна – збереження здоров'я (власного та оточуючих); інформаційна – ефективне використання інформаційних технологій в соціальній та професійній діяльності; цілеспрямованого розвитку – самостійна пізнавальна діяльність, самоорганізація та саморозвиток як основа побудови стратегій навчання протягом життя, спрямованість на розкриття особистісного потенціалу та самореалізацію. Такі ключові компетентності, на думку І. Драч, мають універсальний, надпредметний характер, відображають здатність ефективно розв'язувати різноманітні професійні та соціальні проблеми (Драч, 2013).

Висновки. Отже, компетентності є динамічним поєднанням знань, розумінь, навичок, умінь і здатностей. Розвиток компетентностей є метою освітніх програм. Компетентності формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах. Учені стверджують, що компетентнісний підхід, поряд із конкретними знаннями й уміннями, охоплює здібності, готовність до пізнання, готовність до професійної діяльності, соціальні навички тощо; всі ці якості формуються в процесі професійної підготовки. Усе більший пріоритет у сучасних роботодавців одержують вимоги щодо наявності у випускників закладів передвищої та вищої освіти системних, інтелектуальних, комунікативних якостей, здатності до самоорганізації та до організації діяльності працівників, здатності до рефлексії власної діяльності, тому вимоги суспільства до освітньої діяльності професійної школи постійно зростають. Основними ознаками ключових компетентностей майбутніх фахівців визначено: поліфункціональність (дозволяють вирішувати різноманітні проблеми повсякденного професійного чи соціального життя); надпредметність і міждисциплінарність (можуть бути застосовані не тільки в процесі освіти, а й на роботі, у сім'ї, у політичній сфері); багатомірність (включають розумові процеси, інтелектуальні вміння, творчі відкриття); зумовлення потреби особистості в інтелектуальному розвитку (абстрактне мислення, критичне мислення, саморефлексія, визнання власної позиції, самооцінка).

ЛІТЕРАТУРА

- Величко, Л. (2006). Синергетичні характеристики навчального процесу. *Біологія і хімія в школі*, 3, 9-10.
- Данилова, Г. С. (1995). *Управління процесом становлення професійної компетентності методиста*. Київ: УПКСКО.
- Драч, І. (2013). Зміст та структура ключових компетентностей майбутнього викладача вищої школи. *Витоки педагогічної майстерності*, 11, 124-130.

- Концепція Нової Української школи. Міністерство освіти і науки України: [офіційний веб-портал]. Взято з <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczija.pdf>, вільний.
- Курлянд, З. Н. (1995). *Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності*. Одеса.
- Ничкало, Н. Г. (2013). Дидактичні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 4, 36-42.
- Пометун, О. І. (2005). Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*, 23, 18-24.
- Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011): наказ Міністерства освіти і науки України від 23.11.11 № 1392. *Вища школа*, 12, 97-101.
- Романенко, Н. (2009). Інтернет: компетентнісний підхід в освіті. *Школа*, 3, 11-14.
- Шишов, С. Е. (2001). Компетентностный подход к образованию как необходимость. *Мир образования – образование в мире*, 4, 8-18.
- Mertens, D. (1974). *Schlueselqualifikation. Thesen zur Schuiung for eine Moderne Geseltschaft*. Verlag W. Kohlhammer. Stuttgart. Berlin. Keln. Mainz.

REFERENCES

- Danylova, H. S. (1995). *Upravlinnia protsesom stanovlennia profesiinoi kompetentnosti metodysta [Management of the process of formation of professional competence of the methodologist]*. Kyiv: UIPKKKO [in Ukrainian].
- Drach, I. (2013). Zmist ta struktura kliuchovykh kompetentnosti maibutnoho vykladacha vyshchoi shkoly [Content and structure of key competencies of the future teacher of a higher school]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skill]*, 11, 124-130 [in Ukrainian].
- Kontseptsiiia Novoi Ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School]*. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy: [ofitsiyni veb-portal]. Retrieved from <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczija.pdf>, vilnyi [in Ukrainian].
- Kurliand, Z. N. (1995). *Profesiina ustalenist vchytelia – osnova yoho pedahohichnoi maisternosti [A teacher's professional stability is the basis of his pedagogical skills]*. Odessa [in Ukrainian].
- Mertens, D. (1974). *Schlueselqualifikation. Thesen zur Schuiung for eine Moderne Geseltschaft*. Verlag W. Kohlhammer. Stuttgart. Berlin. Keln. Mainz.
- Nychkalo, N. H. (2013). Dydaktychni pryntsyipy formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh filolohiv u pozanavchalnii diialnosti z vykorystanniam multymediinykh tekhnolohii [Didactic principles of formation of communicative competence of future philologists in extracurricular activities using multimedia technologies]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy [Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine]*, 4, 36-42 [in Ukrainian].
- Pometun, O. I. (2005). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti: pohliad z pozytsii suchasnoi pedahohichnoi nauky [Formation of civic competence: a view from the position of modern pedagogical science]. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv [Bulletin of school exchange programs]*, 23, 18-24 [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [On the approval of the State standard of basic and full general secondary education]* (2011): nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 23.11.11 № 1392. *Vyshcha shkola*, 12, 97-101 [in Ukrainian].
- Romanenko, N. (2009). Інтернет: компетентнісні підходи в освіті [Internet: competence approach in education]. *Shkola [School]*, 3, 11-14 [in Ukrainian].

- Shyshov, S. E. (2001). Kompetentnostnyi podkhod k obrazovanyiu kak neobkhdymost [Competency-based approach to education as a necessity]. *Myr obrazovanyia – obrazovanye v myre [The world of education - education in the world]*, 4, 8-18 [in Russian].
- Velychko, L. (2006). Synerhetychni kharakterystyky navchalnoho protsesu [Synergistic characteristics of the educational process]. *Biolojiia i khimiia v shkoli [Biology and chemistry at school]*, 3, 9-10 [in Ukrainian].

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF «KEY COMPETENCIES OF FUTURE SPECIALISTS»

Ruslan Shevchenko,

postgraduate student;

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Nataliia Shevchenko,

postgraduate student;

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The study conducts a systematic theoretical analysis of the concept of «key competencies of future specialists» in line with the ideas and provisions of modern foreign and domestic regulatory documents, scientific positions of leading scientists in the subject area, and methodological materials of practicing teachers.

The purpose of the article is to identify the theoretical foundations of the interpretation of the concept of «key competencies of future specialists» in the educational and professional contexts of training in institutions of pre-university and higher education by means of generalization, comparison and synthesis of leading scientific positions.

The article analyzes the interrelationships and dependencies of the concepts of «competence approach», «competence», «key competence»; the scientific approaches of domestic and foreign scientists to the systematic classification of groups of personal competencies (key – over subject, inter-subject; subject – acquired in the course of studying a particular discipline).

The conclusions are drawn that competencies are a dynamic combination of knowledge, understanding, skills, abilities and abilities. The development of competencies is the goal of educational programs. Competencies are formed in different academic disciplines and assessed at different stages. Scientists argue that the competency-based approach, along with specific knowledge and skills, includes abilities, readiness to learn, readiness for professional activity, social skills, etc.; all these qualities are formed in the process of professional training. Modern employers are increasingly prioritizing the requirements for graduates of higher and higher education institutions to have systemic, intellectual, and communication skills, the ability to self-organize and organize the activities of employees, and the ability to reflect on their own activities, so society's requirements for the educational activities of vocational schools are constantly growing. The main features of the key competencies of future specialists are: multifunctionality (allowing to solve various problems of everyday professional or social life); supersubjectivity and interdisciplinarity (can be applied not only in the process of education, but also at work, in the family, in the political sphere); multidimensionality (including thought processes, intellectual skills, creative discoveries); determining the need for intellectual development of the individual (abstract thinking, critical thinking, self-reflection, recognition of one's own position).

Keywords: pre-professional and professional higher education, future specialists, competence-based approach, key competencies, systematic classification of competence groups.

Надійшла до редакції 08.02.2024 р.

УДК 37.035:172.15]:355«195/20»

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312206>

ORCID 0000-0002-7602-8005

ORCID 0009-0000-0037-326X

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ ПЕРІОДУ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Леся Петренко,

докторка педагогічних наук, професорка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Роман Піддубний;

аспірант;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У сучасних умовах повномасштабного ведення російсько-української війни з усією гостротою постає проблема національно-патріотичного виховання майбутніх офіцерів у військових ЗВО України. В основі формування національної самосвідомості є виховання свідомого офіцера, громадянина, патріота. Національна самосвідомість не є вродженою якістю, вона формується впродовж життя особистості. На сучасному етапі розвитку України, коли зростає загроза втрати державної незалежності, цілісності країни, національно-патріотичному вихованню у військовій сфері належить пріоритетна роль. Головним аспектом є виховання в молодих офіцерів національно-патріотичного почуття, відданості справі захисту держави, державного масштабу.

Метою статті є аналіз вітчизняного досвіду національно-патріотичного виховання у військовій сфері кінця ХХ – початку ХХІ століття. З'ясовано, що національно-патріотичне виховання майбутніх офіцерів військових ЗВО України формується засобами як навчальної, так і позааудиторної роботи. При викладанні навчальних предметів особливе місце займає використання широкого спектру матеріалу з історії України, з історії Українського війська, з історії української літератури. Кінцевою метою національно-патріотичного виховання молодого офіцера є: по-перше, формування особистості на основі національних і загальнолюдських цінностей, серед яких на чільному місці повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); по-друге, становлення офіцера-патріота України, готового до захисту Вітчизни, до виконання своїх громадських і конституційних обов'язків щодо захисту духовних і культурних надбань українського народу. Високі результати у справі формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховного процесу з військовослужбовцями забезпечуються завдяки нерозривності цілей, мети виховання в умовах аудиторної та позааудиторної діяльності в час проходження ними строкової служби.

На утвердження національно-патріотичного виховання молодих офіцерів велике значення мають і зовнішні атрибути армії: розробка нових зразків військової форми одягу, знаків розрізнення; затвердження положення про військові нагороди; почесні найменування військових підрозділів, які мали національне історичне походження.

Таким чином, важливим аспектом досліджуваної проблеми є тенденція до зміни системи національно-патріотичного виховання у військових ЗВО кінця ХХ – початку ХХІ століття. Це відбувалося як на законодавчому рівні, так і шляхом наповнення новим змістом системи національно-патріотичного виховання. Діяльність колективів військових ЗВО, спрямована на: по-перше, формування національно-патріотичної свідомості курсантів; по-друге, пробудження національної гордості за український народ; по-третє, загартування патріотичної свідомості; по-четверте, підготовку курсантів до захисту незалежності України, її державного суверенітету.

Високі результати виховної роботи з курсантами ЗВО забезпечуються завдяки нерозривності цілей, мети виховання в умовах як аудиторної, так і позааудиторної діяльності викладацького складу військових ЗВО. Звернення до історичного досвіду впровадження реалізації національної ідеї підсилює пошук шляхів до реалізації національної ідеї у національно-патріотичному вихованні майбутніх офіцерів у військових ЗВО України. Оскільки ефективна виховна робота може здійснюватися в умовах тісного поєднання досягнень курсантів в ході навчально-практичних занять у військових ЗВО України з бойовими звичаями випускників військових ЗВО при захисті територіальної цілісності України, варто розглянути можливості ширшого використання потенціалу учасників бойових дій для формування патріотичної свідомості та патріотичних почуттів. Сьогодні проблема національно-патріотичного виховання молодих офіцерів набуває особливої гостроти, адже від її вирішення залежить майбутнє України як незалежної, суверенної держави.

Ключові слова: національне виховання, концепція, патріотизм, національні культурні традиції, мова, звичаї, форми, методи, майбутні офіцери.

Постановка проблеми. У сучасних умовах повномасштабного ведення російсько-української війни з усією гостротою постає проблема національно-патріотичного виховання майбутніх офіцерів у військових ЗВО України. Пріоритетність сформованості патріотичних якостей у офіцерського складу військових закладів вищої освіти відіграє ключову роль у готовності до свідомого захисту Батьківщини, що є головним завданням, покладеним на Збройні Сили України в умовах ведення бойових дій з ворогом. Від рівня сформованості патріотичних якостей у майбутніх офіцерів залежить ефективність виховання відповідних властивостей в особового складу військових частин і підрозділів, що зумовлює їх здатність до самовідданого виконання конституційного обов'язку по свідомому захисту Батьківщини.

Концепція виховання майбутніх офіцерів у військових ЗВО України передбачає стрижнем виховання національну ідею, яка «відіграє роль об'єднуючого та консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави» (*Виховна робота в закладах освіти...*, 1990, с. 179, 181).

В основі формування національної самосвідомості є виховання свідомого офіцера, громадянина, патріота. Національна самосвідомість не є вродженою якістю, вона формується впродовж життя особистості. На сучасному етапі розвитку України, коли зросла загроза втрати державної незалежності, цілісності країни, національно-патріотичному вихованню у військовій сфері належить пріоритетна роль. Головним аспектом є виховання в молодих офіцерів національно-патріотичного почуття, відданості справі захисту держави, державного масштабу. Зрозуміло, що рівень захищеності нашої держави значною мірою залежить від того, настільки організація національно-патріотичного виховання молодих офіцерів відповідатиме гостроті суспільного запиту, освітній потребі покращенню якості підготовки майбутніх вихованців.

З огляду на сучасну актуалізацію проблеми національно-патріотичного виховання молодих офіцерів ЗВО України, вважаємо нагальною потребою вивчення надбань українських дослідників у галузі патріотичного виховання у військовій сфері (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) з метою виявлення спільних та відмінних підходів, врахування найкращих надбань у цьому питанні, що сприятиме підвищенню ефективності національно-патріотичного виховання здобувачів військових ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення вітчизняного досвіду національно-патріотичного виховання молодих офіцерів у військових ЗВО України займає сьогодні центральне місце у науково-педагогічній літературі. Так, у наукових дослідженнях вона розглядається у двох аспектах: загально-педагогічному і військово-професійному.

Педагогічні аспекти національно-патріотичного виховання молоді знайшли відображення в численних дослідженнях видатних вчених минулого та нинішнього часу: В. Андрущенко, І. Беха, Г. Вашенка, О. Вишневського, І. Зязюна, В. Кременя, А. Погрібного, С. Русової, В. Сухомлинського, Я. Чепіги та ін. Висвітленню проблеми взаємозв'язку національного та патріотичного виховання відповідно до цілей, завдань військової освіти присвячено дослідження М. Зубалій, С. Мотики, Л. Петрової, В. Ягупова та ін. Проблеми патріотичного виховання молоді розкрито в дослідженнях відомих науковців: О. Вишневського, В. Кузя, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, К. Чорної та ін. Вони розглядають патріотичне виховання як системний процес плекання громадянина-патріота, в основі якого лежить любов до України та готовність кожного до захисту держави, її суверенітету.

Теоретико-методологічні обґрунтування щодо виховання військовослужбовців викладено у працях А. Афанасенка, Ю. Каменюка, Ю. Красильника, Р. Макарова, Г. Телека, В. Ягупова та ін. Так, на переконання Ю. Каменюка, удосконалення патріотичного виховання військовослужбовців сприятиме більш глибокому розумінню потреби швидкого реагування на існуючі виклики і загрози державній національній безпеці України (Каменюк, 2014, с. 223).

Розвиток патріотизму, національної самосвідомості розглядали Н. Гупан, В. Дзюба, Я. Зорій, І. Підласий, Г. Сорока, О. Сухомлинська та ін. Формування національно-патріотичних якостей у молоді висвітлено у дисертаціях А. Афанасьєва, М. Качур, Ю. Красильника, Р. Пентронговського, Г. Темка, С. Рашидової, М. Томчука.

Дослідження питань національно-патріотичного виховання у наукових джерелах засвідчує наявність різних підходів щодо рівнів та критеріїв вихованості особистості молодого офіцера. Сьогодні вимагає вдосконалення як патріотичного, так і національного виховання молодих офіцерів для захисту та збереження цілісності країни, що потребує подальших наукових пошуків.

Метою статті є аналіз вітчизняного досвіду національно-патріотичного виховання у військовій сфері кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. В умовах повномасштабного ведення війни актуалізувалось питання національно-патріотичного виховання курсантів військових закладів вищої освіти. Враховуючи те, що колишня система ідеологічної роботи «значно деформувала духовний розвиток військовослужбовців, обмеживши доступ до надбань національної культури. Посилення процесу русифікації загальмувало розвиток національних мов, пригнічувало національну свідомість українців», що й зумовило потребу введення національних основ в систему національно-патріотичного виховання курсантів як надійної світоглядної опори (Романовський, 2008, с. 182). Тому ми погоджуємося з думкою Р. Темко, що після проголошення незалежності України відбулися зміни в ідеологічній, науковій та культурній сферах і потребували впровадження нової концепції виховання військовослужбовців, яка б за своїм змістом і характером була глибоко національною (Темко, 1997, с. 32).

На законодавчому рівні було прийнято рішення про впровадження української мови та національно-історичних традицій у структурі Збройних Сил і військових ЗВО України. Нова Концепція виховання знайшла своє обґрунтування у законотворчих документах (Конституція України, закони України «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», «Про Національну гвардію України», «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», «Заходах щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендаціях щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах»).

Невід'ємною частиною національно-патріотичного виховання офіцерського й особового складу військових сил є формування готовності захищати Вітчизну. В умовах повномасштабної війни виховання як соціальний феномен потребує переосмислення, опрацювання нових підходів та стратегій в розробці системи виховання національно-патріотичних якостей у молодих офіцерів і особового складу в представників силових

структур. Так, ще в кінці ХХ ст. у виховній роботі з курсантами поєднувалися старі й нові форми виховної роботи, з одного боку, практикувалось проведення свят радянської доби з приводу перемог радянських військ (День Перемоги, День захисника Вітчизни та ін.), а з іншого – запроваджувалось проведення свят, пов'язаних з українськими національними традиціями. Зокрема, на початку ХХІ ст. була прийнята Директива Міністра оборони України НД-57 від 29.12.2006 р. передбачалось удосконалення культурно-виховної просвітницької роботи при організації дозвілля курсантів.

Згідно з цим документом начальники військових ЗВО систему виховної роботи з курсантами повинні вибудовувати, виходячи з рекомендацій:

1. Пам'ятні дати, пов'язані з історією України, її народу, війська, повинні відзначатися на офіційному рівні, започатковувати нові традиції їх відзначення: день прийняття військової присяги, день військової частини, день українського Прапора, день Незалежності України та ін., які сприятимуть вихованню поваги, зацікавленості до військової справи.

2. Заохочувати залучення курсантів до участі в самодіяльній художній творчості та розвивати індивідуальні здібності.

3. Практикувати широке ознайомлення військовослужбовців з кращими зразками української національної та світової культури, а також із військово-патріотичними творами.

Однак, як зазначає автор В. Барановський, система національно-патріотичного виховання курсантів ЗВО вибудовується не тільки зусиллями викладачів, а й потерпає від суперечностей, які виникають в інформаційному просторі держави: «у Збройних Силах відчувається недостатність інформації патріотичного спрямування. Рідкими явищами в системі виховної роботи ЗВО України є українські вистави, кінофільми, книги, брошури, плакати, навчальна література, що за своїм змістом спрямовані на підняття іміджу України, її Збройних Сил, на піднесення патріотичного духу військовослужбовців, молоді України» (Барановський, 2013, с. 38-39).

Національно-патріотичне виховання майбутніх офіцерів військових ЗВО України формується засобами як навчальної, так і поза аудиторної роботи. При викладанні навчальних предметів особливе місце займає використання широкого спектру матеріалу з історії України, з історії Українського війська, з історії української літератури, підкреслення величчя його перемог, що допомагає у формуванні національно-патріотичних почуттів, мотивуванні готовності до захисту Вітчизни, здатності до безумовного виконання військової присяги. В позааудиторній діяльності в контексті означеної проблеми широко використовуються загальні та спеціальні заходи, добре організована робота клубів, музеїв, бібліотек, проведення тематичних заходів та іншої культурно-просвітницької роботи.

О. Вишневецький у структурі виховної діяльності акцентує увагу на таких компонентах: моральному, національно-патріотичному, громадянському, родинному, особистісному і емоційно-вольовому (Вишневецький, 1995, с. 12).

Ми вважаємо, що моральне виховання тісно поєднане з національно-патріотичним: по-перше, усвідомлення курсантами національних цінностей, розумінні національної ідеї; по-друге, формування стійких патріотичних почуттів, готовності до захисту Вітчизни, що ґрунтується на закріпленні традицій національного виховання та патріотичних почуттів.

Кінцевою метою національно-патріотичного виховання молодого офіцера є: по-перше, формування особистості на основі національних і загальнолюдських цінностей, серед яких на чільному місці повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); по-друге, становлення офіцера-патріота України, готового до захисту Вітчизни, до виконання своїх громадських і конституційних обов'язків щодо захисту духовних і культурних надбань українського народу.

Вчений Б. Пантюхов засвідчує, що в системі військової освіти для національно-патріотичного виховання курсантів використовуються різноманітні форми роботи. Серед них:

- лекції, бесіди, диспути, вечори запитань і відповідей, тематичні вечори з питання історії України, розбудови Збройних Сил;
- творчі зустрічі курсантів з учасниками антитерористичної операції (а нині – з учасниками російсько-української війни), працівниками культури, мистецтва, творчої інтелігенції;
- тематичні вечори на національно-патріотичну тематику, зокрема відзначення історичних пам'ятних дат, державних та народних національних свят;
- проведення вечорів-зустрічей з письменниками, музичних вечорів, огляд матеріалів періодичних видань для інформації про публікації, що стосується військової справи;
- участь у місячниках національно-патріотичного виховання та оборонно-масової роботи;
- відвідування військових, історичних, краєзнавчих музеїв, меморіалів та пам'ятників борцям за свободу і незалежність України;
- залучення курсантів до участі у військових ритуалах (урочистостей з нагоди прийняття військової присяги, вручення особистої зброї, у проведенні Днів відкритих дверей);
- участь у національно-патріотичних заходах, які проводяться в окремих регіонах місцевими органами влади, громадськими патріотичними організаціями та рухами;
- кінолекторії із національно-патріотичної, краєзнавчої тематики;
- огляди-конкурси досягнень курсантів в художній самодіяльності, в ІТ-технологіях та інших видах роботи.

Особливе місце серед вищевказаних заходів займає підготовка і проведення свят загальнодержавного рівня та свят, пов'язаних з діяльністю Збройних Сил: Дня проголошення Незалежності України, вшанування пам'яті героїв Крут, Дня захисника України (з 2015 р.), святкування річниці Збройних Сил України, вшанування Героїв Революції Гідності та пам'яті Героїв Небесної сотні (Пантюхов, 2018, с. 282).

Широкому пізнанню національних досягнень країни, вихованню патріотичних почуттів курсантів сприяють подорожі, екскурсії відомими місцями України, які дають змогу здобувачам ознайомитись з рукотворними скарбами наших предків (столиця козацтва – Батурин, музеї, церкви Чернігова, Києва та інших міст України), відчути гордість за Україну і готовність захищати її незалежність і державність.

Важливим чинником виховання національно-патріотичних почуттів виступає українська мова, яка використовується згідно Директиви Міністра Оборони України ND-10 від 15.05.1992 року Про вивчення української мови у Збройних Силах України та ND-8 від 31.03.1993 р. про хід вивчення української мови у Збройних Силах та заходи щодо поліпшення цієї роботи. Зазначено позитивні зрушення у питанні впровадження української мови, зокрема більшість культурно-виховних заходів проводяться з використанням української мови, позитивна роль військової преси – газет «Армія України», «Січ», «Народна Армія», які стали україномовними. Проте, все ще не вистачає україномовних підручників, подекуди зустрічалося використання російськомовних стройових пісень. І це не дивно, оскільки Україна свідомо впродовж перших двадцяти років незалежності брала участь у московському міжнародному фестивалі армійської пісні «Віват, Перемога». Нині курсанти мають можливість брати участь у Всеукраїнському конкурсі-фестивалі армійської пісні, який проводиться з 2012 року.

Патріотичні почуття дружби, військової єдності гартуються в час проведення спортивних змагань, таких як «Козацькому роду не має переводу» та ін. У національно-патріотичному вихованні велику роль відіграє відношення командирів до справи виховання курсантів, їх особистий приклад. Проте, як зазначає науковець В. Барановський у 2013 р. ще можна було констатувати, що «певні офіцери, командири, начальники проводять наради, дають розпорядження, проводять бесіди зі своїми підлеглими російською мовою, ігнорують таким чином державну – українську мову» (Барановський, 2013, с. 37).

Негативний вплив у виховній роботі з курсантами мав факт існування подвійних стандартів у національно-патріотичному вихованні, як то: збереження у засобах виховання радянської спадщини (символіки, традицій, ритуалів, відсутністю правової основи для проведення послідовної воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України). Визнаючи базову роль історичної освіти у національно-патріотичному вихованні молоді, кількість навчальних годин, виділених на вивчення цих предметів, зменшувалася. Тобто непослідовність діяльності державних органів військового управління у 2013 році привела до повернення радянських елементів у виховній роботі, зміщення національних наративів на користь радянських рудиментарних елементів у навчальних закладах. Це супроводжувалося закриттям наукових підрозділів, які покликані були здійснювати воєнно-історичні дослідження.

Вчений Б. Пантюхов стверджує, що цілеспрямована робота керівника закладу, його колективу здатна забезпечити високий рівень формування національної свідомості патріотичних почуттів у курсантів. У цьому контексті еталоном для наслідування він відзначає діяльність Національної Академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Курсанти Академії щорічно відзначають День української писемності і мови, активно беруть участь у Міжнародному конкурсі української мови імені Петра Яцика, Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської молоді імені Тараса Шевченка для студентів і курсантів, участь у яких підкреслює престижність української мови і літератури як ключового чинника національно-патріотичного виховання майбутніх офіцерів (Пантюхов, 2018, с. 283).

Для науково-педагогічних колективів військових закладів вищої освіти велике значення має уміння викладача передати історичний досвід реалізації національної ідеї, формування патріотичних почуттів у молоді. З цією метою проводяться науково-практичні семінари, де слухачі можуть обмінятися досвідом реалізації національної ідеї у військовому середовищі, патріотичного виховання курсантів. Високі результати у справі формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховного процесу з військовослужбовцями забезпечуються завдяки нерозривності цілей, мети виховання в умовах аудиторної та позааудиторної діяльності в час проходження ними строкової служби. На утвердження національно-патріотичного виховання молодих офіцерів велике значення мали і зовнішні атрибути армії: по-перше, розробка нових зразків військової форми одягу, знаків розрізнення; по-друге, затвердження положення про військові нагороди; по-третє, почесні найменування військових підрозділів, які мали національне історичне походження.

Вагомі зміни у здійсненні національно-патріотичного виховання молодих офіцерів відбулися в умовах збройної агресії росії проти України, включаючи окупацію Автономної Республіки Крим (2014-2024 рр.). За цей період було прийнято низку нормативно-правових актів, завдяки яким посилюється національний наратив у виховній роботі. У поєднанні із законодавчими актами, спрямованими на відновлення, збереження національної пам'яті. Відбулися зміни у сприйнятті певної термінології («Велика Жовтнева соціалістична революція», «Велика Вітчизняна війна»). Визнання учасників українських збройних формувань першої половини ХХ ст. борцями проти фашизму, засудження комуністичного режиму на території України та ін.

Значних змін зазнав викладацький склад, в його ряди залучались особи з досвідом участі у бойових діях, змін зазнав і склад курсантів, оскільки було підвищено вік вступників, що дало можливість залучати до навчання учасників бойових дій. В аудиторному навчанні зазнали корегувань робочі плани та програми історичних дисциплін, включено теми із сучасної воєної історії України, яка пишеться сучасними воїнами на полях битви з ворогом. Виховна діяльність військових ЗВО в умовах ведення бойових дій проти України спрямована на висвітлення участі випускників військових закладів вищої освіти, викладачів у веденні бойових дій, залученні до вшанування пам'яті полеглих під час виконання завдань шляхом встановлення пам'ятників, стендів, пам'ятних

дошок на території військових ЗВО України. Проведене дослідження дозволило встановити, що процес становлення національно-патріотичного виховання курсантів військових ЗВО пройшов складний період становлення, розвитку, адаптації та переходу на нові ціннісні орієнтири.

Висновки. Таким чином, важливим аспектом досліджуваної проблеми є тенденція до зміни системи національно-патріотичного виховання у військових ЗВО кінця ХХ – початку ХХІ століття. Це відбувалося як на законодавчому рівні, так і шляхом наповнення новим змістом системи національно-патріотичного виховання. Діяльність колективів військових ЗВО, спрямована на: по-перше, формування національно-патріотичної свідомості курсантів; по-друге, пробудження національної гордості за український народ; по-третє, загартування патріотичної свідомості; по-четверте, підготовку курсантів до захисту незалежності України, її державного суверенітету.

Високі результати виховної роботи з курсантами ЗВО забезпечуються завдяки нерозривності цілей, мети виховання в умовах як аудиторної, так і позааудиторної діяльності викладацького складу військових ЗВО. Звернення до історичного досвіду впровадження реалізації національної ідеї підсилює пошук шляхів до реалізації національної ідеї у національно-патріотичному вихованні майбутніх офіцерів у військових ЗВО України.

Оскільки ефективна виховна робота може здійснюватися в умовах тісного поєднання досягнень курсантів в ході навчально-практичних занять у військових ЗВО України з бойовими звитягами випускників військових ЗВО при захисті територіальної цілісності України, варто розглянути можливості ширшого використання потенціалу учасників бойових дій для формування патріотичної свідомості та патріотичних почуттів. Сьогодні проблема національно-патріотичного виховання молодих офіцерів набуває особливої гостроти, оскільки від її вирішення залежить майбутнє України як незалежної, суверенної держави.

ЛІТЕРАТУРА

- Барановський, В. Ф. (2013). Національно-патріотичне виховання військової інтелігенції у вищих навчальних закладах України. *Військова освіта*, 1, 34-40.
- Вишневецький, О. (1995). На тернистому шляху до себе. *Рідна школа*, 5, 12-15.
- Каменюк, Ю. В. (2014). Формування патріотизму воїна Збройних Сил України: сучасний стан та шляхи покращення. *Вісник Національного університету оборони України*, 3 (40), 223-229.
- Кириленко, С. В. (Упоряд.). (1998). *Виховна робота в закладах освіти в Україні: зб. нормативних документів та метод. рекомендацій*. (Вип. 2). Київ: ІЗМН.
- Пантюхов, Б. О. (2018). Патріотичне виховання курсантів військових закладів вищої освіти в умовах позааудиторної діяльності (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 155, 280-284.
- Романовський, Я. Я. (2008). Історичні витоки формування патріотизму особистості у Збройних Силах України. В кн. *Держава та армія: збірник наук. праць* (№ 634, с. 180-187). Львів.
- Темко, Г. Д. (1997). *Основи формування системи виховання воїна в Україні у період утвердження державності (світоглядно-філософський аналіз)*: монографія. Київ.

REFERENCES

- Baranovskyi, V. F. (2013). Natsionalno-patriotychnе vykhovannia viiskovoi intelihentsii u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [National-patriotic education of the military intelligentsia in higher educational institutions of Ukraine]. *Viiskova osvita [Military education]*, 1, 34-40 [in Ukrainian].

- Kamieniuk, Yu. V. (2014). Formuvannia patriotyzmu voina Zbroinykh Syl Ukrainy: suchasnyi stan ta shliakhy pokrashchennia [Formation of patriotism of a soldier of the Armed Forces of Ukraine: current state and ways of improvement]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy [Bulletin of the National Defense University of Ukraine]*, 3 (40), 223-229 [in Ukrainian].
- Kyrylenko, S. V. (Comp.). (1998). *Vykhovna robota v zakladakh osvity v Ukraini [Educational work in educational institutions in Ukraine]*: zb. normatyvnykh dokumentiv ta metod. rekomend. (Is. 2). Kyiv: IZMN [in Ukrainian].
- Pantiukhov, B. O. (2018). Patriotychne vykhovannia kursantiv viiskovykh zakladiv vyshchoi osvity v umovakh pozaaudytornoj diialnosti (kinets XX – pochatok XXI st.) [Patriotic education of cadets of military institutions of higher education in the conditions of extracurricular activities (end of the 20th – beginning of the 21st century)]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences]*, 155, 280-284 [in Ukrainian].
- Romanovskiy, Ya. Ya. (2008). Istorychni vytoky formuvannia patriotyzmu osobystosti u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Historical origins of the formation of individual patriotism in the Armed Forces of Ukraine]. In *Derzhava ta armiiia [The state and the army]*: zbirnyk nauk. prats (No. 634, pp. 180-187). Lviv [in Ukrainian].
- Temko, H. D. (1997). *Osnovy formuvannia systemy vykhovannia voina v Ukraini u period utverdzhennia derzhavnosti (svitohliadno-filosofskiy analiz) [The foundations of the formation of the soldier education system in Ukraine during the period of establishment of statehood (philosophical and philosophical analysis)]*: monohrafiia. Kyiv [in Ukrainian].
- Vyshnevskiy, O. (1995). Na ternystomu shliakhu do sebe [On the thorny path to yourself]. *Ridna shkola [Native school]*, 5, 12-15 [in Ukrainian].

**NATIVE EXPERIENCE OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION
IN THE MILITARY SPHERE OF THE STUDIED PERIOD
(END OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY)**

Lesya Petrenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Roman Poddubny;
postgraduate student;

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

In the modern conditions of full-scale Russian-Ukrainian war, the problem of national-patriotic education of future officers in military institutions of higher education of Ukraine emerges with all urgency. The priority of the formation of patriotic qualities in the officers of military institutions of higher education plays a key role in the readiness for conscious defense of the Motherland, which is the main task assigned to the Armed Forces of Ukraine in the conditions of hostilities with the enemy. The level of formation of patriotic qualities in future officers depends on the effectiveness of education of relevant properties in the personnel of military units and units, which determines their ability to selflessly fulfill the constitutional duty to consciously protect the Motherland.

The basis of the formation of national self-awareness is the education of a conscientious officer, citizen, and patriot. National self-awareness is not an innate quality, it is formed during the life of an individual. At the current stage of Ukraine's development, when the threat of losing state independence and the country's integrity has increased, national-patriotic education in the military sphere has a priority role. The main aspect is the education of national-patriotic feeling in young officers, devotion to the defense of the state, on a national scale.

The purpose of this article is to analyze the domestic experience of national-patriotic education in the military sphere of the late 20th – early 21st centuries.

An integral part of the national-patriotic education of officers and personnel of the military forces is the formation of readiness to defend the Motherland. In the conditions of a full-scale war, education as a social phenomenon needs rethinking, development of new approaches and strategies in the development of a system of education of national-patriotic qualities in young officers and personnel in representatives of power structures.

The external attributes of the army were also of great importance for the establishment of the national-patriotic upbringing of young officers: firstly, the development of new models of military uniforms and insignia; secondly, the approval of the provisions on military awards; thirdly, honorary names of military units that had a national historical origin.

Thus, an important aspect of the investigated problem is the tendency to change the system of national-patriotic education in military institutions of higher education in the late 20th and early 21st centuries. This happened both at the legislative level and by filling the system of national-patriotic education with new content. The activities of the collectives of military institutions of higher education are aimed at: first, the formation of the national-patriotic consciousness of cadets; secondly, the awakening of national pride for the Ukrainian people; thirdly, hardening of patriotic consciousness; fourthly, training cadets to protect the independence of Ukraine, its state sovereignty. High results of educational work with cadets of institutions of higher education are ensured thanks to the inseparability of goals, the purpose of education in the conditions of both classroom and extra-auditory activities of the teaching staff of military higher education institutions. Turning to the historical experience of implementing the implementation of the national idea strengthens the search for ways to implement the national idea in the national-patriotic education of future officers in military institutions of higher education of Ukraine.

Since effective educational work can be carried out under the conditions of a close combination of the achievements of cadets during educational and practical classes in military institutions of higher education of Ukraine with combat achievements of graduates of military institutions of higher education while protecting the territorial integrity of Ukraine, it is worth considering the possibilities of wider use of the potential of participants in hostilities for the formation of a patriotic consciousness and patriotic feelings. Today, the problem of national-patriotic education of young officers is becoming particularly acute, since the future of Ukraine as an independent, sovereign state depends on its solution.

Keywords: *national education, concept, patriotism, national cultural traditions, language, customs, forms, methods.*

Надійшла до редакції 10.02.2024 р.

УДК 37.091.12:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312208>

ORCID 0000-0002-2560-0825

МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Сергій Дудко,

кандидат педагогічних наук, заступник директора;
Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського

У дослідженні на методологічних засадах гуманістично-компетентнісної парадигми загальної середньої освіти і Концепції Нової української школи обґрунтовано теоретичні й методичні аспекти моделювання освітнього середовища в професійно-педагогічній діяльності вчителя ЗЗСО.

Метою статті обрано з'ясування ролі і значення методу моделювання як засобу ефективної професійно-педагогічної діяльності вчителя в освітньому середовищі ЗЗСО.

Акцентовано у процесі застосування вчителем методу моделювання принципи: індивідуалізації освітніх послуг, усвідомленої перспективи, гнучкості освітніх впливів, демократизації та динамічності освітнього процесу. Об'єктами моделювання в діяльності вчителя визначено модельні програми з предметів викладання, систему аспектичних і предметних уроків, комплекс занять гуртка, окремі якості та властивості особистостей вихованців, інше.

Запропоновано етапи створення педагогічної моделі та алгоритм моделювання в діяльності вчителя (постановка мети; виділення об'єкта; формулювання предмета; з'ясування нормативного забезпечення; обрання теорії, яка пояснює зміст предмета моделювання; обґрунтування основних допущень спрощення реального об'єкта; конструювання моделі з використанням теоретичних основ; експертиза моделі; дослідження моделі засобами педагогічного експерименту; доопрацювання, коригування й остаточне конструювання).

Проведено висновок про те, що усвідомлення принципів побудови моделі освітнього середовища ЗЗСО, а також використання цих знань в якості теоретичної основи загальної схеми формування змісту освітнього процесу сприятиме успішному здійсненню ефективної професійно-педагогічної діяльності вчителя в закладі, що має на меті побудову здоров'язривального освітнього простору.

Ключові слова: *учитель ЗЗСО, професійно-педагогічна діяльність, освітнє середовище, моделювання, модельна програма, алгоритм педагогічного моделювання.*

Постановка проблеми. Метод педагогічного моделювання набув особливого статусу в психолого-педагогічних дослідженнях і практиці освітньої діяльності останніх років; можливостям моделювання освітніх систем сьогодні дедалі більше уваги надається в науково-педагогічних дослідженнях, оскільки його першочергове завдання вбачають у виявленні ресурсів саморозвитку, самовдосконаленні особистості в межах освітніх систем. Проблеми, пов'язані з моделюванням певних процесів у освітньому середовищі навчальних закладів усіх типів перебувають у полі зору багатьох науковців.

Учені й педагоги-практики проводять моделювання поняттєвих, процесуальних, структурних і концептуальних характеристик та окремих аспектів навчання й виховання на загальноосвітньому та професійно орієнтованому рівнях; констатовано виняткову роль моделювання в психолого-педагогічних дослідженнях, присвячених особистості вчителя та різноплановим аспектам його професійно-педагогічної діяльності в ЗЗСО.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Універсальний метод моделювання в сучасній науці застосовували вчені Н. Вінер, Т. Гуменюк, В. Давидов, О. Дахін, Е. Нікітін, Є. Павлютенков, П. Трусов, В. Штофф та ін. Аналіз останніх публікацій з проблеми дозволив констатувати, що метод моделювання має базуватися на логічному й концептуальному обґрунтуванні та мінімальній кількості припущень, причому вказана кількість припущень має бути достатньою для формування цілісного уявлення про об'єкт дослідження. Так, О. Мещанінов розробляє сучасні моделі університетської освіти в Україні, Р. Серьожникова здійснює моделювання педагогічного процесу формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача у процесі професійної підготовки в університеті (на прикладі підготовки викладачів економіки), О. Коберник моделює різні чинники виховного процесу в сільській загальноосвітній школі тощо. Інші аспекти проблеми моделювання професійної діяльності фахівців висвітлені в наукових працях А. Вербицького, Л. Вішнікіної, В. Загвязинського, Т. Іванової, А. Іващенко, Є. Лодатко, С. Мельник, Ю. Шапрана та ін. Водночас констатовано певну відсутність матеріалів з обґрунтування теоретичних засад моделювання освітнього середовища в професійно-педагогічній діяльності вчителя ЗЗСО, застосовуваних у ході внутрішньошкільної методичної роботи й атестації педагогічних працівників.

Метою цієї статті є з'ясування ролі і значення методу моделювання як засобу ефектної професійно-педагогічної діяльності вчителя в освітньому середовищі ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу. Загальнонаукові поняття «модель» і «моделювання» є важливими і водночас складними теоретичними інструментами професійно-педагогічної діяльності вчителя, адже вони потрапили в сферу педагогіки з інших галузей знань та, як зазначає Є. Лодатко, мають «особливості, сутність яких ґрунтується на нечіткості, розпливчастості педагогічних понять» (Лодатко, 2010). Дані термінологічного аналізу свідчать що, поняття «модель» розглядають: 1) у широкому значенні: як систему, яке мисленнєво уявляється або матеріально реалізується і, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінити його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт; 2) у вузькому значенні: усвідомлення певного явища за допомогою іншого, більш вивченого, яке легше зрозуміти; 3) як спрощену теорію, що дозволяє вивчати взаємозв'язки між різними індикаторами в суспільстві; 4) як схему, графік будь-якого об'єкта, процесу або явища, що використовується його спрощеною заміною. Таким чином, системоутворювальним чинником понять «модель» і «моделювання педагогічного процесу» є освітня реальність, яку моделюють – система-модель і суб'єкт моделювання (педагог) як система, що моделює. У такому розумінні моделювання в педагогічному процесі має гносеологічно-пізнавальний характер, а отримані моделі є «моделями дослідження» (Кушнір, 2003, с. 51). Однак модель у освітньому процесі – це не тільки відображення деякого стану педагогічної реальності, а й «форма діяльності, яка передбачає репрезентацію майбутньої практики й засвоєних форм діяльності» (*Закон України про вищу освіту*, с. 11); тобто, в такому випадку модель може бути образом і минулої, і теперішньої і майбутньої реальності. У такому сенсі метод моделювання забезпечує прогнозування, планування, цілеутворення майбутньої діяльності вчителя.

Переходячи до конкретної моделі розробленого нами процесу функціонування ЗЗСО на методологічних засадах побудови здоров'язрозвивального середовища, конкретизуємо: в сучасній психолого-педагогічній літературі моделювання професійно-педагогічної діяльності вчителя визначають як штучне створення зразків, спеціальних знаково-символічних форм, які використовуються для відображення і відтворення в більш простому вигляді структури певного багатофакторного педагогічного явища, безпосереднє вивчення якого дає нові відомості про об'єкт дослідження (Вішнікіна, 2008); як форми досліджуваної діяльності, коли з метою отримання відомостей про об'єкт експерименту досліджується не сам об'єкт, а його спрощений образ – модель (Теплицький, 2010); як відображення характеристик існуючої педагогічної системи в спеціально створеному об'єкті, який називається педагогічною моделлю (Іващенко, 2018).

А. Іващенко узагальнює основні положення про використання моделювання в педагогічних дослідженнях, висловлює думку, що педагогічне моделювання є тим концептуальним засобом, котрий створює основу для модернізації теоретичних основ наук про освіту; робить можливим побудову нового теоретичного педагогічного знання на основі синтезу надбань різних наук і адекватно висвітлює відомі педагогічні явища в умовах невизначеності, цілісності й повноти (Іващенко, 2018). Т. Іванова рекомендує умовний поділ моделей на три види: фізичні (подібні до оригіналу); матеріально-математичні (відрізняються від прототипу, але можливий математичний опис поведінки оригіналу); логіко-семіотичні (конструюються зі спеціальних знаків, символів і структурних схем); учена підкреслює, що між названими типами моделей відсутні чіткі кордони і педагогічні моделі переважно входять до другої та третьої груп перерахованих видів (Іванова, 2011, с. 84).

Оскільки, надаючи свободу педагогу, суспільство, держава, батьки мають право побачити якісний кінцевий результат – інтелектуально розвинену та духовно здорову особистість, для чого моделлю ЗЗСО має бути враховано інформаційно-кореляційний супровід системи освітньо-виховної діяльності, метою якого є створення певних інформаційних умов для формування цілісних уявлень про стан функціонування здоров'язбережувального освітнього процесу та кількісні зміни в здоров'ї дітей, що відбуваються під впливом обраних чинників. Сутність та вид такої моделі мають бути чітко усвідомленими як усіма представниками керуючої команди (менеджментом ЗЗСО), так і кожним членом педагогічного колективу (вчителі, психологи, персонал).

Можливості конструювання менеджментом ЗЗСО моделі освітнього процесу безпосередньо корелюються з суспільним запитом в Україні щодо індивідуалізації освітніх послуг. Фактично індивідуалізація є базовою ідеєю демократизації педагогічної діяльності на основі гуманістично-компетентної парадигми освіти; в Україні спостережено чітку тенденцію індивідуалізації навчання, спрямовану на вирішення проблем гуманізації освіти, що призводить до перебудови системи загальної середньої освіти і розробки засад, зорієнтованих на створення умов для становлення особистості учня як самостійного та свідомого громадянина демократичного суспільства. Такими засадами є: принцип *усвідомленої перспективи* («зроби себе сам»), згідно якого кожний має можливість брати активну участь у власній освіті для здорового способу життя, знання стають затребуваними, а не нав'язаними жорсткими межами навчального плану, посилюється мотивація навчання й ефективність компетентностей; *принцип гнучкості системи освіти*, згідно якого зміст навчання, шляхи засвоєння знань і формування компетентностей здоров'язбереження відповідають потребам та рівневі розвитку особистості; *принцип динамічності системи освіти*, пов'язаний із здатністю швидко реагувати на зміни в економіці, інформаційній системі в результаті науково-технічного прогресу; *принцип індивідуального навчання*, реалізація якого призводить до виникнення в ЗЗСО атмосфери співтворчості, що сприяє поліпшенню якості сприйняття інформації учнями і становленню професійної майстерності вчителів (Коростіянець, 2011, с. 157-158). Водночас реалізація цих принципів має сприяти профілізації моделі ЗЗСО та демократизації освітнього процесу в ньому відповідно концептів гуманістично-компетентної парадигми освіти.

Педагогів кожного ЗЗСО необхідно інформувати, що в побудові освітніх дослідницьких моделей зазвичай використовують технології конструктів та концептів. Конструкти – це уявлення, які дослідник може визначити змістовно та виміряти за допомогою певної кількості індикаторів, концепти – це загальні положення, утворені з використанням конструктів. Основна вимога до моделі – це її «адекватність, тобто відповідність реальній дійсності, суттєвим властивостям об'єкта» (*Енциклопедія освіти*, 2008, с. 516).

Предметом моделювання у професійно-педагогічній діяльності вчителя може вважатися частина загального об'єкта моделювання – здоров'язвивального середовища

ЗЗСО, його окрема якість (властивість) або сукупність якостей (властивостей), яку (які) виокремлює наука, системно описуючи (пояснюючи, проєктуючи) реальний об'єкт. Саме тому модель ЗЗСО містить низку науково обґрунтованих субмоделей для відповідності, повноти й системності відображення проблеми (у нашому випадку в діяльності адміністрації, учнів та персоналу). Характеризується така модель елементним складом, структурою як формою зв'язку елементів, функціями елементів і цілого, єдністю внутрішнього і зовнішнього середовища ЗЗСО, законами розвитку (функціонування) ЗЗСО і його складових.

Узагальнюючи підходи науковців до етапів проведення педагогічного моделювання, О. Шапран стверджує, що найбільш поширеною в сучасній психолого-педагогічній літературі є така послідовність його проведення: 1) входження в процес і вибір методологічних засад для моделювання, якісний опис предмета дослідження; 2) обґрунтування завдань моделювання; 3) конструювання моделі з уточненням залежності між основними елементами досліджуваного явища, визначення параметрів об'єкта і критеріїв оцінки змін цих параметрів, вибір методик діагностики; 4) дослідження валідності моделі; 5) використання моделі в педагогічному експерименті; 6) змістова інтерпретація результатів моделювання (Шапран, 2012, с. 39-40). Моделювання педагогічних процесів, на думку С. Мельник, складається з етапів, серед яких визначаються такі: постановка мети розв'язання педагогічної проблеми за допомогою моделі; визначення основних компонентів педагогічної системи, які становлять її сутність; виявлення об'єктивно існуючих взаємозв'язків між компонентами системи; переведення компонентів системи на абстрактну мову (символіку); вибір способів зображення моделі та її побудова (Мельник, 2006, с. 26).

Для моделювання конкретної моделі середовища ЗЗСО, важливе значення має активність і самодіяльність усіх учасників взаємодії: добровільність залучення учнів та вчителів до здоров'язбереження; гнучкість та варіативність у пошуку нових форм та інноваційних технологій роботи; єдність теорії і практики як форма збереження і примноження життєвого досвіду в процесі здоров'язбереження.

Особливо актуальними для підготовки вчителя до виконання власних завдань є роботи вчених стосовно технологій моделювання. Так, І. Матросова пропонує умови створення моделі: визначення цілі і конкретних завдань моделювання, збір, систематизація і обробка інформації відносно сформульованих завдань; виділення основних чинників; побудова моделі відповідно до завдань; перетворення моделі відповідно до соціально-педагогічних умов і виділених чинників; відбір оптимальних варіантів отриманих результатів; розробка комплексу рекомендацій для зміни досліджуваного об'єкта (Матросова, 2008, с. 126). С. Касярум виділяє шість етапів при створенні моделі: постановка завдань і визначення властивостей досліджуваного оригіналу; констатація ускладнень або неможливості досліджування оригіналу в природному вигляді; вибір моделі, яка досить добре фіксує істотні властивості оригіналу і досить легко піддається дослідженню; дослідження моделі відповідно до поставленого завдання; перенесення результатів дослідження на оригінал; перевірка цих результатів (Касярум, 2008, с. 52). За іншою позицією, розробка механізмів моделі проходить в три етапи: виявлення функціональних характеристик всіх компонентів моделі (зміст, організація, особливості організації діяльності студентів у нових умовах); вибір оптимального рішення для досягнення мети (ступінь самостійності учнів, характер їх діяльності, характер використовуваних учителями методів навчання, види і форми занять); вибір траєкторії процесу розвитку моделі (в першу чергу, вибір умов, що сприяють побудові здоров'язбережувального середовища ЗЗСО). Отже, кількість етапів побудови моделі в різних учених якісно відрізняється, хоча послідовність моделювання є подібною та дозволяє спроектувати модель формування здоров'язбережувального середовища ЗЗСО, яка відповідає гуманістично-компетентнісній освітній парадигмі та Концепції Нової української школи, а в діяльності кожного вчителя-предметника – відповідних аспектів моделювання.

У процесі аналізу сучасних наукових надбань нами обрано алгоритм моделювання, який у діяльності вчителя має такі етапи:

- виділення об'єкта моделювання;
- формулювання предмета моделювання;
- обрання теорії, яка описує (пояснює) зміст предмета моделювання;
- формування поняттєвого апарату моделювання;
- з'ясування законодавчо-нормативного забезпечення функціонування об'єкта моделювання;
- обґрунтування основних допущень, що спрощують реальний об'єкт;
- конструювання моделі об'єкта з використанням категорій, понять, тверджень і суджень;
- експертиза моделі об'єкта щодо дотримання принципів наукового пізнання, законів логічного мислення, чинних юридичних і фінансових норм тощо;
- дослідження властивостей моделі (адекватність і повнота відображення дійсності, прогностичність тощо) за допомогою натурального експерименту під час розв'язання конкретних педагогічних проблем із використанням розробленої моделі;
- доопрацювання, корегування та остаточне конструювання моделі, надання рекомендацій з її застосування.

Такий алгоритм може бути застосованим, наприклад, при створенні модельних програм із предметів чи моделюванні системи аспектичних і предметних уроків.

У процесі методичної роботи вчителями запропоновано побудувати моделі аспектичних уроків: Варіант 1. Модель структури уроку вивчення нового матеріалу. Варіант 2. Модель структури уроку формування вмінь і навичок. Варіант 3. Модель структури уроку повторення. Варіант 4. Модель структури уроку контрольної роботи. Варіант 5. Модель структури уроку аналізу контрольної роботи.

Моделювання аспектичних уроків передбачає комбінування різних етапів у певній послідовності відповідно до логіки предмета та дидактичної мети. Завдання такого типу спрямовані на формування і розвиток модельно-проективних компетентностей учителів усіх предметів з метою побудови здоров'язрозвивального освітнього середовища ЗЗСО.

Моделюючи уроки, вчителі послуговуються засвоєними при вивченні педагогіки, психології та предметної методики відповідними термінами-синонімами: підготовка до сприймання нового матеріалу – мотивація навчальної діяльності; оголошення теми і мети – актуалізація опорних знань учнів; закріплення знань, умінь і навичок – набуття первинного досвіду учнів на основі вивченого матеріалу; оголошення домашнього завдання – інструктаж щодо виконання домашнього завдання тощо, але обов'язково в руслі загальної моделі, що відповідає проблемі ЗЗСО.

Висновки. Педагогічна професія ставить перед фахівцем низку вимог: до якостей особистості, до загального інтелектуального рівня розвитку, до рівня спеціально-професійних компетентностей. Інноваційні підходи у виборі форм і методів навчання, реформування освіти на всіх рівнях, перебудова середньої освіти в руслі Концепції Нової української школи створюють умови для побудови якісного й неповторного освітнього середовища кожного ЗЗСО, тому застосування методу моделювання в професійно-педагогічній діяльності сприяє підвищенню ефективності практичної роботи кожного вчителя, розумінню центральної моделі як загальної схеми формування змісту навчання, цілей освітньої політики, розподілу змісту за навчальними предметами, визначенню стану сформованості предметних умінь, структури та змісту програми кожної навчальної дисципліни, ін. Усвідомлення принципів побудови моделі освітнього середовища ЗЗСО, а також використання цих знань в якості теоретичної основи загальної схеми формування змісту освітнього процесу сприятиме успішному здійсненню ефективної професійно-педагогічної діяльності вчителя в закладі, що має на меті побудову здоров'язрозвивального освітнього простору.

ЛІТЕРАТУРА

- Вішнікіна, Л. (2008). Педагогічне моделювання як засіб проектування освітніх процесів. *Імідж сучасного педагога*, 7/8 (86/87), 80-84.
- Закон України про вищу освіту: № 1556-18. (2014, 1 липня). Взято з <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Іванова, Т. (2011). Модель педагогічного менеджменту викладача педагогічного профілю. В кн. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. праць (Вип. 2, с. 82-90). Київ; Полтава.
- Івашченко, А. В. (2018). Педагогічне моделювання формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації у позааудиторній роботі. *Соціум. Документ. Комунікація. Історичні науки*, 5, 58-76. Взято з <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/9>
- Коростіянecь, Т. (2011). Індивідуалізація вищої освіти як чинник становлення особистості громадянина демократичного суспільства. *Наукові записки КДПУ. Педагогічні науки*, 101, 154-158.
- Кремень, В. Г. (Ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер.
- Кушнір, В. А. (2003). *Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи*. (Дис. д-ра пед. наук). Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ.
- Кясярум, С. О. (2008). Моделювання змісту навчального матеріалу. *Педагогічний альманах*, 3, 49-54.
- Лодатко, Є. О. (2010). Моделювання в педагогіці: точки відліку. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*, 1. Взято з http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/
- Мельник, С. В. (2006). Моделювання діяльності інноваційного навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю. *Рідна школа*, 4, 25-29.
- Теплицький, І. О. (2010). *Елементи комп'ютерного моделювання*: навч. посіб. Кривий Ріг: КДПУ.
- Шапран, Ю. (2012). Педагогічне моделювання у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя біології. *Рідна школа*, 12, 39-43. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2012_12_9

REFERENCES

- Ivanova, T. (2011). Model pedahohichnoho menedzhmentu vykladacha pedahohichnoho profilu [Model of pedagogical management of a teacher of a pedagogical profile]. In *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]*: zb. nauk. prats (Is. 2, pp. 82-90). Kyiv; Poltava [in Ukrainian].
- Ivashchenko, A. V. (2018). Pedahohichne modeliuвання formuvannya hotovnosti maibutnix uchyteliv do tvorchoi samorealizatsii u pozaaudytornii roboti [Pedagogical modeling of the formation of future teachers' readiness for creative self-realization in extracurricular work]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia. Istorychni nauky [Society. Document. Communication. Historical sciences]*, 5, 58-76. Retrieved from <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/9> [in Ukrainian].
- Kiasiarum, S. O. (2008). Modeliuвання zmistu navchalnoho materialu [Modeling the content of educational material]. *Pedahohichniy almanakh [Pedagogical almanac]*, 3, 49-54 [in Ukrainian].
- Korostiianets, T. (2011). Indyvidualizatsiia vyshchoi osvity yak chynnyk stanovlennia osobystosti hromadianyna demokratychnoho suspilstva [Individualization of higher education as a factor in the formation of the personality of a citizen of a democratic society]. *Naukovi zapysky KDPU. Pedahohichni nauky [Scientific notes of KDPU. Pedagogical sciences]*, 101, 154-158 [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

- Kushnir, V. A. (2003). *Teoretyko-metodolohichni osnovy systemnoho analizu pedahohichnoho protsesu vyshchoi shkoly [Theoretical and methodological foundations of the system analysis of the pedagogical process of the higher school]*. (D diss.). In-t pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity APN Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Lodatko, Ye. O. (2010). Modeliuvannia v pedahohitsi: tochky vidliku [Modeling in pedagogy: reference points]. *Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku [Pedagogical science: history, theory, practice, development trends]*, 1. Retrieved from http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/ [in Ukrainian].
- Melnyk, S. V. (2006). Modeliuvannia diialnosti innovatsiinoho navchalnoho zakladu – Shkoly spryannia zdorov'iu [Modeling the activity of an innovative educational institution – the School of Health Promotion]. *Ridna shkola [Native school]*, 4, 25-29 [in Ukrainian].
- Shapran, Yu. (2012). Pedahohichne modeliuvannia u protsesi formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia biolohii [Pedagogical modeling in the process of forming the professional competence of a future biology teacher]. *Ridna shkola [Native school]*, 12, 39-43. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2012_12_9 [in Ukrainian].
- Teplitskyi, I. O. (2010). *Elementy komp'iuternoho modeliuvannia [Elements of computer modeling]: navch. posib*. Kryvyi Rih: KDPU [in Ukrainian].
- Vishnikina, L. (2008). Pedahohichne modeliuvannia yak zasib proektuvannia osvitnikh protsesiv [Pedagogical modeling as a means of designing educational processes]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 7/8 (86/87), 80-84 [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy pro vyshchu osvitu [Law of Ukraine on higher education]: № 1556-18*. (2014, 1 lypnia). Retrieved from <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].

MODELING OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE TEACHER'S PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY

Serhii Dudko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Deputy Director;
Poltava Academy of Continuing Education named after M.V. Ostrohradskyi

The study substantiates the theoretical and methodological aspects of modeling the educational environment in the professional and pedagogical activity of a general secondary education teacher on the methodological basis of the humanistic-competence paradigm of general secondary education and the concept of the New Ukrainian School.

The article's purpose is to clarify the role and significance of the modeling method as a means of efficient professional and pedagogical activity of teachers in the educational environment of general secondary schools.

The principles of individualization of educational services, conscious perspective, flexibility of educational influences, democratization, and dynamism of the educational process are emphasized in the process of applying the modeling method by the teacher. The objects of modeling in the teacher's activity are model programs in teaching subjects, a system of aspect and subject lessons, a set of club activities, individual qualities and properties of students' personalities, etc.

The author proposes the stages of creating a pedagogical model and the algorithm of modeling in the teacher's activity (setting a goal, selecting an object, formulating a subject, clarifying the normative support, choosing a theory that explains the content of the subject of

modeling; substantiating the basic assumptions of simplifying a real object; constructing a model using theoretical foundations; model examination; studying the model using a pedagogical experiment; finalizing, adjusting and finalizing the model).

It is concluded that the awareness of the principles of building a model of the educational environment of general secondary school, as well as the use of this knowledge as a theoretical basis for the general scheme of forming the content of the educational process will contribute to the successful implementation of efficient professional and pedagogical activities of teachers in an institution aimed at building a health-developing educational space.

Keywords: *general secondary school teacher, professional and pedagogical activity, educational environment, modeling, model program, algorithm of pedagogical modeling.*

Надійшла до редакції 18.02.2024 р.

УДК 373.2.015.31:796]:001.895

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312210>

ORCID 0000-0002-0063-3567

ORCID 0009-0006-5079-6555

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ: МЕТОДИ ТА ПРАКТИКИ

Світлана Бурсова,

старша викладачка кафедри дошкільної освіти;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Оксана Вашик,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри дошкільної освіти;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті висвітлені сучасні підходи до фізичного виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти, зокрема, традиційні форми активностей та інноваційні методиками. Основні форми фізичного виховання, такі як ранкова гімнастика, заняття з фізичної культури, рухливі ігри й загартовувальні процедури, доповнені авторськими і нетрадиційними методиками, такими як самомасаж із застосуванням технології Су-джок. Особливої уваги надано ігровим методам, запропонованим М. Єфименком, і впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій, які підвищують ефективність та цікавість занять; зацентровано на використанні бебі-йоги для фізичного і емоційного розвитку дітей раннього віку; наголошено на важливості створення сприятливих умов для самостійної рухової активності дітей. Дослідження містить практичні рекомендації щодо впровадження цих методик в освітній процес закладів дошкільної освіти.

Мета статті полягає у виокремленні особливостей організації фізичного виховання в групах дітей раннього віку на засадах сучасних інноваційних підходів.

Серед методів дослідження представлено науковий аналіз психолого-педагогічних джерел, пріоритетних документів української державної освітньої політики, у яких окреслено проблеми, пов'язані з організацією фізичного виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти, розкрито значення та роль сучасних форм і методів фізичного виховання дітей у групах раннього віку. Констатація результатів засвідчила необхідність подальшого пошуку сучасних технологій і методик фізичного розвитку дітей раннього віку з метою підвищення якості освітнього процесу у закладах дошкільної освіти.

У висновках підкреслено, що впровадження авторських і нетрадиційних методик, таких як самомасаж із застосуванням технології Су-джок та ігрових методів, запропонованих М. Єфименком, значно підвищує ефективність та цікавість занять; використання інформаційно-комунікаційних технологій і бебі-йоги сприяє розвитку фізичних і емоційних навичок дітей, робить заняття різноманітними та привабливими.

Ключові слова: діти раннього віку, фізичне виховання, фізичний розвиток, організація фізкультурної діяльності, технологія Оннурі Су-джок, бебі-йога, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Раннє дитинство – унікальний і стратегічно важливий період для розвитку особистості: відбувається формування основних навичок (мовленнєвих, рухових, творчих, морально-етичних, соціальних, емоційних) та психічних функцій (уваги, уваги, пам'яті, мислення, сприйняття, мовлення); закладаються основи характеру і поведінки дитини тощо. Це період найбільш інтенсивного росту і розвитку

найважливіших систем та функцій організму, період, сприятливий для загартовування, оволодіння дитиною життєво необхідними гігієнічними і руховими навичками та вміннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема раннього навчання та виховання – предмет активного обговорення багатьох сучасних науковців, що розглядається ними в різних аспектах: сенсорне виховання (А. Богуш, В. Котирло, Н. Грама, В. Кошель та ін.), фізичний розвиток та виховання (С. Васильєва, Е. Вільчковський, М. Єфименко, Н. Кот, О. Курок, О. Лахно, Н. Пангелова, Ю. Семеняко та ін.), інтелектуально-мовленнєвий розвиток (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зімакова, Н. Маліновська та ін.), художньо-естетичний розвиток (В. Рагозіна), адаптація дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти (С. Бурсова, Е. Герасимова, Т. Гурковська, О. Дурманенко та ін.), організація освітнього процесу в групах раннього віку (О. Безсонова, С. Васильєва, О. Вашак, О. Дурманенко, Н. Гавриш та ін.), організація фізичного виховання в групах раннього віку (Л. Гаращенко, О. Літіченко, Т. Шинкар та ін.) тощо. Важливо також відзначити роботу ЮНІСЕФ в Україні з цього питання, а саме – розробку програми розвивальних ігор для дітей від народження до трьох років, що сприяє їхньому психічному та фізичному розвитку.

Науковцями Л. Гаращенко, О. Літіченко, Т. Шинкар проаналізовано сучасний стан реалізації завдань щодо організації фізичного виховання дітей раннього віку; результати їхнього дослідження дають можливість стверджувати, що всі (100%) вихователі закладів дошкільної освіти вбачають в організації фізичного виховання в групах раннього віку пріоритетний напрям; 92% вихователів вказали на необхідну кількість необхідного спортивного обладнання, посібників та спортивного інвентарю для проведення різних форм фізичного виховання дітей цього віку. Проте лише 20% вихователів систематично планують і проводять рухливі ігри, 75% вихователів проводять їх систематично, а 5% – епізодично. Така статистика засвідчує певні прогалини в організації фізичного виховання в групах дітей раннього віку (Гаращенко, Літіченко, Шинкар, 2023).

Отже, не зважаючи на значну кількість досліджень з проблеми виховання дітей раннього віку, питання фізичного виховання в групах таких дітей залишається актуальним та недостатньо проаналізованим з позицій інноваційних підходів і технологій.

Мета статті – висвітлення особливостей організації фізичного виховання в групах дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Фізіологічна потреба в рухах дітей раннього віку, бажання рухатися та оволодівати новими руховими навичками з метою забезпечення власної потреби в іграх поруч та з ровесниками уможлиблюють розгляд проблеми фізичного виховання дітей в групах раннього віку. Тож основні завдання вихователя груп дітей раннього віку: «розвивати потребу у русі, вміння використовувати для рухової діяльності наявні умови; удосконалювати життєво необхідні рухи – біг, ходьбу, лазіння, стрибки; дії з фізкультурним знаряддям; розвивати сенсомоторику, рухову пам'ять, уяву тощо» (*Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років*, 2019).

Організація і зміст фізичного виховання в закладах дошкільної освіти регламентуються Законом України «Про дошкільну освіту», нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України. Серед освітніх напрямів Базового компонента дошкільної освіти, зміст освітнього напрямку «Особистість дитини» спрямовано на досягнення мети формування у дітей інтересу та потреби у фізичному вдосконаленні, емоційної реакції на власні досягнення у руховій сфері (впевненість, пластичність, естетика рухів та їх виразність); здатності дитини застосовувати навички здоров'язбережувальної поведінки та дотримання основ здорового способу життя у повсякденній життєдіяльності; здатності до самостійного застосування необхідних рухових навичок та умінь, фізичних якостей, рухового досвіду; формування потреби в руховій активності та фізичного вдосконалення (*Базовий компонент дошкільної освіти*, 2021).

Серед програм, за якими працюють вихователі закладів дошкільної освіти з дітьми раннього віку у забезпеченні фізичного розвитку, такі: «Дитина» (від 2-х до 7-ми років), «Я у Світі» (нова редакція), «Українське дошкілля» (від 2-х до 6-ти років), «Соняшник» (ранній вік), «Освіта і піклування / Education & Care», «Казкова фізкультура». Програми конкретизують основні завдання фізичного розвитку дітей раннього віку, формування їх особистості та визначають зміст освітнього процесу закладу дошкільної освіти, показники розвитку дитини у фізичній сфері.

До основних форм фізичного виховання в групах дітей раннього віку належать: ранкова гімнастика, заняття з фізичної культури, самостійна рухова активність дітей, фізкультурні хвилинки та паузи, фізкультурні розваги і свята, загартовувальні процедури, рухливі та народні ігри. Проте у своєму науковому доробку ми хочемо звернути увагу на авторські і нетрадиційні форми фізичного виховання дітей раннього віку, адже використання сучасних технологій фізичного розвитку дітей раннього віку у закладах дошкільної освіти надзвичайно важливі, оскільки:

- сучасні технології дозволяють інтегрувати ігрові методики з фізичними вправами, що сприяє активному руховому розвитку дітей ще з раннього віку;
- використання цих технологій стимулює розвиток різних фізичних навичок, таких як координація рухів, розвиток м'язів і загальна фізична витривалість;
- інноваційні підходи допомагають педагогам і батькам відслідковувати і оцінювати фізичний розвиток дитини, що є важливим аспектом в плануванні індивідуальних програм для кожної дитини.

З метою покращення кровообігу, зняття напруги та стресу, підвищення гнучкості і рухливості дітей широко використовується самомасаж. Цікавим є використання елементів технології Су-джок під час цієї форми фізичного виховання. Су-джок терапія – це унікальна методика, розроблена південнокорейським професором Пак Чже Ву, яка використовує точки на кистях (су) і ступнях (джок) для покращення здоров'я. Методика унікальна, оскільки безпечна, універсальна, проста в застосуванні та не має протипоказань. Її з легкістю можна використовувати з дітьми дошкільного віку в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти.

Одним із прийомів цієї технології, що використовується з дітьми переддошкільного рівня, є масаж, у процесі якого і відбувається стимулювання біологічно активних точок (БАТ). Для того щоб цей процес був для дитини цікавішим, вихователем можуть використовуватися потішки, примовки, віршовані твори, музичні пальчикові ігри, казки, а також різні засоби Су-Джок терапії: масажні кульки («каштан») й кільця, масажні килимки та пазли, доріжки здоров'я тощо (Гнізділова, Бурсова, 2022) (рис. 1).

Рис. 1. Засоби Су-Джок терапії у роботі з дітьми раннього віку

Сучасний дослідник з проблеми фізичного виховання та розвитку дітей дошкільного віку М. Єфименко стверджує, що «з дітьми треба грати, а не шикувати їх» (Єфименко, 2013), тому в своїх наукових розвідках пропонує змінити організацію фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах дошкільної освіти з традиційної, де

переважають шикування, перешикування, ходьба по колу тощо, на впровадження ігрових методів, що збуджують увагу дітей, стимулюють рухову активність, піднімають настрій. Таким чином, педагог пропонує такі малі форми організації фізкультурної діяльності дітей в ЗДО:

– гімнастика пробудження, що проводиться вранці (на свіжому повітрі або в приміщенні) й після денного сну (у ліжечках) та має на меті створення таких рухово-ігрових умов, за яких діти поступово переходять від стану сну, медитативного спокою до стану активної життєдіяльності;

– кумедні фізкультурники – цікава авторська розробка, що представлена сукупністю ігрових вправ з жартівливими назвами. Наприклад: «Довгоніжки», «Млинці на сковорідці», «Товстопузики» тощо. Основна умова їхнього проведення – еволюційна послідовність основних рухових режимів (ОРР): від лежачого ОРР до стрибкового ОРР;

– пластик-шоу або горизонтальний пластичний балет – естетико-оздоровчий напрям, спрямований на корекцію порушень постави. Він передбачає систему повільних, пластичних, горизонтальних вправ під музику за мотивами певного сюжету. Наприклад: «Карнавал квітів», «Русалоньки», «Ранок у лісі» тощо (Єфименко, 2013; 2014).

Досвід сучасних вихователів щодо впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у фізичне виховання дітей робить освітній процес ефективнішим і привабливішим для наймолодших.

Для дітей раннього віку ІКТ варто використовувати під час ранкової гімнастики, руханок (танцювальних та із спортивним інвентарем), фізичних вправ та комплексів вправ у парах. Для цього можна звернутися до YouTube каналу або розробити їх самостійно. Серед YouTube каналів варто виокремити канал «Fresh Motion», у якому інструктори з фізкультури розробили різні вправи під сучасні українські композиції; «HeuKids» з яскравими анімаційними героями, що навчають танцювальним вправам; «З любов'ю до дітей», де розміщено зокрема фізкультурні хвилинки і руханки та ін.

Істотні переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі фізичного виховання дітей раннього віку: вони значно розширюють можливості представлення навчальної інформації; підвищують мотивацію дітей до занять фізичною культурою; полегшують засвоєння навчального матеріалу; активізують розумову діяльність; розкривають здібності дітей; роблять заняття з фізичної культури максимально привабливим для дітей; розв'язують проблему пошуку та зберігання інформації для педагогів тощо.

З метою поліпшення психофізичного здоров'я дітей раннього та дошкільного віку в практику сучасних ЗДО вводять фізкультурні заняття з використанням нетрадиційних технологій фізично-оздоровчого спрямування. Однією з таких є бебі-йога. Вона допомагає дітям експериментувати з диханням, нерухливістю та саморегуляцією, тоді як фізичні пози допомагають розвивати велику і дрібну моторику, координацію, рівновагу та силу.

Під час підготовки до занять за технологією бебі-йоги педагогам варто звернути увагу на книгу Хелен Гарабедян (Helen Garabedian) «Itsy Bitsy Yoga» (Garabedian, 2004), сертифікованого інструктора з йоги та дитячого масажу, яка спеціалізується на роботі з дітьми від народження до трьох років. Книга пропонує серію йогічних поз та рухів, адаптованих для дітей від народження до трьох років. Вправи спрямовані на зміцнення тіла, розвиток координації, стимуляцію сенсорного розвитку і заспокоєння дитини.

Використання книги «Itsy Bitsy Yoga» в групах дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти може стати чудовим доповненням до щоденних занять з фізичної культури, сприяючи фізичному та емоційному розвитку дітей. Це зокрема організація міні-занять бебі-йогою щодня або декілька разів на тиждень; створення невеликих ритуалів на початку та в кінці заняття з фізичної культури; організація спільних занять з батьками та надання рекомендацій батьків щодо проведення їх удома; інтеграція бебі-

йоги в заняття з інших розділів програми (малювання, музична діяльність, художня література).

Окрім спеціально організованих форм фізичного виховання варто звернути увагу на самостійну рухову активність дітей. Для цього вихователів необхідно створити сприятливі умови для їхнього фізичного розвитку, а саме – створити безпечний, багатофункціональний простір:

– в груповій кімнаті: розмістити фізкультурне обладнання, щоб кожна дитина мала до нього вільний доступ; створювати ситуації, які б стимулювали дітей до руху; обирати сучасне, яскраве, різноманітне та цікаве обладнання;

– в спортивній залі: розміщувати спортивний інвентар за ширмами чи м'якими модулями для більшої концентрації дітей на певному руховому завданні та створенні елемента несподіванки;

– на ігровому майданчику: урізноманітнювати ігрове середовище за допомогою м'яких модулів і нестандартного фізкультурного обладнання.

Проведені експериментальні дослідження показали, що всі вихователі закладів дошкільної освіти вважають фізичне виховання дітей раннього віку одним з пріоритетних завдань. Розглядаючи сучасні виклики та можливості, ми зацентрували на використанні сучасних технологій у фізичному вихованні дітей груп раннього віку. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню мотивації дітей до занять фізичною культурою, полегшує засвоєння матеріалу й активізує розумову діяльність. Вважаємо, що використання нетрадиційних методик, таких як Суджок терапія, бебі-йога, «Казкова фізкультура» за М. Єфименком, будуть більш ефективними для фізичного розвитку дітей раннього віку. Вони сприяють розвитку моторики, координації та загальної фізичної підготовленості у наймолодших.

Важливим аспектом є подальше дослідження та апробація нових методик і програм в контексті фізичного розвитку дітей раннього віку. Це дозволить визначити оптимальні підходи до фізичного виховання, що відповідають сучасним вимогам інтересів та потреб дітей.

Висновки. Отже, організація фізичного розвитку дітей раннього віку в Україні здійснюється на основі нормативно-правових документів, які формують законодавче поле та визначають напрямки діяльності освітньої сфери. Фізичне виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти передбачає різноманітні форми активностей, такі як ранкова гімнастика, заняття з фізичної культури, рухливі ігри та загартовувальні процедури. Впровадження авторських і нетрадиційних методик, таких як самомасаж із застосуванням технології Суджок, а також ігрові методи, запропоновані М. Єфименком, значно підвищують ефективність та цікавість занять. Використання інформаційно-комунікаційних технологій і бебі-йоги допомагає в розвитку фізичних і емоційних навичок дітей, робить заняття різноманітними та привабливими. Таким чином, інноваційні підходи й актуальні засади створення сприятливих умов для самостійної рухової активності дітей натеper ключові аспекти фізичного виховання в сучасних закладах дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Аксьонова, О. П., Аніщук, А. М., Артемова, Л. В. та ін. (2019). *Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років*. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна».
- Базовий компонент дошкільної освіти: [нормативний документ] (2021). Взято з https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoh_o%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 28.06.2024).
- Брелюс, Г. М. (2019). *Основи Суджок терапії*. Дніпро: Середняк Т. К.
- Гарашенко, Л., Літченко, О., Шинкар, Т. (2023). Стан процесу організації фізичного виховання дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*, 102, 19-25.

- Гнізділова, О. А., Бурсова, С.С. (2022). Розвиток дрібної моторики дітей дошкільного віку засобами Су-Джок терапії. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, 3 (50), 2, 151-157.
- Дурманенко, О. Л. (2022). *Освітня діяльність у групах раннього віку: навч.-метод. посіб.* Луцьк: ФОП Мажула Ю. М.
- Єфименко, М. (2013). Фізкультура в дитсадку: час змін. *Дошкільне виховання*, 8, 18-19.
- Єфименко, М. М. (2014). *Програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку «Казкова фізкультура»*. Тернопіль: Мандрівець.
- Тарасова, О. С. (2019). *Мій конспект. Фізичне виховання. 3-й рік життя*. Харків: Вид. група «Основа».
- Garabedian, H. *Itsy Bitsy Yoga*. Retrieved from https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=t4aEvXYJ46EC&oi=fnd&pg=PR9&dq=baby+yoga+for+toddlers&ots=IaxGCgtsli&sig=31x07HqNF5eWRL7pEwQiyvjd9rc&redir_esc=y#v=onepage&q=baby%20yoga%20for%20toddlers&f=false (дата звернення: 05.07.2024)

REFERENCES

- Aksonova, O. P., Anishchuk, A. M., & Artemova, L. V. ta in. (2019). *Ya u Sviti. Prohrama rozvytku dytyny vid narodzhennia do shesty rokiv [I am in the World. Child development program from birth to six years]*. Kyiv: TOV «MTsFER-Ukraine» [in Ukrainian].
- Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]: [normatyvnyi dokument]* (2021). Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
- Brelius, H. M. (2019). *Osnovy Su-Dzhok terapii [Basics of Su-Jok therapy]*. Dnipro: Seredniak T. K. [in Ukrainian].
- Durmanenko, O. L. (2022). *Osvitnia diialnist u hrupakh rannoho viku [Educational activity in early age groups]: navch.-metod. posib.* Lutsk : FOP Mazhula Yu. M. [in Ukrainian].
- Garabedian, H. *Itsy Bitsy Yoga*. Retrieved from https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=t4aEvXYJ46EC&oi=fnd&pg=PR9&dq=baby+yoga+for+toddlers&ots=IaxGCgtsli&sig=31x07HqNF5eWRL7pEwQiyvjd9rc&redir_esc=y#v=onepage&q=baby%20yoga%20for%20toddlers&f=false
- Harashchenko, L., Litichenko, O., & Shynkar, T. (2023). Stan protsesu orhanizatsii fizychnoho vykhovannia ditei rannoho viku v umovakh zakladu doshkilnoi osvity [The state of the process of organizing the physical education of young children in the conditions of a preschool education institution]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedagogichni nauky [Collection of scientific works of Kherson State University. Pedagogical sciences]*, 102, 19-25 [in Ukrainian].
- Hnizdilova, O. A., & Bursova, S.S. (2022). Rozvytok dribnoi motoryky ditei doshkilnoho viku zasobamy Su-Dzhok terapii [Development of fine motor skills of preschool children by means of Su-Jok therapy]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedagogichni nauky [Bulletin of the Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko. Pedagogical sciences]*, 3 (50), 2, 151-157 [in Ukrainian].
- Tarasova, O. S. (2019). *Mii konspekt. Fizychno vykhovannia. 3-ii rik zhyttia [My synopsis. Physical education. 3rd year of life]*. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova» [in Ukrainian].
- Yefymenko, M. (2013). Fizkultura v dytsadku: chas zmin [Physical education in kindergarten: a time of change]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 8, 18-19 [in Ukrainian].
- Yefymenko, M. M. (2014). *Prohrama z fizychnoho vykhovannia ditei rannoho ta doshkilnoho viku «Kazkova fizkultura» [The program for physical education of children of early and preschool age «Fairy physical education»]*. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].

**INNOVATIVE APPROACHES TO PHYSICAL EDUCATION
OF YOUNG CHILDREN: METHODS AND PRACTICES**

Svitlana Bursova,

Senior Teacher of the Department of Preschool Education;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Oksana Vashak,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Preschool Education;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article highlights modern approaches to physical education of young children in modern preschool educational institutions, in particular, traditional forms of activities and innovative methods. The main forms of physical education, such as morning gymnastics, physical culture classes, mobile games and hardening procedures, are complemented by author's and non-traditional methods, such as self-massage using Su-jok technology. Special attention is paid to the game methods proposed by M. Yefimenko and the introduction of information and communication technologies increasing the effectiveness and interest of classes. Particular attention is paid to the use of baby yoga for the physical and emotional development of young children. The importance of creating favorable conditions for independent motor activity of children is also emphasized. The article contains practical recommendations for the implementation of these methods into the educational process of preschool educational institutions.

The purpose of the article is to distinguish the peculiarities of the organization of physical education in groups of young children.

Among the research methods a scientific analysis of psychological and pedagogical sources, priority documents of the Ukrainian state educational policy is presented, where various problems related to the organization of physical education of young children in preschool educational institutions are outlined, its meaning and role of modern forms and methods of physical education of children are revealed in early age groups.

Findings of the results indicated the need for further search for modern technologies and methods of physical development of young children in order to improve the quality of the educational process in preschool educational institutions.

The conclusions emphasize that the introduction of original and non-traditional methods, such as self-massage using Su-jok technology, as well as game methods proposed by M. Yefimenko, significantly increase the effectiveness and interest of classes. The use of information and communication technologies and baby yoga helps in the development of children's physical and emotional skills, makes classes diverse and attractive for children.

Keywords: *young children, physical education, physical development, organization of physical activity, Onnuri Su-jok technology, baby yoga, information and communication technologies.*

Надійшла до редакції 21.02.2024 р.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312212>

ORCID 0000-0002-6800-1160

ORCID 0009-0007-8141-5943

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПІДХІД У МЕТОДИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Наталія Грицай,

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри природничих наук з методиками навчання;
Рівненський державний гуманітарний університет;

Оксана Попельницька,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри природничих наук з методиками навчання;
Рівненський державний гуманітарний університет

Статтю присвячено реалізації дослідницького підходу в методичній підготовці майбутніх учителів природничих наук. Акцентовано на необхідності формування дослідницької компетентності у здобувачів вищої освіти, які навчаються за предметною спеціальністю 014.15 Середня освіта (Природничі науки) і отримують професійну кваліфікацію вчителя природничих наук, фізики, хімії, біології для роботи в Новій українській школі. Метою статті є розкриття сутності дослідницької компетентності майбутніх учителів природничих наук та особливостей впровадження дослідницького підходу в їхній методичній підготовці. Встановлено, що дослідницький підхід передбачає таку організацію освітнього процесу, за якої навчання відбувається шляхом проведення дослідницької діяльності. Дослідницьку компетентність майбутніх учителів природничих наук потрактовано як інтегративну якість особистості, що поєднує мотивацію до дослідницької діяльності, методологічні знання та знання дослідницьких технологій, дослідницькі вміння, здатність виконувати дослідницьку діяльність, організувати її з учнями під час викладання природничих предметів та оцінювати ефективність. Визначено, що вказана дослідницька компетентність поєднує в собі мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-операційний та рефлексивний компоненти. Наголошено на важливому значенні методичних дисциплін у формуванні дослідницької компетентності майбутніх вчителів природничих наук, фізики, хімії, біології. З'ясовано, що дослідницький підхід у методичній підготовці майбутніх учителів потребує застосування спеціальних методів і технологій навчання (проектної, контекстної, кейс-технології, проведення дослідницьких лабораторних робіт). Це сприяє розвитку дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти, зокрема їхній здатності організувати дослідницьку діяльність учнів на уроках природничих предметів у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: дослідницький підхід; дослідницька компетентність; дослідницька діяльність; майбутні вчителі природничих наук, фізики, хімії, біології; методична підготовка; методика навчання природничих наук; методика навчання біології; Нова українська школа.

Постановка проблеми. Природнича освіта в Україні потребує суттєвих змін, адже інтерес до природничих предметів у сучасних школярів, на жаль, знижується. Для того, щоб розв'язати цю суперечність, потрібні вчителі, які володітимуть новітніми технологіями навчання, впроваджуватимуть STEM-освіту та дослідницький підхід до навчання.

У закладах вищої освіти України з 2017 року започатковано предметну спеціальність 014.15 Середня освіта (Природничі науки), яка передбачає підготовку майбутніх учителів природничих наук, фізики, хімії, біології. Такі фахівці мають попит на ринку праці, оскільки можуть забезпечити викладання трьох природничих предметів (фізики, хімії, біології) та інтегрованого курсу природничої освітньої галузі («Природничі науки», «Довкілля», «Пізнаємо природу»). Проте підготовка майбутніх учителів за цією спеціальністю потребує ретельного визначення переліку та змісту необхідних освітніх компонентів з біології, фізики та хімії, гармонійного поєднання психолого-педагогічної, предметної та методичної підготовки, реалізацію новітніх підходів до навчання здобувачів вищої освіти (зокрема дослідницького), застосування інноваційних форм, методів і технологій.

В освітніх програмах підготовки фахівців за згаданою спеціальністю передбачено низку загальних і спеціальних компетентностей, серед яких варто виокремити дослідницьку компетентність. Реалізація дослідницького підходу до навчання, формування дослідницької компетентності є надзвичайно важливими у підготовці майбутніх учителів Нової української школи.

Аналіз актуальних публікацій. Сутність поняття «дослідницька компетентність» та її особливості розкрито в працях О. Біди, М. Голованя, І. Криворучко, Н. Любчак, В. Савченко, І. Чистякової, І. Щербань, В. Яценко та ін. Зокрема, В. Вербицький, Ю. Жук, О. Мерзликін у своїх розвідках описували дослідницьку компетентність старшокласників (Мерзликін, 2014), Л. Карпова аналізувала дослідницьку компетентність вчителя НУШ (Карпова, 2019), а дослідницька компетентність викладача вищої школи розкрита у статті С. Сисоєвої та Л. Козак (Сисоєва, Козак, 2016).

Якщо йдеться про дослідницьку компетентність майбутніх учителів, то варто виокремити праці К. Василенко, К. Степанюк (вчителі початкової школи), Г. Сердюк (вчителі української мови), І. Тягай та Т. Махомети (вчителі математики), А. Лугової (вчителі іноземних мов) тощо.

У контексті пропонованого дослідження викликають науковий інтерес публікації Л. Бурчак (Бурчак, 2011) (дослідницька компетентність учителів хімії), Н. Баюрко, Л. Голунової (Баюрко, Голунова, 2021) О. Пташенчук, Н. Чайченко (Чайченко, Пташенчук, 2016) (дослідницька компетентність учителів біології), О. Федчишин (Мадар, Федчишин, 2023) (дослідницька компетентність учителів фізики), Н. Шиян (Шиян, 2011) (формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя хімії).

Підготовку майбутніх учителів біології до організації дослідницької діяльності учнів вивчає Л. Нікітченко (Нікітченко, 2024), а підготовку майбутніх учителів природничих спеціальностей до проведення дослідницької діяльності – М. Гриньова (Гриньова, 2018).

Дослідницький підхід у підготовці здобувачів освіти описано у працях таких науковців, як В. Опанасенко, О. Старокожко, О. Повідайчик та А. Штимак, В. Ткаченко, Г. Товканець, І. Хмеляр та ін.

Різні аспекти дослідницької діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін обґрунтовано В. Оніпко (Оніпко, 2013, 2015).

Окремі особливості використання дослідницького підходу у професійній підготовці майбутніх вчителів природничих наук визначено в статті І. Трускавецької та І. Ковтун (Трускавецька, Ковтун, 2023), проте методична підготовка майбутніх фахівців зі спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки) ще не була предметом спеціальних наукових пошуків.

Мета статті – розкрити сутність дослідницької компетентності майбутніх учителів природничих наук та особливості впровадження дослідницького підходу у їхній методичній підготовці.

Специфіку дослідницько зорієнтованого навчання, його переваги та недоліки детально проаналізовано в попередніх наших публікаціях (Грицай, 2017). Завданням цієї статті буде визначити, як застосувати дослідницький підхід у методичній підготовці

майбутніх учителів природничих наук, у чому полягає дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти та чим характеризується дослідницька компетентність майбутніх учителів природничих наук.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі з проблем підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти визначено низку методологічних підходів: особистісний, компетентнісний, діяльнісний, контекстний, аксіологічний, акмеологічний, холістичний, системний, синергетичний, технологічний та ін. Останнім часом багато вчених виокремлюють дослідницький підхід, адже формування дослідницької компетентності майбутніх учителів є одним із завдань їхньої професійної підготовки у вищій школі. Особливо це стосується другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Зокрема, в магістерській освітній програмі «Середня освіта (Природничі науки)» Рівненського державного гуманітарного університету передбачено таку компетентність: «СК 9. Здатність підбирати і складати творчі завдання та задачі, організовувати безпечно проведення навчально-дослідницької діяльності учнів у лабораторних і природних умовах» (*Освітньо-професійна програма*, 2024). Крім того, до змісту освітньої програми магістерського рівня впроваджено вибіркову дисципліну «Дослідницькі технології навчання в природничих науках», яка дає можливість майбутнім учителям ознайомитись із особливостями дослідницького навчання.

Дослідницький підхід передбачає таку організацію освітнього процесу, за якої навчання відбувається за допомогою проведення власної дослідницької діяльності. Дослідницьке навчання, на думку І. Тягай та Т. Махомети, прагне залучити майбутніх педагогів «до справжнього наукового процесу відкриття» (Тягай, Махомета, 2023). Отже, навчання на основі дослідницького підходу застосовує дослідження як основний засіб здобування знань та досягнення результату. Науковиці визначили низку характеристик дослідницького навчання, як-от:

- а) виокремлення в навчальному матеріалі неоднозначних проблем, що потребують різних варіантів їх розв'язування;
- б) розвиток у здобувачів вищої освіти умінь обирати та формулювати проблеми, висувати ідеї та гіпотези, свої версії;
- в) розвиток умінь працювати з першоджерелами, аналізувати, порівнювати тощо;
- г) удосконалення умінь аналізувати відомості і враховувати їх під час виборі однієї із попередньо запропонованих версій (Тягай, Махомета, 2023).

Під час контекстного навчання в закладах вищої освіти майбутні вчителі вчать на реальних або близьких до реальних навчальних ситуаціях із професійної діяльності. Їхнє завдання полягає в тому, щоб ретельно проаналізувати ситуацію і знайти її розв'язання. Дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти охоплює всі етапи роботи вченого-дослідника, починаючи із постановки проблеми та висунення гіпотез і закінчується аналізом результатів та формулюванням висновків. Проте важливою особливістю дослідницької діяльності майбутніх учителів є те, що вони мають бути готовими до організації такої діяльності з учнями. Отже, можна стверджувати, що формування дослідницької компетентності майбутніх учителів із предметної спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки), яка передбачає присвоєння професійної кваліфікації вчителя природничих наук, фізики, хімії та біології, є вимогою часу, особливо в умовах становлення Нової української школи.

С. Сисоєва та Л. Козак тлумачать дослідницьку компетентність як «інтегровану особистісно-професійну якість фахівця, яка відображає мотивацію до наукового пошуку, рівень володіння методологією педагогічного дослідження, особистісно-значущими якостями дослідника (інноваційним мисленням, здатністю до творчої та інноваційної діяльності)» (Сисоєва, Козак, 2016, с. 40). У дисертації Л. Бурчак окреслено дослідницьку компетентність як «якість, що виявляється в потребі особистості володіти методологією наукової творчості; умінні спостерігати й аналізувати, висувати гіпотези щодо вирішення дискусійних питань; виконувати дослідницьку роботу; вмінні проводити педагогічні дослідження, організовувати учнівський експеримент; узагальнювати та передбачати

наслідки дослідницької діяльності в процесі навчання та в подальшій професійній діяльності» (Бурчак, 2011, с. 15). На думку О. Біди, дослідницька компетентність – це «інтегративна характеристика особистості, яка передбачає володіння методологічними знаннями, технологією дослідницької діяльності, а також визнання їх цінності і готовність до їх використання у професійній діяльності» (Біда, 2017).

Теоретичний аналіз наукової літератури дав підстави стверджувати про різні підходи до структури дослідницької компетентності. Найчастіше виокремлюють такі компоненти дослідницької компетентності: когнітивний, праксеологічний, аксіологічний та соціально-поведінковий (Мерзликін, 2014), мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний, діяльнісно-операційний (Гриньова, 2018), теоретичний, діагностичний, проєктивно-конструктивний, операційно-процесуальний, інтерпретаційно-рефлексійний, комунікативний (Любчак, 2013), мотиваційно-ціннісний, інформаційно-змістовий, діяльнісно-поведінковий, оцінювально-рефлексивний (Василенко, 2019); мотиваційно-ціннісний, когнітивний (знанневий), діяльнісний (операційний) (Бурчак, 2011), когнітивний, етико-екологічний, аксіологічний, праксеологічний, контрольньо-оціночний (Баурко, Голунова, 2021).

У результаті проведеного наукового пошуку визначено, що дослідницька компетентність вчителів природничих наук поєднує в собі мотиваційний (мотивація до виконання дослідницької діяльності), когнітивний (знання про сутність дослідницької діяльності, її етапи, сутність технології дослідницького навчання), діяльнісно-операційний (уміння виконувати дослідження, організувати дослідницьку діяльність з учнями) та рефлексивний (аналіз проведеної дослідницької діяльності) компоненти.

З огляду на вищезазначене можна сформулювати таке визначення: *дослідницька компетентність майбутніх учителів природничих наук* – це інтегративна якість особистості, яка поєднує мотивацію до дослідницької діяльності, методологічні знання та знання дослідницьких технологій, дослідницькі вміння, здатність виконувати дослідницьку діяльність, організувати її з учнями під час викладання природничих предметів та оцінювати її ефективність.

Важливою умовою формування дослідницької компетентності майбутніх учителів є впровадження дослідницького підходу у навчанні майбутніх фахівців.

Н. Чайченко та О. Пташенчук вдало визначили дидактичні умови формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології: а) збільшення практичного складника у навчальних планах (практико орієнтований освітній процес); б) підбір найкращих технологій та методів навчання: особистісно орієнтоване, інтерактивне, проблемне, інформаційно-технологічне, дослідницьке навчання, що спонукають здобувачів вищої освіти до пошуку; в) розроблення диференційованого методичного супроводу самостійної роботи здобувачів вищої освіти; г) активне залучення майбутніх учителів до організації дослідницькою діяльністю учнів та ін. (Чайченко, Пташенчук, 2016).

Для формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів у закладі вищої освіти має бути створено спеціальне освітнє середовище. Необхідно, щоб на аудиторних заняттях та в позааудиторній роботі здобувачі вищої освіти мали всі можливості для проведення дослідницької діяльності з природничих наук. Крім того, великий потенціал для розвитку дослідницької компетентності майбутніх учителів закладено в методичних дисциплінах (навчальних дисциплінах методичного спрямування): «Методика навчання інтегрованих курсів з природничих наук», «Методика навчання біології», «Методика навчання хімії» та «Методика навчання фізики» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти (*Освітньо-професійна програма, 2023*), а також у дисциплінах другого (магістерського) рівня вищої освіти: «Біологія і екологія в старшій школі з методикою навчання», «Фізика в старшій школі з методикою навчання», «Хімія в старшій школі з методикою навчання», «Методика навчання природничих наук у старшій школі» (*Освітньо-професійна програма, 2024*).

Зокрема, навчальна дисципліна «Методика навчання інтегрованих курсів з природничих наук» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ознайомлює здобувачів зі змістом інтегрованих курсів природничої освітньої галузі («Природничі науки», «Довкілля», «Пізнаємо природу») та методикою їх навчання у 5-6 класах, зокрема передбачає детальний аналіз фізичного, астрономічного, хімічного, біологічного та астрономічного складників.

Варто зазначити, що одна з лекцій дисципліни присвячена дослідницькому підходу в навчанні природничих наук. До того ж кожна практична робота передбачає дослідницьке завдання для здобувачів вищої освіти. Так, під час вивчення фізичного складника вони розробляють навчальну модель, яку можна використати на уроках фізики в закладах загальної середньої освіти. Опановуючи хімічний складник, майбутні вчителі визначають тему хімічного досліду, самостійно підбирають необхідні матеріали та обладнання, проводять експеримент та записують його на відео, складають завдання для учнів на основі відеофрагменту. Біологічний складник передбачає проведення досліджень (наприклад, з вирощування різних рослин за певних умов), а потім презентацію та аналіз виконаного завдання. Також цікавими є дослідження карти зоряного неба під час вивчення астрономічного складника та створення моделей планет Сонячної системи. Завданням географічного складника може бути опис на місцевості водного об'єкта області (6 клас, «Природничі науки», розділ 1 «Досліджуємо Землю»). Важливим також є розроблення здобувачами вищої освіти дослідницьких завдань з природничих наук для учнів 5-6 класів. Бажано, щоб це були практико орієнтовані завдання, які максимально наближені до реального життя.

Формування дослідницької компетентності відбувається також на заняттях з методики навчання біології та інших предметних методик. Зокрема, майбутні вчителі самостійно виконують лабораторні і практичні роботи, передбачені програмою з біології для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти, складають інструктивні картки, запитання, приклади презентацій результатів досліджень тощо.

Розвиток дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти у їхній методичній підготовці потребує застосування в освітньому процесі спеціальних методів та технологій навчання, зокрема проєктної технології, кейс-технологій, технології контекстного навчання, дослідницьких лабораторних робіт. Крім того, важливе значення має використання хмаро орієнтованих технологій (Herasymenko, Hrytsai, 2024).

Погоджуємося з В. Оніпко в тому, що дослідницька діяльність майбутніх учителів є досить складною, і тому опанувати її потрібно поетапно. Авторка виокремлює такі рівні дослідницької діяльності початковий рівень – навчально-творча діяльність, основний рівень – навчально-дослідницька діяльність, вищий рівень – пошуково-дослідницька діяльність (Оніпко, 2013).

На вищому рівні дослідницької діяльності майбутні вчителі природничих наук беруть активну участь в роботі проблемних груп та наукових гуртків, проводять педагогічний експеримент під час виробничої (педагогічної) практики, виступають на науково-практичних конференціях, готують до друку публікації з актуальних проблем методик навчання природничих предметів.

Висновки. Однією з ключових компетентностей майбутніх учителів природничих наук є дослідницька компетентність. У пропонованій статті нею ми називаємо інтегративну якість особистості, яка поєднує мотивацію до дослідницької діяльності, методологічні знання та знання дослідницьких технологій, дослідницькі вміння, здатність виконувати дослідницьку діяльність, організувати її з учнями під час викладання природничих предметів та оцінювати її ефективність. Визначено, що в дослідницькій компетентності виокремлюють мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-операційний та рефлексивний компоненти. Значні можливості для розвитку дослідницької компетентності майбутніх учителів природничих наук, фізики, хімії, біології мають навчальні дисципліни методичного спрямування («Методика навчання інтегрованих

курсів з природничих наук», «Методика навчання біології», «Методика навчання хімії» та «Методика навчання фізики» та ін.).

Впровадження дослідницького підходу в методичній підготовці майбутніх учителів природничих наук та застосування спеціальних методів і технологій навчання (проектна, контекстна та кейс-технології, проведення дослідницьких лабораторних робіт) сприяють розвитку дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти, зокрема щодо організації дослідницької діяльності учнів на уроках природничих предметів у закладах загальної середньої освіти.

Отже, можна стверджувати, що навчальні дисципліни методичного спрямування мають великі можливості для формування дослідницької компетентності майбутніх учителів, яка є однією із важливих компетентностей, необхідний у їхній подальшій професійній діяльності.

Перспективою подальших досліджень стане визначення ефективності впровадження дослідницького підходу в підготовці майбутніх учителів природничих наук у закладах вищої освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

- Баюрко, Н. В., Голунова, Л. А. (2021). Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології. В кн. *VinSmartEco*: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 156-158). Вінниця: КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти».
- Біда, О. А. (2017). Зміст поняття «дослідницька компетентність» у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*, 15, 3-6.
- Бурчак, Л. В. (2011). *Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя хімії в системі вищої освіти*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Полтава.
- Василенко, К. (2019). Дослідницька компетентність майбутнього вчителя початкових класів: структурні компоненти. *Освітній простір України*, 16, 56-62.
- Гриньова, М. В. (2018). Професійна підготовка майбутніх учителів природничих спеціальностей до дослідницької діяльності. *Імідж сучасного педагога*, 1 (178), 13-18.
- Грицай, Н. (2017). Дослідницько-орієнтоване навчання біології в сучасній загальноосвітній школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4, 177-189.
- Карпова, Л. (2019). Дослідницька компетентність вчителя нової української школи. *Молодь і ринок*, 1 (168), 85-89.
- Любчак, Н. М. (2013). Теоретичні аспекти визначення сутності дослідницької компетентності майбутнього вчителя. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*, 39 (4), 33-40.
- Мадар, Л. А., Федчишин, О. М. (2023). Експериментальні завдання як засіб формування дослідницької компетентності. В кн. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи*: збірник тез доповідей V Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 156-158). Тернопіль.
- Мерзликін, О. В. (2014). Дослідницькі компетентності з фізики старшокласників: структура, рівні, критерії сформованості. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Педагогічна*, 20, 42-46.
- Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року)*. Взято з <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoji-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 26.03.2024).
- Нікітченко, Л. О. (2024). Методична підготовка майбутніх учителів біології до організації дослідницької діяльності учнів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 72, 144-153.

- Оніпко, В. (2015). Організація навчально-дослідницької діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі професійної підготовки. *Витоки педагогічної майстерності. Педагогічні науки*, 16, 218-224.
- Оніпко, В. (2013). Організація дослідницько-пошукової діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін у підготовці до професійної діяльності у профільній школі. *Витоки педагогічної майстерності. Педагогічні науки*, 11, 246-250.
- Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Природничі науки)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Рівненський державний гуманітарний університет. (2023). Взято з https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2023/osv_prog_bak_014_so_pr_nauk_2023.pdf (дата звернення: 28.02.2024).
- Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Природничі науки)» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Рівненський державний гуманітарний університет. (2024). Взято з https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2024/or_2024_mag_014_15_sopn.pdf (дата звернення: 28.02.2024).
- Сисоєва, С., Козак, Л. (2016). Дослідницька компетентність викладача вищої школи: програма розвитку. *Неперервна педагогічна освіта: теорія і практика*, 1/2, 39-45.
- Трускавецька, І. Я., Ковтун, І. В. (2023). Особливості застосування діяльнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів природничих наук. *Актуальні питання у сучасній науці*, 5 (11), 476-486.
- Тягай, І., Махомета, Т. (2023). Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя математики. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 3 (29-03), 130-134.
- Чайченко, Н. Н., Пташенчук, О. О. (2016). Педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IV (46), 97, 25-29.
- Шиян, Н. (2011). Формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя хімії засобами проектної технології. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, LVII, 102-111.
- Herasymenko, O., Hrytsai, N., Karskanova, S., Pliushch, V., & Protsenko, I. (2024). Development of research competence in university students through cloud-oriented technologies: a pedagogical experiment. *Amazonia Investiga*, 13 (77), 66-80.

REFERENCES

- Baiurko, N. V., & Holunova, L. A. (2021). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv biolohii [Formation of research competence of future biology teachers]. In *VinSmartEco: zbirnyk materialiv II Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 156-158). Vinnytsia: KZVO «Vinnytska akademiia bezperervnoi osvity» [in Ukrainian].
- Bida, O. A. (2017). Zmist poniattia «doslidnytska kompetentnist» u vitchyznianiі ta zarubizhniі literature [The content of the concept of «research competence» in domestic and foreign literature]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Pedagogichni nauky [Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Pedagogical sciences]*, 15, 3-6 [in Ukrainian].
- Burchak, L. V. (2011). *Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia khimii v systemi vyshchoi osvity [Formation of research competence of the future chemistry teacher in the system of higher education]*. (Extended abstract of PhD diss.). Poltava [in Ukrainian].
- Chaichenko, N. N., & Ptashenchuk, O. O. (2016). Pedagogichni umovy formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv biolohii. Science and Education a New Dimension [Pedagogical conditions for the formation of research competence of future biology teachers]. *Pedagogy and Psychology*, IV (46), 97, 25-29 [in Ukrainian].
- Herasymenko, O., Hrytsai, N., Karskanova, S., Pliushch, V., & Protsenko, I. (2024). Development of research competence in university students through cloud-oriented technologies: a pedagogical experiment. *Amazonia Investiga*, 13 (77), 66-80.

- Hrynova, M. V. (2018). Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv pryrodnychkykh spetsialnosti do doslidnytskoi diialnosti [Professional training of future teachers of natural sciences for research activities]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (178), 13-18 [in Ukrainian].
- Hrytsai, N. (2017). Doslidnytsko-orientovane navchannia biolohii v suchasni zahalnoosvitni shkoli [Research-oriented teaching of biology in a modern secondary school]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*, 4, 177-189 [in Ukrainian].
- Karpova, L. (2019). Doslidnytska kompetentnist vchytelia novoi ukrainskoi shkoly [Research competence of the teacher of the new Ukrainian school]. *Molod i rynok [Youth and the market]*, 1 (168), 85-89 [in Ukrainian].
- Liubchak, N. M. (2013). Teoretychni aspekty vyznachennia sutnosti doslidnytskoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia [Theoretical aspects of determining the essence of the future teacher's research competence]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykholohiia [Problems of modern pedagogical education. Pedagogy and psychology]*, 39 (4), 33-40 [in Ukrainian].
- Madar, L. A., & Fedchyshyn, O. M. (2023). Eksperymentalni zavdannia yak zasib formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti [Experimental tasks as a means of forming research competence]. In *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizyky, khimii, biolohii ta pryrodnychkykh nauk v konteksti vymoh Novoi ukrainskoi shkoly [Training of future teachers of physics, chemistry, biology and natural sciences in the context of the requirements of the New Ukrainian School]: zbirnyk tez dopovidei V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 156-158). Ternopil [in Ukrainian]*.
- Merzlykin, O. V. (2014). Doslidnytski kompetentnosti z fizyky starshoklasnykiv: struktura, rivni, kryterii sformovanosti [Research competences in physics of high school students: structure, levels, criteria of formation]. *Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Pedahohichna [Collection of scientific works of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. Pedagogical]*, 20, 42-46 [in Ukrainian].
- Modelni navchalni prohramy dlia 5-9 klasiv Novoi ukrainskoi shkoly (zaprovadzhuiutsia poetapno z 2022 roku) [Model curricula for grades 5-9 of the New Ukrainian School (to be introduced gradually from 2022)]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> [in Ukrainian].
- Nikitchenko, L. O. (2024). Metodychna pidhotovka maibutnikh uchyteliv biolohii do orhanizatsii doslidnytskoi diialnosti uchniv [Methodical training of future biology teachers for the organization of students' research activities]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem [Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, experience, problems]*, 72, 144-153 [in Ukrainian].
- Onipko, V. (2015). Orhanizatsiia navchalno-doslidnytskoi diialnosti maibutnikh uchyteliv pryrodnychkykh dystsyplin u protsesi profesiinoyi pidhotovky [Organization of educational and research activities of future teachers of natural sciences in the process of professional training]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Pedahohichni nauky [Origins of pedagogical skills. Pedagogical sciences]*, 16, 218-224 [in Ukrainian].
- Onipko, V. (2013). Orhanizatsiia doslidnytsko-poshukovoi diialnosti maibutnikh uchyteliv pryrodnychkykh dystsyplin u pidhotovtsi do profesiinoyi diialnosti u profilni shkoli [Organization of research and research activities of future teachers of natural sciences in preparation for professional activities in a specialized school]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Pedahohichni nauky [Origins of pedagogical skills. Pedagogical sciences]*, 11, 246-250 [in Ukrainian].

- Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Pryrodnychi nauky)» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Educational and professional program «Secondary education (Natural sciences)» of the first (bachelor) level of higher education]. Rivnenskyi derzhavnyi humanitarnyi universytet. (2023). Retrieved from https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2023/osv_prog_bak_014_so_pr_nauk_2023.pdf [in Ukrainian].*
- Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Pryrodnychi nauky)» druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity [Educational and professional program «Secondary Education (Natural Sciences)» of the second (master's) level of higher education]. Rivnenskyi derzhavnyi humanitarnyi universytet. (2024). Retrieved from https://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/2024/op_2024_mag_014_15_sopn.pdf [in Ukrainian].*
- Shyian, N. (2011). Formuvannia doslidnytskykh umin maibutnoho vchytelia khimii zasobamy proektnoi tekhnologii [Formation of research skills of the future chemistry teacher by means of project technology]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu [Humanization of the educational process]*, LVII, 102-111 [in Ukrainian].
- Sysoieva, S., & Kozak, L. (2016). Doslidnytska kompetentnist vykladacha vyshchoi shkoly: prohrama rozvytku [Research competence of a higher school teacher: development program]. *Neperervna pedahohichna osvita: teoriia i praktyka [Continuous pedagogical education: theory and practice]*, 1/2, 39-45 [in Ukrainian].
- Truskavetska, I. Ya., & Kovtun, I. V. (2023). Osoblyvosti zastosuvannia diialnisnogo pidkhodu v protsesi profesiinoy pidhotovky maibutnykh uchyteliv pryrodnychych nauk [Peculiarities of the application of the activity approach in the process of professional training of future teachers of natural sciences]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki [Current issues in modern science]*, 5 (11), 476-486 [in Ukrainian].
- Tiahai, I., & Makhometa, T. (2023). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia matematyky [Formation of research competence of the future teacher of mathematics]. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 3 (29-03), 130-134 [in Ukrainian].
- Vasylenko, K. (2019). Doslidnytska kompetentnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: strukturni komponenty [Research competence of the future primary school teacher: structural components]. *Osvitnii prostir Ukrainy [Educational space of Ukraine]*, 16, 56-62 [in Ukrainian].

RESEARCH APPROACH IN METHODOLOGICAL FUTURE SCIENCE TEACHER TRAINING

Nataliia Hrytsai,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Natural Sciences with Teaching Methods;
Rivne State University of Humanities;

Oksana Popeplnytska,

Candidate of Biological Sciences,
Associate Professor of the Department of Natural Sciences with Teaching Methods;
Rivne State University of the Humanities

The article is devoted to a research approach implementation in the methodological training of future science teachers. The author emphasizes the need to develop research competence in higher education students majoring in the subject specialty 014.15 Secondary Education (Natural Sciences) and obtaining a professional qualification of a teacher of natural sciences, physics, chemistry, and biology to work in the New Ukrainian School.

The article's purpose is to reveal the essence of the research competence of future science teachers and the peculiarities of implementing the research approach in their methodological training. It has been established that the research approach involves the organization of the educational process in which learning takes place through research activities. The research competence of future science teachers is interpreted as an integrative quality of a personality that combines motivation for research, methodological knowledge and knowledge of research technologies, research skills, the ability to carry out research activities, organize them with students in teaching science subjects, and evaluate their effectiveness. It is determined that this research competence combines motivational, cognitive, activity-operational, and reflective components. The importance of methodological disciplines in the formation of research competence of future teachers of natural sciences, physics, chemistry, and biology is emphasized. It has been found that the research approach in the methodological training of future teachers requires the use of specific teaching methods and technologies (project, contextual, case technology, research laboratory work). It contributes to the research competence of higher education students development, in particular, their ability to organize students' research activities in science classes in general secondary education institutions.

Keywords: *research approach; research competence; research activity; future teachers of natural sciences, physics, chemistry, biology; methodological training; methods of teaching natural sciences; methods of teaching biology; the New Ukrainian School.*

Надійшла до редакції 28.02.2024 р.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

УДК 378.016:1/14]:378.04:1

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312213>

ORCID 0000-0003-0500-3000

ORCID 0000-0002-2346-9122

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФСЬКА ПРОПЕДЕВТИКА» МАЙБУТНІМ МАГІСТРАМ ФІЛОСОФІЇ

Олексій Штена,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті підкреслено, що філософія як особливий тип світогляду виникла у відповідь на вічну для людини потребу розширювати світогляд, який історично розвивається. Притаманна людям допитливість поступово переростає в інтелектуальну потребу безмежного накопичення і поглиблення знань про світ; інтелект людини намагається досягнути світ розумом у таких його ракурсах, які не можуть бути дані жодним досвідом, прагне здобути знання про світ як цілісну реальність, яку людина мусить постійно враховувати у формуванні програм своєї поведінки в суспільстві. Дисципліна «Філософська пропедевтика» в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка викладається для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія. Метою цієї навчальної дисципліни «Філософська пропедевтика» є оволодіння філософським категорійним інструментарієм, ознайомлення з концепціями і підходами, специфікою предмету філософії та головними філософськими проблемами. У процесі засвоєння курсу «Філософська пропедевтика» студенти мають зрозуміти, в чому полягає специфіка філософії, оволодіти її проблемним полем, досягнути особливості філософського пізнання світу, осмислити основні категорії, поняття й терміни, з одного боку, та принципи й методи пізнання – з іншого. Дисципліну також спрямовано і на вироблення вмінь критичного читання філософської літератури пропедевтичного спрямування, роботи зі словниками, енциклопедіями та іншою науковою літературою, набуття здобувачами філософської рефлексії та первинних навичок міркування. Освітньо-професійна програма зі спеціальності «Філософія» другого (магістерського) рівня підготовки визначає перелік конкретних загальних та спеціальних компетентностей, а також прогнозованих результатів навчання, яких повинні досягти студенти в результаті вивчення цієї дисципліни. Філософську пропедевтику розглянуто як попередній цикл лекцій, що знайомить майбутніх фахівців з особливостями філософії як наукової дисципліни, передбачає підготовку до творчого засвоєння тем філософського курсу і до самостійного вивчення філософії.

Проведено висновок щодо того, що завдання філософської пропедевтики – підготувати здобувачів освіти до переходу від рівня їхнього повсякденного світогляду до рівня світогляду теоретичного, від світогляду хаотичного – до світогляду

усвідомленого, від світогляду, що утримується на вірі – до світогляду доказового, який опирається на розум.

Ключові слова: світогляд, філософська пропедевтика, навчальна дисципліна, здобувачі освіти, майбутні магістри філософії, результати навчання.

Постановка проблеми. Відомо, що філософія посідає значне місце в системі гуманітарних дисциплін, які вивчаються в закладах вищої освіти; вона впливає не лише на інтелект, а й на емоційний стан людини, на весь спектр її духовних здібностей, має свої способи обґрунтування й доказовості.

Філософія як особливий тип світогляду виникла у відповідь на вічну для людини потребу розширювати світогляд, який історично розвивається. Притаманна людям допитливість поступово переростає в інтелектуальну потребу безмежного розширення і поглиблення знань про світ, інтелект людини намагається досягнути світ розумом у таких його ракурсах, які не можуть бути дані жодним досвідом, інтелект прагне здобути знання про світ як цілісну реальність, яку людина мусить постійно враховувати у формуванні програм своєї поведінки в суспільстві.

Філософія має на меті допомогти людині ствердитися у світі не лише як свідомій, а й розумній, високоморальній, емоційній істоті. Цінність філософії полягає у активізації творчого, конструктивного осмислення людиною самої себе, світу та розвитку суспільства в майбутньому, а своєрідною «основою» філософії є філософська пропедевтика, яка допомагає здобувачам освіти сформувати уявлення про проблематику філософії, засоби й методи, поняття та категорії, що сприяє самостійному орієнтуванню в проблемах сучасності. Особливостям викладання цього курсу майбутнім магістрам філософії у Полтавському національному педагогічному університеті присвячено цю статтю.

Аналіз джерел і публікацій. Варто зауважити, що проблеми філософської освіти та відповідної пропедевтики в теоретичному й історичному аспектах постійно обговорюються у вітчизняній науковій літературі. Так, загальні засади викладання філософської пропедевтики у закладах вищої освіти України в своєму навчальному посібнику надає О. Альошина (Альошина, 2012). Детальний аналіз підходів до розвитку філософської освіти польського філософа та громадського діяча Казимира Твардовського здійснила О. Гончаренко (Гончаренко, 2016). Проблему становлення філософської пропедевтики у середній школі початку ХХ століття та дискусії з цього приводу в колах тогочасної інтелігенції дослідили С. Кузьміна (Кузьміна, 2008) та Н. Мозгова (Мозгова, 2020). Окремі аспекти філософської освіти у вищій школі знаходимо в багаточисельних підручниках та навчальних посібниках з філософії (*Вступ до філософії ...*, 2008; Данильян, 2018; Запоржченко, 2019; *Соціальна філософія*, 2016), що масово видавалися в країні впродовж останніх років. Водночас мусимо констатувати відсутність системної праці у галузі методики викладання філософської пропедевтики для майбутніх філософів у реаліях сьогодення; заповнити прогалину покликане це дослідження.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу особливостей викладання дисципліни «Філософська пропедевтика» майбутнім магістрам філософії.

Виклад основного матеріалу. Дисципліна «Філософська пропедевтика» в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка викладається для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія; метою навчальної дисципліни є оволодіння філософським категорійним інструментарієм, ознайомлення з концепціями і підходами, специфікою предмету філософії та головними філософськими проблемами.

Зміст дисципліни «Філософська пропедевтика» структурно має два розділи (лекційний і семінарський), кожний із яких та обидва разом покликані для вирішення освітнього завдання заглиблення майбутніх філософів у філософську науку як об'єкт вивчення й теоретичного осмислення.

Дисципліна має філософсько-освітню спрямованість реалізації, оскільки пропедевтика являє собою лише навчальний вступ до філософії як найвищого

теоретичного рівня науки, котра, своєю чергою, вимагає як гносеологічних, так і онтологічних знань, не кажучи вже про інші філософські дисципліни.

У процесі засвоєння дисципліни «Філософська пропедевтика» здобувачі мають зрозуміти, в чому полягає специфіка філософії, оволодіти її проблемним полем, досягнути особливості філософського пізнання світу, осмислити основні категорії, поняття й терміни, з одного боку, та принципи й методи пізнання – з іншого.

Дисципліну спрямовано також на вироблення вмінь критичного читання філософської літератури пропедевтичного спрямування, роботи зі словниками, енциклопедіями та іншою науковою літературою для набуття філософської рефлексії та первинних навичок міркування. Вивчення дисципліни здійснюється в таких формах: лекції, семінарські заняття, самостійна робота студентів. У лекційному курсі пріоритетної уваги надано світоглядним, онтологічним і гносеологічним аспектам, дискусійним питанням, а також темам ознайомлювального характеру. Семінарські заняття спрямовані на розвиток означених в лекціях проблем та питань, виробляють уміння аналізу, закріплюють навички роботи з науковими словниками, довідниками, веб-ресурсами; розвивають навички залучення до аналізу всього необхідного історико-філософського матеріалу, активно розширюючи та поглиблюючи знання.

Поточний контроль знань здобувачів освіти здійснюється за допомогою поточного оцінювання, модульної контрольної роботи, контролем за якістю засвоєння оригінальних філософських праць.

Освітньо-професійна програма зі спеціальності «Філософія» другого (магістерського) рівня підготовки визначає перелік конкретних загальних та спеціальних компетентностей, а також прогнозованих результатів навчання, яких мають досягти здобувачі в результаті вивчення даної дисципліни. Зокрема, до таких загальних компетентностей належать:

- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- здатність розробляти проекти та управляти ними.

Перераховані і фахові компетентності:

- усвідомлення зв'язків філософської спеціалізації з іншими інтелектуальними й гуманітарними практиками;
- здатність формулювати та аргументувати актуальні філософські ідеї, доказово й обґрунтовано викладати результати дослідження;
- здатність здійснювати аналіз, оцінку і прогнозування соціальних, політичних, економічних та культурних процесів із застосуванням фахових знань;
- здатність використовувати аналітичний інструментарій сучасного науково-філософського дискурсу для змістовної дискусії на актуальні питання сьогодення.

Майбутні магістри філософії мають досягти таких прогнозованих результатів навчання:

- знати і використовувати фаховий словник та філософські засоби для донесення власних знань, висновків та аргументації до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються;
- вміти реконструювати історичний поступ світової філософії, еволюцію філософських ідей і проблем;
- розуміти зв'язки філософії з іншими напрямками філософського дискурсу та іншими інтелектуальними й гуманітарними практиками;
- брати участь у наукових дискусіях з філософії та міждисциплінарних проблем обговорення філософських питань з експертами з інших галузей знань;
- аналізувати, оцінювати і прогнозувати соціальні, політичні, економічні та культурні процеси із застосуванням фахових знань та спеціалізованих навичок розв'язання складних задач філософії;
- використовувати методологію гуманітарного пізнання та філософського аналізу для цілісного бачення проблеми та комплексного її вирішення (*ОПП спеціальності 033 «Філософія», 2024*).

У ході опанування програми навчальної дисципліни увагу магістрантів звертають на різні аспекти філософської пропедевтики. Насамперед наголошується на тому, що філософська пропедевтика – це попередній цикл лекцій, що знайомить здобувачів освіти з особливостями філософії як навчальної дисципліни, котра передбачає підготовку до творчого засвоєння тем філософського курсу й до самостійного вивчення філософії. Завдання філософської пропедевтики – підготувати здобувачів освіти до переходу від рівня їхнього повсякденного світогляду до рівня світогляду теоретичного, від світогляду хаотичного – до світогляду усвідомленого, від світогляду, що утримується на вірі – до світогляду доказового, який опирається на розум.

Майбутні філософи засвоюють, що у філософській традиції до Канта пропедевтикою часто називали загальний курс аристотелівської логіки, який передував вивченню конкретних наук як спеціальних галузей знання. Як філософську пропедевтику Кант запропонував розглядати свою трансцендентальну філософію (трансцендентальну логіку), що досліджує джерела і межі чистого розуму. Гегель, у свою чергу, значення пропедевтики надавав діалектичній логіці, предметом якої є мислення як таке.

Розглядаючи проблему предмету філософії та її світоглядної функції, здобувачі освіти усвідомлюють, що світогляд – це не стільки зміст, скільки спосіб освоєння навколишнього світу на основі узагальнення природничо-наукового, технічного, соціально-історичного та філософського знання. У світогляді світ з'являється в його перетвореному на основі практичної і духовної діяльності вигляді (*Філософія: підручник*, 2021, с. 8). При цьому світогляд розглядається як узагальнена система поглядів людини та суспільства на світ і своє місце у ньому (життєва позиція, переконання, ідеали, морально-етичні цінності, духовний світ особистості та принципи пізнання), заснована на найзагальнішому усвідомленні реальності, інтегративній цілісності знання і цінностей, розуму і чуття, інтелекту і дії, критичного сумніву і свідомої переконаності, яка відображає, розкриває та зумовлює певне практичне і теоретичне ставлення людини до світу, її спосіб оцінки та осмислення світу (*Філософія: підручник*, 2021, с. 9). Водночас доречно тлумачити світогляд, котрий формує систему теоретичних поглядів на світ загалом, на місце у ньому людини, вияснення різноманітних форм відношення людини і світу, людини до людини (*Філософія: підручник*, 2021, с. 15).

За всієї самотності та специфічності східної та західної філософій їх поява була зумовлена спільними закономірностями розвитку східної та західної цивілізацій і мала низку схожих рис. Насамперед йдеться про те, що філософська думка Сходу та Заходу виникла на основі міфології як першої форми суспільної свідомості. На попередніх заняттях майбутні магістри філософії вже засвоїли, що для міфології властива нездатність людини виокремити себе з навколишнього середовища і пояснити явища на основі знання природних причин; вона пояснює світ і всі явища в ньому дією богів і героїв. Не зважаючи на це, в міфології з'являються і ставляться питання філософського характеру: як виник світ і як він розвивається; що таке життя і смерть та інші; при цьому майбутнім фахівцям треба враховувати певні відмінності у трактуванні цих та інших питань. Особливістю східного філософування була «вплетеність» у нього релігійно-міфологічних образів, героїв, переказів-міфів. В наукових колах вважається, що на Сході зв'язок філософії з міфологією (і змістовно, і в часовому вимірі) був міцнішим і більш тривалим. Своєю чергою, на Заході (Стародавня Греція) вирішальну роль у становленні філософського мислення виконало знання (*Вступ до філософії*, 2008, с. 25).

Розглядаючи онтологію як розділ філософської пропедевтики, здобувачі освіти засвоюють, що вона є вченням про буття, розділом філософії, у якому з'ясовуються фундаментальні проблеми існування, розвитку сутнісного, найважливішого. Поняття «онтологія» не має однозначного тлумачення у філософії; існує, принаймні, троє його значень. По-перше, під онтологією розуміють той розділ філософії, який з'ясовує базові, фундаментальні принципи буття, першопочатку всього сутнісного. Сам термін «онтологія» у перекладі з грецької мови означає вчення про суще, сутнісне, найважливіше (онто – суще, сутнісне, логія – вчення). Це вчення про першооснови та першопричини

буття, про субстанцію, матерію, простір, час, рух, причинність тощо. По-друге, в марксистській філософії поняття «онтологія» використовується для з'ясування сутності явищ, що існують незалежно від людини, її свідомості (та ж матерія), рух, розвиток, його об'єктивні закони тощо). По-третє, у західній філософії в категорію «онтологія» теж включають найзагальніші принципи буття, але вони розглядаються на рівні надчуттєвої, надраціональної інтуїції – це так звана «трансцендентальна онтологія» Гуссерля, «критична онтологія» Гартмана, «фундаментальна онтологія» Гайдеггера тощо. Виходячи з цього, зміст поняття «онтологія» становлять основи, витoki, першоначала всього існуючого, найзагальніші принципи буття світу, людини, суспільства. У терміні «онтологія» знаходиться відображення та особливість цих основ, витоків та першоначал, що вони існують об'єктивно, тобто незалежно від людини і її свідомості.

Увагу майбутніх філософів обов'язково звертаємо на те, що буття – філософська категорія, яка позначає: все те, що ми бачимо, що реально існує; все те, що ми не бачимо, але воно є в дійсності (наприклад, радіохвилі, іонізуюче випромінювання, електричне поле, внутрішня зміна тощо); все те, що є уявним, нереальним (наприклад, уявлення про ідеальне, мітологічні образи); реальність, яка існує об'єктивно, незалежно від свідомості людини (природа, об'єктивні закони); загальний спосіб існування людини, суспільства (*Вступ до філософії*, 2008, с. 127).

Крім вище перерахованих проблем, у ході вивчення дисципліни «Філософська пропедевтика» здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка опановують теми «Основні проблеми гносеології», «Філософія науки», «Основні проблеми антропології», «Основні проблеми філософії суспільства та історії», «Конфліктологічна парадигма соціального пізнання», «Суспільство як предмет філософського знання» тощо. Однак формат нашої статті не дозволяє детально проаналізувати різні аспекти їх вивчення; це залишаємо для перспектив дослідження.

Висновки. Підводячи підсумки нашого дослідження, можемо відзначити наступне. Дисципліна «Філософська пропедевтика» в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка викладається для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 033 Філософія. Метою викладання навчальної дисципліни «Філософська пропедевтика» є оволодіння філософським категорійним інструментарієм, ознайомлення з концепціями і підходами, специфікою предмету філософії та головними філософськими проблемами. Освітньо-професійна програма зі спеціальності «Філософія» другого (магістерського) рівня підготовки визначає конкретний перелік загальних та спеціальних компетентностей, а також прогнозованих результатів навчання, яких повинні досягти студенти в результаті вивчення даної дисципліни. У ході вивчення дисципліни увагу здобувачів привертають до того, що філософська пропедевтика – це попередній цикл лекцій, що знайомить здобувачів вищої освіти з особливостями філософії як навчальної дисципліни; передбачає підготовку до творчого засвоєння тем філософського курсу і до самостійного вивчення філософії. Завдання філософської пропедевтики – підготувати здобувачів освіти до переходу від рівня їхнього повсякденного світогляду до рівня світогляду теоретичного, від світогляду хаотичного – до світогляду усвідомленого, від світогляду, що утримується на вірі – до світогляду доказового, який опирається на розум.

ЛІТЕРАТУРА

- Альошина, О. (2012). *Філософська пропедевтика*: навч.-метод. посібник. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія».
- Андрущенко, В. П., Губерський, Л. В., Михальченко, М. І. (2016). *Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія*: підручник для вищ. навч. закл. Вид. 4-ге, випр. та доп. Київ: Юрінком Інтер.
- Бліхар, В. С., Цимбалюк, М. М., Гайворонюк, Н. В., Левкулич, В. В., Шандра, Б. Б., Свищо, В. Ю. (2021). *Філософія*: підручник. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла».

- Гончаренко, О. (2016). Філософія та філософська освіта у розумінні Казимира Твардовського. *Філософія освіти*, 1 (18), 221-237.
- Данильян, О. Г., Дзьобань, О. П. (2018). *Філософія: підручник*. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право.
- Запорожченко, О. В. (2019). *Навчальний посібник з філософії з завданнями та тестами*. Ізмаїл: РВ ІДГУ.
- Кузьміна, С. (2008). Філософська пропедевтика у школі: погляд на проблему в київському академічному середовищі початку ХХ століття. *МАГІСТЕРІУМ. Історико-філософські студії*, 30, 71-78.
- Мозгова, Н. (2020). Філософія в системі освіти: теоретична реконструкція дискусії київських філософів кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Вища освіта України*, 1, 28-33.
- Нікітін, Л. М. (Ред.). (2008). *Вступ до філософії: кредитно-модульний курс: навчально-методичний посібник для студентів заочної форми навчання*. Вид. 3-є, доп. та перероб. Київ: Центр учбової літератури.
- Освітньо-професійна програма «Філософія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти*. Взято з <https://drive.google.com/file/d/1LTdzhs5703t6pYwfdUUCNdjHVXeu3vp/view> (дата звернення: 8.07.2024 р.).

REFERENCES

- Aloshyna, O. (2012). *Filosofska propedevtyka [Philosophical propaedeutics]: navch.-metod. posibnyk*. Ostroh: Vyd-vo Nats. un-tu «Ostrozka akademiia» [in Ukrainian].
- Andrushchenko, V. P., Huberskyi, L. V., & Mykhalchenko, M. I. (2016). *Sotsialna filosofii. Istorii, teorii, metodolohii [Social philosophy. History, theory, methodology]: pidruchnyk dlia vyshch. navch. zakl.* Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Blikhar, V. S., Tymbaliuk, M. M., Haivoroniuk, N. V., Levkulych, V. V., Shandra, B. B., & Svyshcho, V. Yu. (2021). *Filosofii [Philosophy]: pidruchnyk*. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla» [in Ukrainian].
- Danylian, O. H., & Dzoban, O. P. (2018). *Filosofii [Philosophy]: pidruchnyk*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Honcharenko, O. (2016). *Filosofii ta filososfska osvita u rozuminni Kazymyra Tvardovskoho [Philosophy and philosophical education in the understanding of Kazimir Tvardovsky]. Filosofii osvity [Philosophy of education]*, 1 (18), 221-237 [in Ukrainian].
- Kuzmina, S. (2008). *Filosofska propedevtyka u shkoli: pohliad na problemu v kyivskomu akademichnomu seredovyschi pochatku XX stolittia [Philosophical propaedeutics at school: a view of the problem in the Kyiv academic environment at the beginning of the 20th century]. MAGISTERIUM. Istoryko-filosofski studii [MAGISTERIUM. Historical and philosophical studies]*, 30, 71-78 [in Ukrainian].
- Mozghova, N. (2020). *Filosofii v systemi osvity: teoretychna rekonstruktsiia dyskusii kyivskykh filosofiv kintsia XIX – pochatku XX st. [Philosophy in the education system: theoretical reconstruction of the discussion of Kyiv philosophers of the late 19th and early 20th centuries]. Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education of Ukraine]*, 1, 28-33 [in Ukrainian].
- Nikitin, L. M. (Ed.). (2008). *Vstup do filosofii [Introduction to philosophy]: kredytno-modulnyi kurs: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv zaочноi formy navchannia*. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Osvitno-profesiina prohrama «Filosofii» pidhotovky fakhivtsiv druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity [Educational and professional program «Philosophy» of training specialists of the second (master's) level of higher education]*. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1LTdzhs5703t6pYwfdUUCNdjHVXeu3vp/view> [in Ukrainian].
- Zaporozhchenko, O. V. (2019). *Navchalnyi posibnyk z filosofii z zavdanniamy ta testamy [Study guide on philosophy with tasks and tests]*. Izmail: RV IDHU [in Ukrainian].

FEATURES OF TEACHING THE DISCIPLINE «PHILOSOPHICAL PROPAEDEUTICS» TO FUTURE MASTERS OF PHILOSOPHY

Oleksiy Stepa,

Candidate of philosophical sciences, Associate professor,
Associate Professor of the Department of Philosophy;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Article emphasize philosophy as a special type of worldview arose as a response to the eternal need for man to expand the worldview, which is developing historically. Inherent inquisitiveness of people gradually grows into an intellectual need for limitless expansion and deepening of knowledge about the world, the human intellect tries to grasp the world with its mind in such angles that cannot be given by any experience, the intellect seeks to gain knowledge about the world as a holistic reality that a person must constantly take into account in forming programs of their behavior in society. The discipline «Philosophical propaedeutics» at the V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University is taught to students of the second (master's) level of higher education, specialty 033 Philosophy. The purpose of teaching the educational discipline «Philosophical propaedeutics» is to master the philosophical categorical toolkit, get acquainted with concepts and approaches, the specifics of the subject of philosophy, and the main philosophical problems. In the process of mastering the course «Philosophical propaedeutics», students must understand what is the specificity of philosophy, master its problematic field, understand the specifics of the philosophical knowledge of the world, understand the main categories, concepts and terms, on the one hand, and the principles and methods of knowledge, on the other hand. The course is also aimed at developing the skills of critical reading of propaedeutic philosophical literature, working with dictionaries, encyclopedias and other scientific literature, philosophical reflection and primary reasoning skills. The educational and professional program for the specialty «Philosophy» of the second (master's) level of training defines a list of specific general and special competencies, as well as predicted learning outcomes that students must achieve as a result of studying this discipline. During the study of the course, the attention of applicants is drawn to the fact that philosophical propaedeutics is a preliminary cycle of lectures that acquaints young students (readers) with the peculiarities of philosophy as an educational discipline; It provides preparation for creative assimilation of the topics of the philosophy course and for independent study of philosophy. The task of philosophical propaedeutics is to prepare students (students, readers) for the transition from the level of their everyday worldview to the level of a theoretical worldview, from a chaotic worldview to a conscious worldview, from a worldview based on faith to a worldview based on evidence, which relies on reason.

Keywords: *worldview, philosophical propaedeutics, educational course, education seekers, future philosophers, learning outcomes.*

Надійшла до редакції 10.03.2024 р.

УДК 378.04:615.1]: 378.147.091.3-056

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312215>

ORCID 0000-0002-5829-2048

ORCID 0000-0002-5270-5972

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНО ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ

Олена Шевченко,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри українознавства та гуманітарної підготовки,
Полтавський державний медичний університет;

Лариса Копанцева,

старша викладачка кафедри хімії та фармації;
Полтавський державний медичний університет

У статті проаналізовано процес формування поняттєво-термінологічного апарату як складник професійно зорієнтованого навчання майбутніх фармацевтів; розкрито на основі узагальнення теоретичних основ особливості, стратегії та методи, формування поняттєво-термінологічного апарату, що сприяють ефективній підготовці майбутніх фармацевтів у процесі вивчення дисципліни «аналітична хімія».

Запропоновано критерії відбору хімічних термінів та понять: тематична приналежність (виключення термінів суміжних областей), орієнтація на словниковий запас здобувачів, системність, повнота охоплення термінологіки, а також синхронність (тимчасовий фактор), уживаність (частотність), семантична цінність терміну, терміноутворювальна спроможність, нормативність та сполучність.

Розглянуто цілісну організацію роботи з якісного засвоєння термінологічної лексики аналітичної хімії та розвитку професійно зорієнтованої комунікативної компетентності майбутніх фахівців спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», що передбачає при реалізації раціонального відбору, семантизації та широкій презентації термінологічних мовних одиниць використання апробованих способів та прийомів роботи над термінологічною лексикою.

Розподілено вправи на види та встановлено їх послідовність у роботі з термінами: запровадження термінологічної лексики (підготовчі вправи) – мовні вправи – комунікативно-мовні вправи, що передбачає одночасне виділення та функціонування в такій роботі передтекстових, притекстових та післятекстових вправ. Розроблено післятекстові завдання та форми застосування вправ: робота в парах, упорядкування кластера на основі довідкового матеріалу, конструювання речень, термінологічний диктант, розгадування кросвордів, конструювання мікротексту, формулювання дефініції термінів, робота з ментальними картами, використання мультимедійних засобів, тренінги, відеопрезентації, гра «Відгадай термін!».

Проведено висновок стосовно того, що застосування різних комунікативно-мовленневих вправ, спрямованих на засвоєння термінологічної лексики, у процесі навчання аналітичної хімії сприяє вдосконаленню навичок професійного спілкування з дисципліни та формуючи термінологічний досвід, підвищує рівень професійної мовної підготовленості майбутнього фахівця фармації.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фармацевти, аналітична хімія, поняттєво-термінологічний апарат, професійно зорієнтована мовна компетентність, види та форми застосування вправ.

Постановка проблеми. Зміни в фармацевтичній галузі та існуючі проблеми вимагають адаптації підготовки фахівців-фармацевтів до нових умов. Сучасна фармацевтична освіта має бути якісною та безперервною, з акцентом на інтеграцію новітніх комунікативних, інформаційних та інноваційних технологій. Це передбачає перехід до моделей навчання, які дозволяють готувати фахівців, здатних виконувати конкретні практичні та дослідницькі завдання відповідно до вимог роботодавців і потреб розвитку фармацевтичної промисловості. Освітні програми покликані зреалізувати різноманітні аспекти, пов'язані з розробкою, виготовленням, виробництвом, аналізом і безпечним застосуванням лікарських засобів. Для забезпечення високої якості підготовки фахівців необхідно модернізувати зміст освіти так, щоб кожна дисципліна сприяла формуванню професійної компетентності. На наш погляд, у контексті інтегративного характеру майбутньої професійної діяльності фармацевта інструментом для забезпечення якості його підготовки може слугувати формування термінологічно-поняттєвого апарату. Високий професійний рівень сучасного фахівця-провізора передбачає володіння хімічними, фізико-хімічними термінами та поняттями, навичками щодо їх використання.

Серед хімічних аналітична хімія дисциплін виконує функцію універсальної, інтегративної мови, що дозволяє описувати та вивчати хімічні об'єкти, процеси, методи аналізу; у ході вивчення цієї дисципліни закладається теоретична та методологічна база профільних дисциплін, що і є основою фундаментальної підготовки провізора.

Набуття необхідних хіміко-аналітичних знань, умінь, навичок, що трансформуються в комплекс хімічних компетентностей як основи майбутнього професіоналізму, створення передумов формування особистісних якостей, які диктуються потребами майбутньої професії – ось що важливо для підготовки здобувачів до їх подальшої професійної та освітньої діяльності. У контексті інтегративної природи професійної діяльності майбутнього фармацевта важливим елементом якості його підготовки є розвиток термінологічного і поняттєвого апарату; вивчення аналітичної хімії закладає теоретичні й методологічні основи для освоєння спеціалізованих дисциплін, забезпечуючи фундамент подальшої професійної діяльності.

Аналіз джерел і публікацій. Провідні ідеї дослідження ґрунтуються на фундаментальних працях вітчизняних та зарубіжних учених за такими напрямками: теоретико-педагогічні основи професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі (Е. Кагмарек, Л. Кайдалова, Д. Латиф, Л. Пляка, О. Тернова, С. Трегуб, Дж. Уінфілд, Н. Шварп); проблеми готовності майбутніх фармацевтів до професійної діяльності (І. Бойчук, Л. Кайдалова, Т. Літвінова, Т. Юдіна); готовність здобувачів фармацевтичного профілю до професійної діяльності, що формується при вивченні аналітичної хімії (Т. Рева, Т. Юдіна); наявність фундаментальних хіміко-аналітичних знань, усвідомлення цих знань як професійно значущих, здатність використовувати ці знання для освоєння профільних дисциплін і вирішення професійних завдань; володіння комплексом умінь (хіміко-експериментальних, розрахункових, графічних тощо); вміння самостійно здобувати знання і працювати в команді (С. Колісник, Н. Альохіна, І. Петухова).

Проте, попри зацікавленість дослідників вирішенням проблеми цілісного осмислення процесу формування професійної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі вивчення професійно зорієнтованих дисциплін, поза увагою науковців залишається формування поняттєво-термінологічного апарату та визначення організаційно-методичних умов, що забезпечать ефективність цього процесу в ході вивчення аналітичної хімії.

Мета статті – розкрити на основі узагальнення теоретичних основ особливості формування поняттєво-термінологічного апарату, стратегій та методів, які сприяють підготовці майбутніх фармацевтів у процесі вивчення дисципліни «аналітична хімія».

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід у професійно зорієнтованому мовному навчанні спрямований не тільки на забезпечення високого рівня

знань, навичок і вмій здобувачів, але й на формування їхньої готовності до вирішення практичних і теоретичних завдань шляхом розвитку поняттєво-термінологічного апарату, набуттям навичок писемного та усного мовлення через освоєння професійної лексики.

Фармацевтична діяльність провізора охоплює виготовлення лікарських засобів, оцінку їхньої якості, стандартизацію, контроль якості, доставку, розподіл, видачу, регулювання забезпечення лікарськими засобами, а також консультування, надання інформації щодо лікарських засобів та моніторинг побічної дії та/або ефективності лікарської терапії (Бойчук, 2011). Важливо зазначити, що якісна робота фармацевта можлива лише при наявності всебічної хімічної підготовки, яка формує фармацевтичне мислення та забезпечує професійний світогляд (Кайдалова, 2010).

Навчання аналітичній хімії у закладі вищої освіти актуалізує цей компонент професійної компетентності майбутнього фармацевта, оскільки хімічні поняття, термінологія для здобувачів є засобом отримання наукової інформації, фактором активного включення до сфери промислової фармації та технологій (*Аналітична хімія*, 2023; Бойчук, 2017). Зокрема, важливе значення має засвоєння хімічної термінологічної лексики, яке сприяє професійній комунікації в діяльності майбутніх фахівців. Знання хімічних термінів, отримані майбутніми фармацевтами, є основою для низки інших дисциплін. Інформація про хімічні речовини, що містяться в рослинах і можуть бути використані як лікарські засоби, а також процеси, що відбуваються з ними під час вегетації, є суттєвими для ботаніки і фармакогнозії; вони також важливі для фармацевтичної технології, що вивчає виготовлення лікарських засобів із рослинної сировини. Наприклад, розуміння можливих хімічних процесів у лікарських засобах при екстемпоральному виготовленні в аптеці є необхідним для правильного прийняття рецептів (Петухова, Альохіна, 2018).

Оволодіння подібною комунікативною компетентністю вимагає методично обґрунтованої організації роботи з підбору термінологічного словника з урахуванням специфіки фаху, пошуку ефективних засобів засвоєння термінологічних одиниць у процесі продуктивної та репродуктивної мовної діяльності у професійно значимих ситуаціях спілкування.

Професійно зорієнтована хімічна комунікативна компетентність, що базується на термінологічному матеріалі, неможлива без активізації пізнавальної діяльності здобувачів, формування у них творчого мислення та підвищення рівня самостійності. Тобто, необхідна цілісна, системна організація роботи з якісного засвоєння термінологічної лексики з аналітичної хімії та розвитку професійно зорієнтованої комунікативної компетентності майбутніх фахівців. У роботі з хімічними термінами визначальну роль, безумовно, відіграють критерії відбору: тематична приналежність (виключення термінів суміжних областей), орієнтація на словниковий запас здобувачів, системність, повнота охоплення термінологічної лексики, синхронність (тимчасовий фактор), уживаність (частотність), семантична цінність терміну, терміноутворювальна спроможність, нормативність та сполучність (Безгодова, 2004).

Як свідчить власна практика викладання, подібний підхід до формування фаховоспрямованої хімічної термінологічної лексики може ефективно здійснюватися, при реалізації раціонального відбору, семантизації та широкої презентації термінологічних мовних одиниць, використання успішно апробованих методів та прийомів навчання. Вивчення хімічної термінологічної лексики здійснюємо не фрагментарно, одномоментно, а застосунком комплексу вправ, які систематизують і закріплюють нову термінологічну одиницю (Іващенко, Копанцева, 2023). У роботі з термінами дотримуємося такої послідовності: запровадження термінологічної лексики (підготовчі вправи) – виконання мовних вправ – застосування комунікативно-мовних вправ. Оскільки ми вважаємо текст основною одиницею навчання то розподіл вправ передбачав одночасне виділення та функціонування у роботі з термінами передтекстових, притекстових та післятекстових завдань.

Наприклад, післятекстові завдання передбачають:

– *роботу в парах* – здобувачі випишують хімічні поняття, терміни, визначаєть смисловий зв'язок між поняттями (катионів, аналітичні групи катионів, сульфідна, амоніачно-фосфатна та кислотно-основна), групи слів поєднують прямими лініями з ключовим поняттям (катиони I-III групи: Натрію, Калію, Амонію, Аргентуму, Кальцію); у результаті вибудовується структура, що визначає інформаційне поле цієї теми (аналіз катионів), графічно відображає процес роздумів, зв'язок між термінами;

– *упорядкування кластера на основі довідкового матеріалу*, складання схеми понять, упорядкування поданої в довідкових матеріалах інформації (у довідкових матеріалах хаотично дано хімічні терміни, що представляють дві аналітичні групи, пов'язані між собою; пропонується завдання: систематизувати їх, точно виявивши якісні зв'язки);

– *конструювання речень* – здобувачі з тим самим хімічним терміном, із яким був пов'язаний текст, складають 6 пропозицій; обов'язкова умова: термін чи поняття має бути в різних відмінкових формах (це демонструє знання терміну, його практичне значення, уміння створювати відповідний контекст та володіння граматичним матеріалом);

– *термінологічний диктант*; викладач зачитує визначення хімічних термінів, використаних у проаналізованому тексті, а здобувачі записують терміни;

– *розгадування кросвордів*; розгадуються кросворди, у яких зашифровані хімічні терміни, взяті із проаналізованих до цього текстів; вирішені кросворди перевіряються іншою командою;

– *конструювання мікротексту* – здобувачі, які працюють у групах, отримують завдання скласти текст, включивши до нього вивчені хімічні терміни (5 термінів); текст може мати як форму професійного монологу, так і діалогу;

– *формулювання дефініцій термінів*; кожна з двох груп одержує картку з назвою теми, що поєднує ряд термінів, розглянутих у проаналізованому тексті; після короткого обговорення необхідно надати формулювання понять; групи перевіряють одна одну, при необхідності доповнюють;

– *робота над ментальними картами* як даний метод графічного вираження процесів сприйняття, обробки та запам'ятовування інформації, творчих завдань є інструментом розвитку пам'яті та мислення; у центрі аркуша необхідно намалювати чи написати об'єкт вивчення; основні теми та ідеї, пов'язані з ним, розходяться від центрального поняття у вигляді гілок першого та другого рівнів; на кожній лінії записується одне ключове слово; скрізь, де можливо, додаються малюнки, символи та інша графіка, що асоціюються з ключовим терміном, що відображає зміст тексту; наносяться стрілки, що з'єднують різні поняття на різних гілках;

– *використання мультимедійних засобів* при демонстрації навчального фільму відключається звук та пропонується здобувачам прокоментувати процес, коли зупинивши кадр, необхідно продовжити опис подальшого перебігу хімічного процесу;

– *тренінги*: «Четвертий зайвий». Необхідно прибрати у ряду зайвий термін, обґрунтувати свій вибір; «Продовжити речення» та ін.; «Елемент детективу» – викладач розпочинає текст, здобувач продовжує матеріал заняття;

– *відеопрезентація* «Світ аналітичної хімії», коли необхідно в логічному взаємозв'язку, послідовно охарактеризувати ряд термінів; цей вид роботи розвиває мовлення, мислення, вчить встановлювати логічні зв'язки;

– *гра «Відгадай термін»*; за ключовими словами вгадується термін; першим входить у гру викладач; потім її продовжує здобувач, який правильно визначив термін; гра на вибуття.

Під час лекцій постійно наводяться латинські, хімічні назви та формули (це дозволяє грамотно співвіднести хімічну назву з формулою та торговельною назвою); зазначаються назви та формули (переважно це самостійна робота зі складання хімічних назв).

Висновки. Таким чином, застосування різних комунікативно-мовленневих вправ, спрямованих на засвоєння термінологічної лексики, у процесі навчання аналітичної хімії

сприяє вдосконаленню навичок професійного спілкування з дисципліни та, формуючи термінологічний досвід, підвищує рівень професійної мовної підготовленості майбутнього фахівця фармації.

Формування поняттєво-термінологічного апарату сприяє розвиткові в майбутніх фармацевтів загальнокультурних та професійних компетентностей, а саме готовності: до логічного та аргументованого аналізу, до публічної мови, ведення дискусії та полеміки, до редагування текстів професійного змісту, до здійснення професійної діяльності, до співробітництва та вирішення конфліктів, до толерантності; здатності приймати відповідальні рішення у межах своєї професійної компетентності, до розробки, випробування та реєстрації лікарських засобів, оптимізації існуючих лікарських препаратів на основі сучасних технологій, біофармацевтичних досліджень та методів контролю відповідно до міжнародної системи вимог та стандартів; можливості організовувати, забезпечувати та проводити контроль якості лікарських засобів в умовах фармацевтичних підприємств та організацій, визначити перелік обладнання та реактивів для організації контролю якості лікарських засобів відповідно до вимог Державної фармакопеї та інших нормативно-правових документів, організовувати своєчасну метрологічну перевірку обладнання; готовність до участі в організації функціонування аналітичної лабораторії, визначення способів відбору проб для входного контролю лікарських засобів відповідно до чинних вимог, проведення аналізу лікарських засобів за допомогою хімічних, біологічних та фізико-хімічних методів, інтерпретувати та оцінювати результати аналізу лікарських засобів, проводити декларування якості лікарських засобів, працювати з науковою літературою, аналізувати інформацію, вести пошук, перетворювати прочитане на засіб для вирішення професійних завдань (виділяти основні положення, наслідки з них та пропозиції).

ЛІТЕРАТУРА

- Безгодова, Н. (2004). Співвідношення понять термінологія – професіоналізм – номенклатура. *Вісник Львівського університету. Філологія*, 34, I, 458-463.
- Бойчук, І. Д. (2011). Наукове обґрунтування та змістова характеристика педагогічних умов професійної підготовки фармацевтів. В кн. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія (с. 209-214). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
- Бойчук, І. Д., Шляніна, А. В., Гирина, Н. П. (2017). *Аналітична хімія*: навч.-метод. посіб. Київ: Медицина.
- Іващенко, О. Д., Копанцева, Л. М., Сизоненко Н. В. та ін. (2023). *Аналітична хімія*: навч. посіб [для здобувачів вищої освіти спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»]. Полтава: ПДМУ. Взято з <https://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/22101>
- Іващенко, О. Д., Копанцева, Л. М. (2023). *Робоча навчальна програма вивчення навчальної дисципліни «Аналітична хімія» для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»*. Полтава: ПДМУ.
- Кайдалова, Л. Г. (2010). *Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у ВНЗ*: монографія. Харків: НФаУ.
- Петухова, І. Ю., Альохіна, Н. В. (2018). Педагогічні умови формування готовності до професійної діяльності студентів-фармацевтів при вивченні аналітичної хімії. В кн. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії*: збірник наук. праць II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (с. 52-54). Переяслав-Хмельницький.

REFERENCES

- Bezghodova, N. (2004). Spivvidnoshennia poniat terminolohiia – profesionalizm – nomenklatura [Correlation of concepts terminology – professionalism – nomenclature].

- Visnyk Lvivskoho universytetu. Filolohiia [Bulletin of Lviv University. Philology]*, 34, I, 458-463 [in Ukrainian].
- Boichuk, I. D. (2011). Naukove obgruntuvannia ta zmistova kharakterystyka pedahohichnykh umov profesiinoi pidhotovky farmatsevtiv [Scientific justification and content characteristics of pedagogical conditions of professional training of pharmacists]. In *Profesiina pedahohichna osvita: kompetentnisnyi pidkhid [Professional pedagogical education: competence approach]: monohrafiia* (pp. 209-214). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Boichuk, I. D., Shlianina, A. V., & Hyryna, N. P. (2017). *Analychna khimiia [Analytical chemistry]: navch.-metod. posib*. Kyiv: Medytsyna [in Ukrainian].
- Ivashchenko, O. D., Kopantseva, L. M., & Syzonenko, N. V. et al. (2023). *Analychna khimiia [Analytical chemistry]: navch. posib [dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity spetsialnosti 226 «Farmatsiia, promyslova farmatsiia»]*. Poltava: PDMU. Retrieved from <https://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/22101> [in Ukrainian].
- Ivashchenko, O. D., & Kopantseva, L. M. (2023). *Robocha navchalna prohrama vyvchennia navchalnoi dystsypliny «Analychna khimiia» dlia pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity pershoho (bakalavrskoho) rivnia haluzi znan 22 «Okhorona zdorov'ia», spetsialnosti 226 «Farmatsiia, promyslova farmatsiia» [The working study program for the study of the academic discipline «Analytical Chemistry» for the preparation of students of the first (bachelor's) level of higher education in the field of knowledge 22 «Health care», specialty 226 «Pharmacy, industrial pharmacy»]*. Poltava: PDMU [in Ukrainian].
- Kaidalova, L. H. (2010). *Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv farmatsevychnoho profilu u VNZ [Professional training of future pharmaceutical professionals at universities]: monohrafiia*. Kharkiv: NFaU [in Ukrainian].
- Petukhova, I. Yu., & Alohina, N. V. (2018). Pedahohichni umovy formuvannia hotovnosti do profesiinoi diialnosti studentiv-farmatsevtiv pry vyvchenni analychnoi khimii [Pedagogical conditions for the formation of readiness for professional activity of pharmaceutical students in the study of analytical chemistry]. In *Problemy ta perspektyvy rozvytku suchasnoi nauky v krainakh Yevropy ta Azii [Problems and prospects of the development of modern science in the countries of Europe and Asia]: zbirnyk nauk. prats II Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf.* (pp. 52-54). Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].

FORMATION OF CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL APPARATUS AS A COMPONENT OF PROFESSIONALLY ORIENTED FUTURE PHARMACIST TRAINING

Olena Shevchenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies and Humanitarian Training;
Poltava State Medical University;

Larysa Kopantseva,

Senior Lecturer at the Department of Chemistry and Pharmacy;
Poltava State Medical University

The article analyzes the process of forming the conceptual and terminological apparatus as a component of professionally oriented training of future pharmacists; based on generalization of theoretical foundations, the features, strategies, and methods, the formation of the conceptual and terminological apparatus that contribute to the efficient training of future pharmacists in the process of studying the discipline «Analytical Chemistry» are revealed.

The following criteria for the selection of chemical terms and concepts are proposed: thematic affiliation (exclusion of terms from related fields), focus on the vocabulary, systematicity, completeness of terminology coverage, as well as synchronicity (time factor), usage (frequency), semantic value of the term, term-forming capacity, normativity, and connectivity.

The article considers the holistic organization of work on the qualitative mastering of the terminological vocabulary of analytical chemistry, and the development of professionally oriented communicative competence of future specialists majoring in the specialty 226 «Pharmacy, Industrial Pharmacy». It involves the use of proven methods and techniques for the rational selection, semantization and presentation of terminological language units.

The exercises are divided into types, and their sequence in working with terms is established: introduction of terminological vocabulary (preparatory exercises) – language exercises – communicative and linguistic exercises, which involve the simultaneous selection and functioning of pre-text, while-text, and post-text exercises in such work. Post-textual tasks and forms of application of exercises have been developed. They are the following: work in pairs, organizing a cluster based on reference material, sentence construction, terminological dictation, and crossword puzzles. microtext construction, formulating definitions of terms, working with mental maps, using multimedia, trainings, video presentations, and the game «Guess the term!».

It has been concluded that the usage of various communicative and speech exercises aimed at mastering terminological vocabulary in the process of teaching analytical chemistry contributes to professional communication skills improvement in the discipline and, by forming terminological experience, increases the level of professional language competence of future pharmacy specialists.

Keywords: *professional training, future pharmacists, analytical chemistry, conceptual and terminological apparatus, professionally oriented language competence, types and forms of exercises.*

Надійшла до редакції 15.03.2024 р.

УДК 378.04:62]:378.016:54

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312216>

ORCID 0000-0002-0156-8330

ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Ольга Титаренко,

кандидатка сільськогосподарських наук,
доцентка кафедри теорії і методики технологічної освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті актуалізовано дослідницьке завдання обґрунтування дидактичних (зміст провідних тем) та методичних (теми й завдання лабораторних робіт) основ забезпечення загальних та професійно орієнтованих компетентностей при вивченні хімії майбутніми вчителями технологій та фахівцями професійної освіти. 014.10 Середня освіта (Технології) запропоновано до змісту підготовки здобувачів вищої освіти віднести такі теми: основні поняття і закони хімії, періодичний закон та періодична система хімічних елементів Д. Менделєєва; основні класи неорганічних сполук; вуглеводні; оксигеновмісні органічні сполуки; нетрогеновмісні органічні сполуки; загальні властивості високомолекулярних сполук; хімічні волокна; пластичні маси. До даного блоку дисципліни належать розроблені авторкою дослідження лабораторні роботи відповідно змісту кожної теми.

Проведено висновок щодо значення дисциплін хімічного спрямування в реалізації освітніх профілів «Деревообробка», «Агровиробництво», «Кулінарія», «Будівельна справа», «Енергетика», «Конструювання та моделювання одягу», «Легка промисловість», «Основи дизайну», «Металообробка» та ін. у старшій школі України.

Ключові слова: майбутні фахівці, технологічна освіта, професійна освіта, хімічні дисципліни, дидактично-методичні основи, старша школа.

Постановка проблеми. У суспільстві із появою нових типів шкіл, упровадженням компетентнісного підходу та інноваційних технологій, відбувається зростання вимог до якості освіти, що зумовлює покращення всієї системи підготовки майбутніх фахівців педагогічної освіти. Для вирішення цих важливих завдань необхідною умовою є розвиток таких якостей особистості вчителя, як активність, ініціативність, креативність, самостійність, ін. Як зазначає у своїх дослідженнях М. Кадемія (Кадемія, 2017) сучасний науково-технологічний прогрес вимагає впровадження нових методів і форм підготовки майбутніх вчителів технологій. Особливо це необхідно під час зростання великої кількості інформаційних матеріалів, збільшення кількості різних завдань. Інноваційність – це якісне поняття з позиції економічної теорії, що підкреслює наявність нового явища, продукції, технології тощо, які дають можливість збільшити ефективність. Кожна сучасна інноваційна технологія – це модернізований технологічний потенціал учителя. До предмета освітньої технології входять такі аспекти: формування потрібного професійного забезпечення; новий зміст технологічного потенціалу вчителя (його модернізований обсяг – аспекти, функції, відношення); нові якісні параметри (прогнозування та характер діяльності вчителя) (<https://osvita.ua/school/method/1137/>).

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про розробку значної кількості нових підходів до вдосконалення процесу підготовки майбутніх учителів технологій у руслі майбутньої педагогічної діяльності (роботи С. Борисової, А. Цини, Ю. Срібної, М. Близнюка та ін). Завданням закладу вищої освіти сьогодні вважають створення умов для

вивчення предметних умов компетентностей, і зокрема, хімії, адже ця дисципліна при підготовці вчителів технологій створює надалі теоретично-практичну основу для професійно-орієнтованої підготовки.

Системно-ретроспективний аналіз значної кількості наукових джерел виявив, що такі науковці як О. Блажко, А. Касперський, О. Кучменко, О. Дубинчук, В. Кириченко та ін. досліджували різні аспекти цієї проблеми; А. Касперський та О. Кучменко у своїх працях звертали увагу на формування фахових компетентностей майбутніх учителів трудового навчання під час вивчення хімії, при цьому зазначаючи, що сучасний учитель технологій повинен мати різнобічні та глибокі знання про будову, властивості, способи та методи обробки матеріалів, які використовуються у промисловості й побуті, тому йому життєво необхідно мати якомога ширші знання з цієї дисципліни.

Дисертаційну роботу Н. Пшеничної також присвячено питанню вивченню хімії вчителями технологій; вченою акцентовано такі теми, як будова атома, основні закони хімії, класифікація неорганічних і органічних сполук, основні закономірності перебігу хімічних реакцій тощо. Питання створення навчально-методичного забезпечення вивчення хімії знайшло широке висвітлення в наукових працях В. Кириченко, О. Ярошенко та ін. Водночас з'ясовано, що сучасні вимоги до профілізації старшої школи зумовлюють визначення дидактично-методичних основ вивчення хімії як учителями технологій, так і викладачами професійної освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні дидактично-методичних основ забезпечення загальних та професійно орієнтованих компетентностей при вивченні хімії майбутніми фахівцями технологічної і професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Сучасні наукові дослідження стверджують, що основою професійно орієнтованого навчання хімії слугують студентоцентрований, систематичний, інтегрований, акмеологічний, аксіологічний, діяльнісний та компетентнісний підходи (Пшенична, 2016).

До навчально-методичного забезпечення вивчення хімії майбутніми вчителями технологій відносимо:

- силабус навчальної дисципліни;
- робочу навчальну програму;
- методичні рекомендації, які містять як теоретичний матеріал, так і лабораторні роботи, модульний і підсумковий контроль, завдання на самостійне опрацювання, матеріали з оцінювання знань і вмінь, а також список літературних джерел та інформаційні ресурси в Інтернет мережі.

На вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Хімія» при підготовці майбутніх фахівців із технологічної та професійної освіти встановлено 3 кредити, 90 годин; формою підсумкового контролю слугує екзамен.

Підтверджуючи твердження В. Кириченка, який зазначає, що «центральна ланка формування змісту навчальної дисципліни – це розроблення програми, яка структурує даний курс, фіксує обсяг навчального матеріалу, вказує напрями його вивчення, а побудова її має ґрунтуватися на системно-структурному методі пізнання, що дає змогу осмислити й засвоїти сталий обсяг фундаментальних знань, які поступово й логічно народжуються, фіксують і змінюють предметні та міжпредметні зв'язки (Кириченко, 2005), метою вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Хімія» вважаємо формування наукового світогляду здобувача вищої освіти, розвиток сучасних форм теоретичного мислення, здатність аналізувати явища, мати чіткі уявлення про теоретичні та експериментальні основи науки, засвоювати закони хімії для застосування хімічних процесів, речовин і матеріалів у сучасній технологічній освіті (Касперський, Кучменко, 2016).

Програмою визначено загальні компетентності, якими має оволодіти здобувач у процесі вивчення навчальної дисципліни; ними є здатності:

- зберігати та примножувати наукові та моральні цінності та досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу, суспільства та розвитку техніки і технологій;

- вчитися й оволодівати сучасними законами;
- абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- використовувати у своїй діяльності інформаційно-комунікаційні технології;
- проведення наукових досліджень;
- застосовувати набуті теоретичні знання у практичній діяльності;
- використовувати різні види та форми рухової активності для відпочинку та ведення здорового способу життєдіяльності;
- збереження навколишнього природного середовища.

До фахових (предметних) компетентностей належать:

- здатність використовувати у професійній діяльності основні положення, методи, принципи фундаментальних і прикладних наук;
- здатність збирати, аналізувати та інтерпретувати інформацію відповідно до спеціальності;
- здатність використовувати дослідження сучасної науки та виробництва в галузі теорії й практики технологічної та професійної освіти в закладах освіти різних рівнів;
- здатність застосовувати знання технологій, практичні вміння та навички проєктної та виробничої діяльності при розробці та виготовленні виробів різного призначення (Освітньо-професійна програма 014.10 «Середня освіта (Трудове навчання та технології)», 2022).

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Хімія» здобувачі вищої освіти мають продемонструвати такі програмні результати:

- аналізувати та оцінювати ризики, проблеми у професійній діяльності та обирати ефективні шляхи їх вирішення;
- вести пошук, обробляти, аналізувати та оцінювати інформацію, що стосується професійної діяльності, користуватися спеціалізованими програмами забезпеченням та сучасними засобами зберігання та обробки інформації;
- знати основи психології, педагогіки, а також фундаментальних і прикладних наук (відповідно до спеціальності) на рівні, необхідному для досягнення результатів навчання, передбачених освітньою програмою;
- дотримуватися вимог безпеки праці, екологічної безпеки та здорового способу життя у професійно-педагогічній діяльності, санітарно-гігієнічних вимог (Кириченко, Ярошенко, 2005).

Дидактичним компонентом навчальної дисципліни «Хімія» передбачено дев'ять основних тем.

Тема 1. Основні поняття і закони хімії. Предмет і завдання хімії. Атомно-молекулярне вчення. Речовина, властивості, фізичні та хімічні перетворення. Валентність. Закон Авогадро. Молярний об'єм. Хімічні рівняння. Класифікація хімічних реакцій.

Тема 2. Періодичний закон, періодична система хімічних елементів Д. Менделєєва. Історія відкриття періодичного закону, періодичність зміни хімічних фізичних властивостей елементів. Теорія електролітичної дисоціації. Розчини електролітів.

Тема 3. Основні класи неорганічних сполук. Оксиди. Основи. Кислоти. Солі. Визначення, номенклатура, способи добування, хімічні та фізичні властивості. Гідроліз солей.

Тема 4. Вуглеводні. Насичені та ненасичені вуглеводні: визначення, номенклатура, способи добування, хімічні та фізичні властивості, застосування. Природні джерела вуглеводнів.

Тема 5. Оксигеновмісні органічні сполуки. Оксигеновмісні органічні сполуки: визначення, ізомерія, класифікація, номенклатура, способи добування, фізичні та хімічні властивості, найважливіші представники. Етери. Феноли. Альдегіди. Кетони. Карбонові кислоти. Естери. Жири. Вуглеводи.

Тема 6. Нітрогеновмісні органічні сполуки. Нітрогеновмісні органічні сполуки: визначення, ізомерія, класифікація, номенклатура, способи добування, фізичні та хімічні

властивості, застосування. Аміни: визначення, ізомерія, класифікація, номенклатура, добування, фізичні та хімічні властивості, застосування.

Тема 7. Загальні властивості високомолекулярних сполук. Загальні властивості високомолекулярних сполук. Молекулярна маса полімерів. Сегментна поведінка макромолекул. Геометрична форма макромолекул. Вихідні речовини для синтезу полімерів. Полімеризація. Поліконденсація. Основні види деструкції: фізична і хімічна. Старіння полімерів.

Тема 8. Хімічні волокна. Класифікація хімічних волокон. Загальні принципи виробництва хімічних волокон. Основні вимоги до вихідних полімерів, які ідуть на виробництво волокон. Формування хімічних волокон. Основні принципи апаратурного оформлення процесу формування. Виробництво окремих видів волокон.

Тема 9. Пластичні маси. Загальна характеристика пластмас. Основні властивості пластмас. Пластичні маси на основі полімерів, які добувають методом ланцюгової полімеризації (клас А) Поліетилен. Поліпропілен. Пластичні маси на основі високомолекулярних сполук, які добувають методом поліконденсації та ступінчастої полімеризації (клас Б). Фенол-формальдегідні смоли. Пластичні маси, на модифікованих природних, полімерів (клас В). Пластичні маси на основі хімічно асфальтів, бітумів і пеків (клас Г).

Основним документом навчально-методичного забезпечення є робоча програма навчальної дисципліни, що, крім програми навчальної дисципліни, містить теми лабораторних занять, критерії оцінювання результатів навчання, основну та додаткову літературу, завдання до самостійної роботи та інформаційні ресурси в Інтернеті.

Теми лабораторних занять:

1. Правила техніки безпеки у хімічній лабораторії.
2. Періодичний закон і періодична система хімічних елементів Д. І. Менделєєва.
3. Основні класи неорганічних сполук.
4. Хімічні властивості вуглеводнів.
5. Оксигеновмісні органічні сполуки.
6. Нітрогеновмісні органічні сполуки.
7. Механічні властивості полімерів.
8. Властивості та розпізнавання хімічних волокон.
9. Пластичні маси.

Метою лабораторних робіт є експеримент який підтверджує вивчення теоретичних основ хімії, набуття практичних умінь і навичок під час виконання хімічного експерименту, дослідження різних речовин. Лабораторні роботи сприяють інтеграції хімії з дисциплінами професійної підготовки, зокрема, із дисципліною «Технологічний практикум», а також «Основи сучасного виробництва», «Матеріалознавство» тощо.

У розділі «Лабораторні заняття» подано чіткий план проведення кожної лабораторної роботи, вказано тему та мету лабораторного заняття, теоретичні відомості, питання для їх обговорення, інструменти, матеріали та обладнання для проведення хімічного експерименту, також тестові завдання для самостійної роботи. Обов'язковою умовою при проведенні хімічного експерименту є беззаперечне виконання здобувачами вищої освіти правил техніки безпеки.

Сьогодні при використанні інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення хімії створює можливості візуалізації навчального матеріалу під час викладання теоретичних знань і практичних умінь, забезпечує їх широку наочність (Близнюк, 2022). Під час занять використовується групова діяльність здобувачів вищої освіти, змішана форма навчання, а також проєктно-технологічна діяльність. Здобувачі виконують різного роду проєкти, наприклад «Високомолекулярні органічні сполуки та їх використання у побуті», «Хімічні речовини та їх безпечно використання», «Новітні сучасні конструкційні матеріали та їх значення», «Матеріали у сучасній техніці» тощо.

Важливим аспектом, що свідчить про необхідність вивчення майбутніми вчителями технологій такої дисципліни, як хімія, є те, що у відповідності до сучасної реформи закладів

загальної середньої освіти, особливо старшої школи, набуває профільне навчання, яке є одним із ключових напрямів модернізації та вдосконалення системи освіти нашої держави й «передбачає реальне і планомірне оновлення школи старого ступеня і має найбільшою мірою враховувати інтереси нахили і здібності, можливості кожного учня у контексті соціального та професійного самовизначення і відповідальності вимогам сучасного ринку праці» (*Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти*, 2011).

Профільне навчання у різних закладах середньої освіти проводиться за багатьма програмами. Це, зокрема, і технологічний профіль навчального предмету «Технології» у 10-11 класах та інші спеціалізації: «Деревообробка», «Агровиробництво», «Кулінарія», «Будівельна справа», «Енергетика», «Конструювання та моделювання одягу», «Легка промисловість», «Основи дизайну», «Матеріалознавство», «Металообробка», «Художня обробка матеріалів», «Швейна справа», «Українська народна вишивка», «Основи бджільництва», «Технологічне проектування».

Вибір профілю учнями залежить від багатьох чинників, а саме – від регіону знаходження закладу, матеріально-технічної бази школи інше. Проаналізувавши програму «Трудове навчання» (5-9 класи), бачимо, що багато питань які вивчаються у школі, пов'язані із вивчення дисциплін хімічного спрямування. Так, наприклад, у 5 класі учні вивчають різні види волокон, у 6 класі – властивості різних конструкційних матеріалів (металів, тканин), у 7 класі – деревину, у 8 класі – властивості металів та сплавів (чавун, сталь, їх хімічний склад), матеріали хімічного походження (синтетика), у 9 класі – матеріали хімічного походження, неметалеві матеріали (органічне скло, поліетилен, полістирол, пінопласт). Так, підготовка зі спеціалізації «Агровиробництво» (Технології (10-11 класи), 2017) передбачає вивчення основ землеробства, особливо органічного землеробства, основ агрохімії (дію органічних і неорганічних добрив на навколишнє середовище); основ ґрунтознавства (класифікацію ґрунтів і види їх родючості); завдання хімізації аграрного виробництва, важливі питання екологічного характеру й збереження навколишнього середовища та здоров'я людства. Відповідні знання хімічних дисциплін гостро необхідні вчителю технологій, адже він має володіти і змістом, і відповідними методиками навчання.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що вивчення дисциплін хімічного спрямування при підготовці майбутніх учителів галузі 014.10 Середня освіта (Технології) та фахівців інших галузей професійної освіти є необхідним та виправданим змістом сучасної шкільної і професійно-технічної освіти. Введення до технологічного профілю навчального предмету «Технології» в старшій школі таких спеціалізацій, як «Деревообробка», «Агровиробництво», «Кулінарія», «Будівельна справа», «Енергетика», «Конструювання та моделювання одягу», «Легка промисловість», «Основи дизайну», «Металообробка», та ін. вимагає від учителя спеціальних знань із хімії, що може бути забезпеченим у процесі вивчення цієї дисципліни як освітнього компонента підготовки майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

- Близнюк, М. М. (2022). Інформаційні технології в технологічній освіті. *Перспективи та інновації науки*, 9(14), 43-52.
- Борисова, С. В. (2006) *Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в процесі профільного трудового навчання старшокласників*. (Дис. канд. пед. наук). Київ.
- Кадемія, М. Ю. (2017). Формування професійної компетентності майбутніх учителів засобами ІКТ. В кн. *Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього*: зб. І міжнар. наук.-практич. конф. (с. 288-291). Київ.
- Касперський, А. В., Кучменко, О. М. (2014). Формування фахової компетентності майбутніх учителів технологій у процесі вивчення хімії. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*, 20, 21-23.
- Кириченко, В. І. (2005). Система навчально-методичного комплексу з хімії для вищої школи. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2, 53-62.

- Кириченко, В. І., Ярошенко, О. Г. (2005). Структурно-систематичний аспект побудови навчально-методичного комплексу з хімії для вищої школи. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 3, 69-81.
- Освітньо-професійна програма 014.10 «Середня освіта (Трудове навчання та технології)»*. (2022). ПНПУ імені В. Г. Короленка. Взято з https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/tmto/2022_2
- Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти*. (2011). Постанова КМУ №1392. Взято з http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/.
- Пшенична, Н. С. (2016). Викладання хімічних дисциплін у майбутніх учителів нехімічних спеціальностей як запорука формування професійної компетентності. *Молодий вчений*, 12, 514-517.
- Срібна, Ю. А. (2019). *Підготовка майбутніх учителів трудового навчання основам дизайну*: монографія. Полтава: Сімон.
- Технології (10-11 класи)*. (2017). Навчальна програма. Рівень стандарту, академічний рівень. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/program-10-11-klas/tech-st-ak.pdf>
- Цина, А. Ю. (2011). *Особистісна орієнтована професійна підготовка майбутніх учителів технологій: теоретико-методичний аспект*: монографія. Полтава. Взято з <https://osvita.ua/school/method/1137/>.

REFERENCES

- Blyzniuk, M. M. (2022). Informatsiini tekhnolohii v tekhnolohichnii osviti [Information technologies in technological education]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky [Perspectives and innovations of science]*, 9(14), 43-52 [in Ukrainian].
- Borysova, S. V. (2006). *Realizatsiia osobystisno-oriientovanoho pidkhodu v protsesi profilnoho trudovoho navchannia starshoklasnykiv [Implementation of a person-oriented approach in the process of specialized labor training of high school students]*. (PhD diss.). Kyiv.
- Kademiia, M. Yu. (2017). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv zasobamy IKT [Formation of professional competence of future teachers by means of ICT]. In *Naukova spadshchyna akademika Ivana Ziaziuna u vymirakh suchasnosti y maibutnoho [Academician Ivan Zyazyun's scientific legacy in the dimensions of modernity and the future]*: zb. I mizhnar. nauk.-praktych. konf. (pp. 288-291). Kyiv [in Ukrainian].
- Kasperskyi, A. V., & Kuchmenko, O. M. (2014). Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv tekhnolohii u protsesi vyvchennia khimii [Formation of professional competence of future technology teachers in the process of studying chemistry]. *Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka [Collection of scientific works of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko]*, 20, 21-23 [in Ukrainian].
- Kyrychenko, V. I. (2005). Systema navchalno-metodychnoho kompleksu z khimii dlia vyshchoi shkoly [System of educational and methodological complex in chemistry for higher school]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity [Pedagogy and psychology of professional education]*, 2, 53-62 [in Ukrainian].
- Kyrychenko, V. I., & Yaroshenko, O. H. (2005). Strukturno-systematychnyi aspekt pobudovy navchalno-metodychnoho kompleksu z khimii dlia vyshchoi shkoly [The structural and systematic aspect of building an educational and methodological complex in chemistry for a higher school]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity [Pedagogy and psychology of professional education]*, 3, 69-81 [in Ukrainian].
- Osvitno-profesiina prohrama 014.10 «Serednia osvita (Trudove navchannia ta tekhnolohii)» [Educational and professional program 014.10 «Secondary education (Labor training and technologies)»*. (2022). PNPУ імені В. Г. Короленка. Retrieved from https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/tmto/2022_2 [in Ukrainian]

- Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [On the approval of the State standard of basic and full general secondary education].* (2011). Postanova KМУ №1392. Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/ [in Ukrainian].
- Pshenychna, N. S. (2016). Vykladannia khimichnykh dystsyplin u maibutnikh uchyteliv nekhimichnykh spetsialnostei yak zaporuka formuvannia profesiinoi kompetentnosti [Teaching chemical disciplines to future teachers of non-chemical specialties as a key to the formation of professional competence]. *Molodyi vchenyi [A young scientist]*, 12, 514-517 [in Ukrainian].
- Sribna, Yu. A. (2019). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia osnovam dyzainu [Training of future teachers of labor education in the basics of design]: monohrafiia.* Poltava: Simon [in Ukrainian].
- Tekhnologii (10-11 klasy) [Technologies (grades 10-11)].* (2017). Navchalna prohrama. Riven standartu, akademichnyi riven. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/program-10-11-klas/tech-st-ak.pdf> [in Ukrainian].
- Tsyna, A. Yu. (2011). *Osobystisna oriientovana profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnologii: teoretyko-metodychnyi aspekt [Personal oriented professional training of future technology teachers: theoretical and methodological aspect]: monohrafiia.* Poltava. Retrieved from <https://osvita.ua/school/method/1137/> [in Ukrainian].

DIDACTIC AND METHODOLOGICAL BASES FOR ENSURING THE STUDY OF CHEMISTRY BY FUTURE SPECIALISTS OF TECHNOLOGICAL AND VOCATIONAL EDUCATION

Olha Tytarenko,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor
of the Department of Theory and Methods of Technological Education;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The article actualizes the research task of substantiating the didactic (content of the leading topics) and methodological (topics and objectives of laboratory work) foundations for ensuring general and professionally oriented competencies in the study of chemistry by future technology teachers and vocational education specialists. It is proposed to include the following topics in the content of training of higher education applicants majoring in 014.10 Secondary Education (Technology): basic concepts and laws of chemistry, periodic law and the D. Mendelieev's periodic table of chemical elements; main classes of inorganic compounds; hydrocarbons; oxygen-containing organic compounds; non-trogen-containing organic compounds; general properties of high molecular weight compounds; chemical fibers; plastic masses. This block of the discipline includes laboratory work developed by the article author in accordance with the content of each topic.

The article concludes the importance of chemical disciplines in the implementation of the educational profiles «Woodworking», «Agricultural Production», «Cooking», «Construction», «Energy», «Design and Modeling of Clothes», «Light Industry», «Design Basics», «Metalworking», etc. in high school in Ukraine.

Keywords: *future specialists, technological education, vocational education, chemical disciplines, didactic and methodological foundations, high school.*

Надійшла до редакції 22.03.2024 р.

УДК 378.6.091.3:[006:615.2/.3]:004.67

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312218>

ORCID 0000-0002-5461-6586

НОРМАТИВНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ФАРМАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Оксана Манченко,

асистентка кафедри хімії ліків та лікарської токсикології фармацевтичного факультету;
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця (м. Київ)

В статті обґрунтовано, що стратегічний вектор на забезпечення якості надання освітніх послуг, що обраний в Україні в умовах воєнного стану, посилив потребу в оновленні державних й локальних нормативно-правових актів перебігу освітнього процесу, віднайденні ефективних методичних підходів у навчанні здобувачів вищої освіти, серед яких – трансформація у цифровий формат усіх навчально-методичних матеріалів і створення на їх основі загальнодоступних баз знань. На основі аналізу національного освітнього законодавства, стратегічних пріоритетів розвитку галузі охорони здоров'я схарактеризовано нормативні й методичні аспекти впровадження освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення рівня цифрової грамотності магістрів фармації, практичного використання засобів і сервісів цифрових технологій у їх навчальній й майбутній професійній діяльності, а також внесення змін до освітніх стандартів й освітніх програм в частині переліку загальних і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей. Узагальнення змісту локальних актів, вебсайтів закладів вищої медичної/фармацевтичної освіти України дало змогу виявити основні нововведення з питань організації навчання майбутніх магістрів фармації, проілюструвати їх прикладами упровадження цифрових технологій, зокрема під час вивчення дисципліни «Стандартизація лікарських засобів» у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця. Визначено провідний напрям підвищення ефективності навчання стандартизації лікарських засобів майбутніх магістрів фармації в умовах цифровізації вищої освіти в Україні, що полягає в гармонізації нормативних й методичних засад цього процесу у відповідності з поточними й перспективними (післявоєнної відбудови освітньої сфери) викликами соціально-політичного буття суспільства, дотриманням безпекового режиму, наданням якісних освітніх послуг у ситуації динамічного розгортання електронної системи охорони здоров'я, а також прагненням державних інституцій й стейкхолдерів до інтеграції з європейським ринком фармацевтичних послуг.

Ключові слова: вища фармацевтична освіта, майбутні магістри фармації, навчання стандартизації лікарських засобів, державні нормативні акти, локальні акти закладу, цифровізація освіти.

Постановка проблеми. Цифровізація вітчизняної освітньої галузі пов'язана зі зміною парадигми навчання в умовах динамічного цивілізаційного розвитку людства й технологічного прогресу в усіх сферах людської діяльності, включно з освітньою. Інновації в цифровому освітньому просторі супроводжуються нововведеннями у зміст та організацію освітнього процесу, принципи діяльності закладів освіти. Обраний в Україні стратегічний вектор на забезпечення якості надання освітніх послуг в умовах воєнного стану посилив потребу в оновленні нормативно-правового підґрунтя й локальних актів, а також віднайденні ефективних методичних підходів щодо перебігу освітнього процесу у закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти (далі – ЗВМ(Ф)О), серед яких –

трансформація у цифровий формат усіх навчально-методичних матеріалів і створення на їх основі загальнодоступних баз знань з навчання дисциплін, у тому числі стандартизації лікарських засобів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій дав змогу виявити, що вченими й практиками здійснено низку успішних спроб схарактеризувати нововведення у забезпеченні нормативних та методичних засад навчання у ЗВО в Україні, зокрема й у закладах медичного й фармацевтичного профілю. В локусі дослідницьких інтересів науковців й практиків є питання щодо використання цифрових інструментів при викладанні дисциплін у ЗВМ(Ф)О (Алекперова, 2021), організації навчання майбутніх магістрів фармації під час пандемії COVID-19 (Nizhenkovska, 2022), практичних набутків з використання під час загальнонаціонального карантину дистанційних платформ Microsoft Teams та Goole Meet у ЗВМ(Ф)О (Школьнікова, 2021) та інші. Однак, у науковому обігу, на нашу думку, бракує досліджень, у яких розкривалася б специфіка нормативних й методичних засад навчання стандартизації лікарських засобів майбутніх магістрів фармації в умовах цифровізації вищої освіти в Україні.

Мета статті – схарактеризувати нормативні й методичні засади навчання стандартизації лікарських засобів майбутніх магістрів фармації в умовах цифровізації вищої освіти в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Передусім вкажемо, що нормативно-правовою й науково-методичною основою організації освітнього процесу у ЗВМ(Ф)О України є: Конституція України (1996), закони України «Про освіту» (2017), «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2015), «Про вищу освіту» (2014), стратегії й концепції у галузі охорони здоров'я, ухвалені на державному рівні, розпорядчі документи Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правові документи Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти і науки України, а також локальні документи закладів освіти, серед яких – стратегії, доктрини, положення, навчальні плани, освітньо-професійні / освітньо-наукові програми, програми і силабуси навчальних дисциплін тощо. Стисло їх схарактеризуємо.

Конституцією України (*Конституція України*, 1996), а саме статтею 53, законодавчо визначено право громадян країни на рівний доступ у здобутті освіти, у тому числі й вищої освіти (*Конституція України*, 1996, стаття 53). Законом України ЗУ «Про освіту» (*Про освіту*, 2017) унормовано суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права (*Про освіту*, 2017).

Статтею 5 Закону України «Про вищу освіту» (*Про вищу освіту*, 2014) проголошено норму щодо підготовки фахівців з вищою освітою згідно відповідних освітніх програм (*Про вищу освіту*, 2014, стаття 5). Цією ж статтею визначено, що ступінь магістра фармацевтичного спрямування здобувається за відповідною спеціальністю і присуджується закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, обсяг якої становить 300-360 кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (*Про вищу освіту*, 2014, стаття 5).

Зважаючи на мету цієї наукової розвідки звернемо увагу на новий Закон України «Про лікарські засоби» (*Про лікарські*, 2023). Щодо важливості формування у майбутніх магістрів фармації цифрових компетентностей переконаємося завдяки нормі статті 13 цього закону (*Про лікарські*, 2023), згідно якої подання документів для державної реєстрації (перереєстрації, безстрокового подовження державної реєстрації) лікарських засобів, внесення змін до матеріалів реєстраційного досьє на лікарські засоби здійснюються в електронній формі відповідно до стандарту електронного загального технічного документа (Electronic Common Technical Document, (eCTD) Міжнародної ради з гармонізації технічних вимог до лікарських засобів для застосування людиною (ICH) (*Про лікарські*, 2023, стаття 13). Тож документообіг, пов'язаний з веденням Державного реєстру лікарських засобів, здійснюється з дотриманням вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг (*Про лікарські*, 2023, стаття 13).

Окрім того, майбутній фармацевт має володіти навичками електронної реєстрації лікарських засобів, адже відомості або частина відомостей, визначених статтями 54, 55, 58, 60-62, 64 вищевказаного закону (*Про лікарські*, 2023), розміщуються на спеціальному вебсайті мережі Інтернет замість або додатково до відомостей на первинній та/або вторинній упаковці лікарських засобів, у листку-вкладці та/або короткій їх характеристиці (*Про лікарські*, 2023, стаття 63). Це актуалізує опанування майбутнім магістром фармації цифрових компетентностей ще на етапі здобуття професії.

Зазначимо, що у «Стратегії розвитку медичної освіти в Україні» (Про схвалення Стратегії, 2019), реалізацію якої розраховано до 2029 року, важливими кроками для досягнення якості вищої медичної освіти на рівні світових стандартів обрано оновлення її змісту, формування й розвиток цифрової компетентності фахівців галузі охорони здоров'я (Про схвалення Стратегії, 2019).

Слід вказати, що міжнародні й вітчизняні інституції в умовах подолання викликів, спричинених гострою респіраторною хворобою COVID-19 сконцентрували зусилля можновладців, науковців, практиків для розроблення підходів у подоланні кризового стану в освітній сфері. Так, Європейською Комісією у 2020 році було затверджено «План дій з цифрової освіти на 2021-2027 роки» (Digital, 2021), метою якого було мінімізація наслідків пандемії, під час якої технології використовувалися в освіті у безпрецедентному масштабі, а також зробити національні системи освіти придатними для цифрової ери. У документі (Digital, 2021) визначено пріоритетні напрями, в основі яких:

- прискорення розвитку ефективних цифрових освітніх екосистем, характеристикою яких є розвинута інфраструктура та сучасне цифрове обладнання;
- розвиток цифрового потенціалу наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, опанування ними цифрових компетентностей;
- цифрова трансформація освіти, що передбачає широке застосування цифрових технологій (Digital, 2021).

Важливою віхою у реалізації цілей цифровізації у галузі національної вищої освіти стало ухвалення «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» (Про схвалення Стратегії, 2022), яка передбачає досягнення нових освітніх стандартів якості, зокрема шляхом цифровізації (диджиталізації). У документі (Про схвалення Стратегії, 2022) ідентифіковано ключову проблему – низький рівень довіри до інноваційної діяльності закладів вищої освіти, подолання якої повинно бути реалізоване шляхом застосування нових та удосконалених методів і практик (включаючи цифрові технології) для викладання й навчання (Про схвалення Стратегії, 2022).

До реалізації цифрової трансформації освіти як флагманського проекту українського уряду активно долучилося Міністерство охорони здоров'я України. Так, у 2024 році заступниця міністра охорони здоров'я з питань цифрового розвитку М. Карчевич зазначила, що цифровізація медицини в Україні триває вже понад 5 років, пройшовши при цьому шлях, котрий розвинуті країни пройшли за 15 (*Цифровізація медицини*, 2023). Прикладом вдалого запровадження цифрових інструментів в систему охорони здоров'я є eHealth, яка натеper охоплює низку IT-системи, реєстрів, диджитал-сервісів та цифрових продуктів, найвідомішою з яких є електронна система охорони здоров'я, завдяки якій громадяни України послуговуються такими цифровими сервісами як е-рецепти, е-направлення, медичні е-висновки тощо (*Цифровізація медицини*, 2023).

Оскільки вищезгадані правові норми, закріплені в законодавстві України, а також положення стратегій (Про схвалення Стратегії, 2019; 2022), потребують механізму правового регулювання й упровадження в освітній практиці, слід виокремити Розпорядження Кабінету Міністрів України, яким визначено пріоритетні напрями й завдання (проекти) цифрової трансформації на 2024-2026 роки у галузі охорони здоров'я (*Пріоритетні напрями*, 2024).

Вкажемо на важливу подію у цифровізації медичної сфери, а саме схвалення у 2024 році «Рамки цифрової компетентності працівника охорони здоров'я» (*Рамка цифрової компетентності*, 2024), яку підготували фахівці Міністерства охорони

здоров'я України у співпраці із Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством освіти і науки України та Національною службою здоров'я України за сприяння Проєкту USAID «Підтримка реформи охорони здоров'я». Документ містить опис та структуру цифрових компетентностей, що визначають обсяг знань, умінь і практичних навичок працівників охорони здоров'я, які необхідні їм для ефективного застосування в роботі (*Рамка цифрової компетентності*, 2024). Це створює підґрунтя для впровадження освітніх ініціатив і формування державної політики, спрямованої на підвищення рівня цифрової грамотності фахівців галузі охорони здоров'я (у тому числі й фармацевтів), практичного використання засобів і сервісів цифрових технологій у їх професійній діяльності, а також внесення змін до освітніх стандартів й освітніх програм в частині переліку загальних і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей вищезгаданих фахівців.

Слід відзначити, що важливим складником забезпечення нормативних і правових засад навчання стандартизації лікарських засобів майбутніх магістрів фармації є Примірний навчальний план підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» у вищих навчальних закладах МОЗ України за спеціальністю 226 «Фармація» кваліфікації освітньої «Магістр фармації» (2016) (*Примірний план*, 2016), що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікації та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти (*Примірний план*, 2016, с. 2). Зазначимо, що відповідно цього документу навчальну дисципліну «Стандартизація лікарських засобів» включено до циклу дисциплін професійної підготовки (*Примірний план*, 2016, с. 11). В контексті викладеного звернімо увагу на новий Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 22 Охорона здоров'я спеціальності 226 Фармація, промислова фармація спеціалізації 226.01 Фармація; 226.02 Промислова фармація, який ухвалено у 2022 році (*Стандарт*, 2022). Саме з урахуванням положень цього документу натеper відбувається розроблення й реалізація освітньо-професійних програм і навчальних планів, навчальних програм й силабусів, а також навчально-методичних видань з дисципліни «Стандартизація лікарських засобів» у ЗВМ(Ф)О України.

Інформаційними для характеристики нормативних та методичних засад навчання майбутніх магістрів фармації стандартизації лікарських засобів в умовах цифровізації освіти є локальні документи ЗВМ(Ф)О, зокрема стратегії розвитку та положення про організацію освітнього процесу у закладах. Наприклад, у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця (далі – НМУ) упроваджується Стратегічний план розвитку на 2020-2025 роки (*Стратегічний план*, 2020), підпунктом 5 Розділу II якого визначено важливість створення університетської дистанційної платформи навчання LIKAR_NMU (*Стратегічний план*, 2020, с. 3). Результатом втілення у практиці цього положення стало розроблення електронного навчально-методичного забезпечення навчання стандартизації лікарських засобів здобувачів вищої фармацевтичної освіти. На *рис. 1* представлено інтерфейс електронного навчального курсу (далі – ЕНК) навчальної дисципліни «Стандартизація лікарських засобів» дистанційної платформи LIKAR_NMU.

Для об'єктивізації аналізу змістових та організаційно-методичних аспектів перебігу освітнього процесу у інших ЗВМ(Ф)О України звернімося до локальних актів, розміщених на їх офіційних вебсайтах. Так, в освітньому процесі Буковинського державного медичного університету активно використовуються ІТ-ресурси закладу, зокрема оцифровані періодичні фахові видання закладу, наукові здобутки фахівців університету, інформаційні бюлетені, дисертаційний фонд тощо (Буковинський, 2024). У закладі діє також цифровий репозиторій «Інтелектуальні фонди БДМУ», е-каталог «lider-Media» (Буковинський, 2024). В університеті функціонує Навчально-тренінговий центр симуляційної медицини – міжкафедральна установа, де здобувачі вищої освіти, викладачі, інтерни та практикуючі лікарі мають змогу застосовувати інноваційні технології та симуляційні практики (Буковинський, 2024).

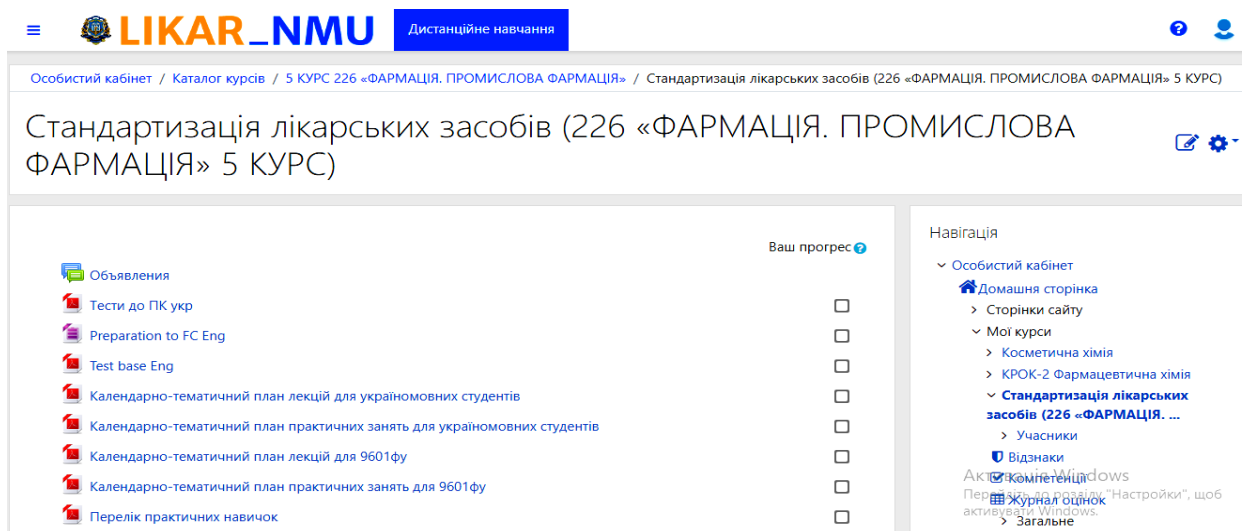
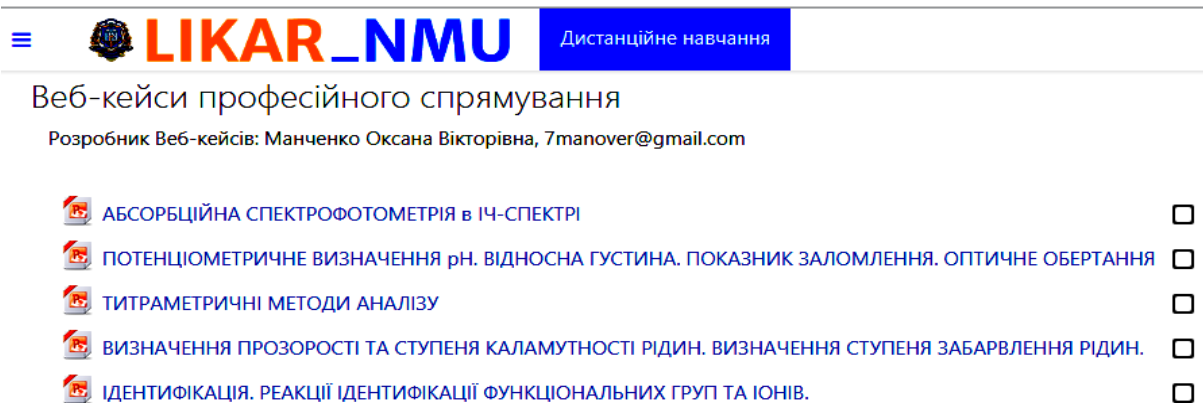

Рис. 1. Інтерфейс ЕНК «Стандартизація лікарських засобів» дистанційної платформи LİKAR_NMU

У 2024 році у Запорізькому державному медико-фармацевтичному університеті запроваджено новацію для випускників-фармацевтів: один з блоків Підсумкової атестації, а саме об'єктивний структурований практичний іспит, вони склали із використанням технології фармацевтичного симулятора (віртуальної аптеки) «Pharmacy Simulator» (*Віртуальна аптека*, 2024). На вебсайті університету зазначено, що вперше в Україні у ЗВМ(Ф)О така технологія була використана в освітньому процесі, щоб наблизити випускників, а в подальшому й усіх студентів фармацевтичного профілю, до їхнього майбутнього робочого місця в умовах реального часу (*Віртуальна аптека*, 2024).

Аналіз змісту «Положення про організацію освітнього процесу у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця» (Положення про організацію, 2021) свідчить, що його норми цілком узгоджуються з чинним законодавством у сфері вищої освіти України і є відправними позиціями у розробленні організаційно-педагогічних засад навчання майбутніх магістрів фармації. Так, цим документом визначено, що освітній процес в університеті передбачає його побудову на компетентнісній основі й з обов'язковим урахуванням освітніх і професійних стандартів (*Положення про організацію*, 2021, с. 5), організується із застосуванням сучасних інформаційних технологій навчання (*Положення про організацію*, 2021, с. 6). Додамо, що у Розділі 6 «Науково-методичне забезпечення освітнього процесу» вказаного документу (*Положення про організацію*, 2021) підпунктом 6.1 визначено, що освітня діяльність у НМУ передбачає розроблення методів навчання, навчальних планів, програм і робочих програм навчальних дисциплін, підручників й посібників, у тому числі й електронних. На нашу думку слід вказати, що авторкою статті у співавторстві з науково-педагогічними працівниками кафедри хімії ліків та лікарської токсикології фармацевтичного факультету НМУ було розроблено науково-методичне забезпечення навчання дисципліни «Стандартизація лікарських засобів»: навчально-методичний посібник для практичних занять (Ніженковська, Манченко, 2024), робочі навчальні програми та Силабуси навчальної дисципліни, методичні вказівки для самостійної роботи студентів при підготовці до практичних (семінарських) занять, а також авторський ЕНК «Стандартизація лікарських засобів», який розміщено на дистанційній платформі LİKAR_NMU (*Національний медичний університет*, вебсайт, 2024). Додамо, що до низки тем дисципліни авторкою статті укладено симуляції, а також вебкейси як модуль означеного ЕНК (рис. 2) для здобувачів вищої освіти спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» і викладачів фармацевтичних факультетів ЗВМ(Ф)О.

Дистанційне навчання

Веб-кейси професійного спрямування

Розробник Веб-кейсів: Манченко Оксана Вікторівна, 7manover@gmail.com

- АБСОРБЦІЙНА СПЕКТРОФОТОМЕТРІЯ в ІЧ-СПЕКТРІ
- ПОТЕНЦІОМЕТРИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ рН. ВІДНОСНА ГУСТИНА. ПОКАЗНИК ЗАЛОМЛЕННЯ. ОПТИЧНЕ ОБЕРТАННЯ
- ТИТРАМЕТРИЧНІ МЕТОДИ АНАЛІЗУ
- ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ТА СТУПЕНЯ КАЛАМУТНОСТІ РІДИН. ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ЗАБАРВЛЕННЯ РІДИН.
- ІДЕНТИФІКАЦІЯ. РЕАКЦІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ГРУП ТА ІОНІВ.

Рис. 2. Перелік вебкейсів професійного спрямування ЕНК «Стандартизація лікарських засобів» дистанційної платформи LIKAR_NMU

На *рис. 3* представлено приклад фрагменту симуляції до теми 1 «Міжнародні принципи стандартизації процедури розробки, синтезу та аналізу фармацевтичної продукції», у якій із застосуванням методу гейміфікації розглядаються міжнародні принципи стандартизації процедур розробки, синтезу та аналізу фармацевтичної продукції, стратегія Всесвітньої організації охорони здоров'я в системі забезпечення та гарантування якості лікарських засобів, а також принципи міжнародних належних практик у фармацевції, таких як GXP (GLP, GCP, GMP, GSP, GDP, GPP, GPCL), включаючи принципи і правила GMP ЄС, GMP BOO3 та GMP PIC.

Дистанційне навчання

Особистий кабінет / Каталог курсів / 5 КУРС 226 «ФАРМАЦІЯ. ПРОМИСЛОВА ФАРМАЦІЯ» / Стандартизація лікарських засобів (226 «ФАРМАЦІЯ. ПРОМИСЛОВА ФАРМАЦІЯ» 5 КУРС) / Симуляція Блок1

Симуляція Блок1

Етап 1: Підготовка лікарського препарату до виведення на ринок України (аптекарь)

(Базовий (Адаптивний) рівень)

«PharmaGenix Ukraine виводить на ринок SynaptaGuard™» України: Підготовка

Контекст: Перший блок симуляції - це рольова гра базового рівня, в якій студенти-фармацевти відтворюють процес підготовки лікарського препарату для лікування нейродегенеративних захворювань до виведення на ринок України. Вони використовують інтерактивні рольові сценарії для застосування своїх знань міжнародних стандартів та вирішення проблем, пов'язаних з розробкою, синтезом, аналізом та контролем якості фармацевтичної продукції.

Навігація

- ▼ Особистий кабінет
 - 🏠 Домашня сторінка
 - > Сторінки сайту
 - ▼ Мої курси
 - > Косметична хімія
 - > КРОК-2 Фармацевтична хімія
 - ▼ Стандартизація лікарських засобів (226 «ФАРМАЦІЯ. ...
 - > Учасники
 - 🛡 Відзнаки
 - 📄 Компетенції
 - 📅 Журнал оцінок
 - > Загальне
 - > For English speaking students
 - > Лекції/Лекции/Lectures
 - ▶ Практичні заняття
 - ▶ Practical lessons

Рис. 3. Приклад розміщення на дистанційній платформі LIKAR_NMU симуляції до навчальної дисципліни «Стандартизація лікарських засобів»

Зазначимо, що методичні підходи до розроблення симуляцій, а також нормативні засади їх упровадження в освітній процес визначено у закладі «Положенням про симуляційне навчання та Навчальний центр медичних симуляцій Національного медичного університету імені О.О. Богомольця» (*Положення про симуляційне*, 2022).

Висновки. Узагальнення викладеного дає підґрунтя для низки умовиводів. Тож, аналіз нормативних й локальних документів, змісту вебсайтів провідних ЗВМ(Ф)О України, власний багаторічний досвід викладання в НМУ свідчить, що в освітньому процесі з підготовки фахівців у галузі медичної/фармацевтичної освіти відбувається активний перегляд організаційно-педагогічних засад класичної моделі навчання, базованої

на аудиторному спілкуванні викладача зі студентами (діалозі, полілозі тощо), здебільшого – вербальному. Соціо-турбулентні зміни, пов'язані з «ковідними» обмеженнями й воєнним станом в Україні, створили нове об'єктивно задане тло у навчальній взаємодії здобувачів вищої фармацевтичної освіти й науково-педагогічних працівників у ситуації активної цифрової трансформації освіти, що потребувало нововведень й у нормативно-правовому супроводі освітнього процесу у ЗВМ(Ф)О. Провідним напрямом удосконалення нормативних й методичних засад навчання стандартизації лікарських засобів майбутніх магістрів фармації в умовах цифровізації вищої освіти в Україні, на нашу думку, є їх гармонізація у відповідності з поточними й перспективними (післявоєнної відбудови освітньої сфери) викликами соціально-політичного буття суспільства, дотриманню безпекового режиму, очікуванням здобувачів освітніх послуг щодо їх якості в умовах динамічного розгортання електронної системи охорони здоров'я, а також прагненням державних інституцій й стейкхолдерів до інтеграції з європейським ринком фармацевтичних послуг.

Перспективними науковими розвідками є обґрунтування змістових й методичних засад упровадження симуляційного навчання як елемента цифровізації навчання стандартизації лікарських засобів майбутніх магістрів фармації.

ЛІТЕРАТУРА

- Алекперова, Н. В., Сахнацька, Н. М. (2021). Використання цифрових інструментів при викладанні дисципліни «Фармацевтичний менеджмент і маркетинг». В кн. *Актуальні питання вищої медичної (фармацевтичної) освіти: виклики сьогодення та перспективи їх вирішення: матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 22-26). Терноп. нац. мед. ун-т імені І. Я. Горбачевського. Тернопіль: ТНМУ.
- Буковинський державний медичний університет.* (2024). Офіційний вебсайт. Взято з <https://www.bsmu.edu.ua/>
- Віртуальна аптека оцінює практичні навички здобувачів.* (2024). Офіційний вебсайт Запорізького державного медико-фармацевтичного університету. Взято з https://mphu.edu.ua/new_5538.html
- Конституція України. (1996). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, № 30, ст. 141. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Національний медичний університет імені О. О. Богомольця.* (2024). Офіційний вебсайт. Взято з <https://nmuofficial.com/>
- Ніженковська, І. В., Манченко, О. В. (2024). *Стандартизація лікарських засобів: навч.-метод. посіб. для практик. занять для студ. фарм. ф-тів мед. ЗВО (Теми 1-7).* Київ: ФОП Лопатіна О.О.
- Положення про організацію освітнього процесу у Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця.* (2021). Розглянуто та затверджено Вченою радою Національного медичного університету імені О.О. Богомольця 25 лютого 2021 року. Взято з https://drive.google.com/file/d/11jqoQ06B_9FnjC5pe-JBD1jsV0GOf7QG/view
- Положення про симуляційне навчання та Навчальний центр медичних симуляцій Національного медичного університету імені О.О. Богомольця.* (2022). Розглянуто та затверджено Вченою радою Національного медичного університету імені О.О. Богомольця 29 вересня 2022 року, протокол № 2. Взято з <https://drive.google.com/file/d/1FrQhZZbtXsWcUNuvga4wKeIhbec2LByd/view>
- Примірний навчальний план підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» у закладах вищої освіти Міністерства охорони здоров'я України за спеціальністю 226 «Фармація» освітньої кваліфікації «Магістр фармації».* (2016). Взято з [https://www.vnm.edu.ua/downloads/other/pnp_farm\(2019\).pdf](https://www.vnm.edu.ua/downloads/other/pnp_farm(2019).pdf)
- Пріоритетні напрями та завдання (проекти) цифрової трансформації на 2024-2026 роки.* (2024). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 р. № 735-р. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-%D1%80#Text>

- Про освіту: Закон України (2017). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 38/39, ст. 380. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Про вищу освіту: Закон України (2014). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 37/38, ст. 2004. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Про лікарські засоби: Закон України (2023). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 20/21, ст. 84. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text>
- Про схвалення Стратегії розвитку медичної освіти в Україні.* (2019). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 р. № 95-р. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-2019-%D1%80#Text>
- Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки.* (2022). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
- Рамка цифрової компетентності працівника охорони здоров'я.* (2024). Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України. Взято з <https://moz.gov.ua/uploads/skeditor/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%B0%20%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%8C%20HEALTH.pdf>
- Стандарт вищої освіти України.* (2022). Галузь знань 22 Охорона здоров'я спеціальності 226 Фармація, промислова фармація спеціалізації 226.01 Фармація; 226.02 Промислова фармація. Взято з https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha_osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/11/11/226-Farmatsiya.promyslova.farmatsiya.mahistr-981-04.11.2022.pdf
- Стратегічний план розвитку НМУ імені О.О.Богомольця на 2020-2025 роки.* (2020). Взято з <https://drive.google.com/file/d/1xbz5IeZqF50ebrsM9hEU0-6gw7Zufe3Z/view>
- Цифровізація медицини: топ-10 проєктів 2023 року.* (2023) Взято з <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3806089-cifrovizacia-medicini-top10-proektiv-2023go-roku.html>
- Школьнікова, Т. Ю., Приходько, С. О., Школьніков, В. С. (2021). Дистанційна освіта: досвід використання платформ MICROSOFT TEAMS та GOOGLE MEET у процесі навчання студентів під час карантину. В кн. *Актуальні питання вищої медичної (фармацевтичної) освіти: виклики сьогодення та перспективи їх вирішення: матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 511-515). Терноп. нац. мед. ун-т імені І. Я. Горбачевського. Тернопіль: ТНМУ.
- Digital Education Action Plan.* (2021-2027). European Education Area. (2021). Retrieved from <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>
- Nizhenkovska, I. V., Reva, T. D., Chkhalo, O. M., But, I. O., & Manchenko, O. V. (2022). Best practices for teaching chemistry disciplines to graduates majoring in pharmacy during the COVID-19 restrictions: A systematic review. *International Journal of Educational Methodology*, 8 (4), 769-781. Retrieved from <https://doi.org/10.12973/ijem.8.4.769>

REFERENCES

- Aliekperova, N. V., & Sakhnatska, N. M. (2021) Vykorystannia tsyfrovyykh instrumentiv pry vykladanni dystsypliny «Farmatsevychnyi menedzhment i marketynh» [The use of digital tools in the teaching of the discipline «Pharmaceutical Management and Marketing»]. In *Aktualni pytannia vyshchoi medychnoi (farmatsevychnoi) osvity: vyklyky sohodennia ta perspektyvy yikh vyrishennia [Current issues of higher medical (pharmaceutical) education: today's challenges and prospects for their solution]: materialy XVIII Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (pp. 22-26). Ternop. nats. med. un-t imeni I. Ya. Horbachevskoho. Ternopil: TNMU [in Ukrainian].
- Bukovynskiy derzhavnyi medychniy universytet [Bukovina State Medical University].* (2024). Ofitsiyniy vebsait. Retrieved from <https://www.bsmu.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Digital Education Action Plan.* (2021-2027). European Education Area. (2021). Retrieved from <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>

- Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR) [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)]*, 30, st. 141 Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Natsionalnyi medychnyi universytet imeni O. O. Bohomoltsia [O. O. Bogomolets National Medical University]*. (2024). Ofitsiyni vebsait. Retrieved from <https://nmuofficial.com/> [in Ukrainian].
- Nizhenkovska, I. V., & Manchenko, O. V. (2024). *Standartyzatsiia likarskykh zasobiv [Standardization of medicines]: navch.-metod. posib. dlia prakt. zaniat dlia stud. farm. f-tiv med. ZVO (Temy 1-7)*. Kyiv: FOP Lopatina O.O. [in Ukrainian].
- Nizhenkovska, I. V., Reva, T. D., Chkhalo, O. M., But, I. O., & Manchenko, O. V. (2022). Best practices for teaching chemistry disciplines to graduates majoring in pharmacy during the COVID-19 restrictions: A systematic review. *International Journal of Educational Methodology*, 8 (4), 769-781. Retrieved from <https://doi.org/10.12973/ijem.8.4.769>
- Polozhennia pro orhanizatsiiu osvithnoho protsesu u Natsionalnomu medychnomu universyteti imeni O.O. Bohomoltsia [Regulations on the organization of the educational process at the National Medical University named after O.O. Bogomolets]*. (2021). Rozghlianuto ta zatverdzheno Vchenoiu radoiu Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni O.O. Bohomoltsia 25 liutoho 2021 roku. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/11jqoQ06B_9FnjC5pe-JBD1jsV0GOf7QG/view [in Ukrainian].
- Polozhennia pro symuliatyivne navchannia ta Navchalnyi tsentr medychnykh symuliatyiv Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni O.O. Bohomoltsia [Regulations on simulation training and the Medical Simulation Training Center of the National Medical University named after O.O. Bogomolets]*. (2022). Rozghlianuto ta zatverdzheno Vchenoiu radoiu Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni O.O. Bohomoltsia 29 veresnia 2022 roku, protokol № 2. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1FrQhZZbtXsWcUNuvga4wKeIhbec2LByd/view> [in Ukrainian].
- Prymirnyi navchalnyi plan pidhotovky fakhivtsiv druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity haluzi znan 22 «Okhorona zdorov'ia» u zakladakh vyshchoi osvity Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy za spetsialnistiu 226 «Farmatsiia» osvithnoi kvalifikatsii «Mahistr farmatsii» [Exemplary curriculum for training specialists of the second (master's) level of higher education in the field of knowledge 22 "Healthcare" in institutions of higher education of the Ministry of Health of Ukraine in the specialty 226 "Pharmacy" of the educational qualification "Master of Pharmacy"]*. (2016). Retrieved from [https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/pnp_farm\(2019\).pdf](https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/pnp_farm(2019).pdf) [in Ukrainian].
- Priorytetni napriamy ta zavdannia (proiektu) tsyfrovoyi transformatsii na 2024-2026 roky [Priority directions and tasks (projects) of digital transformation for 2024-2026]*. (2024). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 2 serpnia 2024 r. № 735-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Pro osvitu [About education]: Zakon Ukrainy (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)]*, 38/39, st. 380. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Pro vyshchu osvitu [About higher education]: Zakon Ukrainy (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)]*, 37/38, st. 2004. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
- Pro likarski zasoby [About medicines]: Zakon Ukrainy (2023). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)]*, 20/21, st. 84. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text> [in Ukrainian].
- Pro skhvalennia Stratehii rozvytku medychnoi osvity v Ukraini [On the approval of the Strategy for the Development of Medical Education in Ukraine]*. (2019). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 liutoho 2019 r. № 95-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

- Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky [On the approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032]*. (2022). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Ramka tsyfrovoyi kompetentnosti pratsivnyka okhorony zdorov'ia [A framework for the digital competence of the healthcare worker]*. (2024). Ofitsiyni sait Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy. Retrieved from <https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%B0%20%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%8C%20EHEALTH.pdf> [in Ukrainian].
- Standart vyshchoi osvity Ukrainy [Standard of higher education of Ukraine]*. (2022). Haluz znan 22 Okhorona zdorov'ia spetsialnosti 226 Farmatsiia, promyslova farmatsiia spetsializatsii 226.01 Farmatsiia; 226.02 Promyslova farmatsiia. Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha_osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/11/11/226-Farmatsiya.promyslova.farmatsiya.mahistr-981-04.11.2022.pdf [in Ukrainian].
- Shkolnikova, T. Yu., Prykhodko, S. O., & Shkolnikov, V. S. (2021). Dystantsiina osvita: dosvid vykorystannia platform MICROSOFT TEAMS ta GOOGLE MEET u protsesi navchannia studentiv pid chas karantynu [Distance education: experience using the MICROSOFT TEAMS and GOOGLE MEET platforms in the process of teaching students during quarantine]. In *Aktualni pytannia vyshchoi medychnoi (farmatsevychnoi) osvity: vyklyky sohodennia ta perspektyvy yikh vyrishennia [Current issues of higher medical (pharmaceutical) education: today's challenges and prospects for their solution]*: materialy XVIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 511-515). Ternop. nats. med. un-t imeni I. Ya. Horbachevskoho. Ternopil: TNMU [in Ukrainian].
- Stratehichnyi plan rozvytku NMU imeni O.O.Bohomoltsia na 2020-2025 roky [Strategic plan for the development of O.O. Bogomolets National Medical University for 2020-2025]*. (2020). Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1xbz5IeZqF50ebrsM9hEU0-6gw7Zufe3Z/view> [in Ukrainian].
- Tsyfrovizatsiia medytsyny: top-10 proektiv 2023 roku [Digitization of medicine: top 10 projects of 2023]*. (2023) Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3806089-cifrovizacia-medicini-top10-proektiv-2023go-roku.html> [in Ukrainian].
- Virtualna apteka otsiniuie praktychni navychky zdobuvachiv [The virtual pharmacy evaluates the practical skills of applicants]*. (2024). Ofitsiyni vebsait Zaporizkoho derzhavnogo medyko-farmatsevychnoho universytetu. Retrieved from https://mphu.edu.ua/new_5538.html [in Ukrainian].

REGULATORY AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF TEACHING STANDARDISATION OF MEDICINES TO FUTURE MASTERS OF PHARMACY IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION OF EDUCATION IN UKRAINE

Oksana Manchenko,

Assistant Department of Medicinal Chemistry and Toxicology of the Faculty of Pharmacy;
Bogomolets National Medical University, Kyiv

The article substantiates that the strategic vector for ensuring the quality of educational services chosen in Ukraine under martial law has increased the need to update state and local regulations of the educational process, as well as to find effective methodological approaches to teaching higher education students, including the transformation of all teaching and learning materials into digital format and the creation of publicly available knowledge bases on their basis. Based on the analysis of national educational legislation, strategic priorities for the development of the healthcare sector, the article features the regulatory and methodological aspects of the implementation of educational initiatives aimed at improving the level of digital

literacy of masters of pharmacy, the practical use of digital technologies in their educational and future professional activities, as well as amendments to educational standards and educational programs in terms of the list of general and special (professional, subject) competencies of the above-mentioned specialties. Generalisation of the content of local acts, websites of higher medical/pharmaceutical education institutions of Ukraine made it possible to identify the main innovations in the organisation of training of future masters of pharmacy, to illustrate these with examples of the introduction of digital technologies in the training of future masters of pharmacy, in particular the discipline «Standardisation of Medicines» at the Bogomolets National Medical University. The leading direction for improving the effectiveness of teaching standardisation of medicines to future masters of pharmacy in the context of digitalisation of higher education in Ukraine is identified, which is to harmonize the regulatory and methodological foundations of this process in accordance with the current and future (post-war reconstruction of the educational sphere) challenges of socio-political life of society, compliance with the security system, the provision of quality educational services in the context of the dynamic deployment of the electronic healthcare system, as well as the desire of government institutions and stakeholders to integrate with the European pharmaceutical market.

Keywords: *higher pharmaceutical education, future masters of pharmacy, training in the standardisation of medicines, state regulations, local regulations of the institution, digitalization of education.*

Надійшла до редакції 05.04.2024 р.

ІНФОРМАЦІЯ

ШАНОВНІ АВТОРИ!

До публікації приймаються статті проблемного, узагальнювального, методичного характеру, оригінальні наукові, практичні дослідження, а також короткі повідомлення, огляди і рецензії за результатами досліджень у різних галузях наук про освіту, які раніше ніде не друкувались. Статті приймаються українською, російською, англійською мовами та мовами Євросоюзу.

Обсяг тексту статті має бути від 10 до 15 сторінок формату А4, включаючи ілюстрації, таблиці, графіки та список літератури. Стаття, що надсилається на адресу видання ukr.prof.edu@gmail.com повинна мати розширення *.doc*, та містити назву і прізвище першого автора, наприклад, *Стаття_Ткаченко.doc*.

Шрифт тексту 14 кегль Times New Roman, міжрядковий інтервал 1,5, поля тексту 20 мм з усіх боків, абзац 1,25 см.

Увага! Не дозволяємо підкреслювань у заголовках, підписах і надписах, автоматичних перенесень, літератури у вигляді кінцевих виносок, абзаців пробілами, використання кольорових малюнків!

Розглянемо детально оформлення тексту статті:

– *перший рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки без абзацу, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – **УДК (обов'язково)**;

– *другий рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки без абзацу, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – особистий номер в ORCID (**обов'язково**). Відступити один рядок;

– *третій рядок тексту* (по центру сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний, всі прописні) – **НАЗВА ТЕКСТУ**. Відступити один рядок;

– *четвертий рядок сторінки тексту* (по правому краю сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний, курсив) – **імена та прізвища авторів** (повністю), під ними науковий ступінь, вчене звання, місце навчання/роботи. Відступити один рядок;

– *перед основним текстом* – **анотація** (ідентична тій, що англійською мовою) українською мовою, а також **ключові слова** через кому без лапок (вирівнювання по ширині сторінки з абзацом, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, курсив). Відступити один рядок;

– *основний текст статті* – вирівнювання по ширині з абзацом, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, повинен містити такі компоненти: постановка проблеми, аналіз джерел і публікацій, мета статті, виклад основного матеріалу, висновки. Відступити один рядок;

– *список літератури* – «ЛІТЕРАТУРА» – вирівнювання по центру, нижче сам список літератури – вирівнювання по ширині, виступ першого рядка на 1,25 в межах поля друку, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14;

– «REFERENCES» – повторюється нижче «ЛІТЕРАТУРА» англійською мовою (якщо джерело було видано англійською мовою) або в транслітерації (якщо джерело було видано тільки українською чи російською мовою).

Важливо! Рекомендуємо здійснювати транслітерацію україномовного тексту за цим посиланням: <http://translit.kh.ua/?tkpn>, а **російськомовного тексту** – http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html

– після «REFERENCES» відступити на один рядок і нижче подати назву статті, імена й прізвища, наукові ступені, вчені звання, місця навчання/роботи усіх авторів публікації, повторити анотацію та ключові слова англійською мовою.

Звертаємо вашу увагу! Обсяг анотації українською та англійською мовами становить 400–600 слів, вони мають бути розширеними.

Звертаємо вашу увагу на те, що всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела, всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела, назви праць у списку літератури розташовуються в алфавітному порядку.

ОФОРМЛЕННЯ МАЛЮНКІВ, ТАБЛИЦЬ, ФОРМУЛ:

– обтікання Малюнка має бути «В тексті»: (в меню MSWord: Формат малюнка / Положення / Обтікання / У тексті);

– блок-схеми мають бути єдиним малюнком або об'єкти схеми – об'єднані: (у меню MSWord: виділити Малювання / Групувати);

– Рис. 1. «назва» – під малюнком, по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, курсив;

– посилання по тексту – (рис. 1);

– «Таблиця» – по правому краю, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний;

– назва таблиці – по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний;

– посилання по тексту – (табл. 1);

– формули можуть бути оформлені у MS Equation 3.0 – по центру, праворуч номер формули (1);

– посилання по тексту – (1);

– розмір шрифту на малюнках, графіках, діаграмах, таблицях – Times New Roman 12;

– кількість табличного матеріалу повинна бути доречною;

– рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом.

СТАТТІ З КОЛЬОРОВИМИ РИСУНКАМИ, ДІАГРАМАМИ, СХЕМАМИ НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій.

Редакція сподівається на розуміння того, що одна й та сама стаття не може бути надіслана до кількох видань.

Просимо подавати такі відомості про себе: повні прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь та вчене звання, місце роботи і посада, галузь наукових інтересів, адреса, e-mail та контактний телефон.

Думка редакції може не збігатися з позицією авторів.